

Univerzita Karlova v Praze
Přírodovědecká fakulta
Katedra fyzické geografie a geoekologie

PhDr. Markéta Šantrůčková

Využití a modelace reliéfu při krajinných úpravách na černínských panstvích

Use of terrain modelling to landscaping in landscape parks

Disertační práce

Školitel: Doc. RNDr. Zdeněk Lipský, CSc.

Konzultant: Doc. Ing. arch. Ivan Vorel, CSc.

Praha, 2011

Prohlášení:

Prohlašuji, že jsem závěrečnou práci zpracovala samostatně a že jsem uvedla všechny použité informační zdroje a literaturu. Tato práce ani její podstatná část nebyla předložena k získání jiného nebo stejného akademického titulu.

V Praze, 24. 6. 2011

Podpis

Markéta Šantrůčková

Poděkování

Především chci poděkovat svému školiteli doc. RNDr. Zdeňkovi Lipskému, CSc. za cenné rady a připomínky, které mi poskytoval po celou dobu mého studia, a za velmi vstřícný přístup. Za poskytnuté připomínky děkuji také konzultantovi práce doc. Ing. arch. Ivanu Vorlovi, CSc. Dále patří poděkování všem pracovníkům archivů, muzeí a institucí památkové péče a ochrany přírody a majitelům a správcům objektů, kteří mi nezištně poskytli podklady a materiály, bez nichž by tato práce nemohla vzniknout. V neposlední řadě bych chtěla poděkovat všem svým blízkým za jejich trpělivost a podporu.

Obsah

Abstrakt	6
1. Úvod	8
2. Přehled literatury a pramenů	11
2.1 Literatura	11
2.2 Prameny	16
3. Metodika práce	29
4. Hlavní zásady vzniku, tvorby a údržby krajinářských parků	37
4.1 Ideje a inspirace	37
4.2 Pojetí a podoba ideálního krajinářského parku	43
4.3 Současný význam krajinářských parků, principy jejich údržby a obnovy	48
5. Krajinářské parky založené Janem Rudolfem Černínem	53
5.1 Černínská panství a osobnost Jana Rudolfa	53
5.2 Park v Krásném Dvoře	56
5.2.1 Poloha parku	56
5.2.2 Přírodní podmínky a zákonná ochrana	56
5.2.3 Vznik a vývoj parku v Krásném Dvoře	57
5.2.4 Popis parku, celková kompozice a jednotlivé prvky	62
5.2.5 Využití přirozeného reliéfu a terénní úpravy v Krásném Dvoře	72
5.3 Obora na Jemčině	86
5.3.1 Poloha Jemčiny	86
5.3.2 Přírodní podmínky a zákonná ochrana	86
5.3.3 Vznik a vývoj obory a parku Jemčina	90
5.3.4 Popis a kompozice obory a jednotlivé prvky	96
5.3.5 Využití přirozeného reliéfu a terénní úpravy na Jemčině	102
5.4 Park v Petrohradě	110
5.4.1 Poloha Petrohradu	110
5.4.2 Přírodní podmínky a zákonná ochrana	110
5.4.3 Vznik a vývoj parku v Petrohradě	113
5.4.4 Popis parku, celková kompozice a jednotlivé prvky	116
5.4.5 Využití přirozeného reliéfu a terénní úpravy v parku u Petrohradu	123
5.5 Park v Chudenicích	134
5.5.1 Poloha Chudenic	134
5.5.2 Přírodní podmínky a zákonná ochrana	134

5.5.3 Vznik a vývoj parku v Chudenicích	136
5.5.4 Popis parku a kompozice parku a jeho jednotlivé prvky	142
5.5.5 Využití přirozeného reliéfu a terénní úpravy v Chudenicích	148
6. Diskuse	158
7. Závěr	166
Seznam vyobrazení	168
Seznam zkratek	169
Literatura	171
Literatura vydaná do roku 1850	188
Vydané mapy	189
Rukopisy	190
Prameny	197

Abstrakt

Předkládaná práce se zabývá hodnocením terénních úprav a možností využití přirozeného reliéfu při zakládání krajinářských parků. Hodnocení je prováděno na základě studia dané problematiky v modelových lokalitách a následného zobecnění získaných poznatků. Krajinářské parky jsou nedílnou součástí krajinné sféry. V parcích se specifickým způsobem a neoddělitelně prolíná vliv přírodního prostředí a jeho antropogenních přeměn. Přírodní prostředí vstupuje do podoby krajinářských parků nejvýrazněji právě prostřednictvím různých forem reliéfu. Zároveň reliéf nebyl přijímán jen pasivně jako podklad pro založení parku, ale byl aktivně a s vynaložením nemalých nákladů a úsilí upravován. Výrazným specifikem terénních úprav v krajinářských parcích je skutečnost, že tyto úpravy, byť sebevýraznější, měly zůstat pozorovateli skryté a napodobovaly přírodní linie a tvary. Geografické výzkumné otázky v krajinářských parcích se soustřeďují na hledání odpovědí ohledně míry využití a přeměn přirozeného reliéfu a jeho vlivu na podobu a utváření parků.

V předkládané práci byly využity metody vhodné ke komplexnímu poznání terénních úprav. Hlavní náplní práce byla analýza map v prostředí GIS, studium dobových dokumentů, rešerše literatury a podrobný terénní průzkum zaměřený na ověření získaných poznatků. Nejdůležitějším krokem analýzy a následného ověření v terénu bylo vytvoření kategorií terénních úprav, které byly sledovány ve všech modelových lokalitách.

Jako modelové objekty byly zvoleny krajinářské parky v Krásném Dvoře u Podbořan, na Jemčině u Jindřichova Hradce, v Petrohradě u Jesenice a v Chudenicích u Klatov. Tyto parky byly vybrány proto, že je spojují osoby zakladatelů a tvůrců, jimiž byli Jan Rudolf Černín z Chudenic a jeho syn Evžen Karel Černín. Zároveň se tyto parky rozkládají v různých částech současné České republiky a tedy i v rozdílných přírodních podmínkách, geomorfologických celcích a mají proto každý specifické utváření přirozeného terénu. Také záměry a účel, s nímž byly jednotlivé parky zakládány, se lišily, což ovlivňovalo požadavky na prováděné terénní úpravy. Zároveň však můžeme vysledovat řadu shodných rysů, které lze zobecnit i na jiné krajinářské parky. Zájmové objekty jsou komplexně zhodnoceny z hlediska vlivu, využití a změn reliéfu. Součástí práce jsou i specializované mapy jednotlivých lokalit: mapa zachycující terénní úpravy, jejich typy a prostorové rozmístění a mapa kompozičního a funkčního rozčlenění prostoru parků. Závěr práce tvoří diskuze, jež shrnuje a zobecňuje poznatky o typech a způsobech terénních úprav v krajinářských parcích.

Abstract

The presented thesis deals with assessment of landscaping and with the opportunities for making use of natural relief during setting up of landscape gardens. The assessment has been done based on studies of the relevant matter in model locations, then the acquired facts have been generalized. Landscape gardens form an indispensable part of the landscape as such. Gardens mix, in a specific way and inseparably, influences of natural environment with anthropogenic impacts. The natural environment changes into landscape gardens mainly by means of diverse forms of relief. At the same time, relief was not just passively taken as a basis for starting a park, it was actively being changed, spending not a small amount of money and effort. What is typical of terrain changes in landscape gardens is that these changes, striking to whatever degree, were meant to be hidden to viewers, and that they copied natural lines and shapes. Geographical research topics in landscape gardens concentrate mainly on finding to what degree the natural relief was used and changed, and what impact it had on the form and creation of the parks.

In the presented work methods leading to a thorough understanding of terrain changes were used. The main part of the work was to analyze maps in GIS systems, to study historical documents, research literature and explore the terrain in detail in order to verify the acquired information. A crucial step of the analysis and the following verification in the terrain was to set up categories of terrain changes that were studied in all model locations.

Landscape gardens in Krásný Dvůr near Podbořany, in Jemčina near Jindřichův Hradec, in Petrohrad near Jesenice and in Chudenice near Klatovy were chosen as model premises. These gardens were chosen as they had been founded and created by the same people, namely Johann Rudolph Czernin of Chudenice and his son Eugen Karl Czernin. Moreover, these gardens are located in diverse places of today's Czech Republic, which means in different natural conditions, geomorphological segments, and therefore the local natural terrain originated in a specific way. Also intentions and purpose of starting the individual gardens differed, which had an impact on what terrain changes were needed to be done. On the other hand, we can identify a number of identical features which may be applied also to other landscape gardens. The premises in question are assessed thoroughly from the viewpoint of impact on, use of and changes to the relief. The thesis also contains a set of specialized maps of the individual places: a map featuring terrain changes, their types and their layout, and a map of a composition and functional segmentation of the gardens' premises. The thesis concludes with a discussion which summarizes the facts about the types and forms of terrain changes in the landscape gardens and generalizes them.

1. Úvod

Předkládaná práce se zabývá hodnocením terénních úprav a možností využití přirozeného reliéfu při zakládání krajinářských parků a úprav. Hodnocení je prováděno na základě studia dané problematiky v modelových lokalitách a následného zobecnění získaných poznatků. Krajinářské parky jsou specifickým objektem studia. Nejvíce se jimi zabývá zahradní a krajinná architektura, která ovšem věnuje pozornost především jejich vegetační a kompoziční složce. Krajinářské parky jsou však i relevantními objekty geografického studia. Jsou nedílnou součástí krajinné sféry. V parcích se specifickým způsobem a neoddělitelně prolíná vliv přírodního prostředí a jeho antropogenních přeměn. Přírodní prostředí vstupuje do podoby krajinářských parků nejvýrazněji právě prostřednictvím různých forem reliéfu. Zároveň reliéf nebyl přijímán jen pasivně jako podklad pro založení parku, ale byl aktivně a s vynaložením nemalých nákladů a úsilí upravován. Výrazným specifikem terénních úprav v krajinářských parcích je skutečnost, že tyto úpravy, byť sebevýraznější, měly zůstat pozorovateli skryté a napodobovaly přírodní linie a tvary. Dobře to vystihuje jedna z definic, která říká, že „tvorba krajinářských úprav je uměním přetvořit terén tak, aby budil dojem přírodní scenérie“ (Lang 1974, s. 4).

Pro fyzickou geografii představují krajinářské parky výjimečné území a předkládají zajímavé výzkumné otázky. Zatímco doménou zahradní architektury je vegetační a dendrologická skladba a kompoziční uspořádání, úkolem geografie je zhodnocení vlivu přírodního prostředí a míry jeho antropogenní přeměny. Geografické výzkumné otázky v krajinářských parcích se soustřeďují na hledání odpovědí ohledně míry využití a přeměn přirozeného reliéfu a jeho vlivu na podobu a utváření parků.

Jako modelové lokality, kde budou tyto otázky ověřeny, byly zvoleny krajinářské parky v Krásném Dvoře u Podbořan, na Jemčině u Jindřichova Hradce, v Petrohradě u Jesenice a v Chudenicích u Klatov. Tyto parky byly vybrány proto, že je spojují osoby zakladatelů a tvůrců, jimiž byli Jan Rudolf Černín z Chudenic a jeho syn Evžen Karel Černín. Zároveň se tyto parky rozkládají v různých částech současné České republiky a tedy i v rozdílných přírodních podmínkách, geomorfologických celcích a mají proto každý specifické utváření přirozeného terénu. Také záměry a účel, s nímž byly jednotlivé parky zakládány, se lišily, což ovlivňovalo požadavky na prováděné terénní úpravy. Zároveň však můžeme vysledovat řadu shodných rysů, které lze zobecnit i na jiné krajinářské parky.

Termín krajinářský park definují Pacáková – Hošťálková a kol (2004, s. 464) jako „areál komponovaný volným, nepravidelným způsobem, respektujícím nebo napodobujícím přirozenou krajinu, sledujícím malebné stránky krajiny malířským pohledem.“ Tímto pojmem je

nejčastěji do češtiny překládán anglický termín *landscape garden* (Hunt 1991, s. 231; Newton 1971, s. 217 – 218; Clark 1980, s. 13) a německý *Landschaftsgarten* (Hallbaum 1920, s. 11, 16; Kuča 1974, s. 15; Sedlmayr 1969, s. 17 – 21). V němčině je používáno i pojmenování (*Landschafts*)anlagen (Majdecki 1987, s. s. 368), pro které by český ekvivalent zněl krajinný park či krajinná úprava (Lipský 2000, s. 10; Vorel 2005, s. 202; Vorel 2004, s. 61 – 62). Ani v češtině, ani v němčině však není používání těchto pojmů jednotné. Pro potřeby této práce je využíván termín krajinářský park pro jasně ohraničený, volně komponovaný areál. Krajinná úprava označuje kompozičně ztvárněný výsek krajiny, který může zahrnovat i další prvky než jen samotný park, např. oboru nebo části kultivované krajiny. Jako reliéf je podle Zapletala (1975, s. 63) označována „zakřivená styčná plocha zemského povrchu a ovzduší, nebo vodstva.“ Podobný význam má i termín terén, který je synonymem pojmu zemský povrch, tj. „nejsvrchnější vrstva zemské kůry“ (Zapletal 1975, s. 62 – 63).

Práce je členěna do šesti kapitol. V úvodu jsou vymezeny cíle práce a formulovány pracovní hypotézy. Následuje kapitola Přehled literatury a pramenů, ve které je zhodnocen význam a výpovědní hodnota nejdůležitějších odborných děl o krajinářských parcích obecně, prací o modelových objektech a také možnosti a způsoby využití jednotlivých písemných, mapových a ikonografických pramenů ke studovaným lokalitám. V oddíle Metodika práce jsou specifikovány používané metody studia a stanovila typologii krajinných úprav, které budu sledovat. Čtvrtá kapitola nazvaná Hlavní zásady vzniku, tvorby a údržby krajinářských parků pojednává o obecných zásadách budování a nakládání s krajinářskými parky a zasazuje je do společenského a přírodního kontextu. Věnuje se zásadám, které jsou společné všem krajinářským parkům, a osvětluje tak širší souvislosti hodnocení a vývoje modelových lokalit. Následuje ji nejobsáhlejší část práce, která je podrobně věnována jednotlivým zvoleným zájmovým objektům. Ty jsou komplexně zhodnoceny z hlediska vlivu, využití a změn reliéfu. Poslední, šestá kapitola shrnuje poznatky získané předchozím výzkumem a formuluje obecné zásady využití přirozeného reliéfu při krajinných úpravách. Také představuje možnosti dalšího výzkumu na tomto poli. Součástí práce jsou i specializované mapy jednotlivých lokalit. Každému parku byly věnovány dvě mapy. Především je to mapa zachycující terénní úpravy, jejich typy a prostorové rozmístění. Druhá mapa se věnuje kompozičnímu a funkčnímu rozčlenění prostoru parků, které prováděné terénní úpravy zásadně ovlivňovalo svými požadavky.

Práce sleduje několik cílů a ověření či vyvrácení stanovených hypotéz.

Pracovní hypotézy:

- Přirozený reliéf bude hrát v utváření parků důležitou roli.
- Terénní úpravy se budou lišit v závislosti na odlišnosti přirozeného reliéfu.
- Terénní úpravy se budou lišit v závislosti na funkci krajinné úpravy.
- Terénní úpravy se budou lišit v závislosti na době realizace a s tím souvisejících proměnách dobových preferencí.

Cíle práce:

- Identifikovat realizované terénní úpravy v modelových lokalitách.
- Stanovit a ověřit typologii terénních úprav.
- Sledovat, jak se realizované terénní úpravy lišily v závislosti na přirozeném reliéfu.
- Sledovat, jak se realizované terénní úpravy lišily v závislosti na funkci krajinné úpravy.
- Sledovat, jak se realizované terénní úpravy lišily v závislosti na době realizace.

2. Přehled literatury a pramenů

2.1 Literatura

Vývoji zahradní tvorby obecně a krajinářského parku zvláště byla věnována řada monografií i odborných článků. V prostoru Čech, Moravy a Slezska se jako první souhrnně zabývali zdejšími zahradami a parky Z. Dokoupil, P. Naumann, D. Riedl a I. Veselý v bohatě fotografiemi doprovázené knize *Historické zahrady v Čechách a na Moravě* (Dokoupil a kol. 1957, 67 s.). Více v evropských souvislostech a s důrazem na způsoby zemědělského a lesního hospodaření zpracoval změny zahradní tvorby J. Horký v poměrně rozsáhlé studii *Vývoj vzájemných vztahů mezi sídlištními celky a krajinou*, jež vyšla v rámci *Vědeckých prací Výzkumného ústavu okrasného zahradnictví v Průhoních* (Horký 1967, s. 151 – 223). Především dendrologické složce jednotlivých parků se věnoval K. Hieke. Řada jeho studií o zastoupení dřevin v jednotlivých parcích vyústila ve dvě monografie – *České zámecké parky a jejich dřeviny* (Hieke 1984, 459 s.) a *Moravské zámecké parky a jejich dřeviny* (Hieke 1985, 307 s.). Zatím posledním souhrnným zpracováním parků a zahrad v Českých zemích je encyklopedie B. Pacákové – Hošťálkové, J. Petrů, D. Riedla a A. M. Svobody *Zahrady a parky v Čechách, na Moravě a ve Slezsku* (Pacáková – Hošťálková a kol. 2004, 526 s.). V úvodu autoři podávají přehled o vývoji zahradní tvorby a jejích nosných myšlenkách. Pak následují encyklopedicky řazená hesla jednotlivých objektů, přičemž je stručně popsán jejich vývoj a dřevinná skladba. Kniha obsahuje rozsáhlý soupis literatury a je dobrým odrazovým můstkem pro hlubší studium.

Ze zahraniční literatury, zabývající se obecně parkovou tvorbou, je ve vztahu k českým zemím nejdůležitější německá a částečně, pro své metodické zakotvení, polská. Stále platné je klasické dílo M. L. Gotheinové *Geschichte der Gartenkunst*, s ohledem na krajinářský park zejména jeho druhý díl (Gothein 1926 II., 506 s.). Pouze krajinářskému parku se věnoval F. Hallbaum (1927, 272 s.). Myšlenkové pozadí vývoje architektury (včetně zahradní) sleduje ve svém díle *Dejiny teórie architektúry* H. W. Kruft (1993, 703 s.). Metodicky podnětné jsou práce polské, z nichž zvláštní zmínku zasluhuje souborné dílo J. Bogdanowského *Polskie ogrody ozdobne* (2000, 341 s.).

Filozofické a estetické souvislosti krajinářského parku popisují ve svých dílech zejména K. Stibral (2005, 203 s.; 2002, s. 21 – 35) a V. Dvořáková (1989, s. 147 – 166; 1987, s. 93 – 99). Řada článků je věnována jednotlivým aspektům krajinářských parků. Souvislosti s dalšími uměleckými disciplínami sledoval H. Sedlmayer (1969, 191 s.) a zvláště s malířstvím O. Kuča (1987, s. 12 – 18). Důležitým fenoménem krajinářských parků jsou drobné stavby. Jejich

význam a postavení v celkové kompozici parku spolu se zásadami utváření krajinářského parku jsou hojně diskutovaným tématem (Mosser 1991, s. 263 – 280; Carl 1956, 144 s.; Janková 1996, s. 55 – 60). Podnětné pasáže o souvislostech krajinného rázu a krajinářských úprav obsahuje dílo J. Löwa a I. Míchala *Krajinný ráz* (2003, 552 s.), krajinnému rázu a členění prostoru krajiny se věnuje i I. Vorel (2005, s. 201 – 204; 2004, s. 61 – 74).

Otázka obnovy a udržování krajinářských parků je hojně diskutována především v oblasti památkové péče, která má mnoho parků ve své správě. V 70. a 80. letech 20. století proběhlo několik seminářů, kde zazněly příspěvky o obnově, studiu a využívání parků a zahrad (Kolektiv 1977, 76 s.; Pavlátová ed. 1979, 49 s.; Kolektiv 1985, 110 s.; Halamíčková, Purkyňová eds. 1989, 152 s.). Zájem pracovníků památkové péče pokračuje dodnes, články napsané v posledních letech se ale více věnují úskalím obnov a zajištění potřebných finančních prostředků (Pacáková – Hošťálková 2002, s. 13 – 16; Marešová, Hájek 2007, s. 64 – 66). Celé skriptum zaměřené na praktické problémy při obnově parků a zahrad vydal B. Wagner (1986, 103 s.), jeho přístup je však ovlivněn dobou vzniku. Zásadní pro studium historické krajinné kompozice je poznání jejího minulého stavu a změn. Postup při práci s prameny popisuje a především nejružnější možné formy pramenů a jejich zdroje vyjmenovává J. Petrů (1995, s. 6 – 11). Kupodivu jen málo článků (Suchara 1985, s. 181 – 182; Strejček 1963, s. 155 – 157) zdůrazňuje obecný význam krajinářských parků pro ochranu přírody a udržení biodiverzity v krajině. Srovnání z Polska nabízí Szwed a kol. (2008, s. 275 – 285).

Rodu Černínů a jejich majetkové držbě se věnuje P. Koblasa (Koblasa 2000, 36 s.). Černíny jako jeden z významných českých rodů ve svých dílech zmiňuje i P. Mašek (Mašek 2003, 331 s.; Mašek 2008, 670 s.). V roce 2010 vyšla výpravná monografie P. Juříka o rodech pánů z Hradce, Slavatů a Černínů a o jejich državách (Juřík 2010, 352 s.), která informace o dějinách rodu Černínů hojně čerpá z rodopisného díla Karla Evžena Černína (Czernin 2002, 81 s.).

Zámecký park v Krásném Dvoře patří mezi výjimečná díla krajinářské tvorby na území České republiky, proto nechybí v žádných encyklopediích (Dokoupil a kol. 1957, s. 37; Hieke 1984, s. 203 – 208; Pacáková – Hošťálková a kol. 2004, s. 171 – 173; Vlček 1999, s. 321 – 322; Anděl a kol. 1984, s. 235 – 238) ani ve výběrech nejlepších českých a moravských parků (Otruba a kol. 2007, s. 104 – 105; Dvořáček 2007, s. 56 – 59; Ptáček a kol. 1997, s. 72 – 83). O jeho výjimečnosti svědčí i snaha vysledovat vazby na přímé vzory v zahraničí, jimiž se zakladatel Jan Rudolf Černín mohl inspirovat (Petrů 1988, s. 78 – 86; Knox 1974, s. 111 – 116; Hendrych 2007a, s. 118), stejně jako existence řady popisů, které se věnují jen tomuto parku. Nejstarší popisy krásnodvorského parku pocházejí z doby těsně po jeho založení a jsou zároveň cennými prameny, takže se na ně váže novodobá kritická literatura. Obecněji tři nejstarší popisy hodnotí

Vlček (2001, s. 337 – 349) a Prah (2006, s. 244 – 263). První popis je deníkovým záznamem cesty Franze Alexandra von Kleista (1769 – 1797) do Prahy v roce 1791 (Kleist 1792, s. 14 – 18), kriticky se mu věnoval H. Rokyta (1973a, s. 153 – 157; 1973b, s. 24 – 29). Dílo zachycuje park před jeho dokončením, kdy nebyla ještě vytvořena partie na návrší kolem Gotického templu. Další popis pochází od W. G. Beckera (1796, s. 1 – 38) a je věnován výhradně Krásnému Dvoru, který představuje uměnímilovnému publiku. Dojem, který na Wilhelma Gottlieba Beckera (1753 – 1813) udělal park v Krásném Dvoře, se odrazil i ve věnování Janu Rudolfovi Černínovi na předsádce dalšího z ročníků Taschenbuch für Garten Freunde (Becker 1799, 402 s.). Nejvíce je kriticky zpracováno pojednání Jana Quiridina Jahna (1736 – 1802), které vyšlo v časopise Apollo (Jahn 1797, s. 173 – 190, 193 – 222). Jahn zde ve stylizovaném dopise vydavateli a příteli Augustu Gottliebovi Meissnerovi (1753 – 1807) popisuje svoji návštěvu Krásného Dvora a dojem, jakým na něj park zapůsobil. Jahnovu popisu se nejvíce věnovala Lorenzová (2001, s. 65 – 115; 2005, s. 33 – 64), obecněji Hojda (1987, s. 201 – 230) a Dvořáková (1986, s. 35 – 74). Poslední z popisů, zachycující park těsně po jeho dokončení, vyšel roku 1802 (Rausch 1802, s. 266 – 269; komentář Zatloukal 2006, s. 26 – 29) a dokumentuje výslednou podobu parku. Jak upozorňuje Vlček (2003, s. 423), význam Krásného Dvora spočíval i v tom, že se tento park stal vzorem pro další krajinářská díla v českých zemích. Dokumentuje to i otištění některých scénérií z krásnodvorského parku ve velmi populárních dobových vzornících Ideenmagazin für Liebhaber von Gärten, Englischen Anlagen und für Besitzer von Landgütern vydávaných v Lipsku. Již v roce 1796 zde vyšlo zobrazení zábradlí u Čínského pavilonu (Grohmann 1796, 8/VI) a roku 1802 výjevy s Panovým templu (Grohmann 1802a, 35/VII), Glorietem a Velkým rybníkem (Grohmann 1802b, 36/VIII) a Gotickým templu (Grohmann 1802c, 37/VIII; znovu Grohmann 1833, 1/10/1), všechny dělané podle kresebných předloh Simona Petera Klotze (1776 – 1824) (Vlček 2003, s. 423). Podrobný popis stavu krásnodvorského parku na začátku 20. století vydal W. Rott (1902, s. 508 – 516). Ve druhé polovině 20. století vyšlo několik průvodců parkem, které se věnují jak jeho vývoji, tak zachycují soudobý stav (Lorenc, Tříška 1954, 22 s.; Martin 1955; Kopal 1961; Lůžek, Houda 1976, 25 s.; Burda 1984). Nejnovější je velmi podrobný průvodce od P. Huška (2006, 38 s.). Velké pozornosti a kritickému zhodnocení se těšily drobné stavby v parku (Janková 1980, s. 42 – 48; Janková 1996, s. 55 – 60; Petrasová 2008, s. 413 – 422). Velmi cenné informace jak o jednotlivých stavbách, tak o vzniku a vývoji parku shromáždili J. Záhorka a P. Macek v rámci zpracovávání Standardního stavebně – historického průzkumu parku a zámku v Krásném Dvoře (2007). Vývoji parku se jako první věnoval K. Tříška (1952, s. 157 – 168). V poslední době kriticky zhodnotili vývoj, kompozici a utváření parku Kuthan a Muchka (1999, s. 24 – 27),

Vlček (2001, s. 337 – 349) a Hušek (2001, s. 32 – 34; 2006, 38 s.). Terénu a jeho úpravám se ve svém Záměru obnovy zámeckého parku v Krásném Dvoře věnuje Vlastimil Koupal (2001).

Také zámku, parku a oboře Jemčina se dostalo poměrně častého zpracování v literatuře. Základním dílem, z něhož čerpají téměř všichni další autoři, jsou Paměti J. Wachtela (1875, 78 s.) na zakládání obory, lovy a likvidaci katastrofy po roce 1822. Z Wachtelových pamětí hojně vycházel J. Muk (1939b, 116 s.) ve své zásadní práci Lovčí zámek Jemčina u J. Hradce a jeho okolí v minulosti, což je další často citované dílo. Dokonce dvě kapitoly byly Jemčině věnovány v reprezentativní knize Zahrady a parky jižních Čech (Pavlátová, Ehrlich 2004, 416 s.). Kromě těchto prací vyšla řada drobnějších příspěvků o krajině, lovu a historii Jemčiny. Obsáhle Jemčinu jako unikátní příklad člověkem dlouhodobě kultivované krajiny zmiňuje Říha (1948, 376 s.). Tímto tématem se několikrát zabýval i místní rodák A. Hradecký (nejpodrobněji 2001, 239 s.). O zhodnocení Jemčiny z hlediska zahradní a krajinné tvorby se ve svých pracích pokusily Kábrtová (1993, 61 s.) a Zudová (2007, 57 s.), z širšího hlediska jakožto jedné z nejvýznačnějších obor Novotná (2007, 99 s.). Jemčina jako obora a rozsáhlý lesní celek, ve kterém generace lesnické rodiny Wachtelů zkoušely moderní trendy lesního hospodářství, poutá značnou pozornost. Bylo o ní sepsáno dokonce několik historických průzkumů lesa (Janoušek 1958, 45 s.; Kruml 1967, s. 55 – 182; Jelínek 1975). A nechybí v žádných přehledech vývoje lesnictví (Frič a kol. 1958, 276 s.; Wolf a kol. 1976, 255 s.; Andreska, Andresková 1993, 444 s.; Martan 1992, 128 s.; Nožička 1954, 463 s.). Podrobně nejen o Jemčině pojednávají dvě rukopisná díla jindřichohradeckého historika F. Teplého Hradecká kniha vodní I a II (1917 – 1931) a Dějiny panských dvorů na Hradecku (1920). Obecně přírodovědným podmínkám Jemčiny se ve své diplomové práci, v níž navrhuje naučnou stezku místními lesy, věnuje P. Kostečka (2006, 66 s.). Zvláštní pozornosti se těšily zdejší staré stromy (Bartuška a kol. 2008, 187 s.; Fliegelová a kol. 2006). Pro podzámeckou louku a alej Jemčina – Šimanov byl zpracován podrobný průzkum a návrh údržby zdejších dřevin (Friedrich 2001, 50 s.). O místních památkách psal podrobně Novák (1901, 394 s.).

Park v Petrohradě je nejméně známý ze všech děl Jana Rudolfa Černína a tomu odpovídá i jeho malé zpracování v literatuře. Nejcenější informace jsou obsaženy ve starých popisech z 19. a počátku 20. století. Topografický popis petrohradeckého panství od stebenského rodáka J. E. Ponfíkla (1821, 174 s.) podává přehled o úpravách, které jsou čistě dílem Jana Rudolfa. Další literatura již zachycuje i změny, které v parku nechal provést jeho syn Evžen Karel Černín. Petrohradský hrad byl zařazen do soupisu hradů od F. A. Hebera (1844, 242 s.), včetně obsáhlého pojednání o terénních úpravách na místě starého hradu a na svazích Zámeckého vrchu. Podrobná dokumentace stavu parku na samém počátku 20. století je ve vlastivědném popisu podbořanského politického okresu od W. Rotta (1902, s. 781 – 805).

Podruhé po Heberovi se detailně Zámeckým vrchem a středověkými i krajinářskými úpravami na něm zabýval V. Günzel (1906, 31 s.). Informaci o stavu parku ve 30. letech 20. století, kdy byly všechny okrasné změny dokončeny, podávají zpráva tehdejšího zahradníka F. Synka (1937a, 60 s.) a článek J. Dobrého (1931, s. 16 – 18). Poslední popis od J. Houdy (1977, březen, s. 13 – 14, duben, s. 13 – 14, červen, s. 11 – 13) již vypovídá o úpadku parku ve druhé polovině 20. století. Petrohradskému parku byla věnována jediná diplomová práce (Sadilová 1983, 130 s.), která inventarizuje dřeviny v parku, ale zaznamenává i situaci terénu. Podrobnou inventarizaci dřevin pro část parku, kterou spravuje Psychiatrická léčebna, vypracoval Zápál (2002). Pro tuto část rovněž vznikl projekt celkové revitalizace (Marek, Eismanová 2010). V roce 2000 vyšla historie obce Petrohrad (Špilar 2000, 126 s.), jež chronologicky zaznamenává mj. i události a změny v parku. Zejména nejstarší historii a hrad popisoval místní historik K. Fibiger (1969a, 184 s.; 1969b, 224 s.; 1959, 361 s.).

Park v Chudenicích je popisován zejména v moderní literatuře. Nejvíce se mu věnovala P. Žerebáková, která parku u zámku Lázeň věnovala svoji diplomovou práci, v níž navrhuje jeho obnovu (Žerebáková 2000a, 66 s.). Ve školní ateliérové práci analyzovala krajinu Chudenicka (Žerebáková 1999, 24 s.) a připravila i návrh obnovy Karolíniny louky (Žerebáková 2000b, 22 s.). Základní údaje o terénních úpravách při zakládání krajinné úpravy přinášejí K. Drhovský (1992, s. 57 – 60; 2008a, s. 35 – 36) a J. Nožička (1960, s. 48 – 54). Kompozicí parku a krajiny Chudenicka se ve svých školních pracích zabýval P. Hecht (2002/2003a; 2002/2003b). Podrobný stavebně – historický průzkum zámku Lázeň, včetně jeho vazby na okolní park vypracoval V. Ryšavý (1991, 51 s.), jenž také publikoval článek o vzniku a vývoji zámku a parku (Ryšavý 1992a, s. 41 – 56) ve sborníku statí věnovaných Chudenicím. V této knize vyšly i příspěvky o Bolfánku (Tříška 1992, s. 72), chudenickém panství (Nováková 1992, s. 17 – 35) a další. Vývoji lesů na Chudenicku, včetně úprav hřbetu Žďár, se věnují dva historické průzkumy lesů (Tlapák 1960, 414 s.; Stolařík 1971, 374 s.). Starší popisy se zabývají spíše širší krajinou Chudenicka, ale některé z nich věnovaly větší prostor i krajinné úpravě kolem zámku Lázeň (Anderlík 1858, s. 1 – 16; Borovský 1897, 524 s.; Švec 1933, 246 s.). Přímo o dějinách a krajině Chudenic psali V. J. Roubal (1927, 20 s.), A. Roubal (1948, 101 s.) a R. Sokol (1925, s. 5 – 6). Řadu průvodců po Chudenicích a okolí sepsal místní rodák J. Burda (1954; 1970; 1986, 24 s.). Krajinnou památkovou zónu zhodnotili Foud a Karel (2002, 200 s.). Velkou pozornost přitahovalo dendrologické složení zámeckého parku (Maloch 1929a, s. 61 – 63, 106 – 109; Maloch 1929b, 20 s.; Kacerovská 1997, 110 s.; Hieke 1969, s. 41 – 48; Hieke 1971, s. 96 – 98). Řada publikací pojednává pouze samostatně o Americké zahradě, která je nejznámější a dendrologicky nejcennější složkou celé krajinné úpravy. Často se jedná o soupisy dřevin v dané době s doplňujícím komentářem o stavu a vývoji Americké zahrady (Dostál 1945?, 71 s.;

Dostál, Gebr 1950, 32 s.; Klášterský, Pokorný, Svoboda, Vaňousek 1959, s. 20 – 30; Hofman 1970a, 133 s.; Hofman 1970b, s. 49 – 61; Valtr 1999, 181 s.). Absolventskou práci o vývoji Americké zahrady a dřevinách v ní sepsali J. Baier (2008, 80 s.) a V. Vítová (1994, 11 s.). Cennými koncepčními materiály ohledně nakládání s Americkou zahradou jsou plány péče (Kašparová 1989, 4 s.; Pivoňková, Kašparová 1994, 5 s.; Valtr 2000; Lišková, Štajerová, Valtr 2002, 8 s.). Podrobného průvodce po Americké zahradě sepsal J. Hofman (1973) a její popis a historie nechybí ani v souborných pracích o arboretech (Nožička, Klášterský, Hofman 1965, s. 3 – 37; Šetelová a kol. 1977, 277 s.; Chytrá, Hanzelka, Kacerovský 2010, 408 s.).

2.2 Prameny

Při studiu historických krajinných úprav je nezbytné pracovat i s dobovými prameny. Zcela základně podle jejich charakteru můžeme prameny rozdělit na písemné, mapové a ikonografické. Způsoby a metody práce s prameny budou popsány v následující kapitole. Zde se budu věnovat stručnému zhodnocení využitelnosti a dostupnosti jednotlivých pramenů pro krajinné úpravy Jana Rudolfa Černína. Obecně se prameny vhodnými k hodnocení vývoje krajiny a možnostem jejich využití věnuje Lipský (2000, s. 17 – 29).

Prameny jsou většinou uloženy v institucích k tomu určených, tedy v archivech a muzeích. Černínský archiv je již od 19. století zásluhou Evžena Karla Černína soustředěn v Jindřichově Hradci spolu s archivy předchozích majitelů hradeckého panství, pánů z Hradce a Slavatů (Hanesch a kol. 1959, s. 7 – 9; Kolář 1892, s. 627; Mašek 2003, s. 53). V současné době jej spravuje jindřichohradecká pobočka Státního oblastního archivu v Třeboni. Základní přehled o struktuře Černínského archivu podává Průvodce po archivních fondech (Hanesch a kol. 1959, s. 3 – 72). Dokumenty týkající se černínských krajinářských úprav jsou uloženy ve fondech velkostatků a v rodinném archivu. Dobře zpracované, přístupné a doprovázené inventářem jsou fondy Velkostatek Petrohrad (Zelenková 1973, 324 s.) a Velkostatek Jindřichův Hradec (Tischler, Zeman 1968, 422 s.; Nováková 2004, 16 s.). Zpracován je i fond Velkostatek Chudenice (Tříška 1978, nestr.), který je ale nyní znovu pořádán. Fond Velkostatek Krásný Dvůr je zpracován jen částečně (Hauserová, Nováková 1990, 136 s.), uspořádány jsou jen knihy, ale nikoliv písemnosti. Ještě horší je přístupnost Rodinného archivu Černínů z Chudenic, který není zpracován vůbec a tedy ani provázen žádnou, byť dílčí archivní pomůckou. I když archivárky z Jindřichova Hradce mají o tomto fondu základní přehled a jsou ochotny připravit dokumenty z něj ke studiu, lze předpokládat, že ve fondu se po jeho uspořádání ještě naleznou další zajímavé a důležité materiály.

Přestože je základní suma dokumentů uložena v jindřichohradecké pobočce Státního oblastního archivu v Třeboni, nalézají se některé prameny i v jiných sbírkách. V SOA Třeboň je převážná část písemného materiálu, kdežto mapy a ikonografické dokumenty jsou podstatně více rozptýleny. Přehled o uložení jednotlivých dokumentů podává závěrečný soupis pramenů. V jejich vyhledávání velmi pomohou různé publikované soupisy. Značné pozornosti se vždy těšily staré mapy, jejichž soupisy ve sbírkách jednotlivých institucí byly vydávány již za první republiky (Roubík 1933, s. 342 – 352; Fiala 1924, 64 s.; Vejšický 1935, s. 83 – 85). Na první meziválečné pokusy sepsat a charakterizovat staré mapy v českých zemích (Švamberská a kol. 1933, s. 77 – 78; Roubík 1939, s. 50 – 52) navázal po druhé světové válce F. Roubík dvoudílným Soupisem map českých zemí (Roubík 1951 – 1952, 308 s.; 1955, 312 s.), který je i přes dílčí změny v uložení jednotlivých map a tedy i nedohledatelnost některých položek stále neocenitelnou pomůckou i proto, že žádný obdobný soupis již od té doby nebyl vytvořen. Vycházely opět jen dílčí soupisy či charakteristiky mapových fondů (Roubík 1961, s. 136 – 186; Černý 1955, s. 91 – 93). V současné době kromě katalogů k výstavám, které jsou již ze své podstaty neúplné (Hájek a kol. 2006, 27 s.), se o vydávání soupisů map snaží kolektivy autorů z Historického ústavu AV ČR, v.v.i. Vydali jednak Katalog Mapové sbírky Historického ústavu AV ČR (Semotanová, Šimůnek 2002, 127 s.) a především Lexikon mapových archivů a sbírek ČR (Semotanová, Šimůnek 2000, 267 s.), který byl sestaven na základě dotazníkového šetření v institucích s mapovými sbírkami a charakterizuje jednotlivé fondy a sbírky.

Teprve v posledním desetiletí začaly vycházet i soupisy ikonografického materiálu. Zejména se jedná o velice podrobný, pětidílný Soupis vedut vzniklých do roku 1850 (Wanner, Hora 1999, 520 s.; Wanner, Hora 2001, 576 s.; Wanner, Hora 2003, 492 s.; Wanner, Hora 2006, 720 s.; Wanner, Hora 2008, 672 s.), který jednotlivé veduty zevrubně popisuje a samozřejmě obsahuje i údaj o jejich aktuálním uložení. Další možnosti soupisů naznačil Šulc (2000, 96 s.), přesto soupisy jiného ikonografického materiálu zatím nejsou k dispozici. Pro orientaci v rozsáhlém materiálu je možné využít katalogy některých výstav (Vávrová a kol. 1996, 44 s.). Stručný přehled o možnostech studia ikonografického materiálu v zámeckých knihovnách podává L. Antonín (1999, s. 221 – 226). Přesto lze shrnout, že obrazové, ale i mapové prameny jsou rozptýlené v řadě fondů spravovaných různými institucemi a jsou mnohdy velmi těžko dohledatelné.

Mapové prameny (neboli staré mapy) jsou značně oblíbené a relativně hojně využívané pro svoji schopnost plasticky znázornit zemský povrch a jeho uspořádání. Můžeme je rozdělit na srovnávací (souborná) mapová díla, která vznikala z popudu centrálních úřadů a jednotně mapovala celé území českých zemí, respektive Habsburské monarchie, a individuální staré

mapy, jež byly tvořeny pro jednotlivá území a podle aktuálních potřeb a zájmů, takže se vzájemně velmi liší (Semotanová 2002, s. 63; Uhlířová 2004, s. 135). Nejvýznamnějšími srovnávacími mapovými díly jsou mapy 1., 2. a 3. vojenského mapování, Topografické mapy Generálního štábu a mapy stabilního katastru. Těmto dílům se věnovala řada autorů odborné literatury (Kuchař 1958, 131 s.; Boguszak, Císař 1961, 80 s.; Kuchař 1967, s. 57 – 97; Semotanová 2001, 267 s.; Maršíková, Maršík 2007, 187 s.; Lipský 2000, s. 22 – 25). Dnes je většina z nich dobře přístupná a to i na internetu, a proto při hodnocení krajiny hojně využívána.

Jako první srovnávací mapové dílo literatura uvádí Müllerovu mapu Čech (Semotanová 2002, s. 63; Uhlířová 2004, s. 136). Mapu vytvořil kartograf Jan Kryštof Müller, mapování v Čechách zahájil roku 1712 a své dílo dokončil v roce 1720. Mapa byla vytištěna z mědirytin v měřítku 1:132 000 roku 1722. Müller mapoval jen s jednoduchými měřičskými pomůckami a v této době neexistovaly žádné geodetické podklady, takže mapa samozřejmě obsahuje řadu nepřesností. Reliéf a vegetace jsou navíc zachyceny dosti schematicky pomocí mapových značek kopečků a stromečků. Přesto je Müllerova mapa cenná jakožto první relativně přesné znázornění celých Čech (Semotanová 2002, s. 63 – 66; Uhlířová 2004, s. 136; Semotanová 2001, s. 72 – 77).

Podstatně podrobnější, i když také zatížené nepřesnostmi, bylo 1. vojenské mapování. Marie Terezie rozhodla na návrh polního maršála Dauna o zmapování celé Habsburské monarchie záhy po ukončení sedmileté války v roce 1763 a české země byly mezi nejdříve mapovanými územími. Čechy byly mapovány mezi lety 1764 až 1767. Měřítko map bylo zvoleno 1:28 800. Samo mapování probíhalo tak, že jednotliví mapující důstojníci dostali výtisky Müllerovy mapy zvětšené do požadovaného měřítko a do nich metodou à la vue a pomocí jednoduchých měřičských pomůcek doplňovali další údaje. Prvnímu vojenskému mapování chybí geodetické podklady, což je příčinou nepřesnosti map. To se projevilo již za rakousko – pruského napětí v letech 1778 – 1779, které bylo impulzem pro rektifikaci map severní poloviny Čech (kraje Žatecký, Litoměřický, Rakovnický, Boleslavský, Královéhradecký a částečně Kouřimský a Chrudimský) v letech 1780 – 1783. Z 273 sekcí pokrývajících Čechy bylo 143 rektifikováno (fakticky nově zmapováno). Pro rektifikované sekce se nedochovaly originály map z 60. let 18. století. Terén byl znázorněn lavírováním tuší podle zásady čím tmavší, tím vyšší a šrafami ve směru největšího spádu, kde čím kratší a tmavší šrafy, tím příkřejší svah měly znázorňovat. Mapující důstojníci kromě map vytvářeli i písemný popis území (Boguszak, Císař 1961, s. 9 – 13; Kuchař 1958, s. 84 – 86; Kuchař 1967, s. 58 – 80; Maršíková, Maršík 2007, s. 149; Semotanová 2001, s. 97 – 99). Ze sledovaných území jsou na rektifikovaných sekcích Krásný Dvůr (sekce 69 a 86) a Petrohrad (sekce 104 a 87), kdežto Jemčina (sekce 244 a 243) a Chudenice (sekce 189) jsou nerektifikované.

Jelikož z map 1. vojenského mapování nebylo možné sestavit mapu celé monarchie, což se za válek s Napoleonovou Francií ukázalo jako velký nedostatek, rozhodl císař František I. v roce 1806 o novém, přesnějším mapování, které dostalo název 2. vojenské. Probíhalo po celou první polovinu 19. století a překrývalo se s mapováním stabilního katastru, jehož výsledků využívalo. Druhé vojenské mapování mělo být založeno na přesných geodetických základech, proto bylo v letech 1806 – 1811 zahájeno vojenské triangulační měření. Později vojenské mapy využívaly triangulační síť vytvořenou pro mapování stabilního katastru. V Čechách, kde již dříve proběhlo katastrální mapování, byly mapy 2. vojenského mapování odvozovány ze zmenšených katastrálních map a doplňovány vojenským obsahem. Měřítko bylo zvoleno opět 1:28 800. Vojenské mapy pro Čechy byly vytvořeny v letech 1842 – 1852 a čítají 267 sekcí. Polohopisně jsou poměrně přesné, ale výšky byly změřeny jen u triangulačních bodů. Reliéf je na mapách znázorněn tzv. Lehmannovým šrafováním, které vychází ze zásady, že čím prudší je svah, tím jsou šrafy kratší, silnější a tmavší (Boguszak, Císař 1961, s. 14 – 22; Kuchař 1958, s. 103 – 105; Kuchař 1967, s. 80 – 88; Semotanová 2001, s. 109; Maršíková, Maršík 2007, s. 150). Hodnocené parky jsou na následujících sekcích: Krásný Dvůr (W-7-IV), Jemčina (O-15-IV), Petrohrad (W-8-IV) a Chudenice (W-13-V a W-12-V).

Dalším velkým mapovým dílem první poloviny 19. století, které bylo úzce provázáno s 2. vojenským mapováním, byl stabilní katastr. Podnět k jeho vytvoření položil patent Františka I. z roku 1817 o pozemkové dani, jenž předpokládal podrobnou evidenci veškeré půdy. Základem pro katastrální mapování bylo vytvoření trigonometrické sítě s triangulačními body I. – IV. řádu, pro Čechy byl zvolen jako počáteční bod Gusterberg v Horních Rakousích a vyměřování začalo v roce 1824. Mezi lety 1826 – 1843 pak probíhalo mapování v terénu, přičemž začalo v jižních Čechách a postupovalo k severu. Mapování probíhalo vždy po jednotlivých katastrálních obcích, proto je někdy obtížné složit více katastrů k sobě. Měřítko map je 1:2 880. Katastrální mapy podrobně zakreslovaly rozdělení pozemků a jejich využití, podávají proto výborný přehled o stavu krajiny ve své době. Nevýhodou je, že na nich nebyl zakreslen výškopis. Mapy stabilního katastru existují ve dvou verzích. V Ústředním archivu zeměměřičství a katastru v Praze jsou uloženy tzv. císařské povinné otisky, což jsou čistopisy dokumentující původní stav krajiny v době mapování (ČUZK, SK). Tzv. indikační skici, které uchovává Národní archiv v Praze, sloužily pro další práci v terénu a zaznamenávání změn (NA Praha, SK, dupl.). Kromě nich je v Národním archivu uložen i podrobný písemný operát o každé obci (Semotanová 2001, s. 106 – 107; Boguszak, Císař 1961, s. 45 – 56; Kuchař 1967, s. 82 – 84; Kuchař 1958, s. 92 – 94; Lipský 2000, s. 20, 23; Maršíková, Maršík 2007, s. 142 – 145; Sklenička 2003, s. 198 – 199; Petek, Urbanc 2004, s. 92 – 105).

Druhé vojenské mapování nebylo nikdy pro celou monarchii dokončeno, místo toho bylo roku 1868 rozhodnuto provést nové, 3. vojenské mapování. V Čechách probíhalo od roku 1874, zejména pak v letech 1877 – 1880. Pro tzv. topografické sekce bylo zvoleno měřítko 1:25 000 a Čechy jich pokrývá 254. Mapování probíhalo poměrně rychle, neboť přesné polohopisné údaje byly odvozeny z katastrálních map. Doplněna byla podrobná a přesná výšková nivelace. Terén je na topografických mapách znázorněn pomocí výškových kót, vrstevnic a Lehmannových šraf. Mapy 3. vojenského mapování převzalo po roce 1918 Československo a s revizemi je využívalo až do nového vojenského mapování po 2. světové válce. Některé originální barevné sekce, zejména z pohraničí, se za 2. světové války ztratily a jsou dostupné jen jejich černobílé fotolitografické kopie (Boguszak, Císař 1961, s. 22 – 31; Kuchař 1958, s. 110 – 111; Kuchař 1967, s. 88 – 90; Maršíková, Maršík 2007, s. 150 – 151; Semotanová 2001, s. 110). To naštěstí není případ ani jednoho ze sledovaných území, které se nachází na následujících listech: Krásný Dvůr (3851-3 a 3951-1), Jemčina (4354-1, 4354-3, 4353-4 a 4353-2), Petrohrad (3951-1 a 3951-3) a Chudenice (4250-2).

Posledním velkým srovnávacím souborem starých map je Topografická mapa Generálního štábu Československé armády, o jejímž vytvoření bylo rozhodnuto v roce 1952. Mapa, pokrývající území celého Československa, byla vytvořena v průběhu 50. let 20. století především fotogrametrickou metodou a její měřítko je 1:25 000. Výškopis je již znázorněn pouze kótami a vrstevnicemi (Maršíková, Maršík 2007, s. 154 – 155; Kukla 2007, s. 72). Krásný Dvůr je na listech Radonice (M-33-63-B-a) a Nepomyšl (M-33-63-B-c), Jemčina na listech Val (M-33-102-D-a) a Plavsko (M-33-102-D-b), Petrohrad na listu Jesenice (M-33-63-D-b) a Chudenice na listu Chudenice (M-33-87-C-b).

Písemné prameny, týkající se parku v Krásném Dvoře a jeho vzniku, jsou uloženy ve fondu Velkostatek Krásný Dvůr v jindřichohradecké pobočce Státního oblastního archivu v Třeboni (Hauserová, Nováková 1990, 136 s.). Cenné informace podávají zejména Okrašlovací stavební rejstříky z let 1798 a 1800 (SOA JH, VS KD, inv. č. 1770; 1771) a na ně navazující Rejstříky okrašlovacích nákladů z prvního a druhého desetiletí 19. století (SOA JH, VS KD, inv. č. 1772; 1773; 1774; 1775; 1776). V rejstřících byly zapisovány veškeré výdaje na údržbu parku i nově upravované části. Každý rejstřík je rozdělen do oddílů podle jednotlivých partií parku (např. Gloriet, Lázeň, Vodopád atd.) a byly-li v dané partii prováděny nějaké práce, jsou do příslušného oddílu zapsány, včetně stručné specifikace toho, co bylo uděláno, a vynaložených financí. Rejstříky přehledně zaznamenávají jak provedené práce, tak jejich přesnou lokalizaci. Další cenné materiály jsou uloženy ve dvou kartonech (SOA JH, VS KD, č. kart. 139; 150), kde se nachází podrobné instrukce inspektora Franka o postupu prací v parku, část korespondence

ohledně parku a staveb v něm a různé účetní výkazy provedených prací z konce 18. století. V témže archivu jsou v rámci fondu Rodinný archiv Černínů uloženy deníkové záznamy Evžena Černína z jeho dětských let, kam si zapisoval poznámky o návštěvě rodových panství a poznatky o nich včetně náčrtků skic z krásnodvorského parku.

V Národním archivu v Praze jsou ve fondu Státní památkové správy uloženy materiály z druhé poloviny 40. let a z 50. let 20. století (NA Praha, SPS, inv. č. 229, č. kart. 266, 267). Týkají se převzetí zámku a parku národní správou a jeho dalšího využití. Součástí fondu jsou i dvě zprávy B. Storma z let 1948 a 1950 o stavu parku a jednotlivých staveb v něm, které vypovídají o celkově neutěšené situaci. Materiály z fondu Státní památkové péče se zaměřují na praktické otázky správy a využití zámku a parku, o terénní situaci vypovídají jen zprostředkovaně svědectvím o špatném stavu celého areálu. Podrobně se věnují jednáním o vyjmutí největšího rybníku z parku a jeho přeměně na koupaliště.

Velice cennými dokumenty, které názorně ukazují vývoj krásnodvorského parku, jsou jeho nejstarší plány. První Plán parku v Krásném Dvoře (Plan des Grafen Czerninischen Schönhofer Gartens in Böhmen) pochází z roku 1791/1792 a je uložen ve Sbírce plánové dokumentace Ústavu dějin umění AV ČR, v.v.i. (UDU AV ČR, sig. W-C-15), kam byl zařazen s pozůstalostí Zdeňka Wirtha. Tento cenný plán zachycuje podobu parku ještě před jeho dokončením, není zde Gotický templ a Lázeň. Jako jediný však zakresluje stavby, které ještě v 90. letech 18. století zanikly (Palaemonovy chýše, květinovou úpravu s kruhovým bazénem, zahradu za Selskou chýší). Druhý nejstarší plán pochází z roku 1814 a je ve Státním okresním archivu v Lounech, kde byl teprve nedávno objeven a zaevidován (SOkA Louny, SMP, inv. č. 119). Třetí plán z roku 1823 se nachází opět ve Sbírce plánové dokumentace UDU AV ČR, v.v.i. (UDU AV ČR, sig. W-A-IV/510/30). Plány z roku 1814 a 1823 jsou si podobné a zachycují dokončený park, jak byl za života Jana Rudolfa Černína udržován. Jsou unikátními doklady výsledné podoby parku. Na všech třech plánech můžeme dobře studovat úpravy terénu související s úpravami vodních toků, budováním rybníků, náhonů a cest. Zakreslené či naopak chybějící stavby a úpravy v jejich okolí vypovídají zprostředkovaně i o terénních pracích. Pozdější období je již mapově dokumentováno podstatně méně. Drobné změny, zejména zbourání Selského domku, jsou zakresleny na revidované mapě stabilního katastru (NA Praha, SK, dupl.) a jejím částečném opisu v černínském archivu (SOA JH, VS KD, dodatky). Více změn, zejména dotýkajících se vodní složky, zachycuje porostní mapa z roku 1910 (SOkA Louny, Jednotliviny, inv. č. 238/JXX/1). Na mapě již není východní podzámecký rybník.

Zachovala se bohatá obrazová dokumentace, která při kritickém přístupu podává velké množství informací o podobě parku a jeho terénu. Většina obrazů a grafických listů pochází z konce 18. století či z první poloviny 19. století, kdy byl park v Krásném Dvoře dokončen,

široce znám a hojně navštěvován (Kutschera 1838; Wolf 1810). Na zámku v Krásném Dvoře je v expozici vystaven soubor kvašů z 20. let 19. století, které znázorňují romantické partie parku po jejich úplném dokončení. Autor kvašů je neznámý (Křížová 1983, s. 17 – 18, Mžýková 1995, s. 32). Na obrazech jsou znázorněny nově upravené scenérie včetně zasazení do terénu. Že by kvaše mohly být dílem někoho z rodiny Černínů, se lze domnívat i podle souboru grafických listů s pohledy do parku (Goethův pavilon, Panův templ, Holandský statek), jež jsou prokazatelně vytvořeny podle předloh Marie Terezie Černínové, manželky Jana Rudolfa Černína (NG, inv. č. 236849; 101285; 113088; UDU AV ČR, sig. W-C-20/33).

Grafické listy vycházely samostatně nebo byly součástí větších alb. Zakresleny jsou na nich především výrazné scenérie či stavby v parku a jsou proto dobrým dokladem jejich podoby. Zámek a jeho dominantní polohu nad vsí a parkem vykreslil Antonín Pucherna (1776 – 1852) na grafickém listu (NG, inv. č. R68944; K22823; PNP, inv. č. SG 14660), který vydal spolu s Františkem Karlem Wolfem (1764 – 1836) ve sbírce *Abbildungen sämtlicher alten und neuen Schlösser in Böhmen*, jež vycházela v rozmezí let 1802 až 1809 (Král 1987, s. 26). Situaci před hlavním zámeckým průčelím (NG, inv. č. R69097; DR 5670) zachytil Waldemar Rau (1827 – 1889) v albu litografií z roku 1851 (Antonín 2004/2005; Křížová 1983, s. 3 – 4; Váňa, Kadlec, Franta 1989). Několik grafických listů, výborně zpodobňujících scenérie s Panovým templom a vodopádem, okolí Velkého rybníka a Gotický templ, vytvořil Wizani podle akvarelů Simona P. Klotze (UDU AV ČR, sig. W-C-15/23; sig. W-C-15/24; sig. W-C-15/25; sig. W-C-15/26; sig. W-C-15/27; sig. W-C-15/27a; sig. W-C-15/28; SHZ JH, inv. č. JH5407-01; JH5417-01). Tyto grafiky pak posloužily jako předloha pro vyobrazení Krásného Dvora v Grohmannově *Ideenmagazin* (Grohmann 1802a, 35/VII; 1802b, 36/VIII; 1802c, 37/VIII). Karel Antonín Balzer (1771 – 1807) je autorem precizních mědirytin (Mžýková 1995, s. 33) s pohledem na Goethův dub a Čertovu lávku (PNP, inv. č. SG 4869; SG 5026; NG, inv. č. R 101582). Emanuel Kutschera (1799 – 1851) zahrnul do svého alba *Der Saazer Kreis in seinem interessanten Darstellungen*, jež vyšlo roku 1838 v Žatci (Král 1987, s. 39), pohled na vodopád v Krásném Dvoře (NA Praha, SR Broumov, inv. č. 921/116; SOkA Most, Kutschera 1838). Dva grafické listy Gotického templu vytvořil J. Schäfler (UDU AV ČR, sig. W-C-15/29; sig. W-C-15/30; SZ KD, grafika Gotický templ_Schäfler; Interiér Gotického templu_Schäfler). Klotzova grafika Velkého rybníka a kvaš ze zámku Krásný Dvůr s mohutnou lípou posloužily jako předlohy pro terče jindřichohradeckých ostrostřelců (Muzeum JH, OT004, OT041). V Ústavu dějin umění AV ČR jsou uloženy i stavební plány Gotického templu (UDU AV ČR, sig. W-D-VIII 1639; sig. W-D-VIII 1640) a Čertovy lávky (UDU AV ČR, sig. W-D-VIII 1641; sig. W-D-VIII 1642) včetně jejich zakomponování do terénu.

Ke krásnodvorskému parku existuje velké množství fotodokumentace, která dokládá jeho změny od konce 19. století po současnost. Staré pohlednice jsou uloženy v Okresním muzeu v Lounech. Fotografie a diapozitivy z 20. a 30. let 20. století se nachází ve Výzkumném ústavu pro krajinu a okrasné zahradnictví v Průhonicích. V Oddělení fotodokumentace Ústředního pracoviště Národního památkového ústavu se nachází velký soubor fotografií z 50. let 20. století, jež dokládají celkovou zchátralost parku v tomto období. Nejnovější fotografie ze 70. a 80. let 20. století, včetně fotografií rekonstrukce parku, se nachází v Národním památkovém ústavu, územním pracovišti v Ústí nad Labem.

V jindřichohradecké pobočce Státního oblastního archivu Třeboň jsou ve fondu Velkostatek Jindřichův Hradec uloženy nejstarší písemné prameny dokumentující terénní úpravy na Jemčině (Tischler, Zeman 1968, 422 s.). Tyto materiály jsou uloženy především ve složkách Obora v Jemčině, 1782 – 1895, 1908 (SOA JH, VS JH, inv. č. 4662) a Hony a štvanice, 1583, 1720 – 1944 (SOA JH, VS JH, inv. č. 4668). Složka Obora v Jemčině obsahuje Registry nákladů na jemčinskou oboru v let 1789, 1790, 1791, 1794 a 1796, které podávají podrobný přehled o vykonaných pracích. Nejvíce místa včetně podrobného popisu prací je věnováno zakládání alejí a loveckých stezek a kopání odvodňovacích příkopů. V této složce je i cenný dopis J. M. Wachtela z roku 1782, který podává přehled o stavu obory v době, kdy Jan Rudolf Černín Jemčinu přebíral. Jsou zde i doklady o vzniku unikátních lesnických map J. T. Wachtela a o jejich rozmnožení tiskem. Ve složce Hony a štvanice jsou pak Registry výdajů na oboru a štvanice z let 1804 až 1816, které nás informují o pravidelné údržbě cest a odvodňovacích kanálů a také o stavbě lehkých dřevěných přístřešků v alejích. V této složce se dále nachází korespondence o požáru obory z roku 1790. Neméně důležitá je i složka Zprávy o lesním hospodářství lesmistrů Wachtelů, 1761 – 1913 (SOA JH, VS JH, inv. č. 4632), která obsahuje zprávy a nařízení psané J. T. Wachtelem a J. F. Wachtelem. Ty nás podrobně informují o vykupování pozemků a zaokrouhlování hranic obory, včetně koupě rybníka Dolního Vydýmače od řečického panství, o zařizování a vyměřování cest v oboře, o stavbě loveckých zařízení a o organizaci honů. Týkají se však i prací na odklizení dřeva po polomu v roce 1822. Složka Lesmistr Jan Wachtel, 1782 – 1827 (SOA JH, VS JH, inv. č. 4918) obsahuje zprávu o jmenování J. T. Wachtela lesmistrem v Jindřichově Hradci roku 1789 a jeho spis o geometrickém vyměřování jemčinských lesů. Ve složce Panské zahrady, 1564 – 1927 (SOA JH, VS JH, inv. č. 4435) jsou zprávy J. T. Wachtela o způsobu úpravy parku v zázemí jemčinského zámku. O stavu jemčinských lesů počátkem 20. let 20. století informuje složka Odhady přebíraných lesů s popisy a oceňováním podle polesí, 1922 (SOA JH, VS JH, inv. č. 3802) obsahující materiály vytvořené při příležitosti převzetí Jemčiny státem v rámci

pozemkové reformy. Novější dokumenty, vzniklé v souvislosti s uplatňováním pravomocí státní památkové péče, jsou uloženy ve fondu Kulturně – historický archiv ve Státní okresním archivu v Jindřichově Hradci (SOkA JH, KHA, inv. č. 1570).

K Jemčině se dochoval rozsáhlý a velmi informativní soubor map, které vznikly v souvislosti s hony nebo později lesním hospodářstvím. Uloženy jsou rovněž ve fondu Velkostatek Jindřichův Hradec v jindřichohradecké pobočce Státního oblastního archivu Třeboň. Nejstarší jsou Porostní mapy polesí Jemčina z poloviny (SOA JH, VS JH, inv. č. 5047) a konce 18. století (SOA JH, VS JH, inv. č. 5048), jež zachycují podobu a členění jemčinských lesů ještě před založením obory Jana Rudolfa Černína. Dobře vykreslují cesty, stavby i zamokřená místa. Časově je následuje Porostní mapa polesí Jemčina (SOA JH, VS JH, inv. č. 5046) od O. Paulera a J. T. Wachtela z roku 1789, která v měřítku 1:3520 navrhuje rozčlenění obory pro parforsní hony tak, jak bylo v následujících letech realizováno. Z této mapy vycházely menší tištěná mapy polesí Jemčina (SOA JH, VS JH, inv. č. 5049; 5050; 5051). Unikátní je sešit dvanácti map Parforsní hony v jemčinské oboře (SOA JH, VS JH, inv. č. 5188) z roku 1799, kdy je na každé rukopisné mapě zachycena cesta štvaného jelena při jednom honu. Stav obory ve druhé polovině 19. století je zakreslen na Porostních mapách z roku 1877 (SOA JH, VS JH, inv. č. 5052) a 1890 (SOkA JH, SMP, inv. č. 480). Několik rukopisných plánů z doby od roku 1830 do roku 1890 podrobně řeší situaci kolem Nežárky v souvislosti s regulací a napřímením jejího toku (SOA JH, VS JH, inv. č. 4989; 5005; 5006; 5008; 5426).

Soubor obrazových pramenů, jež dokumentují oboru na Jemčině, tvoří především staré fotografie a pohlednice. Samotnou oboru po ničivém polomu znázorňuje kresba uložená ve sbírkách Státního hradu a zámku Jindřichův Hradec (SHZ JH, inv. č. JH 5223). Nejvíce fotografií a pohlednic se věnuje přímo zámku Jemčina a jsou cenným dokladem úprav v jeho okolí. Zachycují park kolem zámku a výraznou zámeckou terasu, které jsou dnes částečně zavezeny sutí a zastavěny novostavbami z druhé poloviny 20. století (UDU AV ČR, sig. W-C-20/29; SOkA JH, KHA, inv. č. 1570; Muzeum Jindřichohradecka, OT121; Sbíрка pohlednic; Václav, expozice; fotografie). Věnují se i stavu a proměnám čestného dvora (Muzeum Jindřichohradecka, Sbíрка pohlednic; Václav, expozice; fotografie; NPÚ, ÚP, fototéka, inv. č. 160.326; F 9.026; 129.822). Obrazové dokumenty z obory se také soustřeďují na stavební prvky. Dobře jsou zdokumentovány zejména lovecká chata Jelenka, rybářská chata u Holné, kaplička U Pecáka, sochy sv. Tekly a sv. Šebestiána a Lannův kříž (SOkA JH, KHA, inv. č. 1570; Muzeum Jindřichohradecka, Sbíрка pohlednic; Václav, expozice; fotografie; NPÚ ČB, sochy světců). Unikátní je fotografie dřevěného přístřešku, který mohl být jedním z pozůstatků altánů v oboře, a jeho okolí (SOkA JH, KHA, inv. č. 1570).

Nejvíce pramenů k petrohradskému parku je opět v jindřichohradecké pobočce Státního oblastního archivu Třeboň a to ve fondu Velkostatek Petrohrad (Zelenková 1973, 324 s.). Nejprínosnější je složka Rozpočty nákladů na zámek, park, skleník a oboru (SOA JH, VS P, inv. č. 573), ve které jsou uloženy rozpočty prací prováděných ve 40. a 50. letech 19. století. Rozpočty jsou velmi podrobné a jednotlivé práce jsou detailně specifikovány a lokalizovány. Terénním pracím je zde věnována značná pozornost, neboť byly nákladné. Ve složce Zámecká zahrada a park v Petrohradě, 1744 – 1944 (SOA JH, VS P, inv. č. 626) jsou jednak dokumenty o barokní zahradě, zejména o úpravě čestného dvora, a pak výkazy prací v zahradě z 30. let 19. století od zahradníka Födische. Složka Pěstování ovocných stromů, školky, prodej a pronájem ovocných stromů, výstava ovoce, 1803 – 1941 (SOA JH, VS P, inv. č. 627) obsahuje jednak doklady o školkách ve druhé polovině 19. století, ale zejména instrukci zahradníkovi z roku 1801 s popisem jeho povinností v parku. Ve složce Stavby a opravy zámku v Petrohradě a starého hradu, 1570 – 1939 (SOA JH, VS P, inv. č. 575) jsou obsaženy i dokumenty a rozpočty úpravy zámku v první polovině 20. století, zejména k budování tenisového hřiště a příjezdové cesty. Ve složce Zahradníci, 1644 – 1945 (SOA JH, VS P, inv. č. 786) jsou v materiálech o zahradníkovi A. Födischovi i jeho stížnosti na obtížnost terénu a komplikace při zakládání parku.

Vývoj petrohradského parku je zachycen na několika mapách. Nejstarší Plán zámku v Petrohradě s parkem a oborou (SOA JH, VS P, inv. č. 2453) pochází z první poloviny 18. století a zachycuje ještě barokní podobu areálu před přestavbou Prokopa Vojtěcha Černína. Stav z konce 18. století je na Situační mapě panství Petrohrad (SOA JH, VS P, inv. č. 2249), jejíž měřítko je však poměrně malé, takže nezobrazuje detaily. Následuje ji mapa stabilního katastru (ČUZK, SK) z roku 1841, ještě bez hlavních úprav zadaných Evženem Karlem Černínem. A pak tři mapy z 50. let 19. století (SOA JH, VS P, inv. č. 2248; NA Praha, SK, dupl.; SMP, inv. č. 81), na kterých můžeme sledovat postupné proměny a rozšiřování parku podle zadání Evžena Karla. Další série map pochází z první poloviny 20. století a znázorňuje změny v parku v této době, které se týkaly zejména přetrasování a rozšíření cestní sítě (SOA JH, VS P, inv. č. 2386; 2387; SOA Nepomuk, SMP, inv. č. 424; 425). Topografická mapa Generálního štábu (PřF UK, Mapová sbírka, M-33-63-D-b Jesenice) již zaznamenává začínající úpadek parku, jeho zarůstání a zánik drobných prvků a cest.

Obrazové prameny k Petrohradu jsou poměrně bohaté. Z 18. století pochází kresba datovaná rokem 1726 (Muzeum Louny, kresba 1726), na níž je zakreslen pohled na zámek, starou oboru a Zámecký vrch z Kozího vrchu. Kaple a Vrch Všech svatých jsou na nedatovaném obraze Umučení sv. Vavřince (Muzeum Jesenice, sv. Vavřinec), jenž původně visel v zámecké kapli. Obě díla podávají představu o barokní podobě obory a zahrady. Již v krajinářském duchu,

ale ještě v rozloze barokní zahrady vidíme park na grafickém listu, vzniklém před rokem 1834, který zachycuje stav ještě s ohradní zdí (NPÚ, ÚP, fototéka, inv. č. 70.186). Další grafické listy dokumentují postupný vývoj parku. Velmi populární se stal pohled na Zámecký vrch od ovčína ze 40. let 19. století, uveřejněný v díle F. A. Hebera (Heber 1844, 242 s.; PNP, inv. č. SG 3177; Král 1978; Král 1987, s. 38; Dvořáková 1986, s. 69). Celkový pohled na parkovou úpravu od Finklova rybníka vydal ve svém albu z roku 1851 Waldemar Rau (NZM Kačina, Knihovna; SHZ JH, inv. č. JH 947; UDU AV ČR, sig. W-A-15/10; NG, inv. č. R 69102). Cenný soubor akvarelů z poloviny 19. století, které zobrazují jak celkové pohledy na parkovou úpravu, tak jednotlivé detaily, je uložen v Ústavu dějin umění AV ČR, v.v.i. (UDU AV ČR, sig. W-C-20/21; sig. W-C-20/22; sig. W-C-20/23; sig. W-C-20/24; sig. W-C-20/25; sig. W-C-20/26; sig. W-C-20/27; sig. W-C-20/28; sig. W-C-20/32). Z přelomu 19. a 20. století existuje řada starých pohlednic a fotografií. Nejčastějšími náměty pohlednic byl zámek Petrohrad s úpravou před jeho průčelím, okolí Finklova rybníka s pivovarem, ale existovaly i celkové pohledy na park ze Zámeckého vrchu. Fotografie zachycují i detaily z parku a z obory a často také Zámecký vrch (PL Petrohrad, fotografie; OÚ Petrohrad, fotografie; Muzeum Louny, pohlednice; SHZ JH, inv. č. JH 1174; VUKOZ, v.v.i., fotodokumentace 20. léta 20. stol.; Muzeum Chudenice, inv. č. P4330; P4332). Fotografie zobrazující pozvolné chátrání parku od 50. let 20. století (NPÚ, ÚP, fototéka) a zejména později (NPÚ, ÚS, fotografie; NPÚ, Ústí n. L., fotografie Hušek, Nowaková) jsou uloženy v Národním památkovém ústavu.

Také k chudenickému parku jsou nejcennějšími písemnými prameny účetní doklady, které jsou uloženy v jindřichohradecké pobočce Státního oblastního archivu Třeboň, zejména ve fondu Velkostatek Chudenice (Tříška 1978). Nejvýznamnější složkou je Zámecký park u Chudenic (Lázeň), 1824 – 1906 (SOA JH, VS CH, inv. č. 3017), která obsahuje rejstříky a návrhy výdajů za úpravy v parku od 20. do 50. let 19. století, kde jsou rozepsány plánované a prováděné terénní práce a výsadby v celé krajinné úpravě. Nejstarší doklady, pojednávající o výstavbě lázeňského domu na konci 18. století a o jeho okolí, jsou ve složce Lázeň u sv. Wolfganga u Chudenic, 1791 – 1848 (SOA JH, VS CH, inv. č. 2967). Naopak novější úpravy dokumentují rozpočty, plánky, nákresy a korespondence ze složky Zámek u sv. Wolfganga a park, 1850 – 1932 (SOA JH, VS CH, inv. č. 2973). Po založení Americké zahrady byla velká péče věnována jí. S její existencí jsou spojeny především dokumenty o koupi a prodeji dřevin, ale také o její údržbě ve složce Botanická (americká) zahrada u Chudenic, 1844 – 1926 (SOA JH, VS CH, inv. č. 3018). V první polovině 20. století organizovala státní památková péče a ochrana přírody soupisy parků, arboret a významných stromů v Československu. Sběr dat probíhal pomocí dotazníků, jež byly zasílány správám velkostatků.

Vyplněné dotazníky a podklady pro ně, jež obsahují řadu informací o celkovém stavu objektů i o jednotlivých dřevinách, jsou ve složkách Botanická (Americká) zahrada u Chudenic, 1923 – 1935 (SOA JH, VS CH, inv. č. 3110) a Přírodní památky, 1924 – 1941 (SOA JH, VS CH, inv. č. 3143). Chudenické panství poutalo velkou pozornost mladého Evžena Černína, takže mezi jeho písemnostmi je několik zápisů o historii panství a budování Lázně a parku. Tyto písemnosti jsou ve fondu Rodinný archiv Černínů (SOA JH, RA Černín, č. kart. 442, Beschreibung; č. kart. 451, Beschreibung der Herrschaft Chudenitz; č. kart. 452, Beschreibung 1833; Deníky E. Černína, Einiges; Deníky E. Černína, Fahrt; Deníky E. Černína, Herrschaft Chudenitz). Ve fondu Zemědělsko – lesnický archiv je uložen rukopis Josefa Dostála se seznamem dřevin v Americké zahradě (Dostál 1945?, 71 s.).

Rovněž mapové prameny se nachází v jindřichohradecké pobočce Státního oblastního archivu Třeboň, konkrétně ve fondu Velkostatek Chudenice (Tříška 1978). Nejstarší z těchto individuálních map je Mapa lesa Žďár z roku 1785 (SOA JH, VS CH, inv. č. 4770), na které je zachyceno okolí kostela sv. Wolfganga s cestami ke sv. Anně a zemním schodištěm ke kapličce u léčivého pramene pod svahem. Časově ji následuje Hospodářská mapa z počátku 19. století (SOA JH, VS CH, inv. č. 4789), která plasticky zobrazuje reliéf Žďáru a stavby v krajinné úpravě. Ze stejné doby je i Hospodářská mapa lesa Žďár (SOA JH, VS CH, inv. č. 4813), na níž je reliéf znázorněn pomocí šraf a v níž je podrobně rozkreslena cestní síť na Žďáru. Z mapy stabilního katastru vychází Mapa pozemků dvorů Chudenice a Bělejšov (SOA JH, VS CH, inv. č. 4737), v níž je podrobně rozpracováno okolí Lázně, a Hospodářská mapa lesa Žďár (SOA JH, VS CH, inv. č. 4814), která se naopak věnuje lesním partiím krajinné úpravy. Stav ve druhé polovině 19. století, kdy byly hlavní úpravy již dokončeny, znázorňují Mapy pozemků velkostatku z roku 1863 (SOA JH, VS CH, inv. č. 4766), z roku 1874 (SOA JH, VS CH, inv. č. 4765) a nedatovaná mapa (SOA JH, VS CH, inv. č. 4730) a rovněž jen Žďárem a krajinnou úpravou se zabývající Hospodářská mapa z roku 1867 (SOA JH, VS CH, inv. č. 4815).

K chudenickému parku se dochovalo poměrně velké množství obrazových pramenů. Nejstarší z nich jsou z první poloviny 19. století a je na nich znázorněn zámek Lázeň s okolím před změnami v polovině 19. století. Ve sbírkách jindřichohradeckého zámku se nachází tři akvarely z první poloviny 19. století v jednom rámu, jež zobrazují pohled na zámek Lázeň ze Žďáru, od Lučic a pohled od Lázně k Lučicím (SHZ JH, inv. č. JH786). Podle pohledu na zámek ze Žďáru byla vytvořena i litografie (SOA JH, Grafika JH, inv. č. Grafika II/7). Nejvíce obrazových pramenů je uloženo v chudenickém muzeu. Asi z 18. století pochází skříň na registra, na jejíchž malovaných dveřích je znázorněn kostel sv. Wolfganga a schodiště, které od něj vedlo k lázeňskému domu (Muzeum Chudenice, skříň). Další díla v jeho sbírkách pochází z první poloviny 19. století. Jedná se o kresbu tužkou, která zachycuje pohled na zahradní průčelí

zámku i s věží Bolfánkem v pozadí (Muzeum Chudenice, Wolfgangilandhauses), barevné kresby zahradního (Muzeum Chudenice, Lázeň, průčelí) a hlavního vchodu (Muzeum Chudenice, Lázeň, vchod) a litografii celkového pohledu na Lázeň a Žďár od Lučic (Muzeum Chudenice, Wolfgangsbad). Další malby a kresby byly vytvořeny v první polovině 20. století. V roce 1944 darovali zaměstnanci velkostatku Evženovi a Josefíně Černínovým pamětní list s vyobrazením pohledu na Lázeň a Bolfánek od jihu (Muzeum Chudenice, Pamětní list). Kvapilovo jezírko namaloval J. E. Štork (Muzeum Chudenice, Štork, Kvapilovo jezírko). Žďár rovněž maloval místní rodák Bohumil Schweigstill (Muzeum Chudenice, Schweigstill, Bolfánek; Schweigstill, Bolfánek od Kuchyňky; Schweigstill, Chuděnice).

Zámek Lázeň, Bolfánek, Americkou zahradu a jejich okolí zachycuje velké množství starých pohlednic a fotografií, které pocházejí převážně z 20. století, některé jednotlivosti i z konce 19. století. Jejich největší sbírka se nachází v chudenickém muzeu a je jen částečně uspořádaná. Velký soubor fotografií Americké zahrady byl pořízen zároveň s její inventarizací v roce 1970 (Hofman 1970d, 64 s.). Větší množství fotografií zámku Lázeň a parku z druhé poloviny 20. století se nalézá v Národním památkovém ústavu. Fotografie jsou uloženy jednak v Oddělení fotodokumentace plzeňského pracoviště NPÚ a také ve fototéce Ústředního pracoviště NPÚ v Praze.

3. Metodika práce

V předkládané práci byly využity metody vhodné ke komplexnímu poznání terénních úprav, které byly aplikovány a ověřeny ve zvolených modelových lokalitách. Volba a užití metod vyplývají z cílů práce, z existujících a analyzovatelných jevů a z využitelných podkladů. Hlavní náplní práce byla analýza map v prostředí geografických informačních systémů (GIS), studium dobových dokumentů, rešerše literatury a podrobný terénní průzkum zaměřený na ověření získaných poznatků. Těžiště práce leží v podrobném zhodnocení modelových lokalit a v zobecnění získaných poznatků.

Prvním nezbytným krokem byla podrobná rešerše literatury, která byla zaměřena na literaturu o terénních modelacích v krajinářských parcích obecně a na literaturu o jednotlivých modelových lokalitách. Podrobné zhodnocení použité literatury je uvedeno v kapitole Přehled literatury a pramenů. Speciálně terénním úpravám a jejich souvislosti s využitím přirozeného reliéfu byla v existující literatuře věnována jen malá pozornost a to jak obecně, tak z hlediska konkrétních zájmových lokalit. Obecnější práce, jež by pojednávaly o terénních úpravách v krajinářských parcích, nejsou četné a terén je zmiňován jen okrajově v rámci celé problematiky krajinářských parků. V pracích o studovaných lokalitách se většinou jedná jen o glosy v rámci celkového zhodnocení jednotlivých objektů.

Rešerši literatury následovala analýza mapových podkladů a studium dobových dokumentů. Tyto dva postupy se vzájemně doplňují, proto byly prováděny současně. Písemné dokumenty a staré mapy (ať již individuální nebo souborná mapová díla) jsou nejdůležitějšími podklady pro hodnocení vzniku, vývoje a stavu terénních úprav v jednotlivých parcích.

Srovnávací analýzou map a plánů z různých časových rovin můžeme rekonstruovat dřívější podobu zájmových území a interpretovat jejich vývoj. Tuto analýzu lze aplikovat na různá a rozdílně velká území, podmínkou je existence a volba vhodných kartografických podkladů (Uhlířová 2004, s. 134 – 135). Pro analýzu mapových podkladů byly zvoleny mapy stabilního katastru, které se ukázaly jako velmi přínosné díky svému velkému měřítku a značné podrobnosti a přesnosti. Jsou rovněž časově blízké době vzniku sledovaných modelových objektů (Lipský 2005, s. 6; Lipský 2000, s. 20). Rozlohy jednotlivých modelových území se pohybují od 96 ha do 2300 ha, proto byla pro podrobnou analýzu dána přednost mapám stabilního katastru před mapami vojenských mapování. Vojenské mapy sice obsahují i výškopisnou složku mapového obsahu, ale jejich měřítko je příliš malé, takže generalizace a zkrácení se ukázaly jako značně velké. Tyto staré vojenské mapy byly tedy používány jen pro vizuální kontrolu a jako doplňkový zdroj informací. Mapy stabilního katastru se tak ukázaly jako nejdůležitější ze srovnávacích kartografických podkladů (Uhlířová 2004, s. 135). Aby byly

získány informace o vývoji zájmových území, musely být podrobeny analýze i vybrané individuální mapové prameny z jiných časových úseků. Zde se jako informačně hodnotné a dostatečně přesné ukázaly jednak plány jednotlivých modelových objektů a za druhé lesnické mapy (Lipský 2000, s. 26). Tyto individuální mapové podklady byly pro každý z modelových objektů specifické a byly zvoleny podle toho, jak se v nich odrážel vývoj a změny v území. Z novějších mapových děl byla využita Státní mapa odvozenou 1:5000, do níž byly analyzované staré mapy promítány. Analýza mapových podkladů proběhla v prostředí GIS.

Mapy bylo třeba nejprve pro GIS analýzu připravit. Mapy stabilního katastru byly zakoupeny naskenované ve formátu .jpg od Ústředního archivu zeměměřičství a katastru v Praze. Jsou to tzv. ostrovní mapy, proto bylo třeba nejdříve jednotlivé části pospojovat a z několika mapových listů vytvořit jeden (Němec, Langarová 2006, s. 112). K tomu byl využit program Adobe Photoshop CS3 verze 10.0.1. Parky v Krásném Dvoře a v Petrohradě se rozkládají pouze v rámci katastru jedné obce, proto bylo jejich sestavení jednodušší. Plocha katastru jedné obce je vždy rozdělena na jednotlivé mapové listy tak, že byla rozřezána přímkovými liniemi na obdélníky. Mapová kresba tak mohla být vyříznuta nástrojem „ořez“. Následně byl vytvořen nový soubor, v němž k sobě byly přičleněny jednotlivé sousedící části katastru. Po sloučení vrstev vznikl nový obrázek ve formátu .jpg, na němž byla mapová kresba celého katastru. Parky na Jemčině a v Chudenicích však leží na katastrech více obcí, které bylo potřeba přiřadit k sobě a spojit. Hranice katastrů však již nejsou přímkové, ale tvoří je nepravidelná křivka. Nejprve proto byly výše popsaným způsobem sloučeny jednotlivé katastry. Pak byl pomocí nástroje „rychlý výběr“ vybrán obrázek s mapovou kresbou uvnitř katastrálních hranic. Z výběru byla příkazem „vrstva vyjmutím“ vytvořena nová vrstva, kterou tvořila jen mapová kresba bez okrajů. Následně byly opět v novém souboru spojeny jednotlivé katastry a sloučením vrstev získán nový .jpg obrázek se spojenými katastry. Takto připravený .jpg obrázek je možné použít v GIS analýze. Zároveň však při spojování mapových kreseb vznikají drobné nepřesnosti. Jsou dány tím, že ani v rámci jednoho katastru, ani hranice dvou různých katastrů na sebe na některých místech zcela nenavazují. Rozdělení jednoho katastru přímkovými liniemi na obdélníky je někdy jen zdánlivé. Linie nejsou vždy přímkou, případně výsledný tvar je lichoběžník. Spojením více katastrů vznikají ještě větší nepřesnosti, neboť ani hranice dvou sousedních katastrů na sebe v některých místech nemusí úplně navazovat. Tak při spojování jednotlivých částí vznikají v mapovém obraze drobné mezery. Jde však maximálně o milimetrové nepřesnosti, které můžeme zanedbat. Výsledný obrázek byl uložen v hustotě pixelu 200 dpi, která při zachování dobré kvality poskytuje rozumnou velikost souboru pro další zpracovávání (Brůna, Buchta, Uhlířová 2002, s. 15 – 16; Němec, Langarová 2006, s. 114). V případě individuálních map byla vždy mapová kresba na jednom listu, stačilo proto mapy

ořezat od přebytečných okrajů a rovněž uložit v hustotě pixelu 200 dpi, ale nebylo nutné je předem spojovat.

Takto připravené mapy lze zpracovávat v prostředí GIS. Využit byl ArcGIS 9, konkrétně ArcMap a ArcCatalog. Spojené obrázky s mapovou kresbou bylo nutné nejdříve georeferencovat, tedy přiřadit rastrovým datům informaci o prostorovém umístění v souřadnicovém systému. Byl zvolen souřadnicový systém S-JTSK. Georeferencováním se z obrázků stává mapa nesoucí prostorovou informaci. Byla použita metoda identických (vlícovacích) bodů, kdy je konkrétnímu bodu na rastrovém obrázku přiřazen konkrétní bod v referenčním mapovém podkladu. Jako identické body byly využity zejména rohy významných a nezměněných budov (např. kostelů, zámků) a nezměněné hranice pozemků, méně i křížení významných cest a hráze rybníků (Němec, Langarová 2006, s. 114 – 115; Brůna, Buchta, Uhlířová 2002, s. 17 – 18; Veverka 2004; Uhlířová 2004, s. 145 – 146). Jako referenční mapový podklad byla využita současná katastrální mapa, kterou poskytuje Český úřad zeměměřičský a katastrální prostřednictvím WMS služby (Web Map Service). Výhodou současné katastrální mapy jakožto referenčního podkladu je podobný mapový obsah a shodné měřítko 1:2880 s mapami stabilního katastru (Němec, Langarová 2006, s. 114; Brůna, Křováková, Nedbal 2005, s. 400). Georeferencované mapy stabilního katastru se staly základním podkladem pro analýzu terénních úprav. Nikoliv však jediným, neboť informaci v nich obsaženou bylo nutno korigovat dalšími mapovými podklady (individuálními mapami jednotlivých lokalit) i znalostmi získanými studiem písemných pramenů. Další důležité individuální mapové podklady byly rovněž georeferencovány v ArcMap 9 metodou identických (vlícovacích) bodů a jako referenční mapa byla opět použita současná katastrální mapa, připojená pomocí WMS služby. I pro individuální mapy byla zvolena jako referenční současná katastrální mapa proto, že jim nejvíce odpovídá mapovým obsahem a měřítkem (to platí zejména pro lesnické mapy). Zároveň využití stejné referenční mapy jako pro georeferencování map stabilního katastru pomohlo eliminovat chyby, které by vyplynuly z využití rozdílných mapových děl. Georeferencované mapové podklady byly promítnuty do Státní mapy odvozené 1:5000. Tato mapa jako podklad pro výslednou analýzu byla zvolena proto, že obsahuje polohopisnou i výškopisnou složku mapového obsahu a její měřítko 1:5000 je dostatečně velké, aby v něm mohly být hodnoceny i relativně malé rozlohy terénních úprav.

Souběžně s analýzou mapových podkladů v prostředí GIS byly analyzovány a hodnoceny archivní prameny. Jejich typy a charakteristika jsou popsány v kapitole Přehled literatury a pramenů, která se věnuje zhodnocení využitých materiálů. Prvním krokem byla co nejúplnější heuristická práce, která spočívala ve shromáždění pokud možno všech relevantních pramenů a v jejich podrobení kritice, analýze a následné syntéze poznatků. Způsob práce

s prameny odpovídá metodám historické kritiky a interpretace pramenů (Hroch a kol. 1985, s. 168 – 175; Vaculík, Čapka 2004, s. 52 – 53). Největší množství je pramenů písemných. Stejně zásady je však nutné aplikovat i při práci s prameny kartografickými a ikonografickými. Prvním krokem je samotné správné přečtení písemných pramenů (Hroch a kol. 1985, s. 174). Ty jsou vzhledem ke svému časovému původu a provenienci psány téměř výhradně kurentem (tj. psacím písmem odvozeným od gotické minuskuly). Jazykem dokumentů je opět téměř výhradně němčina. Dalším krokem po správném přečtení pramenů je jejich vnější i vnitřní kritika, která spočívá v hodnocení hodnověrnosti pramenů. Vnější kritika se zaměřuje na pravost a autentičnost pramenů. Zjišťuje či ověřuje časový, místní a autorský původ pramenů s cílem zjistit, zda je daný pramen vskutku tím, za co se vydává. Vnější kritika tedy ověřuje především formální skutečnosti a náležitosti pramenů. Na ni navazuje a prolíná se s ní kritika vnitřní, jež se zaměřuje na obsahovou stránku sdělení. Vnitřní kritika tak stanovuje míru hodnověrnosti pramenů a to, nakolik jsou relevantní pro další výzkum (Hroch a kol. 1985, s. 168 – 173; Vaculík, Čapka 2004, s. 70 – 71; Bartoš 1999, s. 33; Black, MacRaild 2007, s. 180 – 182). Vzhledem k tomu, že převážnou část písemných pramenů, které byly využívány, tvoří prameny institucionální provenience jednotlivých velkostatků, zejména účetní doklady a instrukce ohledně prováděných prací, byly studované prameny značně přesné a věrohodné a jejich vypovídací hodnota je tudíž velmi vysoká.

Dalším krokem, jenž navazuje na kritiku pramenů, je jejich interpretace. Ta je důležitou součástí práce s písemnými i kartografickými prameny. Jedná se o proces získávání informací. Přičemž informace se od dat odlišují tím, že jsou zasazeny do kontextu, jsou organizovány a vztaženy k nějakému účelu (Uhlířová 2004, s. 145; Brůna, Křováková, Nedbal 2005, s. 401). Jeho základem je správné přečtení písemných i mapových podkladů (Petek, Urbanc 2004, s. 96; Hroch a kol. 1985, s. 174). Podmínkou správné interpretace je co možná nejširší znalost reálií, jež jsou v prameni obsaženy či k němu vztaženy. Interpretace tak přináší porozumění pramenům, jejich obsahu, smyslu a souvislostem (Hroch a kol. 1985, s. 174 – 175; Petrů 1995, s. 7 – 8; Vaculík, Čapka 2004, s. 71). Spočívá v rozklíčování používaných termínů a skutečností, jež jsou v písemných podkladech a na mapách uváděny a popisovány.

Kritika a interpretace pramenů jsou nutným předpokladem pro užití dalších metod výzkumu. Základními metodami pro práci s prameny jsou metody přímá, nepřímá a induktivní. Přímá metoda spočívá v rekonstrukci minulých skutečností na základě studia pramenů. Vzhledem k tomu, že prameny mnohdy vypovídají o daných faktech zprostředkovaně, je nutné doplňovat přímou metodu metodou nepřímou. Její podstatou je konstrukce skutečnosti na základě studia a komparace různých pramenů, které se studovaného objektu mohou dotýkat jen zprostředkovaně (Hroch a kol. 1985, s. 204 – 206; Vaculík, Čapka 2004, s. 72 – 73). Jejich

nezbytným doplňkem je induktivní metoda, která spočívá ve formulování obecnějších soudů a tvrzení na základě studia faktů, jež jsou obsaženy v jednotlivých pramenech. Jde tedy o zobecnění jednotlivých skutečností získaných studiem, a formulování obecných závěrů a tvrzení (Hroch a kol. 1985, s. 201 – 202; Vaculík, Čapka 2004, s. 74 – 75).

Posledním nezbytným krokem byl podrobný terénní průzkum v modelových lokalitách. Ten probíhal kontinuálně, přičemž nejdůležitější byly průzkumy, jež následovaly po analýze mapových a písemných podkladů a zároveň pomáhaly zpřesnit jejich interpretaci. Důležitá byla i volba vhodného ročního období pro tyto podrobné terénní průzkumy. Nejvhodnější byly jarní a podzimní měsíce, kdy terén nebyl zarostlý vegetací či přikrytý sněhovou pokrývkou a jednotlivé tvary dobře vynikly. Značnou výhodou byla i snadnější prostupnost porostů a tedy možnost zdokumentovat i tvary dnes značně zarostlé a proto ve vegetačním období nepřístupné. V terénu byly dohledány všechny úpravy, jež v dané lokalitě proběhly. Významné či hraniční body byly zaměřeny pomocí přístroje GPS (Garmin GPSmap 62s). Průzkumy na lokalitách byly zaměřeny na dohledání terénních úprav přímo v místě, zaměření parametrů cest, depresí a teras a dokumentaci jejich současného stavu po různě dlouhých obdobích od jejich vzniku či poslední obnovy. Rozměry menších tvarů do cca 40 m byly změřeny přímo v terénu pásmem, velké tvary nad 40 m byly nejprve přesně vykresleny do mapy a poté z ní byly zjištěny jejich parametry (Zapletal 1975, s. 115 – 117). Samozřejmostí práce v terénu bylo i pořízení bohaté fotografické dokumentace.

Nejdůležitějším krokem analýzy a následného ověření v terénu bylo vytvoření kategorií terénních úprav, které byly sledovány ve všech modelových lokalitách. Typy terénních úprav můžeme rozdělit podle jejich tvaru a rozlohy (Zapletal 1969, s. 11) na:

- plošné,
- liniové,
- bodové.

V rámci plošných úprav byly rozlišeny následující kategorie:

- uměle zvlněné plochy – jedná se plochy parkových luk, které byly před krajinnou úpravou zplanýrovány a následně byly vymodelovány do mírných terénních nerovností, aby budily iluzi zcela přirozeného povrchu, a osázeny dřevinami a trávnikem. Docházelo spíše jen k menšímu přesunu zemní hmoty v rámci dané plochy, v případě

potřeby byla na upravenou plochu navezena slabá vrstva kvalitnější půdy.

- zarovnané plochy – v jejich rámci byly ještě rozlišeny dva podtypy:
 - původní zarovnané plochy – vznikly v době budování parku a mají podobu výrazně upravených, do plošiny vyrovnaných částí terénu. Vznikaly v souvislosti s úpravou míst pro stavby a jejich okolí, vznikem významných odpočívadel či širokých a rovných cest, případně jako zahradnický exponované plochy záhonů a školek. Při jejich tvorbě bylo nutné přikročit k odkopání části svahu a/nebo navršení zeminy. Nedocházelo však k výraznému zhutnění podkladu.
 - novodobá hřiště – v souvislosti s pozdějším rekreačním využitím částí některých parků v nich byla vytvořena obdélníková hřiště s rovným povrchem. Také ona vyžadovala odkopání a/nebo navršení zeminy, její zhutnění a zarovnání povrchu. Vzhledem k jejich pravidelnému tvaru, odlišné době vzniku a výraznému zhutnění terénu, je vyčleňují do samostatné kategorie.
- terasy – terasování je způsob úpravy svahů. Jako terasy označují soustavu zarovnaných ploch, oddělených výraznými terénními stupni.
- prohlubně – jsou to konkávní tvary vzniklé vykopáním a odstraněním zeminy. V jejich rámci byly rozlišeny dva podtypy:
 - prohlubně rybníků – uměle vyhloubené tvary, vzniklé na toku nebo na vodním kanále, které sloužily či slouží jako vodní nádrže.
 - suché prohlubně – uměle vyhloubené tvary, které nikdy neplnily funkci vodní nádrže.
- umělé pahorky – jsou to konvexní tvary vzniklé umělým navršením zeminy

V rámci liniových terénních úprav byly vymezeny následující typy:

- náspy – konvexní tvary vzniklé navršením zeminy. Lze je rozdělit na podtypy:

- násep – širší a mohutnější liniový konvexní útvar (šířka nad 3 m). Nese cestu a jeho koruna je zarovnaná.
- val – užší a nižší liniový konvexní útvar se zaoblenou korunou (šířka 1 – 2 m a výška 1 – 3 m). Valy byly budovány zejména podél příkopů, aby zabránily vylití vody z břehů, nebo pro zakrytí nějakého pohledově nepříznivého jevu.
- hráz – mohutný a kratší konvexní liniový útvar, který přehrazuje vodní tok či kanál.
- příkopy – konkávní tvary, jež vznikly odstraněním zeminy. Lze je rozdělit na podtypy:
 - umělý kanál – liniový konkávní tvar, jenž byl vytvořen zcela nově, uměle vyhloubený. Jeho funkcí bylo vést vodu.
 - upravený tok – přírodní liniový konkávní útvar vodního toku, který byl záměrně upraven a pozměněn. Úpravy se týkaly tvaru i průběhu koryta toku.
 - ha-ha příkop – uměle vytvořený, asymetrický a výrazně zahloubený liniový konkávní útvar. Směrem do parku jej tvoří svislá stěna, strana obrácená ven do krajiny se svažuje povlovně.
- tvary v úrovni terénu – tyto tvary se výrazně neuplatňují vůči okolí. Lze je rozdělit na podtypy:
 - cesty – povrch větších i menších cest musel být vyrovnaný, případně mírně vyspádovaný. Zvláště ve svahu to znamenalo zarovnání cesty do svahu jeho částečným odkopáním na straně jedné a navezením na straně druhé. Cesty byly často o několik centimetrů zahloubené pod okolní terén, ale mohly být i mírně vyvýšené. Před založením cesty byl její podklad zhutněn.
 - opěrné zdi – podpírají zarovnané plochy ve svahu, který byl v linii odkopán a jeho sklon byl výrazně zvýšen. Jsou většinou vyskládané z kamenů nebo alespoň jimi zpevněny.

Bodové jevy jsou drobné zarovnané plochy pro malé stavby, památníky, odpočívadla či vyhlídky. Jejich rozloha nepřesahuje 3 m² a mnohé z nich jsou i menší, kolem 1 m². Úprava spočívala ve vyrovnání plochy pro odpočívadlo nebo památník, ovšem nevyžadovala větší přesuny zeminy.

Výsledkem studia literatury, analýzy mapových a písemných podkladů a terénního průzkumu je textová část a mapové výstupy. Textovou část uvozuje obecná kapitola o krajinných úpravách a parcích, roli reliéfu v nich a změnách, kterým podléhá v souvislosti s údržbou a vývojem těchto krajinných úprav. Následují ji statě věnované jednotlivým modelovým lokalitám, které mají totožnou strukturu. Každý modelový objekt je v úvodu charakterizován údaji o své poloze v rámci správního členění České republiky i vůči významným sídlům a bodům v jeho okolí. Následuje kapitola věnovaná charakteristice přírodních podmínek dané lokality, v níž jsou stručně charakterizovány následující údaje: geologické podloží, pozice v geomorfologickém členění, údaje o nadmořských výškách a členitosti terénu, půdní typy, základní údaje o podnebí (průměrné červencové a lednové teploty, průměrné roční úhrny srážek, klimatický region a jeho charakteristika podle Quittova členění z roku 1971), charakteristika vodstva, geobotanická oblast, bioregion, potenciální a rekonstruovaná přirozená vegetace. V téže kapitole jsou uvedeny i způsoby ochrany, kterým se dané území těší podle Zákona o ochraně přírody a krajiny č. 114/1992 Sb. a podle Zákona o státní památkové péči č. 20/1987 Sb. Následuje část věnující se stručnému popisu vývoje jednotlivých lokalit, jež je zasazuje do dobového kontextu a jeho změn. V další kapitole je charakterizováno kompoziční uspořádání jednotlivých modelových území a jeho konkrétní skladebné prvky, které byly zásadní pro rozhodování a provádění terénních úprav. Závěrečná a nejpodrobnější kapitola ke každé modelové lokalitě je věnována podrobnému soupisu a charakteristice jednotlivých terénních úprav. Jsou zde sledovány jednotlivé typy úprav, doba jejich vzniku a následný vývoj a proměny. Zhodnocen je i soudobý stav a stupeň dochovalosti jednotlivých úprav. Závěr textové části tvoří diskuse, jež shrnuje a zobecňuje poznatky o typech a způsobech terénních úprav v krajinářských parcích.

Kromě textové části doprovází každou modelovou lokalitu dva mapové výstupy. Prvním je analytická mapa dané lokality na podkladě mapy stabilního katastru. Ta odpovídá oddílu písemné části, který se věnuje kompozičnímu uspořádání a jednotlivým prvkům modelových území. Zásadním výstupem jsou pak mapy terénních úprav a využití přirozeného reliéfu jednotlivých objektů, které byly vytvořeny na podkladě Státní mapy odvozené 1:5000. Na nich jsou lokalizovány jednotlivé typy terénních úprav, které byly vymezeny podle zvolené typologie. Mapy tak podávají souhrnný přehled nejen o realizovaných terénních úpravách, které mohly vznikat v různých časových vrstvách, ale i o jejich územních souvislostech.

4. Hlavní zásady vzniku, tvorby a údržby krajinářských parků

4.1 Ideje a inspirace

Krajinářský sloh se vyvinul na Britských ostrovech v 18. století a od druhé poloviny tohoto století se začal šířit i do kontinentální Evropy. Důležitá pro další vývoj byla jeho percepce ve Francii a v německých zemích, které obohatily evropské krajinářské parky svébytnými prvky. Zvláště z německých zemí se pak oblíba tohoto slohu rozšířila i do prostoru Habsburské monarchie a tedy i do českých zemí. Nejstarší díla krajinářské zahradní tvorby v Čechách a na Moravě vznikala od druhé poloviny 18. století. Obliba volného krajinářského slohu se v Evropě udržela po celé 19. století, i když s obměnami, které jsou dány jeho dlouhou existencí. Jaké ideje a inspirační zdroje vedly k proměně zahradní tvorby z formálních a složitě architektonicky budovaných barokních zahrad a parků k volnému krajinářskému stylu? Jednalo se o souběh několika vlivů, které se vzájemně prolínaly a působily s různou intenzitou na jednotlivé tvůrce i v různých časových epizodách (Newton 1971, s. 207). Zahradní a parkovou tvorbu výrazně ovlivňovaly dobové estetické a filozofické názory, jež se vyvíjely pod vlivem osvícenství a následně romantismu, jejichž důsledkem bylo jednak ocenění přírody pro ni samu a posléze obdiv minulosti a exotických krajů. Důležitý vliv mělo i poznání Orientu a zvláště východní Asie s jejími čínskými a japonskými zahradami. Zahradní tvorba se také inspirovala krajinářskou malbou 17. a 18. století, zejména pak jejím zobrazením ideální Arkádie.

Vnímání a oceňování či neoceňování přírody ve společnosti se vždy úzce odráželo v zahradní a parkové tvorbě (Stibral 2005, s. 20). Cesta k uznání přírodních krás a přírody jako celku byla dlouhá a postupná. Důležitou roli při tom hrála zejména ve středověku, ale až hluboko do novověku představa Ráje (Rajské zahrady). Za pěkné byly v tomto období považovány jednotlivé přírodní objekty (např. květina) nebo líbezná místa, ale nikoliv příroda jako celek. Divoká, nespoutaná a neupravená příroda a krajina současníky naopak děsila (Stibral 2002, s. 22 – 23; Stibral, Komárek 2004, s. 66 – 67). Vnímání krajiny jako celku a jejích estetických kvalit se objevilo až v 17. století v souvislosti s rozvojem krajinářského malířství, které se v této době prosadilo jako samostatný žánr (Stibral 2005, s. 49; Stibral, Komárek 2004, s. 68 – 69). O něco později začaly být oceňovány estetické kvality volné, až divoké přírody, což vedlo k vytvoření svébytného krajinářského parku (Stibral 2005, s. 70).

Tato změna v přístupu k přírodě a krajině je spojena především se jménem Anthony Ashley Coopera, lorda Shaftesburyho (1670 – 1712) a s jeho nejzávažnějším dílem Filozofické rapsodie (The Moralists), které v konečné podobě vyšlo roku 1709. Shaftesbury obdivoval jednak celou krajinu a také neupravenou, divokou přírodu, neboť jsou přece Božím dílem.

Založil tak tradici obdivu k přírodě pro ni samu a také stál na počátku snah o umělecké ztvárnění krajiny (Stibral 2005, s. 62 – 65; Stibral 2006, s. 85; Kuča 1974, s. 23). Shaftesbury mohl navazovat na dlouhou anglickou tradici kritického smýšlení o pravidelných zahradách a stříhaných dřevinách podle cizích vzorů (Newton 1971, s. 210). Již Henry Wotton (1568 – 1639) ve svém traktátu *The Elements of Architecture* (Základy architektury) z roku 1624 požadoval kontrast pravidelných staveb a nepravidelných zahrad. Dalším, kdo odmítal geometrické formy zahrad, byl William Temple (1628 – 1699). Navštívil Čínu a inspirován jejími zahradami vydal v roce 1685 esej *Upon the Gardens of Epicuros*, ve kterém anglickým čtenářům představil krásy nepravidelně utvářených čínských zahrad (Kruft 1993, s. 248, 281 – 282; Vlček 1999, s. 147; Lang 1974, s. 7 - 10).

Shaftesburyho myšlenky následovala řada anglických filozofů, básníků, umělců a zahradníků, jejichž zásluhou byly formovány principy krajinářských parků, které se posléze rozšířily do celé Evropy. Jen několik let po Shaftesburyho spisu, v roce 1712, uveřejnil Joseph Addison (1672 – 1719) v časopise *The Spectator*, který vydával spolu s Richardem Steelem, studii *The Pleasures of the Imagination*, v níž poukázal na úlohu zahrady jakožto náhrady za ztracený Ráj. Navázal tak na inspiraci stejnojmennou obsáhlou básní (*Paradise Lost*) Johna Milтона (1608 – 1674), v níž Milton vylíčil Ráj jako panensky nedotčenou krajinu. Addison vyzdvihl krásy přírodních tvarů a pojal zahradu jako obraz s četnými literárními odkazy. Myšlenky Shaftesburyho a Addisona nejen rozvíjel, ale i realizoval básník Alexander Pope (1688 – 1744), který kolem svého zámku v Twickenhame začal podle nich budovat park. Pope svůj park komponoval jako scénu – obraz a definoval i první zásady krajinářského parku, jež měly spočívat v kontrastu, překvapení a propojení s okolní krajinou (Kruft 1993, s. 282 – 283; Vlček 1999, s. 147; Zatloukal 2004, s. 70; Kavka a kol. 1970, s. 247; Gothein 1926 II., s. 368 – 370). Za největší anglické zahradníky 18. století, kteří svými díly zásadně ovlivnili podobu krajinářských parků, jsou považováni William Kent (1685 – 1748) a Lancelot Brown (1716 – 1783). Kent byl nejprve malířem – krajinářem a malířské vidění převzal i do své zahradní tvorby. Horace Walpole (1717 – 1797) jej ve svém spise *On Modern Gardening* označil za zakladatele krajinářského parku. Kent a Brown tvořili rozlehlé parkové areály čistých linií s velkými lučními a vodními plochami. Ani jeden z nich nenapsal žádný teoretický spis, ale jejich dílo inspirovalo další tvůrce a stavebníky (Kruft 1993, s. 286; Kalusok 2004, s. 101 – 105; Charageat 1978, s. 184 – 185; Hendrych 2005, s. 125, 128). Krajinářský park byl také současníky považován za vyjádření svobodomyšlného životního postoje (Hallbaum 1927, s. 26; Kalusok 2004, s. 96, 110).

Na vnímání krajiny na kontinentě a podobu evropských krajinářských parků měly kromě anglických filozofů a umělců vliv zejména myšlenky francouzského filozofa Jeana Jacquese Rousseaua (1712 – 1778) a německých filozofů Immanuela Kanta (1724 – 1804)

a Christiana Caye Lorenze Hirschfelda (1742 – 1792). Rousseauovo odmítnutí společnosti a civilizace jako zkažené a špatné a jeho oslava přírody měly široký ohlas nejen ve Francii. Příroda byla pro Rousseaua dobrá a krásná, protože je celá Božím dílem. Zároveň byla útočištěm, kde člověk mohl být svobodný a sám sebou (Stibral 2005, s. 74 – 79; Zatloukal 2004, s. 74). Rousseauova oslava přírody a její pojetí jako útočiště vůči zkažené civilizaci souzněly s počínajícím romantismem. Přispěly k dalšímu šíření módy krajinářského parku, který měl tuto ideální a nezkaženou přírodu ztělesňovat (Clark 1980, s. 13 – 14).

V německém prostoru, který byl určujícím zdrojem inspirace pro budovatele krajinářských parků v českých zemích, byly vstřebávány vlivy anglické i francouzské. Zde v díle Immanuela Kanta, vyšlém roku 1790 pod názvem Kritika soudnosti (*Kritik der Urteilkraft*), došlo k vrcholnému ocenění přírodního krásna. Kant odmítl dříve obvyklé spojení krásy s geometrickými vztahy a naopak na nejvyšší stupeň vyzdvihl krásno přírodní. Kantovo dílo je jakousi „labutí písni“ filozofických a estetických pojednání o přírodním krásnu, které byly v 18. století poměrně hojné. V 19. století vymizelo z filozofických spisů, ale o to více bylo reflektováno v umění a v rozvíjejících se přírodních vědách. Romantismus a naturfilozofie, jež usilovala o spojení přírodovědného a estetického pohledu na přírodu, vedly k širokému rozšíření kultu přírody (a také krajinářské tvorby) v 19. století (Stibral 2005, s. 87; Stibral, Komárek 2004, s. 70 – 71). Mezi lety 1779 – 1785 vycházelo pětisvazkové dílo C. C. L. Hirschfelda *Teorie zahradního umění* (*Theorie der Gartenkunst*), které sice navzdory názvu ucelenou teorii nenabídlo, ale systematicky shrnulo dosavadní zkušenosti s tvorbou krajinářských parků. Hirschfeld roztřídil parky a jejich části na veselé, melancholické, romantické a vznešené. Pro každý typ navrhl různé stavbičky a scénérie, které měly pomoci vyvolat požadovanou náladu. Zdůraznil, že zahradník by se sice měl inspirovat přírodou, ale zároveň měl méně vhodné prvky zakrýt či přetvořit, což zahrnovalo i poměrně náročné terénní úpravy. Hirschfeldova kniha není ani teorií ani návodem, jak tvořit parky, ale shrnuje dosavadní, někdy i rozporuplnou praxi (Kruft 1993, s. 293 – 295; Vlček 1999, s. 151).

V souvislosti s ranými krajinářskými parky byly diskutovány zejména tři estetické kategorie – krása (*beauty*), vznešenost (*sublime*) a především malebnost (*picturesque*), z nichž poslední dva pojmy se v estetice výrazně uplatnily právě od 18. století. Malebnost původně souvisela s malířstvím, což dokládá i kořen tohoto slova, a označovala předmět či scénu vhodné k namalování nebo hodné toho, aby byly zachyceny obrazem. Díky poměrně úzké spojitosti krajinářství a malířství byl tento pojem přenesen i na vnímání krajiny a zahrady. Malebnost vyjadřovala (a stále vyjadřuje) kvalitu krajiny jako celku. Její rozšíření a uplatnění souviselo s estetickým vnímáním 18. století, které zdůrazňovalo celkové působení a vnímání krajiny/parku/zahrady, přičemž jednotlivé její složky a objekty byly posuzovány právě podle

jejich působení v rámci celku (Zatloukal 2004, s. 72; Hunt 1991, s. 231; Dvořáková 1989, s. 158; Stibral 2006, s. 93 – 94).

Vedle dobových filozofických a estetických názorů bylo dalším důležitým impulsem pro vznik a rozvoj krajinářských parků malířství 17. a 18. století. Ostatně sami tvůrci krajinářských parků se k němu hlásili jako ke svému inspiračnímu zdroji. Malířství zobrazovalo volnou krajinu v době, kdy zahrady byly ještě podřízeny přísným geometrickým principům (Kuča 1987, s. 13 – 14). Inspiračním vzorem se stala především severoitalská krajinářská malba, kterou reprezentovali zejména Ital Salvator Rosa (1615 – 1673) a v Itálii vyškolení Francouzi Nicolas Poussin (1594 – 1665) a Claude Lorraine (1600 – 1682), a holandské malířství, kde se nejznámějším jménem stal Jacob Ruisdael (1628/29 – 1682). Zatímco Nizozemci zobrazovali na svých plátnech reálnou krajinu, malíři ovlivnění italskými vzory upřednostňovali ideální krajinu bájně Arkádie. Ideál arkadské krajiny byl v umění přítomen již od doby římské (Bednaříková, Kysučan 2006, s. 25). V obecných představách i na plátnech umělců to byla lehce zvlněná či mírně kopcovitá krajina, v níž se otevřené pastviny střídaly s lesíky. Obvykle zde byla přítomna i voda, až již jako vodní plocha, tok nebo jen studánka. Mnohdy byla doplněna stafáží lidských postav a stavbiček, které odkazovaly k antickým a pozdně renesančním vzorům (Zatloukal 2004, s. 66; Stibral 2005, s. 44 – 56). Pro poznání italského krajinářského malířství a antických ruin měly velký význam cesty do Itálie, které byly neodmyslitelnou součástí výchovy mladých šlechticů z Britských ostrovů i jiných evropských zemí (Clark 1980, s. 20).

Samo pojetí krajinářského parku bylo malířské, což zdůrazňovali i jeho teoretikové a tvůrci. Zahradník měl převést obraz ve skutečnost, nebo jinak řečeno zahrady a jejich jednotlivé partie byly vytvářeny jako trojrozměrné obrazy, kde zásadní roli hrálo uspořádání a vzájemné vztahy mezi jednotlivými skladebnými prvky (Dvořáková 1989, s. 158; Horký 1967, s. 172 – 173; Kavka a kol. 1970, s. 244 – 245; Koukal 1991, s. 1 – 2; Kuča 1974, s. 55). Obrazy se různě proměňovaly podle polohy návštěvníka a jeho pohybu v parku (Hallbaum 1927, s. 16). Inspirace arkadskou krajinou a jejím zobrazením krajinářskými malíři 17. století, spolu s poznáváním antického světa pomocí vykopávek a cestování a s klasickým vzděláním vedly k obdivu antiky a k rozvoji klasicismu v 18. století. V krajinářských parcích se to projevilo jejich budováním jakožto arkadské krajiny doplněné drobnými stavbami, jež odkazovaly k antice a pozdní severoitalské renesanci Andrea Palladia (1508 – 1580). V této souvislosti se mluví i o neopalladianismu, jenž je spojen zejména s anglickou architekturou 18. století. Do kontinentální Evropy se rozšířil později spolu s krajinářskými parky, ale doplněný již o další inspirační vzory. Krajinářské parky tak byly od počátku doplněny i drobnými stavbami, jež měly sloužit k navození příslušné nálady a doplnění scénérie (Kalusok 2004, s. 98 – 99; Bašeová 1997b, s. 258; Kelsall 1991, s. 139 – 140; Hendrych 2005, s. 123). S malířským viděním krajiny

souvisí i obliba vedut zejména ve druhé polovině 18. a v první polovině 19. století, které zachycovaly scénérie z parků, pohledy na zámecká sídla, ale i na krajinu či města (Hallbaum 1927, s. 48). Ostatně mnohé parky byly jako veduty komponovány (Dvořáková 1987, s. 94; Hallbaum 1927, s. 16).

Důležitá pro podobu krajinářských parků byla i soudobá a klasická literatura, na niž parky obsahovaly řadu odkazů (Kuča 1974, s. 43). Bylo obvyklé, že scénérie byly komponovány jako scény z divadelních dramát či literatury nebo že v parcích byly památníky odkazující na literární či historické postavy. Návštěvníci byli současně pozorovatelé obrazů, ale i herci na scéně parku. Procházka parkem byla obvykle promyšleně koncipována jako cesta mezi jednotlivými scénériemi, kdy návštěvník měl sám aktivně rozkrývat jejich literární a malířské odkazy (Lang 1974, s. 26 – 29). Cesta měla být nejen zábavnou, ale i skýtat poučení a vést k povznesení ducha (Hunt 1991, s. 231 – 233; Dvořáková 1987, s. 98). Ovlivňování však bylo vzájemné a zahradní umění silně inspirovalo básníky a spisovatele, kteří ve svých dílech opěvovali zahrady a přírodu i se vyslovovali k soudobým diskusím o podobě krajinářského parku (Bělohávková 1989, s. 219; Hallbaum 1927, s. 38; Gothein 1926 II., s. 371; Newton 1971, s. 207 – 208).

Dva životní postoje se v této době výrazně projevovaly v umění – klasicismus a romantismus. Tyto zdánlivě protichůdné směry existovaly na přelomu 18. a 19. století vedle sebe a přirozeně se ovlivňovaly a reagovaly na sebe. Výrazně se to projevovalo právě v zahradním umění (Zatloukal 2004, s. 94; Vybíral 1999, s. 59; Carl 1956, s. 71 – 72). Klasicismus se zrodil v polovině 18. století z inspirace klasickým Řeckem a Římem. Willam Manson (1725 – 1797) ve svém *The English Garden* z roku 1772 psal o jednoduchosti krajinářského parku jako o obrozené řecké svobodě (Vlček 1999, s. 149). Klasicismus se při tvorbě parků výrazně uplatnil jednak v počátcích krajinářské tvorby a pak jako reakce na romanticko – sentimentální parky konce 18. století. Byl spojen s ideou heroismu a inspirován antickými hrdiny a ctnostmi. Při budování parku se jeho vliv projevoval jednak parkovými stavbičkami, které odkazovaly na starověké a palladiovské vzory, a pak zejména celkovým utvářením. Pro klasicistní parkovou tvorbu byly charakteristické harmonické vztahy mezi hmotami, prostory a jejich spojnicemi. Park, potažmo celá krajina byly uspořádány přehledně pomocí center a os. Hlavními stavebními prvky parku byly základní složky krajiny – terén, voda, rostliny. Jejich pomocí byly parky modelovány. Důležitou roli hrály rozlehlé luční prostory, které se střídaly s porosty s nepravidelně modelovanými okraji a byly členěny soustavou stromořadí či stromovými rondely. Krajinářská i architektonická složka parku se vzájemně prolínaly a doplňovaly (Hallbaum 1927, s. 79; Kavka a kol. 1970, s. 248; Flekalová 2005, s. 51).

Romantismus zažil svůj největší vzestup v posledním desetiletí 18. století a v prvních desetiletích století následujícího v reakci na osvícenství a jeho vyzdvihování rozumové stránky člověka. Ovšem tendence, které jsou nazvány preromantické, se objevovaly v evropském myšlení po celé 18. století. Romantický člověk se vracel zpět k duchovnímu prožitku, k Bohu a k přírodě jakožto místu, kde je nejbližší Bohu i svému nitru. V přírodě nalézal prostor pro snění a rozjímání. Příroda pro něj byla útočištěm, kde vzdálen od společnosti se mohl oddávat melancholickým náladám a splínu, což odrážel i silný individualismus romantiků. Zároveň si ale uvědomoval a byl fascinován i odvrácenými, hrůznými stránkami přírody, která se lehce mohla stát macechou. Obdivována byla i obdělávaná venkovská krajina. S návratem k duchovním hodnotám souvisel obnovený zájem o křesťanství a o gotický sloh, jež byl chápán jako nejorganičtější vyjádření tužeb a myšlenek. Avšak zájmu se těšilo nejen křesťanství, ale i předkřesťanské tradice Evropy, které byly odkrývány ve starých baladách i jako archeologické nálezy. Objevovány byly též exotické kraje, zejména Asie, ale i Amerika, z nichž byly přebírány vzory, mnohdy však bez hlubšího porozumění vnitřním souvislostem cizích kultur (Stibral 2005, s. 97 – 102; Librova 1989, s. 34). Krajinářské parky byly pod vlivem romantismu modelovány jako „divoká příroda“. Pro soudobého pozorovatele až nelogické nakupení stavbiček mělo navodit vhodnou náladu a bylo spojeno společným významem úniku. Parky, které se měly jevit jako volná příroda, byly složitě komponovány v sérii obrazů propojených průhledy s odkazy na minulost, literaturu a malířství a měly podporovat a kultivovat romantický životní pocit (Janková 1989, s. 46 – 47; Bašeová 1997b, s. 258).

Pominout nelze ani inspiraci čínskými zahradami, i když jejich poznání samo o sobě ke vzniku krajinářských parků nevedlo (Kuča 1974, s. 30). Čína byla misionáři a obchodníky více objevována od konce 17. století a s tím souvisela i vlna čínské módy, jež zasáhla nejdříve užité umění. Číňané na rozdíl od Evropanů té doby oceňovali celou krajinu a jejich zahrady byly poskládány ze skal, pahorků, jezírek a potůčků tak, aby krajinu napodobovaly (Hallbaum 1927, s. 70; Stibral 2005, s. 150 – 151). Čínské zahrady byly složeny z uzavřených celků, které měly vzbuzovat určité nálady a pocity. Symbolika čínských zahrad však byla zcela odlišná od evropské kulturní a náboženské tradice (Kuča 1974, s. 33 – 34). Čínská inspirace ovlivnila především sentimentálně pojaté parky (Kavka a kol. 1970, s. 252 – 253). Nejvlivnějším dílem v tomto ohledu byl spis Williama Chamberse (1723 – 1796) *Dissertation on Oriental Gardening* (Pojednání o východním zahradnictví) z roku 1772. V něm obdivoval nádhernou nepravidelnost a rozmanitost čínských zahrad. Vyzdvihl tři základní partie, které by neměly chybět ani v krajinářském parku – část příjemná, strašidelná a překvapující, a odmítl jednoduché a rozlehlé prostory Lancelota Browna. Chambersovo dílo mělo větší vliv na kontinentě, zejména ve Francii, kde odpovídalo duchu dozívajícího rokoka poloviny 18. století. Vnímání Číny a Číňanů

zároveň korespondovalo s Rousseauovým konceptem šťastného „divocha“. Na jeho základě vznikaly složité komponované parky drobnějších scén s řadou stavbiček, pro které se také vžilo označení anglo – čínské zahrady – jardin anglo – chinois (Kruft 1993, s. 273, 287 – 288; Charageat 1978, s. 189 – 191; Gothein 1926 II., s. 378 – 380; Kalusok 2004, s. 105 – 108; Dvořáková 1989, s. 160; Kuča 1974, s. 33 – 35).

4.2 Pojetí a podoba ideálního krajinářského parku

Zásadní skutečností pro tvorbu krajinářských parků a jejich vnímání současníky bylo, že park byl pojímán jako vrcholné a souborné umělecké dílo (v němčině pro to existuje výstižný a do češtiny jednoslovně nepřeložitelný výraz *Übergesamtkunstwerk*). Zahradní umění bylo v této době syntetické. Krajinářský park v sobě spojoval kategorie prostoru, hmoty i času a integroval do sebe další umělecké disciplíny, jako architekturu, sochařství, malířství, hudbu, literaturu, drama a filozofii, z nichž žádná neměla dominantní roli. Vyplývalo to z výše zmíněného obdivu k přírodě, který vedl až k jejímu zbožštění. A také z představy, že příroda ve svém prvotním stavu (Ráj) byla zahradou a park by ji k tomuto výchozímu bodu měl navracet. Krajinářské parky se staly „chrámy“ kultu přírody, kam člověk většinou vstupoval sám jako jedinec (nikoliv jako člen společnosti) a poutník a kde se měl oddávat vznešeným myšlenkám a povznesení sebe sama (Petrů 1996, s. 8 – 10; Sedlmayer 1969, s. 17 – 21; Hallbaum 1927, s. 32, 39, 46; Petrů 1997, s. 267 – 268; Bělohávková 1989, s. 219; Kalusok 2004, s. 96 – 97; Zatloukal 2004, s. 12).

Z toho vyplývá, že cesta parkem byla promyšleně komponována, ač to mělo zůstat utajené (Newton 1971, s. 220), a plná symbolických významů. To spojuje krajinářské parky se zahradní tvorbou předchozích (i pozdějších) období, neboť vždy zahrady byly prostoupené symboly, jež odkazovaly k ideálním představám uspořádání společnosti (Kalusok 2004, s. 100; Dvořáková 1987, s. 98 – 99; Kelsall 1991, s. 139; Dokoupil a kol. 1957, s. 33). Jednotlivé složky parku nebyly až tak důležité samy o sobě, ale svůj význam získávaly až zasazením do souvislostí s ostatními prvky a objekty. Důležité bylo zejména celkové vyznění (Dvořáková 1989, s. 147 – 148, 155 – 156). Procházka parkem byla koncipována tak, aby návštěvníka vedla k poučení a povznesení jeho ducha. Nebyla to však pasivní „naučná procházka“, ale poutník sám musel aktivně dešifrovat skryté významy a hrát svoji roli na scéně parku (Mosser 1991, s. 274; Hunt 1991, s. 233).

Park byl uspořádán jako série na sebe navazujících obrazů, jeho „příroda“ byla idealizovaná (Jeglič 1943, s. 17). Výstižně popsal utváření krajinářských parků Karel Teige v předmluvě ke klasické knize Ladislava Žáka *Obytná krajina*: „Anglický park lze definovat

termínem, převzatým z malířství, jako komponovanou krajinu: komponovanou krajinou se rozumí krajinářský obraz, kde do jednoho rámce je zhuštěn větší počet krajinných výseků, větší počet výrazných a půvabných motivů, takže jediným pohledem obsáhneme přírodní krásy. (...) Anglický park vkomponuje podobně do relativně omezené plochy listnatý i jehličnatý les, louky, potok, rybník, skrytá zákoutí i dalekou vyhlídku. Jeho plán využívá skutečných přírodních prvků, (...) aby jejich výběrem, transposicí a zhuštěním byla vytvořena co nejpravdivější a nejpřirozenější krajina“ (Teige 1947, s. 14).

Parky byly zamýšleny pro pěší procházky, projížděky na koních nebo ve výletních kočárech a jejich tvůrci promyšleně pracovali se zákonitostmi lidského vnímání, které preferuje spíše menší rozměry. Rozlehlé prostory tak byly využívány k navození pocitu vznešenosti, kdežto rokle a úvozy měly vyvolávat stísněnost a zážitek tajemna (Löw, Míchal 2003, s. 23; Sádlo a kol. 2005, s. 11). Podobně i další prvky měly asociovat příslušné pocity a nálady, jež jim byly prisuzovány (Bělohlávková 1989, s. 220).

Krajinářské parky začaly být nově chápány jako idealizované výseky domácí krajiny (Dvořáková 1989, s. 150), s níž intenzivně komunikovaly prostřednictvím vzájemných vazeb a jejímuž uspořádání a reliéfu se musely přizpůsobit (Clark 1980, s. 19, 34). Výrazně se při tom uplatnily tři typy krajin – zemědělská, pastevní a lovecká. Pastva ovcí hrála důležitou úlohu v anglickém hospodářství již od 16. století a ovlivnila i vzhled krajiny, kterou na velkých plochách tvořily travnaté pastviny vzájemně oddělené pásy živých plotů nebo zídkami a s jen ojedinělými stromy či jejich menšími skupinami. Tato krajina byla výhodná k přetváření do podoby raných anglických krajinářských parků, jejichž vzhled ovlivnila (Kavka a kol. 1970, s. 147; Löw, Míchal 2003, s. 407; Lang 1974, s. 15; Kuča 1974, s. 12, 20 – 21). Také zemědělská krajina vděčila za svoji podobu dlouholetému vývoji. V barokní době byla mnohde organizována podle geometrické osnovy, na což navázaly klasicistní úpravy krajiny v 18. století a rozvinuly ji do podoby okrasného statku, který měl být zároveň účelný i krásný (Kavka a kol. 1970, s. 252; Vorel 2004, s. 61 – 62; Kuča 1974, s. 31). Důležitou úlohu ve vývoji krajinářských úprav sehrály i obory, které stály na pomezí mezi volnou přírodou a upravovanou krajinou. Bývaly často členěny systémem průseků, které obory zpřístupňovaly a zároveň vytvářely krajinnou kompozici. Částečným přetvořením obor nebo bažantnic podle nové módy vzniklo mnoho krajinářských parků, které tak starým oborám vděčily za vzrostlé porosty, jež bylo možno modelovat a doplňovat dalšími prvky. Obory byly často přechodovým prvkem mezi barokní kompozicí a novým pojetím v podobě krajinářského parku. Tak velké plochy nebylo možné si plně podmanit a rozšiřování zahrady do krajiny naopak přineslo krajinu do zahrady (Jeglič 1943, s. 46; Bašeová 1978, s. 147; Kavka a kol. 1970, s. 246; Vorel 2005, s. 201 – 202; Kuča 1974, s. 13, 18 – 19).

Základními prvky historických krajinných kompozic jsou prostory, prostorové osy a dominanty. Vymezení prostorů je podstatným rysem kompozičního uspořádání. Tomu výrazně napomáhají prostorové osy, jež mohou být fyzické, které přímo člení prostor, vizuální, jež napomáhají vnímání a čtení kompozice, a symbolické, jejichž pomocí je podpořena soudržnost krajiny. Dominanty pak tvoří cíle či uzlové body krajinné kompozice (Vorel 2004, s. 62 – 63). Pro krajinářské parky je podstatné, že dominantní úlohu při jejich vymezování hrají přírodní prvky krajinných kompozic, tedy vegetace, voda, terén a prostor v různých podobách a variantách (Šteflíček 2004, s. 171 – 172, Kuča 1974, s. 7). Zejména vegetace je prvkem velmi proměnlivým, s čímž tvůrci krajinářských parků počítali a využívali jejích změn v průběhu roku i života rostlin. Je to však prvek, který při zanedbání péče, což je případ většiny současných krajinářských parků v České republice, ohrožuje samu podstatu krajinné úpravy (Šteflíček 2004, s. 169; Sedlmayer 1969, s. 74).

Krajinářské parky byly pomocí přírodních a méně i architektonických prvků budovány záměrně nepravidelně, což dobře ukazují jejich půdorysy. Vyhledáván byl mírně zvlněný terén, který umožňoval využít moment překvapení i umístit do parku vyhlídková místa. Upřednostňovány byly panoramatické pohledy, které se před divákem postupně rozprostíraly. V parku neměla chybět ani voda a to v podobě rybníků a jiných nepravidelných nádrží, jež měly umožnit zrcadlení, tak v podobě přirozeného potoka, který měl plynout v meandrech či dynamicky kлокотat na peřejích a kaskádách. Porosty i luční prostory měly být utvářeny malebně a nepravidelně, přičemž oblíben byl ledvinovitý tvar. Zvláště velké louky byly ozvláštněny zajímavými solitérními stromy, keři nebo skupinami stromů, což byl velmi oblíbený prvek. Velká pozornost byla věnována trasování cest, které jako umělé prvky neměly podklad v přírodních vzorech. I cesty se měly vinout v zatáčkách, oblíbený byl i motiv velké okružní cesty, jež návštěvníka provedla nejdůležitějšími partiemi parku. Na významných místech a vyhlídkových bodech byly lavičky a odpočívadla, která vybízela návštěvníka k zastavení se a zamyšlení (Clark 1980, s. 30; Hendrych 2005, s. 118 – 119, 132). Krajinářské parky, které měly být ideální krajinou, pochopitelně navazovaly na okolí parku. Již se od okolní krajiny nevydělovaly, ale měly do ní přirozeně přecházet. Ohradní zdi byly zbořeny a u některých parků je nahradil důmyslný jednostranný ha-ha příkop, který není při pohledu z nitra parku pozorovatelný a při tom účinně zabraňuje vniknutí zvěře či hospodářského zvířectva do parku. K propojení s okolím docházelo i pomocí pohledových vazeb. Kromě přírodních prvků se v krajinářských parcích uplatnila celá řada drobných staveb, které měly symbolický i funkční význam (Kalusok 2004, s. 101 – 102; Bašeová 1987, s. 25; Dvořáková 1987, s. 96 – 97; Vlček 1999, s. 149 – 150; Hallbaum 1927, s. 82; Stibral 2005, s. 71 – 72; Štěpánek 1973, s. 237; Gothein 1926 II., s. 371).

Zdánlivě přirozené křivky krajinářských parků a jejich jednotlivých složek (terénu, vody, cest) byly mnohdy výsledkem značného úsilí. Což vyvrací domněnku, že obliba krajinářských parků mohla být do značné míry motivována nižšími náklady na jejich zřízení a údržbu (Kuča 1974, s. 44). Náročné terénní úpravy nebyly výjimkou, ale pravidlem. V parcích byla podle potřeby prohlubována údolí a vršeny umělé pahorky. Velké změny se týkaly vodní složky. Nešlo jen o zřizování rybníků, ale i o úpravy tras vodních toků, jejich přehrazení kaskádami nebo hloubení nových koryt a vodních kanálů. Důležitá byla i práce s vegetační složkou, jíž byla věnována mimořádná pozornost. Ona formovala prostory a osy parku. Byl využíván a podporován její dynamický prvek tím, že byly sázeny různé dřeviny, často i exotické, které se uplatňovaly odlišnou strukturou, texturou a barvou listoví (Petrů 1997, s. 266; Kalusok 2004, s. 102 – 103; Hallbaum 1927, s. 16). Využito bylo i střídání otevřených a uzavřených ploch, světla a stínu (Zatloukal 2004, s. 94).

Důležité pro krajinářský park byly různé stavby a stavbičky, které si byly svým významem rovnocenné. Zároveň přestaly hrát v utváření parku určující roli, kterou převzaly vegetační prvky. Dokonce i do té doby dominantní budova zámku ustoupila do pozadí, aby zapadla do scenérie parku. Ideálem byl pohled jako na vedutě (Dvořáková 1987, s. 94; Bogdanowski 2000, s. 102; Janková 1996, s. 58). Zahradní stavby měly umocňovat scenérie a pohledy a přispívat k navození požadované nálady, jejímiž byly symboly. Kromě tohoto ideového významu měly mnohé i praktickou funkci. Sloužily nejen jako rozhledny či odpočívadla, ale některé z nich byly i skutečnými myslivnami, statky, kůlnami a podobně (Šubr 1989, s. 99 – 100; Bělohávková 1989, s. 220 – 221; Janková 1989, s. 47; Dvořáková 1989, s. 148; Carl 1956, s. 72 – 73; Mosser 1991, s. 263; Vybíral 1999, s. 107). Četné byly i drobné doplňky jako např. můstky, lavičky, studánky, pomníky a nápisy, které mohly být součástí staveb či na samostatné desce. Nápisy byly zvláště romantiky velmi oblíbené a odkazovaly k literárním hrdinům či ctnostem. Nápisy a pomníky souvisely se skutečností, že mnohé krajinářské parky byly budovány jako panteony. Měly být ztělesněním vznešených idejí, což právě nejrozumnější pomníky dobře symbolizovaly (Sedlmayer 1969, s. 21, 48 – 49; Dvořáková 1989, s. 154; Clark 1980, s. 29 – 30). Drobné stavbičky byly koncipovány spíše jako sochařské dílo a zdůrazněno bylo jejich zasazení do kompozice a výzdoba, do níž se vrátil ornament, který byl ze zahradní tvorby jinak vytlačen. Jejich vnitřní prostor a využití hrály až vedlejší roli. Tyto stavbičky byly mnohdy demonstrací technické dovednosti, ale protože nebyly spojeny s trvalým využíváním, byly často budovány z méně trvanlivých materiálů, zejména ze dřeva, což je příčinou, že mnohé stavby v našich parcích již dávno zanikly či jsou ve špatném stavu (Janková 1996, s. 59; Mosser 1991, s. 277 – 278; Baševá 1987, s. 25). Na přelomu 18. a 19. století se stalo budování všemožných stavbiček doslova mánií. Vycházely četné vzorníky, z nichž ve

středoevropském prostoru byl nejoblíbenější *Ideenmagazin für Liebhaber von Gärten, Englischen Anlagen und für Besitzer von Landgütern* (Magazín myšlenek milovníků zahrad, anglických parků a majitelů pozemků) Johanna Gottfrieda Grohmana (1763 – 1805), kde byly otiskovány plány, nákresy a popisy ideálních i reálných parkových staveb. Zejména s větším rozšířením těchto vzorníků byly parkové stavby kopírovány a staly se předmětem určitého sběratelství. Zároveň se však s jejich všeobecným rozšířením a degradací jejich symbolického významu proti nim zdvihl odpor a v průběhu 19. století již byly využívány podstatně méně (Kruft 1993, s. 295; Mosser 1991, s. 277; Dvořáková 1989, s. 155).

Příznačné pro zahradní stavby v krajinářských parcích byla též skutečnost, že byly inspirovány různými stavebními slohy a to v rámci jednoho parku. Podle vyznění scénérie byl vybrán sloh příslušné stavbičky. V souvislosti s obdivem k antice a odkazy k jejím hrdinům a ctnostem byly využívány stylizace antických chrámků, z nichž se zvláštní oblibě těšil monopteros, tj. kruhovitý chrámek se střechem nesenou štíhlými sloupy dórského, iónského nebo korintského řádu. Naopak romantický únik ze skutečnosti byl vyjadřován stavbičkami, jež odkazovaly ke středověkým nebo orientálním vzorům, a také oblibou umělých zřícenin, grott a chýší. Umělé zříceniny „středověkých“ či „antických“ staveb, které odkazovaly k plynutí času a měly navodit melancholický pocit, byly novým prvkem zahradní architektury (Sedlmayer 1969, s. 50 – 51, 77; Weibezahn 1975, s. 43 – 44; Bašeová 1997b, s. 258; Paulus 2007, s. 16 – 17). Nejoblíbenější a nejčastěji užívané byly kromě antických vzory středověké, které se prvně uplatnily pro svoji exotičnost právě u drobné parkové architektury, a orientální, zvláště čínské. Ze středověké inspirace to byla především novogotika, která jasně a rychle v oblibě zvítězila nad novorománským slohem, neboť v gotice bylo spatřováno umění, které nejdokonaleji splývá s krajinným celkem (Gothein 1926 II., s. 366; Dvořáková 1989, s. 195; Stibral 2005, s. 98). Přičemž šlo o synkretické využívání jednotlivých prvků gotického stavitelství a s jejich pomocí budování svébytných staveb (Vybíral 1999, s. 20 – 21; Kuthan 2001, s. 15).

Postupně se parky stávaly přeplněné drobnou architekturou, což vedlo k jejímu odmítnutí. Zároveň došlo v průběhu 19. století k rozšíření řady amerických, asijských a méně i dalších cizokrajných rostlinných druhů do Evropy díky objevitelským výpravám a rozvíjejícímu se obchodu s rostlinami. S tím se propojil i zájem o botaniku a dendrologii u mnohých majitelů a tvůrců krajinářských parků, takže exotické dřeviny začaly být již od první poloviny 19. století v krajinářských parcích stále hojněji využívány a staly se i novými dominantami parkových kompozic. Mnohé parky se změnily v umělecky ztvárněná arboreta nebo tak byly přímo založeny (Gothein 1926 II., s. 417; Svoboda 1987, s. 101 – 102). Pojetí krajinářského parku jako syntetického uměleckého díla se postupně rozměľňovalo ve prospěch detailních botanických studií (Zatloukal 2004, s. 112).

Již z výše naznačeného vyplývá, že pojetí ideálního krajinářského parku nebylo a ani nemohlo být za jeho dlouhou existenci od první poloviny 18. století, kdy se začal formovat v Anglii, do druhé poloviny 19. století jednotné. Měnila se preference měřítka, kdy byly upřednostňovány rozlehlé prostory nebo naopak malebné scenérie, jednou byl kladen důraz na rostlinný materiál, jindy hrála rozhodující úlohu ve vyznění kompozičního záměru drobná architektura. Na základě uplatnění různých prvků bývají krajinářské parky různě klasifikovány (Pacáková – Hošťálková a kol. 2004, s. 31 – 40; Bogdanowski 2000, s. 12 – 13, 101; Bogdanowski 1991). Obecně lze vysledovat následující proměny krajinářských parků. V první fázi, která se plně rozvinula jen v Anglii, byly preferovány čisté linie a rozlehlé prostory luk, lesů i vodních ploch. V dalším vývoji se při utváření parků více uplatnilo hledisko malebnosti a vznikaly složité komponované celky vzájemně provázaných menších prostorů. V této podobě se krajinářské parky ponejprv rozšířily po celé Evropě. Zároveň přílišná vyumělkovanost vzbudila odpor a parky se opět staly jednoduššími a přehlednějšími. V poslední fázi, jež byla ovlivněna rozšířením řady cizokrajných druhů do Evropy, byly parky opět poměrně složité utvářeny, ale hlavní roli dominant převzaly exoty (Hallbaum 1927, s. 58; Bogdanowski 2000, s. 104). Ve všech jeho podobách však platilo, že krajinářský park měl představovat, byť byl jakkoliv složitě utvářen, ideální krajinu a přírodu. Hlavním „stavebním materiálem“ byla rostlinná složka, důležitou roli ale hrály i terén a voda. Park měl navazovat na okolní krajinu a využíval přírodních daností místa, i když je zároveň sofistikovaně přetvářel.

4.3 Současný význam krajinářských parků, principy jejich údržby a obnovy

Krajinářské parky nesly v době svého vzniku řadu významů a plnily různé funkce. Některé z nich již nejsou aktuální a naopak jsou po parcích požadovány nové možnosti jejich využití, což je důsledkem zásadní změny pojetí krajinářských parků zejména v průběhu 20. století. Tyto parky byly budovány svými šlechtickými majiteli pro jejich osobní potřebu a zábavu a původně je využívala pouze rodina majitele a široký okruh jejích přátel. Parky měly nesporný reprezentační význam, na který pak navazovaly další funkce (rekreačně – obytná, lovecká, hospodářská). To se v průběhu 20. století zásadně změnilo. Nejprve pozemková reforma z 20. let 20. století stanovila omezení vlastnictví na 150 ha orné a 250 ha veškeré půdy, čímž značně oslabil hospodářskou základnu šlechty. Péče o parky se v této době všeobecně zhoršila, některé dokonce přešly do držení státu. Další velké přesuny majetku pak záhy přineslo období okupace za 2. světové války a následné znárodnování po roce 1945 a 1948 (Sklenička 2003, s. 108). To mělo mimo jiné za následek radikální změnu využívání krajinářských parků. Nalezení vhodného a odpovídajícího využití je při tom pro parky otázkou bytí či nebytí (Bašeová

1977, s. 6). Některé původně soukromé parky se staly veřejnými a výrazně se zvýšila jejich návštěvnost a zatížení, jiné se zcela či částečně staly zázemím pro sociální a zdravotnická zařízení umístěná v zámcích a mnohé byly ponechány (téměř) bez péče. U veřejností využívaných parků byla a je akcentována jejich rekreační funkce, což může vést k nevhodným zásahům do struktury parku, zejména umístováním různých sportovních, kulturních a jiných zařízení (Kuča 1970, s. 111 – 112; Kuča 1989, s. 60 – 63). Kromě nesporného rekreačního významu nesmíme zapomínat, že parky a zahrady jsou stále uměleckým dílem a že funkce a (ne)využívání významně ovlivňují podobu parku (Riedl 1979, s. 21; Kuča 1978, s. 182; Riedl 1977b, s. 7 – 8). Sigelová zahrady a parky označuje za umělecky přepracovanou přírodu (Sigel 1998, s. 142). Proměny struktury krajiny ve druhé polovině 20. století se promítly i do podoby parků a hospodaření v nich a také pozměnily zasazení parků do okolní krajiny (Lipský 2007, s. 110; Lipský 2005, s. 3 – 4).

V současné, člověkem velmi ovlivněné krajině vystupuje do popředí ještě jedna významná, i když ne zcela takto zamýšlená role krajinářských parků, již je jejich význam z přírodovědného hlediska. Parky byly mnohdy zřizovány ze starých porostů bažantnic a obor, které se tak vyhnuly přeměně na hospodářské lesy, a díky tomu jsou v nich dochovány zbytky původních porostů s domácími společenstvy (Suchara 1985, s. 181). Zároveň krajinářské parky slouží jako útočiště pro řadu nejen vzácných druhů rostlin a živočichů, které zde nachází životní podmínky a úkryty, jež jim intenzivně obdělávaná krajina neposkytuje. Typické je, že v mnohých starých parcích byly vyhlášeny evropsky významné lokality ohroženého brouka páchníka hnědého, který žije ve starých dutých listnatých stromech, ale i jiných druhů (Suchara 1985, s. 182; Strejček 1963, s. 155 – 156; Škapec a kol. 1992, s. 88). Skutečnost, že ve starých parcích a při jejich okrajích je vyšší biodiverzita než v okolní krajině, potvrzují i zahraniční výzkumy (Szwed a kol. 2008, s. 275, 279 – 283). Staré parky uchovávají i zbytky původní kulturní krajiny a její druhovou rozmanitost (Kowarik 1998, s. 117 – 131).

I když je přírodovědná hodnota parků značná, nejsou ani krajinářské parky čistě přírodními územími. Jak bylo ukázáno výše, parky vznikly mnohdy na základě složitého kompozičního záměru. Za svůj vznik a existenci vděčí lidským zásahům. Ba co více, jsou uměleckými díly a takto k nim musí být i přistupováno při jejich interpretaci, ochraně a obnově (Nauman 1958, s. 69 – 70; Pacáková – Hošťálková 2006, s. 13; Petrů 2002, s. 19; Bašeová 1977, s. 6; Drhovský 1989, s. 140). S tím souvisí chápání zahrad a parků jako kulturních památek (Sigel 1998, s. 144 – 154).

Při pohledu na výčet legislativních nástrojů, zajišťujících ochranu parků a zahrad (Hendrych 2007b, s. 41 – 43), se zdá, že parky jsou chráněny dostatečně. Kromě zákona nejvyššího, ústavy, kde je psáno, že „vlastnictví zavazuje“, se na ochranu parků a zahrad vztahují

zejména zákon č. 20/1987 Sb. o státní památkové péči a zákon č. 114/1992 Sb. o ochraně přírody a krajiny. Podle zákona o ochraně přírody a krajiny jsou vyhlášována maloplošná i velkoplošná zvláště chráněná území, ochrana památných stromů, lokality soustavy NATURA 2000, vymezován územní systém ekologické stability, stanoveny a registrovány významné krajinné prvky, což jsou všechno kategorie, do kterých mnohé parky spadají. Obecným nástrojem ochrany krajiny je pak institut krajinného rázu, jenž je pro ochranu zvláště větších parků dobře využitelný. Podle památkového zákona jsou vyhlášovány kulturní památky, jimiž mohou být i zahrady a parky, případně tyto tvoří ochranné pásmo památkově chráněné budovy zámku. Na ochranu větších celků kulturní a městské krajiny jsou vyhlášovány krajinné památkové zóny a městské a vesnické památkové rezervace a zóny. Způsobům ochrany a udržování zahrad a parků se věnuje tzv. Florentská charta Mezinárodního výboru pro historické zahrady a historické lokality, jež byla podepsána ve Florencii v roce 1981 a Česká republika k ní přistoupila roku 1997. Taktéž ve Florencii, ale v roce 2000 byla přijata Evropská úmluva o krajině, která stojí na zásadě obecné ochrany evropské kulturní krajiny (Hendrych 2007b, s. 41 – 43; Bašeová 1997a, s. 76; Zákon 114/1992 Sb.; Zákon 20/1987 Sb.). Před rokem 1989 byla ochrana přírody i kulturních památek sloučena pod jednu organizaci a existovala i kategorie chráněný park a zahrada, která však byla využívána poměrně zřídka. Po rozdělení do dvou institucí (Národního památkového ústavu a Agentury ochrany přírody a krajiny) se tyto chráněné parky staly přírodními či národními přírodními památkami (Petrů 2002, s. 19). Na papíře to vypadá, že ochrana parků byla a je dobře zajištěna. Ovšem, jak to shrnula v případě ochrany parku kolem zámku Kačina Flekalová (2005, s. 54), „všichni se snaží předmětnou krajinu chránit, ale pouze tu její část, která spadá do jejich kompetencí. Tak se zdá, že navržení různého počtu různých ochran důkladnou ochranu či obnovu tohoto podstatného území spíše komplikuje.“ Toto tvrzení lze zobecnit a vztáhnout i na další lokality. Ochrana parků a zahrad se nepotýká s nedostatkem zákonných prostředků, ale s úzce oborovým přístupem k ní, s organizačními nedostatky, společenskou lhostejností a nepochopením specifického postavení starých zahrad a parků (Hendrych 2007b, s. 44; Löw, Míchal 2003, s. 234; Novák 1991, s. 26). S tím souvisí i nespolupráce a mnohdy protichůdná stanoviska ochrany přírody a památek, byť právě tyto instituty, stavící se proti nepietním způsobům využití parků a zahrad, by měly být přirozenými spojenci (Sigel, Kowarik, Schmidt 1998, s. 11). Tento problém úzce oborového přístupu k ochraně kulturní krajiny nesoužije jen Českou republiku, ale je všeobecnější (Huse 1998, s. 48; Kowarik 1998, s. 114). Pro krajinářský park je pochopitelně nejlepší, když nejsou chráněny jen některé jeho části či složky, ale dostává se mu péče v jeho celistvosti včetně ochrany jeho vazeb na okolní krajinu. Je to způsob nejefektivnější, ale v mnohých případech velice těžko prosaditelný (Majdecki 1987, s. 368 – 369; Bašeová 1977, s. 7 – 8; Erz 1998, s. 63).

Základním předpokladem dobrého stavu zahrady či parku a zachování jeho přírodních i kulturních hodnot je pravidelná údržba, která však často bývá tím největším úskalím, neboť soustavná péče o rozlehlý krajinářský areál je velmi nákladná. Specifikem zahrad a parků je, že jejich základním stavebním materiálem je vegetační složka, která je ze své podstaty značně proměnlivá. Čas ovlivňuje podobu parků zásadním způsobem (Sigel 1998, s. 142). Např. Kuča (1978, s. 184) díky tomu přirovnává povahu krajinářské architektury k interpretačnímu umění (hudba, divadlo apod.). Udržování rozlehlých parkových areálů bylo někdy obtížné i pro dědice jejich zakladatelů, tím spíše pak péče o parky utrpěla majetkovými přesuny ve 20. století. Park ponechaný bez údržby zarůstá, stírají se určující kompoziční prvky, jimiž jsou průhledy a modelace porostů. Solitérní stromy a stromy v porostních okrajích vystavené konkurenci mladých náletů se vyvětvují a ztrácí druhově charakteristicky tvarovanou korunu, díky níž tvořily okrasný prvek. Zkáze podléhají i stavební prvky parku a uměle upravená vodní složka; kanály a rybníky zarůstají a zanikají. I jemnější umělé modelace terénu jsou postupně rozrušovány a méně zřetelné (Kavka 1958, s. 62 – 63; Pacáková – Hošťálková 2002, s. 14). Bohužel stále platí čtyřicet let stará slova B. Kavky (1970, s. 566 – 568): „Jen nepatrný počet starých objektů je udržován na skutečné sadovnické úrovni a s pietou je udržován původní styl a cenný rostlinný materiál vhodnou probírkou a dosazováním. (...) Hlavní příčina tkví (...) v nedostatku pochopení fyziologických potřeb rostlinstva, v přehlížení zásad estetických a v nesprávném oceňování nákladů nutných k udržování parků.“

Zanedbaný park je samozřejmě možné obnovit, i pravidelná údržba je vlastně neustálým obnovováním parku. Otázka radikální obnovy zanedbaného parku byla a je součástí odborných diskusí a její praktická realizace může budit i velmi emocionální reakce. Účelem obnovy by mělo být uchování slohového pojetí parku, jeho druhové specifčnosti a výrazové svébytnosti. Právě záměrné kompoziční uspořádání živých i neživých prvků je základním výrazem parku, utváří jeho charakter a podílí se na autentičnosti jeho působení. Zároveň je třeba brát zřetel na skutečnost, že v parku jsou významné exempláře dřevin a hodnotné porosty spolu s na ně vázanými živočichy, které by obnova parku samozřejmě neměla poškodit (Pacáková – Hošťálková 2006, s. 13; Marešová, Hájek 2007, s. 64; Nauman 1958, s. 69 – 70; Šimkovič 1977, s. 2; Šimkovič 1978, s. 158; Bogdanowski 2000, s. 222). Zásadní otázkou, jež je spojena s obnovou parků, je jejich následné využívání, které ovlivňuje jak prostorovou koncepci, tak jednotlivé složky a prvky v parku a podmiňuje i úspěch celé obnovy (Riedl 1977a, s. 17; Riedl 1977b, s. 3).

I s praktickou realizací obnovy parku je spojena řada otázek. Obnova by měla v první řadě vycházet z podrobného zhodnocení historického vývoje parku či zahrady, jež by využilo všech dostupných písemných, mapových i obrazových pramenů a v případě nejistot

i archeologického průzkumu. Stejně tak nezbytný je i průzkum přímo v terénu, zdokumentování dřevinné i architektonické složky parku a také přírodních podmínek dané lokality (Petrů 1995, s. 6 – 8; Vávrová 2004, s. 120 – 123; Brožovský 1985, s. 31 – 40; Petrů 1977, s. 50; Šubr, Lanková – Šubrová 2007, s. 91 – 93; Dokoupil a kol. 1957, s. 44 – 46; Sigel 1998, s. 146 – 149). Následovat by měl podrobně rozpracovaný záměr, který na základě shromážděných podkladů o současném stavu a minulém vývoji řeší návrh obnovy. Záměr by měl řešit především kompoziční vztahy a využívání zahrady. Je podkladem pro samu realizaci obnovy, která spočívá v nové modelaci porostů a tedy i velmi kontroverzním kácení dřevin, jež musí brát nejvyšší ohledy na přírodovědný význam parku. Při dosadbách je pak důležitý výběr druhů, aby bylo respektováno původní druhové složení a časovost zastoupení introdukovaných druhů vzhledem k obnovované kompozici parku. Rehabilitována by měla být vodní složka, jež mnohdy hrála důležitou úlohu, a také drobné stavby a cestní síť. Zde se vytváří prostor i pro úpravy zohledňující nové využití parku, ovšem mnohdy jsou neméně kontroverzní než kácení dřevin (Riedl 1977b, s. 3 – 8; Riedl 1977a, s. 18 – 20; Bogdanowski 2000, s. 223 – 230; Kavka a kol. 1970, s. 571 – 573; Wagner 1986, s. 8 – 11, 48 – 72; Novák 1991, s. 27 – 28; Šimkovič 1978, s. 160; Šimkovič 1977, s. 5 – 6; Mikolášek 1979, s. 39 – 44; Rippl 1991). Obnovy parků bývají přizpůsobeny soudobým technologiím a způsobům údržby (Wagner 1986, s. 83).

Přistupujeme-li k analýze parkového objektu, musíme mít stále na paměti, že park je živý organismus. Neustále se proměňuje, ať již „sám“ změnami vegetace a jejím životním cyklem, tak různými zásahy člověka. Současné krajinářské parky tak jsou výsledkem záměru svých tvůrců a následného téměř dvoustletého vývoje.

5. Krajinářské parky založené Janem Rudolfem Černínem

5.1 Černínská panství a osobnost Jana Rudolfa

Nejstarší zmínka o rodu Černínů pochází z roku 1192 či 1193 (Czernin 2002, s. 29), v roce 1291 se v pramenech poprvé objevují Chudenice, které tehdy držel Drslav (Černín) z Chudenic (Horáková 1995, s. 101; Czernin 2002, s. 30). Majetková základna Černínů byla dlouho soustředěna kolem Chudenic v západních Čechách a členové rodu byli příslušníky rytířského stavu. Na konci 15. a v první polovině 16. století se početný rozrod rozdělil na čtyři linie – radnickou, tasovickou, chudenickou a nedrahovickou. Příslušníci nedrahovické větve získali v rodu největší vliv a byli počátkem 17. století povýšeni do panského stavu, naopak linie radnická, tasovická a chudenická postupně vymřely. I nedrahovická linie se dále dělila s majetky udělenými mladším synům či získanými sňatkem. Tak se z ní ve druhé polovině 18. století vyčlenila vinořská větev a v první polovině 19. století se ještě rozdělila na linie hradeckou, vrchlabskou (tyto dvě počátkem 20. století opět splynuly) a štýrskohradeckou. Jan Rudolf Černín, zakladatel studovaných krajinářských parků, byl příslušníkem nedrahovické větve, jež v jeho době vlastnila v Čechách čtyři panství – Chudenice, Krásný Dvůr, Petrohrad a Jindřichův Hradec (Kuča 2000, s. 486; Koblasa 2000, s. 5 – 6; Koblasa 2008b, s. 1; Kolář 1892, s. 623 – 627; Mašek 2008, s. 157 – 159). Tato panství získala rodina do svého držení postupně a tvořila tzv. fideikommiss, což znamenalo, že nesměla být zcizena z držení rodu, ani rozdělena a byla děděna vždy v hlavní linii nejstarším synem.

Vzestup nedrahovické větve a Černínů vůbec je spojen se jménem Heřmana Černína (1576 – 1651). Zcestovalý Heřman se rozhodl pro kariéru ve službách Habsburků, kterou neopustil ani v době českého stavovského povstání (1618 – 1620). V roce 1627 byl pak císařem Ferdinandem II. povýšen do hraběcího stavu a navíc se mohl podílet na výnosných pobělohorských konfiskacích majetků nekatolíků, čímž podstatně rozšířil majetkovou základnu Černínů (Koblasa 2000, s. 5; Kolář 1892, s. 625 – 626; Mašek 2003, s. 52; Juřík 2010, s. 218 – 224). Byl to právě Heřman, kdo získal do držení rodu panství Petrohrad a Krásný Dvůr. Petrohrad patřil Jaroslavu Liebsteinskému z Kolowrat, jenž se účastnil stavovské odboje. Jaroslav Liebsteinský v roce 1619 zemřel a majetek měli zdědit jeho synové, k čemuž pro válečné zmatky a zabavení většiny majetku Liebsteinských královskou korunou nedošlo. V roce 1622 koupil petrohradské panství Heřman Černín (Kuča 2002, s. 113; Špillar 2000, s. 14). Téměř na sklonku života, v roce 1649, přikoupil Heřman ke svým statkům od Václava Michny z Vacínova zámek a obec Krásný Dvůr, jiné části budoucího krásnodvorského panství již zakoupil dříve (Tříška 1953, s. 157). Heřman Černín zemřel bezdětný, takže nashromážděný

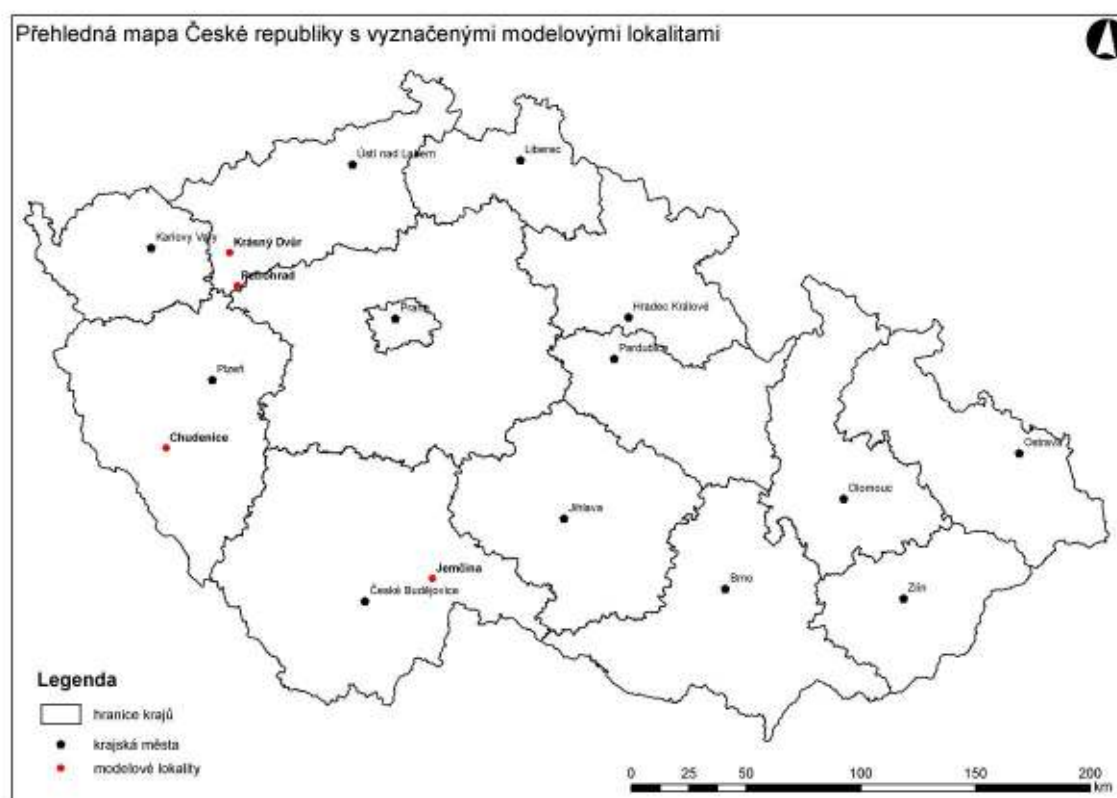
majetek odkázal svému prasynovci (vnukovi svého bratra), Humprechtu Janu Černínovi (1628 – 1682). Humprecht Jan rozšířil své statky mimo jiné o chudenické panství, které roku 1678 vyplatil z dluhů (Kuča 2000, s. 486; Kolář 1892, s. 626; Juřík 2010, s. 227) a získal je tak od svých příbuzných z chudenické větve (Chudenice jsou pozoruhodné tím, že od první zmínky ve 13. století až do roku 1945 byly v držení jediného rodu, i když jeho různých větví). Posledním velkým rozšířením černínských majetků byl zisk části slavatovského dědictví v roce 1693. Heřman Jakub Černín (1659 – 1710), nejstarší syn Humprechta Jana, se v roce 1687 oženil s Marií Josefou Slavatovou z Chlumu a Košumberka (1667 – 1708). Poslední mužský držitel slavatovských majetků František Leopold Vilém (1639 – 1691) zemřel bezdětný a jeho bratři měli za potomky samé dcery. Slavatovský majetek byl po složitých jednáních rozdělen roku 1693 a Marie Josefa s Heřmanem Jakubem Černínem získali bohaté jindřichohradecké panství (Koblasa 2000, s. 5 – 7; Koblasa 2008b, s. 1; Mašek 2003, s. 52; Juřík 2010, s. 230).

Tak se ustanovila majetková základna původně nedrahovických Černínů, kterou tvořily výše zmíněné majetky, rozmístěné v severních, západních a jižních Čechách. Právě územní rozmístění černínských majetků a tím pádem i jejich krajinářských počínů do různých geografických regionů (rozdílných geomorfologických celků i bioregionů) bylo impulzem, proč byla vybrána pro srovnávání právě krajinářská tvorba Jana Rudolfa Černína. Bylo tak možné splnit dva zásadní požadavky: 1) aby parky byly vytvořeny v rozdílných přírodních podmínkách, jejichž rozmanitost by se mohla při tvorbě uplatnit, a 2) aby tvůrcem parků byla jedna osobnost a byly tak pokud možno potlačeny rozdíly vyplývající z různého osobního vkusu, estetických názorů, schopností a možností. Tj. aby bylo dáno vyniknout vlivu přírodních podmínek na utváření krajinářských parků a tomu, jak si je tvůrce adaptoval, ale i se jim přizpůsoboval. Pochopitelně s ohledem na možné změny názorů Jana Rudolfa v průběhu jeho dlouhého života a na účel jednotlivých parků, jemuž byly úpravy primárně podřízeny. Rozptýlení pozemkového majetku v různých oblastech Čech (a i jiných zemích Habsburského soustátí) nebylo specifikem Černínů, ale týkalo se i dalších rodů s rozsáhlým pozemkovým majetkem. Dalším důvodem, proč jsem si vybrala pro srovnávání právě krajinářské počiny Černínů, je zároveň skutečnost, že díla Jana Rudolfa dosahují mimořádných kvalit v rámci krajinářské tvorby v českých zemích a že Jan Rudolf nechal upravovat park na každém ze svých panství, takže lze srovnávat.

Kdo byl Jan Rudolf Černín, iniciátor založení čtyř vynikajících krajinářských úprav? Narodil se 9. června 1757 ve Vídni Prokopu Vojtěchovi Černínovi (1726 – 1777) a jeho první manželce Antonii, rozené Colloredo (1728 – 1757), zemřel 23. dubna 1845 taktéž ve Vídni. Dostalo se mu výborného vzdělání, včetně uměleckého, které bylo obvyklé ve vysokých aristokratických kruzích. I když jeho otec zemřel, když bylo Janu Rudolfovi devatenáct let, neujal se ihned dědičného majetku, ale ještě podnikl kavalírskou jízdu, jež byla neodmyslitelnou

součástí šlechtického vzdělávání. Černínské majetky až do roku 1781 spravoval jako poručník kníže Josef Colloredo. Cesta Jana Rudolfa vedla po německých zemích, Francii a Anglii a měla zásadní vliv na jeho pozdější krajinářskou tvorbu. Jan Rudolf poznal nově dokončené či vytvářené krajinářské parky a záhy po svém návratu do vlasti začal nabyté poznatky uplatňovat při přetváření svých panství. Jan Rudolf dokončil kavalírskou cestu v roce 1781, kdy se ujal rodového majetku a na podzim téhož roku uzavřel sňatek s Marií Terezií von Schönborn – Heussenstamm (1758 – 1838). Jejich jediný syn Evžen Karel Černín se narodil 4. listopadu 1796, zemřel 11. července 1868. Stejně jako otec se velmi zajímal o umění a historii, mezi jeho další záliby patřila i botanika. Evžen Karel převzal od otce finanční správu černínských majetků v listopadu 1821, nejvíce tak ovlivnil podobu nejpозději upravované krajiny kolem rodových Chudenic (Hradecký 1997, s. 93; Koblasa 2000, s. 8; Kolář 1892, s. 626 – 627; Mašek 2008, s. 158; Juřík 2010, s. 238 – 243).

Obr. č. 1: Přehledná mapa České republiky s vyznačenými modelovými lokalitami

5.2 Park v Krásném Dvoře

5.2.1 Poloha parku

Krásný Dvůr leží v Ústeckém kraji, bývalém okrese Louny, severozápadně od Podbořan, které jsou pro něj obcí s rozšířenou působností. Obec se skládá ze sedmi místních částí, z nichž nejvýznamnější, sídlo obecního úřadu i parku je část Krásný Dvůr. Dříve byl Krásný Dvůr (něm. Schönhof) centrem stejnojmenného panství, respektive velkostatku, které zformoval v první polovině 17. století Heřman Černín a Černínové jej pak vlastnili až do roku 1945. Park se nachází u zámku, jižně a jihozápadně od centra Krásného Dvora. Rozkládá se na 96 ha podél dolního toku Leskovského potoka (též Leska) a jeho bezejmenného pravostranného přítoku. Údolí Leskovského potoka vymezuje na pravé straně prudký zlomový svah, který je spolu s plošinou nad ním též součástí parku. Levý břeh se zvedá jen pozvolna a z něj je parkově upravena jen malá část.

5.2.2 Přírodní podmínky a zákonná ochrana

Geologické podloží parku tvoří třetihorní pyroklastické čedičové horniny (tufy, tufity a vulkanické brekcie), v údolí Lesky jsou čtvrtohorní hlinité, písčité a štěrkové sedimenty (Bretšnair a kol. 1964, mapa; EVL Krásný Dvůr; SOA JH, VS KD, Geologická mapa 1:15 000). Geomorfologicky park náleží do následujících jednotek: provincie Česká vysočina, subprovincie Krušnohorská, oblast Podkrušnohorská, celek Mostecká pánev, podcelek Žatecká pánev, okrsek Pětipeská kotlina. Nadmořské výšky se pohybují od 288 m n. m. v místech, kde Leska opouští park, po 375 m n. m. na jihozápadním okraji parku. Půdy se odvíjí od podloží a reliéfu, v nivě Leskovského potoka se nachází fluvické černozemě, na ostatním území eutrofní variety modálních kambizemí a rankerů (EVL Krásný Dvůr). Podnebí je suché, léta teplá a zimy mírné s průměrnou roční teplotou 7 – 8 °C (průměrné červencové teploty jsou 18 °C a průměrné lednové teploty -2 °C). Podle Quittova členění leží území na rozhraní teplé (T2) a mírně teplé (MT11) oblasti. Nachází se ve srážkovém stínu Krušných a Doupovských hor, takže průměrné roční srážkové úhrny se pohybují mezi 450 – 500 mm (Hieke 1972a, s. 176; Quitt 1971, mapa; Tolasz a kol. 2007, s. 24 – 25, 68 – 69, 232 – 233; Syrový a kol. 1958, mapy II-13, III-13; Lůžek, Houda 1975, s. 15). Geobotanicky je to oblast s dubo – habrovými háji, u potoka byly zřejmě i luhy a olšiny. Na sušších stanovištích byly původně teplomilné řídké doubravy, blíže potoku vlhčí dubové či javorové jasaniny. Rekonstruovanou přirozenou vegetací jsou dubo – habrové háje (*Carpinion betuli*) (Lůžek, Houda 1975, s. 16; Mikyška a kol. 1969, mapa).

Potenciální přirozenou vegetací je zde černýšová dubohabřina (*Melampyro nemorosi* – *Carpinetum*) (Neuhäuslová a kol. 1998, mapa). Území leží na rozhraní Mosteckého (1.1) a Doupovského (1.13) bioregionu (Culek a kol. 1996, mapa).

Park spolu se stavbičkami v něm a se zámek jsou od roku 2001 chráněny jako národní kulturní památka, když již před tím byly kulturní památkou. Vlastní jej Česká republika a spravuje Národní památkový ústav (Nařízení vlády 132/2001 Sb.; Evidenční list Krásný Dvůr; Záznam o revizi Krásný Dvůr). Kromě celkové a nejvyšší možné ochrany parku jakožto kulturního dědictví jsou chráněny i jeho přírodní prvky. Jednak byl celý park v roce 1994 registrován Městským úřadem v Podbořanech jako významný krajinný prvek z důvodu výskytu významných rostlin a dřevin a jeho velkého významu jako prvku ekologické stability krajiny (MěÚ v Podbořanech č. j. 769/94). V rámci vyhlášení lokalit soustavy NATURA 2000 byl park spolu s navazujícími alejemi vyhlášen Evropsky významnou lokalitou, jakožto refugium xylofágního hmyzu, zde páchníka hnědého (*Osmoderma eremita*). Z toho vyplývají i doporučení managementu v parku, aby byly zachovány stojící dutinové i mrtvé stromy, případně aby při jejich odstranění bylo zajištěno ponechání dřeva na místě po jednu sezónu, aby se populace brouka mohla přemístit. Případnou rekonstrukci parku bude možné provádět jen postupně a s preferencí původních listnáčů (EVL Krásný Dvůr). I když je v parku více mohutných starých dubů, památným stromem byl vyhlášen jen jediný v roce 1989. Jednalo se o tzv. Goethův dub pod zámek, jehož stáří bylo odhadováno na cca 1000 let. Podle měření z roku 1988 byl obvod kmene 900 cm a výška stromu 28 m. V roce 1999 však byla ochrana tohoto stromu Okresním úřadem v Lounech zrušena, neboť strom byl v té době již zcela suchý. Na doporučení Agentury ochrany přírody a krajiny ČR bylo torzo stromu vzhledem k jeho historické hodnotě v parku ponecháno (Tábor a kol. 2002, s. 50; Goethův dub ID 1965; Okresní úřad Louny ŽP-749/99/2-246/Kl.; Okresní úřad Louny ŽP-749/99-246/Kl.; Krátká 1989b).

5.2.3 Vznik a vývoj parku v Krásném Dvoře

Park v Krásném Dvoře byl prvním z krajinářských parků Jana Rudolfa Černína. Byl vytvořen převážně v desetiletí mezi lety 1783 a 1793 pod vlivem zahraničních cest a zkušeností Jana Rudolfa, i když i v následujících letech byl dále upravován, doplňován o další stavbičky nebo naopak některé prvky zanikly. Krásný Dvůr byl především reprezentativním parkem v zázemí šlechtického sídla, v němž jeho majitel přijímal vznešené a učené návštěvy. Byla mu proto při jeho výstavbě věnována náležitá péče, byl poměrně složitě komponován a parkové stavby byly většinou z trvanlivějších materiálů (cihly, kámen), takže se jich většina dodnes

dochovala. Výjimečnost Krásného Dvora spočívá též v tom, že je jedním z prvních krajinářských parků v Českých zemích.

Jaké byly předpoklady pro založení parku právě v Krásném Dvoře? Stál zde poměrně moderní barokní zámek, který nechal vybudovat František Josef Černín (1696 – 1733), děd Jana Rudolfa, na místě staré renesanční tvrze z druhé poloviny 16. století. Stavitelem barokního zámku byl přední český architekt František Maxmilián Kaňka, jenž se podílel i na jiných stavbách Černínů. Plány nového zámku vypracoval Kaňka v letech 1718 a 1719 a mezi lety 1720 – 1724 byla stavba realizována pod vedením polířů Václava Pintera a následovně Václava Fusse. Pro hlavní budovu zámku bylo využito zdivo renesanční tvrze, k níž Kaňka navrhl dva boční pavilony, takže zámek získal trojkřídlovou dispozici s čestným dvorem (Hušek 2006, s. 2 – 3; Lůžek, Houda 1975, s. 7 – 8; Ptáček a kol. 1997, s. 72; Kopal 1961, s. 2; Tříška 1952, s. 158 – 162; Záhorka, Macek 2007; Wirth a kol. 1957, s. 369; Poche a kol. 1978, s. 141; Anděl a kol. 1984, s. 236; Fibiger 1959, s. 155 – 156). Na přestavbu zámku navazovala úprava jeho okolí, i když ve srovnání s pozdějším obdobím nepříliš rozsáhlá. Od brány čestného dvora se směrem k jihu rozbíhaly tři cesty lemované alejemi, jejichž zbytky jsou dodnes dochovány. Prostřední, dnes nejméně patrná, vedla asi 750 m ke kalvárii, byla trojřadá (PřF UK, Mapová sbírka, 1. voj. map., C086) a lemovaly ji pyramidální duby, které však byly později částečně nahrazeny topoly. Kalvárie zanikla kolem roku 1800, neboť na mapě 2. vojenského mapování a na stabilním katastru již je na jejím místě jen pravidelně založená bažantnice (PřF UK, Mapová sbírka, 2. voj. map., W-7-IV; ČUZK, SK). Obě postranní aleje byly lipové, západní směřovala do asi 1,5 km vzdálených Bušovic a východní, jež byla dlouhá asi 1 km, vymezovala pohledovou osu směrem k Podbořanům. Aleje byly vysázeny do roku 1736 (Hušek 2001, s. 33), ale zřejmě již koncem 20. let 18. století (SOA JH, VS KD, č. kart. 150, f. 256, 257). Tento motiv z jednoho místa se rozbíhajícího trojzubce os byl v baroku velmi oblíbený (Lůžek, Houda 1976, s. 13; Záhorka, Macek 2007; Hušek 1983). Dnes je prostřední alej téměř rozpadlá a zbývá z ní jen několik dubů a náletové křoviny. Lipové aleje jsou v lepším stavu, ale i ty se pozvolna rozpadávají, aniž by byly systematicky nahrazovány novými výsadbami. Plocha čestného dvora byla zarovnána a její úprava byla zřejmě vždy poměrně jednoduchá, stejně jako podoba prostoru před vstupem do čestného dvora původně s půlkruhem jírovců (SZ Dačice, obraz zámku Krásný Dvůr). K zámku přiléhaly dvě nerozsáhlé barokní zahrady. Menší ležela před severním průčelím na místě starší zahrady renesanční, která zde vznikla společně s renesanční úpravou zámku kolem roku 1570. Její povrch byl zarovnan a zahrada byla podepřena terasovou zdí, neboť ze severu je zámek v poměrně hlubokém údolí obtékán Leskovským potokem. Druhá, větší zahrada byla nově založena před východním průčelím zámku. Plány barokních zahrad, jež se však nedochovaly, vypracoval nejspíše colloredovský zahradník Matěj Ivan Ledsebe, jenž v této době pracoval i na

dalších panstvích Černínů, spolu s krásnodvorským zahradníkem Jakubem Halířkem. S úpravou zahrad se započalo roku 1727 (SOA JH, VS KD, č. kart. 150, f. 251) a trvala do poloviny 30. let 18. století. Ve větší z nich byla roku 1735 postavena krytá jízďárna s fikovnou/skleníkem. Později, kolem roku 1812, sem přibyla oranžerie (Tříška 1953, s. 162 – 164; Lůžek, Houda 1976, s. 8, 12; Hušek 2006, s. 3 – 4; Štěpánek 1980, s. 139; Martin 1955; Otruba a kol. 2007, s. 104; Vlček 1999, s. 321; Anděl a kol. 1984, s. 237; Wirth, Benda 1955, s. B-283). Dnes jsou barokní zahrady udržovány ve zjednodušené, náznakové dispozici (Hušek 2006, s. 5) a nejsou volně přístupné.

Jan Rudolf Černín podnikl v letech 1779 – 1781 kavalírskou jízdu, během níž navštívil jižní německé země a Porýní, Nizozemí a severovýchodní Francii a seznámil se s na kontinentě se právě rozvíjejícím krajinářským slohem (Tříška 1953, s. 164). Kromě přímé návštěvy některých vznikajících či právě dokončených parků mělo pro něj velký význam i poznání soudobé literatury o této problematice a to jak teoretických spisů Hirschfelda, Wateleta a Chamberse, tak různých praktických vzorníků (SOA JH, VS KD, č. kart. 150, f. 159; Zatloukal 2006, s. 27 – 28). Záhy po návratu do vlasti a sňatku se koncem roku 1781 rozhodl založit park podle nové módy u zámku v Krásném Dvoře. S vlastními pracemi bylo započato roku 1783 a roku 1788 podnikl Jan Rudolf Černín ještě cestu do Anglie (SOA JH, VS KD, č. kart. 139, f. 236 – 238). Zároveň s úpravami parku byly v 80. letech 18. století provedeny i menší změny v zámku pod vedením políra Leopolda Drechslera. Vzhled zámku nejvíce ovlivnilo zazdění arkád v přízemí bočních křídel roku 1788 a přístavění vnějšího schodiště z čestného dvora do velkého sálu v prvním patře roku 1791 a obdobného schodiště ze severní barokní zahrady v roce 1792 (SOA JH, VS KD, č. kart. 139, f. 277; Lorenc, Tříška 1954, s. 10 – 11; Tříška 1953, s. 164 – 165; Lůžek, Houda 1976, s. 9; Birner a kol. 1964, s. 164; Poche a kol. 1978, s. 141; Záhorka, Macek 2007). Zatímco změny zámecké budovy byly poměrně malé, její okolí se proměnilo významně. Zásadní vliv na to měla kavalírská cesta Jana Rudolfa a jeho poznání a oblíbení si nového krajinářského slohu. Uvádí se, že nejsilnějším impulzem a inspirací byla Janu Rudolfovi komponovaná krajina kolem Wörlitz a Desavy, jež byla v době jeho cesty dokončována a již v době svého vzniku se svojí velkorysostí stala nejvýznamnějším zdrojem inspirace pro krajinářské parky ve střední Evropě (Petrů 1988, s. 83; Hendrych 2007a, s. 118). Hendrych (2007a, s. 118; 2005, s. 157) též uvádí, že park v Krásném Dvoře obsahuje odkazy k úpravě v Roushamu od Williama Kenta. Vystopovat ale lze i odkazy na parkové úpravy kolem Malého Trianonu ve Versailles a samozřejmě dobrou znalost soudobé zahradní tvorby německé a rakouské (Kuthan, Muchka 1999, s. 27). Krásný Dvůr patří k nejstarším krajinářským parkům v českých zemích, kde měl jen málo předchůdců. Zároveň ve stejné době vznikaly další rozvinuté krajinářské úpravy (např. Kačina, Veltrusy, lednicko – valtický areál, Terezino údolí

u Nových Hradů ad.), které se spolu s Krásným Dvorem staly vzory pro mladší české a moravské parky zakládáné v 19. století (SOA JH, VS KD, č. kart. 150, f. 209, 210; Knox 1974, s. 112 – 113).

Park v Krásném Dvoře byl založen na místě původní bažantnice, takže Jan Rudolf mohl využít zdejších, již vzrostlých porostů. Díky tomu jsou dodnes v parku mohutné exempláře starých dubů, které až do 18. století tvořily hlavní složku zdejších porostů (Novák 1969, s. 252; Schaller 1787, s. 76; Hrušková, Turek 1987). Zároveň se tím zakládání parku a především dosažení jeho plného účinku výrazně urychlilo. Jan Rudolf Černín zřejmě při zakládání krásnodvorského parku úzce spolupracoval s manželem své starší sestry Marie Gabriely Černínové (1747 – 1807) a majitelem nedalekého Červeného Hrádku u Chomutova, Jindřichem Františkem z Rottenhamu (1738 – 1809), jenž začal budovat krajinářský park kolem svého zámku již o několik let dříve (Pacáková – Hošťálková a kol. 2004, s. 95; Anděl a kol. 1984, s. 75 – 77; Vlček 2003, s. 423). Na Červeném Hrádku také působil bratr černínského inspektora Ferdinanda Franka, jenž se podílel na tvorbě základní koncepce parku (SOA JH, VS KD, č. kart. 150, f. 109). Kromě něj je ještě uváděn červenohrádecký zahradník Reichl, jenž měl zkušenosti ze studijní cesty po Německu a také se mohl návrhů pro Krásný Dvůr účastnit (Nožička 1966, s. 47 – 48; Štěpánek 1973; 237). Od října 1783 byl dohledem nad pracemi v parku pověřen myslivec Jan Wachtel (SOA JH, VS KD, č. kart. 150, f. 158). Prvním zahradníkem, jenž byl v 80. letech 18. století přijat na budování a utváření parku, byl Födisch, jehož rodina pak sloužila Černínům v několika generacích. Podle ústní tradice vyslal dokonce Černín Födische do Anglie načerpat zkušenosti s tvorbou a údržbou krajinářských parků (Lorenc, Tříška 1954, s. 10 – 11; Tříška 1953, s. 165; Lůžek, Houda 1975, s. 14; Záhorka, Macek 2007; Hušek 2006, s. 6 – 9). Nelze však zapomínat na úlohu samotného Jana Rudolfa Černína, jež byla zásadní. Nejen že schvaloval, připomínkoval či odmítal všechny plány na stavební prvky a podobu parku, ale byl především jeho inspirátorem a tvůrcem celkové koncepce a vyznění (SOA JH, VS KD, č. kart. 150, f. 121 – 125; Vlček 2001, s. 345).

Hlavní rysy koncepce krásnodvorského parku byly tedy položeny v letech 1783 – 1793, různé další úpravy a práce zde však probíhaly až do prvního desetiletí 19. století. Jaká byla další péče o toto krajinářské dílo? V průběhu života Jana Rudolfa byl park dobře udržován. Došlo sice ke zjednodušení náročných květinových úprav, které se původně nalézaly za voliérou, u Selského domku a u Palaemonových chýší (UDU AV ČR, sig. W-C-15), a jejich nahrazení loukou nebo rybníkem, to však bylo motivováno především estetickými názory a odklonem od formálnějších úprav k čistě přírodním prvkům. Ze stejného důvodu zanikly i některé drobné stavební objekty. Popis vrchnostenských budov, pořízený v roce 1845 po smrti Jana Rudolfa, vypovídá o tom, že všechny v té době v parku existující stavební prvky byly v dobrém stavu

a park byl celkově udržovaný (Záhorka, Macek 2007). Péče o krásnodvorský park poklesla ve druhé polovině 19. století, kdy byla hlavní pozornost Černínů soustředěna na Petrohrad a Chudenice, park začal zarůstat a byl udržován jen v nezbytné míře (Hradecký 1997, s. 294; Bernau 1896, s. 25). Výhodou však bylo, že nebyl nikdy v pozdějším období přebudován a doplňován, takže se zachovala jeho původní podoba z doby založení (Dvořáček 2007, s. 59). Na přelomu 19. a 20. století byl park z iniciativy Františka Černína (1857 – 1932) vyčištěn od přerůstajících náletových dřevin a celkově pietně obnoven (Rott 1902, s. 506; Rott? 1906, s. 71). Ovšem péče o něj opět v první polovině 20. století poklesla. Pozemková reforma značně zmenšila rozlohu velkostatku Krásný Dvůr a tak byl i park udržován jen v nejnutnější míře (Koblasa 2008a, s. 10; Franěk 1931, s. 38; Lůžek, Houda 1976, s. 15).

V roce 1938 se Krásný Dvůr ocitl v zóně, která musela být po Mnichovské dohodě odstoupena Německu. Ještě v tomtéž roce byl tehdejší majitel Evžen Alfons Černín (1892 – 1955) nucen pronajmout zámek, park a okolní pozemky s právem lovu Německé říši a zámek využíval k rekreaci nacistický ministr zahraničí Joachim von Ribbentrop. Po válce byl Krásný Dvůr Černínům zkonfiskován podle dekretu prezidenta Edvarda Beneše č. 12/1945 Sb. z 21. června 1945 a stát jej převzal 25. října 1945. Park se zámkem spravovalo nejprve Ministerstvo zemědělství a od 1. května 1947 byly převedeny do správy Národní kulturní komise. Využití zámku v té době bylo různé, sídlila zde lesní správa, státní statek, podbořanské vlastivědné muzeum i školní družina (Koblasa 2008a, s. 10; Záhorka, Macek 2007; Lůžek, Houda 1976, s. 10, 14; Postl, Krbeček, nedat.; Anděl a kol. 1984, s. 236; ZK 1978; Novák 1969, s. 220). V parku ještě nějakou dobu po jeho převedení na Národní kulturní komisi hospodařila Lesní správa lesního společenstva v Jesenici. Stav porostů, vodních prvků i stavebních objektů byl tristní, jak o tom vypovídají dvě zprávy Břetislava Storma pro Národní kulturní komisi z let 1948 a 1950 (NA Praha, SPS, inv. č. 229, č. kart. 266 a 267). K celkové rekonstrukci parkových staveb a otevření zámecké expozice došlo ve druhé polovině 60. let a počátkem 70. let 20. století, poté co správu zámku a parku převzal roku 1967 Okresní národní výbor v Lounech. Následně v 70. a 80. letech 20. století proběhla restituce porostů a zčásti i vodních prvků v parku podle plánů Otmara Průši a Jaroslava Burdy, čestný dvůr byl nově upraven v roce 1982 podle návrhu architekta Kouby. Od té doby je park udržován běžnou péčí a jeho stav je uspokojivý (Pacáková – Hošťálková a kol. 2004, s. 172; Lůžek, Houda 1976, s. 10; Salinger, nedat.; Postl 1989, s. 69 – 74; ZK 1978).

5.2.4 Popis parku, celková kompozice a jednotlivé prvky

Park v Krásném Dvoře je a vždy byl ostrovem lesa uprostřed okolní odlesněné zemědělské krajiny, přesto v něm nalezneme i dost lučních prostorů. Ty jsou především podél Leskovského potoka a pak na plošině u Gotického templu. Byly pečlivě upraveny, osety a udržovány (SOA JH, VS KD, č. kart. 150, f. 17, 18, Registr 1794, 1795, 1802). Park je komponován v romantizujícím duchu, jeho jednotlivé části tvoří různé na sebe navazující scenérie, zároveň však od sebe oddělené kulisami stromů (Hušek 1983; Martin 1955, s. 7). Střídají se v něm partie idylicky malebné a dramaticky divoké (Kuthan, Muchka 1999, s. 26 – 27). Evžen Černín se ve svých zápiscích přímo zmiňuje o inspiraci díly krajinářských malířů 17. století a o tom, že park měl být sledem vzájemně provázaných obrazů (SOA JH, RA Černín, č. kart. 442, Beschreibung, s. 3 – 4; SOA JH, VS KD, č. kart. 139, f. 236 – 238). Velmi důležitou roli ve vyznění jednotlivých scenérií a následně i celého parku hrály drobné zahradní stavby, kterých bylo v Krásném Dvoře poměrně dost (SOA JH, VS KD, č. kart. 138, f. 88 – 93, 132 – 138; Říha 1948, s. 139), více než v jiných parcích Jana Rudolfa. Inspirací pro stavbičky byly mnohdy velmi oblíbené dobové vzorníky. Konkrétní plány byly do Krásného Dvora opět posílány z Červeného Hrádku, první signovaný pochází z roku 1792 a jeho autorem byl Ondřej Niederhofer. Šlo o plány Gotického templu a Červené (Holandské) hájovny (Tříška 1953, s. 166 – 167; Lorenc, Tříška 1954, s. 11; Rokyta, Hilmera 1965, s. 133).

Celkové utváření parku v Krásném Dvoře vycházelo z v té době v zahradním umění velmi diskutované a oceňované estetické kategorie malebnosti, již mělo naplňovat (Zatloukal 2006, s. 28). Podle zásad prosazovaných dílem Hirschfeldovým a Chambersovým se park dělil na několik částí: veselou – příjemnou, melancholickou – strašidelnou, romantickou a v menší míře i vznešenou. Příjemná část byla nejbližší zámku a utvářely ji pečlivě stříhané trávníky s květinovými záhony či koši. Byla to tedy především luční část, nechyběly ale ani mohutné exempláře solitérních dubů. Největšími stavbičkami zde byla voliéra a letohrádek (dnes zvaný Goethův pavilon). Jižně na tuto partii navazovala strašidelná část, již vyplňovalo hluboce zaříznuté údolí bezejmenného pravostranného přítoku Leskovského potoka, které bylo nazýváno Rachel. Strašidelný pocit podporovala stísněnost zalesněných svahů i přítomnost poustevny, kaple a jeskyně se sarkofágem. Nejrozsáhlejší byla část romantická, jež zaujímal jak celou plošinu nad Leskou a údolím Rachel, tak část údolí Leskovského potoka. Naopak vznešená část téměř chyběla, i když u některých návštěvníků vyvolávalo tyto pocity okolí Panova templu (Vlček 2001, s. 337 – 345; Lorenzová 2001, s. 87).

Jednotlivé části parku přirozeně využívají jeho podmínky: údolí Leskovského potoka na severu, hluboce zaříznuté údolí Rachel, příkrý zlomový svah prudce se zvedající nad nivu Lesky

na jejím pravém břehu a plošinu nad ním. Tato rozmanitost byla využita pro tvorbu scénérií, které jsou spojeny zákruty cest a dominují jim jednotlivé parkové stavby (Hieke 1984, s. 205). Scénérie a stavby byly rozloženy v celé ploše parku, aby návštěvník putoval od jedné k druhé a měl čas prožít jednotlivé dojmy (Prah 2006, s. 258). Park vznikl na místě stávajícího porostu bažantnice. Cenou za možnost využít již vzrostlé porosty na panských pozemcích bylo, že nově založené dílo nemělo kompoziční vazby ani na budovu zámku, ani na dominanty ve vesnici. I jednotlivé porosty v parku jsou dosti uzavřené a vzájemně spolu komunikují jen v místech průhledů a vyhlídkových míst (Smitková 2001/2002; Kubánková 2000; Rokyta, Hilmera 1965, s. 133 – 134). Návštěvník, pohybující se parkem, nemá přehled o jeho celkové kompozici, jednotlivé dominanty se mu překvapivě objevují v průhledech a zase ztrácejí za clonou stromů. Celkový pohled dopřává jen rozhledna v podobě Gotického templu. Přesto má park jednu dominantní osu, jež jej dělí zhruba podélně na dvě poloviny a je tedy určujícím prvkem prostoru. Je to 1,1 km dlouhá, přímá cesta (tzv. mílovka, neboť měřila jednu míli). Vede po horní hraně zlomového svahu a odděluje tak údolí Lesky od plošiny nad ním. Dříve byla lemována špalírem stříhaných dřevin, což její prostorotvornou roli ještě zvýrazňovalo (Semerák 2003; Dokoupil a kol. 1957, s. 37).

Porosty v parku tvoří především domácí listnaté dřeviny, zejména duby, lípy a buky, ale i javory, jasany a jilmy. Borovice a smrky, které byly jinak hojně vysazovány do lesů na krásnodvorském panství již od konce 18. století, se v parku téměř neuplatnily (Nožička 1957, 337). Zato již v době založení parku upoutávaly pozornost, a dodnes se v porostu nacházejí, mohutné exempláře věkovitých dubů a lip, jež jsou zejména v údolí Lesky pod zámkem. Cizokrajné dřeviny, které zde rostou v jednom nebo jen několika exemplářích, se v porostech výrazněji neuplatňují (Postl, Krbeček nedatováno; Otruba a kol. 2007, s. 104; Hieke 1970a, s. 295 – 296; Dvořáček 2007, s. 7; Hušek 2001, s. 32 – 33; Reš, Dřeviny HZP; Lorenc, Tříška 1954, s. 14; Burda 1984; Maloch 1929/30a, s. 137 – 138; Hieke 1970b, s. 135; Hieke 1972b, s. 29). Jan Rudolf Černín je zakoupil v Lipsku a nechal vysadit podél Leskovského potoka pro ozvláštnění těchto partií (SOA JH, VS KD, č. kart. 150, f. 157). Další přibyly ve druhé polovině 19. století. Dřeviny v krásnodvorském parku evidoval Hieke 1972a (s. 176) a 1984 (s. 208). Udává počet 92 druhů (z toho 74 listnatých a 18 jehličnatých), přičemž vyjmenovává jen ty nejpozoruhodnější. Nový, podrobný soupis druhů a kultivarů sestavil Hušek (2006, s. 36 – 38) a eviduje v něm 27 druhů a kultivarů jehličnanů a 104 listnáčů. Na významné, mohutné a staré stromy a jejich umístění v parku upozorňují Lůžek a Houda (1976, s. 19 – 23).

Značný podíl na utváření charakteru parku v Krásném Dvoře měly drobné parkové stavby. S nimi a s úpravami vodních prvků byly spojeny největší terénní změny. V této části bych chtěla stručně představit jednotlivé stavby. Terénním úpravám, které s nimi byly spjaty, se

budu věnovat v následujícím oddílu. Stavbičky napodobovaly různé slohy, které si idealizovaly v duchu dobových představ a potřeb. Umocňovaly vyznění prostoru a měly navodit příslušnou náladu, byly tedy mnohde použity jako sochařské dílo, vlastní využití jejich prostoru bylo až druhotné (Janková 1980, s. 45 – 47). První stavbou byl Panův (též Velký, Hudební, Janův) templ, jenž vznikl mezi lety 1783 – 1786. Má podobu antického chrámku, průčelí zdobí čtyři iónské sloupy a trojúhelníkový tympanon s reliéfy bůžka Pana. Interiér je vymalován iluzivní malbou, která je dílem malíře Františka Ondřeje Friedricha z roku 1792. Pavilon stojí při Leskovském potoce, ke kterému je ale obrácen zády. Čelní průčelí se otvírá na větší louku, na jejímž protějším konci byl umělý vodopád. Templ je lemován kulisou stromů a keřů a myšlenou, nikoliv vizuální osou je propojen přes vodopád s Čínským pavilonem. Vyznění celého místa mělo odpovídat vznešené partii a vyvolávat pocit, že se návštěvník nachází v bájně Arkádii či alespoň na obraze některého ze známých krajinářů 17. století (SOA JH, VS KD, č. kart. 139, f. 309, 310; č. kart. 150, f. 19; Záhorka, Macek 2007; Hušek 2006, s. 13 – 16; Kuthan, Muchka 1999, s. 24; Hušek 2001, s. 33; Smitková 2001/2002; Vlček 2001, s. 344 – 345). V roce 1949 již značně zchátralý Panův templ vyhořel a následně se propadla jeho střecha. Přesto se jej podařilo zachránit a po nouzových opravách v 50. letech 20. století byl v letech 1964 – 1970 celkově zrekonstruován (NA Praha, SPS, inv. č. 229, č. kart. 266 a 267).

Za Panovým templem na druhém břehu Lesky stály tzv. Palaemonovy chýše. Vznikly zřejmě roku 1784 a zanikly na přelomu roku 1796/1797, neboť popis parku od W. G. Beckera (1796, s. 25 – 26) je zmiňuje, kdežto v textu J. Q. Jahna (1797, s. 203 – 204; Lorenzová 2001, s. 87; Lorenzová 2005, s. 59) autor již jen zaznamenává vzpomínku svého přítele na tento objekt. Celý areál se sestával ze dvou rákosových chýší a kamenného objektu, jehož „střechu“ tvořila koruna stromu a jenž byl upraven jako grotta. V areálu byla ještě studna, květinové záhony, lavičky z pařezů a celý objekt byl obehnan rákosovým plotem obdélníkového půdorysu. Název Palaemonovy chýše odkazoval k řecké mytologii. Chýše byly i pohledově dosti uzavřené a měly vybízet k rozjímání o smyslu života a vztahu k přírodě. Po roce 1797 na místě chýší zůstala jen travnatá plocha, na níž ještě nějakou dobu zůstávaly květinové záhony (SOkA Louny, SMP, inv. č. 119). Na severním okraji louky byla před mohutným starým dubem postavena kamenná lavička, k níž vede několik schodů. Snad ji můžeme pozorovat již na plánu z roku 1791/92 (UDU AV ČR, sig. W-C-15; Záhorka, Macek 2007; Vlček 2001, s. 33; Rokyta 1973a, s. 155; Rokyta 1973b, s. 26 – 27).

Další stavbou v této části parku, jež se zde nacházela z doby jeho založení, byl tzv. Selský (Mnichův) domek. Nacházel se za ohybem Lesky, na stejném břehu jako Panův templ. Podle popisů se jednalo o dřevěné či hrázděné stavení s oddělenou kůlnou a pokryté kůrou stromů. Domek sloužil za obydlí poustevníkovi, který zároveň dělal průvodce parkem pro

návštěvníky. Za domkem se ještě nacházela zeleninová zahrádka. Zahrádka zanikla poměrně brzy, vidíme ji jen na plánu z roku 1791/92 (UDU AV ČR, sig. W-C-15) a zmiňuje se o ní Becker (1796, s. 22 – 23), na plánech z první poloviny 19. století je na jejím místě napuštěn rybník (SOkA Louny, SMP, inv. č. 119; UDU AV ČR, sig. W-A-IV/510/30). Sám domek zanikl někdy po polovině 19. století, neboť na mapě stabilního katastru a 2. vojenského mapování ještě znázorněn je, kdežto mapa 3. vojenského mapování ani kopie katastrální mapy z roku 1889 (SOA JH, VS KD, dodatky) jej již nezakresluje (Záhorka, Macek 2007; PřF UK, Mapová sbírka, 2. voj. map., W-7-IV; 3. voj. map., 3851-3, 3951-1; ČUZK, SK).

Naproti Panovu templu přes louku se nacházel již zmiňovaný vodopád, založený v roce 1785. Jednalo se o nově zřízené, kameny vydlážděné koryto v zlomovém svahu, jímž tekla voda a v závěru padala z několika metrů vysoké kamenné stěny do malého bazénku. Tekoucí voda byla oblíbeným dramatickým prvkem a i zde bylo jejím úkolem vyvolat napětí a pobavit společnost. Vzhledem k nedostatku vody na plošině, kde vodopád začínal, byl spouštěn, jen když jej návštěvníci mohli vidět. Frank se snad při jeho zřizování inspiroval obdobným dílem v nedaleké Valči. Koryto, stěna i bazének vodopádu jsou dodnes dochovalé, ale voda je již neprotéká (Záhorka, Macek 2007; Hušek 2006, s. 16; Tříska 1953, s. 167). Vodopád byl funkčně propojen s Čínským pavilonem (též Zvonkohra), jenž vznikl po roce 1785. Nachází se při mílové aleji, jež se směrem od pavilonu rozšiřuje do půlkruhu. Pavilon stojí na umělé jeskyni, z níž vytékala voda do velkého bazénu, jenž dále napájel přivaděč vody pro vodopád. Stěny bazénu jsou kamenné a při pohledu z aleje měly připomínat skaliska. Po jeho stranách vedla schodiště k Čínskému pavilonu a byl obehnan ozdobným zábradlím. Sám pavilon je osmiboká stavbička vzdušných tvarů s jedinou, stanovitě pojatou vnitřní prostorou. Exteriér měl původně modrobílou fasádu, jež připomínala na jihu Evropy oblíbené obložení domů kachlíčky. Na vrcholu střechy byla soustava zvonků, které ve větru hrály. Původně byla střecha pavilonu členitější, ale při rekonstrukci ve druhé polovině 60. let 20. století byla zjednodušena do dnešní podoby. Pavilon byl zřejmě inspirován vyobrazením ve vzorníku Jardin anglo – chinois z roku 1754, list 12 (Záhorka, Macek 2007; Vlček 2003, s. 423; Hušek 2006, s. 26 – 27; Petrasová 2008, s. 416 – 421; Grohmann 1796, 8/VI; Janková 1980, s. 47).

Mezi lety 1784 – 1786 vznikl také tzv. Goethův pavilon, dříve zvaný prostě Letohrádek (Lusthaus). Je to osmiboká stavbička se čtyřmi vchody a plochou střechou zakrytou balustrádou uprostřed dubového porostu, vystavěná ve stylu Ludvíka XVI. Její inspirací mohl být Belveder v zahradě u Malého Trianonu ve Versailles. Sloužil k hudebním představením a stál na rozcestí cest k zámku, do rokle a na osovou alej. Zchátralý pavilon byl opraven ve druhé polovině 60. let 20. století a zároveň s ukončením oprav v něm byla roku 1969 slavnostně odhalena Goethova busta od A. Dondorfa na připomínku básnickovy návštěvy v Krásném Dvoře v srpnu 1810. Až

poté se ujalo označení Goethův pavilon (Záhorka, Macek 2007; Hušek 2006, s. 29; Kuthan, Muchka 1999, s. 26; Hušek 2001, s. 34; Hobzek 1970, s. 60; Poche a kol. 1982, s. 500; Hušek 2002; Anonym 1932, s. 87; Urzidil 2009, s. 63). Ve stejné době vznikl i vzdušný Gloriet ve svahu nad Velkým rybníkem. Má podobu monoptery, tj. otevřeného kruhového chrámku, jehož kopulovitou střechu nese osm toskánských sloupů, což byl klasický motiv, využívaný již v antice a znovuoživený renesancí. Z Glorietu se otevíral pohled na úpravy kolem Velkého rybníka a zároveň byl Gloriet pozorovatelný přes jeho hladinu, v níž se odrážel. Monoptery byly často koncipovány jako chrámky a zdejší měl být zasvěcen lásce a přátelství, neboť v něm měla být osazena busta manželky Jana Rudolfa, Marie Terezie Černínové. Také Gloriet byl opraven koncem 60. let 20. století, protože se dostal do kritického stavu a byl zarostlý (Záhorka, Macek 2007; Hušek 2006, s. 18; Weibezahn 1975, s. 43 – 44; Lůžek, Houda 1978, s. 18; Janková 1980, s. 45 – 46).

K nejstarším úpravám se řadí i Poustevníková rokle, dříve zvaná údolí Rachel, v níž se nachází několik drobných staveb z druhé poloviny 80. let 18. století, jež popisuje již nejstarší text Kleistův (1792, s. 16 – 18). Údolí je protékáno drobným potůčkem, který v suchých obdobích občas vysychá. Hned na jeho začátku je kamenný most s lomeným obloukem a drobný rybníček. Dále v údolí stála při potůčku poustevna, což byla menší stavba obdélníkového půdorysu s kamennými stěnami a střechou z prken pokrytých mechem, zčásti zapuštěná do svahu. Byla vybavená krbem a základním nábytkem a sloužila návštěvníkům parku jako jedno z odpočinkových míst. Již v 50. letech 20. století byla poustevna podle zprávy B. Storma v rozvalinách (NA Praha, SPS, inv. č. 229, č. kart. 266 a 267) a zůstala tak dodnes. Z poustevny vedla asi 40 m dlouhá podzemní chodba vyzděná valenou klenbou ke kapličce. Chodba je stále průchozí, i když klenba je na několika místech propadlá. Kaple ležela výše ve svahu na upravené plošině. Byla dřevěná a pokrytá kůrou, měla obdélníkový půdorys s šestibokým uzávěrem a předsíňku chráněnou portikem. Poslední fotografie zchátralé, ale stále stojící kaple je z roku 1953 (NPÚ, UP, fototéka, inv. č. 57770). Kaple nebyla opravena a postupně se sesula, její zbytky byly odklizeny na přelomu 60. a 70. let 20. století. V závěru údolí se pak nachází umělá jeskyně, vzniklá navršením kamenů a uvnitř zaklenutá cihlovou valenou klenbou. V jeskyni stojí římský sarkofág a je do ní svedena voda potůčku, která pak jakoby v jeskyni vyvěrá. Jeskyně je dodnes značně zachovalá. Celé údolí bylo sevřené a zalesněné a tvořilo strašidelnou část parku, která měla vybízet k tichému zamyšlení a meditaci. Za kostelíkem údolí jediným obloukem překračovala Čertova lávka, což byl ozdobný dřevěný visutý most, posazený na mohutných pilířích v obou svazích, jejichž zbytky jsou dodnes patrné. Most zanikl ve druhé polovině 19. století, ještě jej vidíme na mapě stabilního katastru a ve svém popisu jej zmiňuje Sommer (1846, s. 259), ale Bernau (1896, s. 25) ani mnohem podrobnější Rott (1902, s. 503 – 516) se

o něm již nezmiňují. Poslední zmínka je z roku 1854 (Záhorka, Macek 2007). Když se návštěvník parku vracel po druhém úbočí svahu, došel ještě k odpočívadlu s lavičkou a dřevěným holubníkem. Dnes je na tomto místě poničený památník padlým v první světové válce (Záhorka, Macek 2007; Hušek 2006, s. 30 – 33; Vlček 2001, s. 339 – 343; Naše Krásnodvorsk, fotografie).

Jednou z nejpozoruhodnějších staveb v Krásném Dvoře, která je hojně zmiňována v literatuře jako jeden z prvních projevů novogotiky u nás, je Gotický templ. Stojí na plošině nad zlomovým svahem a díky své vyvýšené poloze sloužil zároveň jako vyhlídková věž, z níž se otvíral široký rozhled do kraje i přehled po celé parkové kompozici. Je situován na užší okraj rozlehlé vejčité louky se skupinami mohutných stromů, takže je dominantou všech pohledů. Zároveň byl viditelný i z velké dálky a to až z dalšího černínského panství v Petrohradě, který tak byl pohledově s Krásným Dvorem spojen. Dnes jej okolní stromy přerostly. Gotický templ má nepravidelný půdorys a jeho fasáda je bohatě členěná. Začal být stavěn v roce 1792/93 podle návrhu Ondřeje Niederhofera z Červeného Hrádku (SOA JH, VS KD, č. kart. 150, f. 47, 48, 67, 75 – 77). Kleist (1792, s. 14 – 18) se o něm vůbec nezmiňuje, kdežto Becker (1796, s. 9, 15 – 16) již píše o dokončované úpravě stavby a okolí a Jahn (1797, s. 196 – 198) navštívil i vyhlídku na střechu templu. Později začal Gotický templ plnit i úlohu památníku, tak obvyklou pro novogotické stavbičky, když byla do jeho středu postavena socha polního maršála Karla Schwarzenberga od Emmanuela Maxe z roku 1847, dnes značně poničená. Socha stojí na vysokém novogotickém podstavci od Krannera, na němž jsou nápisy, připomínající Schwarzenbergovy vítězné bitvy, mj. i bitvu u Lipska z roku 1813, v níž porazil císaře Napoleona. Značně zchátralá stavba byla také opravena v druhé polovině 60. let 20. století, rozhledna však dnes bohužel není přístupná (Záhorka, Macek 2007; Hušek 2006, s. 23 – 25; Stejskalová 1997, s. 225; Vlček 2001, s. 342; Vlček 1999, s. 322; Kotrba 1965, s. 39 – 40; Semerák 2003; Kuthan, Muchka 1999, s. 26; Janková 1996, s. 56, 59; Kuthan 2001, s. 10, 13; Wirth, Müllerová 1961, s. 154, 821). Ve stejné době jako Gotický templ a taktéž podle návrhu O. Niederhofera byl na delší straně vejčité louky postaven Holandský statek (později zvaný Červená hájovna). Jméno získal podle barvy cihlového zdiva, později ještě červeně natřeného a na hájovnu byl původně malý romantický statek přeměněn mezi lety 1845 až 1868. Je to několik budov (dům, stáj, kůlna) obehnaných zdí. Návštěvníci parku si zde mohli odpočinout a občerstvit se mlékem (SOA JH, VS KD, č. kart. 150, f. 19 – 46, 67 – 72, 75, 76; Záhorka, Macek 2007; Vlček 2001, s. 342).

Nejstarší a největší stavbou v parku je hájovna neboli také zahradníkům dům, jehož základy jsou barokní. Tato stavba je vidět již na mapě 1. vojenského mapování a sloužila jako obydlí hajného ve zdejší bažantnici. Po založení parku pak byla přeměněna na dům zahradníka.

Je to opět několik budov obehnaných zdí. Při zakládání parku byl u domu založen ovocný sad, který zanikl ve druhé polovině 19. století (Záhorka, Macek 2007; Vlček 2001, s. 343; Hušek 2006, s. 27 – 28). Několik metrů za domem zahradníka začíná u lípy s kamennou lavičkou mílová alej. Na protější straně tvoří dominantu aleje 26 m vysoký obelisk, stojící na rozšířeném kruhovém prostranství v závěru aleje. Obelisk připomíná vítěznou bitvu, kterou svedla rakouská vojska pod velením arcivévody Karla v roce 1796 u Ambergu s Francouzi. Záměr postavit obelisk jako dominantu hlavní osy parku však měl Jan Rudolf již od počátku. Na plánu z roku 1791/92 je na jeho místě zakreslen „sluneční chrám“ (UDU AV ČR, sig. W-C-15) a Kleist (1792, s. 16) zmiňuje, že zde má stát obelisk s pozlaceným sluncem na špici. Rozpočet na stavbu obelisku předložil kamenický mistr Josef Junger (v literatuře též Unger) již roku 1791. Přesto byl jeho základní kámen položen až v roce 1797 (SOA JH, VS KD, č. kart. 150, f. 5 – 9; Becker 1796, s. 12; Jahn 1797, s. 195 – 196; Lorenzová 2001, s. 84) a teprve roku 1802 byl dokončován (Záhorka, Macek 2007; Hušek 2006, s. 20 – 23, 27; Tříška 1953, s. 167; Rausch 1802, s. 268; Ponfíkl 1828, s. 377). Při aleji se pak kromě již zmíněného Čínského pavilonu nacházely ještě dvě další atrakce. Mezi Čínským pavilonem a obeliskem k ní z jihu přiléhal travnatý půlkruh, na němž stála tyč sloužící pro hru střelení ku ptáku (na tyči byla pověšena atrapa ptáka, po němž se střílelo kuší či z pušky). Zmiňuje ji Kleist (1792, s. 16) a jasně ji vidíme na dvou nejstarších mapách z roku 1791/92 (UDU AV ČR, sig. W-C-15) a 1814 (SOkA Louny, SMP, inv. č. 119). Na mapě z roku 1823 (UDU AV ČR, sig. W-A-IV/510/30) a na mapě stabilního katastru je travnatý půlkruh, ale existence tyče je nejistá (Záhorka, Macek 2007). Severně od osově aleje na zlomovém svahu byla malá srnčí obora pro několik kusů starší zvěře. Tvořil ji poměrně mladý dubový porost. Byla obehnána dřevěným plotem a uvnitř se nacházel sloupový pavilonek v čínském stylu, jenž sloužil zároveň k podávání občerstvení. Kromě toho zde byl dřevěný přístřešek, snad krmelec či seník. Obora včetně obou stavbiček zanikla po roce 1823, na stabilním katastru již zakreslena není (Záhorka, Macek 2007; Hušek 2006, s. 34 – 35; Becker 1796, s. 17 – 18). Ani v terénu po ní již nejsou patrné pozůstatky.

Malebná úprava, která se dostala i do dobových vzorníků (Grohmann 1802b, 36/VIII), byla vytvořena kolem Velkého rybníka koncem 80. let 18. století. Kromě výše zmíněného Glorietu se z ní nic nedochovalo. U výpusti rybníka stála rybářská chýše, což bylo několik dřevěných stavení na pilotech, jejichž stěny byly zdobeny mušlemi a sítěmi a zvenčí obloženy kůrou. Střechy a ploty byly z rákosu. Rybářské chýše zanikly až v první polovině 20. století (Naše Krásnodvorská, fotografie), jako poslední je zmiňuje popis W. Rotta? (1906, s. 72). Ve stručném popisu parku od M. Fraňka (1931, s. 37 – 38) již chybí. Přes rybník bylo možné se přepravovat na lodičkách, pro něž bylo upraveno jednoduché přístaviště. To, stejně jako malý umělý vodopád, jenž ústil do rybníka na jeho jižní straně, zaniklo počátkem 19. století, neboť na

mapě z roku 1823 je již nevidíme (UDU AV ČR, sig. W-A-IV/510/30). Na Velkém rybníce byl i ostrůvek s dřevěným přístřeškem pro zde chované labutě, turecké kachny a kanadské husy (Záhorka, Macek 2007; Hušek 2006, s. 16; Štěpánek 1980, s. 139). Dále za Velkým rybníkem na konci parku byly při Lesce v roce 1795 vybudovány Lázně. Ve svém popisu je jako první zmiňuje Jahn (1797, s. 199 – 200), který píše i o tom, že je zde zakládána vinice. Byl to jednoduchý a účelný dům se zděnými základy (SOA JH, VS KD, č. kart. 150, Registr 1795). Vinice zanikla po roce 1823 (UDU AV ČR, sig. W-A-IV/510/30), na stabilním katastru je u Lázní jen menší zahrada s ovocnými stromy (Záhorka, Macek 2007; Hušek 2006, s. 16). Samotný lázeňský dům byl stržen počátkem 20. století, jako poslední jej zakresluje mapa z roku 1910 (SOkA Louny, Jednotliviny, inv. č. 238/JXX/1).

Pouze na jediném plánu (SOkA Louny, SMP, inv. č. 119) se nachází zmínka o římské bráně, která měla tvořit vstup do parku od lipové aleje vedoucí k Buškovcům. Více o ní nevíme. Když návštěvníci přicházeli od zámku, vítala je nejprve mohutná lípa s nápisem a lavičkou, kterou dnes již nenajdeme. Zato staré duby se stále ještě v prostoru pod zámkem nachází. Na jednom z nich je pověšen mariánský obrázek. Na umělém ostrůvku na Leskovském potoce stála již od konce 80. let 18. století voliéra. Půdorysem této vzdušné dřevěné stavby je osmiúhelník, vyznačený zděným soklem a drátěnými stěnami. Dodnes se dochovala, i když její vzhled byl při rekonstrukci koncem 60. let 20. století oproti předchozímu stavu zjednodušen (Archiv KNV Karlovy Vary, inv. č. 2313; Záhorka, Macek 2007; Hušek 2006, s. 11). Na nejstarším plánu z roku 1791/92 (UDU AV ČR, sig. W-C-15) je na druhém břehu Lesky proti voliére zakresleno několik květinových záhonů a kruhový bazén, ve kterém byly zlaté rybky (Jahn 1797, s. 183). V průběhu první poloviny 19. století byla tato úprava postupně zjednodušována, jak vidíme na mapě z roku 1814 (SOkA Louny, SMP, inv. č. 119) a 1823 (UDU AV ČR, sig. W-A-IV/510/30), až záhony byly zcela zrušeny a bazén se změnil v nepravidelný rybníček (ČUZK, SK). I ten později zanikl. V partii pod zámkem jsou ještě dva objekty. Jednak je zde tzv. hraběcí studánka, do níž je sváděna voda z okolních pramenů. Studánka je nově vyzděná a uzavřená přístřeškem (Anonym 1998?). Její úprava je zcela nová, ale objekt sloužící obdobnému účelu zde zřejmě byl i dříve (Hušek 2006, s. 33; Lůžek, Houda 1976, s. 17). Přímě pod zámkem jsou pak zbytky jakési chodby (Lůžek, Houda 1976, s. 17) či umělé jeskyně (Hušek 2006, s. 10).

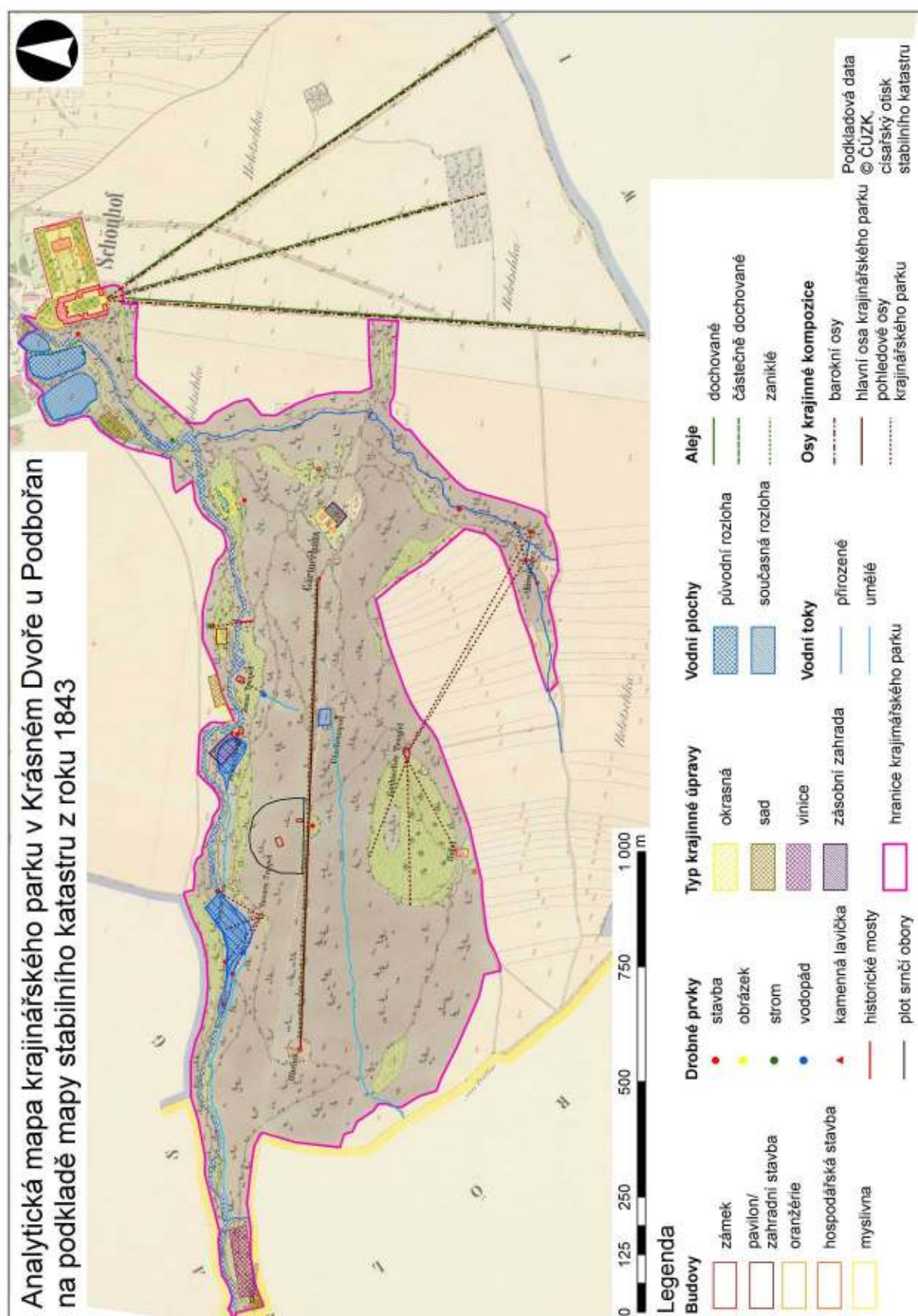
Zřejmě v polovině 19. století či po ní byla na okraji parku za Panovým templem postavena ještě jedna hájovna. Na stabilním katastru ještě zakreslena není, ale na mapě 2. vojenského mapování již na jejím místě nějaký objekt vidíme a zcela jistě je na mapě 3. vojenského mapování. Je to přízemní cihlový objekt obdélníkového půdorysu s naznačeným novogotickým dekorem na fasádách. K hájovně přiléhá starý sad (Záhorka, Macek 2007). V roce 1906 nechal tehdejší majitel Jaromír Černín postavit vedle cesty k Panovu templem památník

slavným návštěvníkům parku. Jedná se o kamennou desku s klasicistním dekorem, na které je napsáno 22 jmen (Záhorka, Macek 2007; Hušek 2006, s. 12). V roce 1923 byla deska málem zničena na žádost Okresní politické správy v Podbořanech, které se nelíbila řada jmen členů habsburského rodu na desce (SOA JH, VS KD, č. kart. 150, f. 161, 162). Naopak u cesty od Panova templu k Velkému rybníku stojí kamenná Boží muka z roku 1749, která zde byla nově osazena až ve druhé polovině 20. století (Záhorka, Macek 2007; Hušek 2006, s. 16).

Tříška (1953, s. 166) a po něm ještě Záhorka a Macek (2007) zmiňují, že v parku u mílové aleje měla stát ještě miniaturní mešita. Tato položka se sice v účtech nekonkrétně objevuje, ale zřejmě nikdy nebyla realizována. Na žádném z dobových plánů zakreslena není. Na místě zamýšleném pro mešitu mohla být nakonec postavena tyč pro hru střílení ku ptáku. Evžen Černín ve svých pamětech vzpomíná, že roku 1838 objevil v krásnodvorském parku hroby svých dvou sester Gabriely a Terezie, zemřelých v dětském věku v roce 1787. Jejich bližší lokalizaci však neuvádí (SOA JH, VS KD, č. kart. 150, f. 108; Hradecký 1997, s. 176).

Již bylo zmíněno, že důležitou úlohu při utváření krásnodvorského parku hrála voda. Jejím hlavním zdrojem je Leskovský potok, který přitéká do parku od západu. V západním cípu parku stály Lázně, za nimiž se z drobného přítoku Lesky odděloval kanál, napájející malý vodopád, jenž ústil do Velkého rybníka. Velký rybník byl prvním přehrazením Lesky v parku, jeho rozloha byla 1,5 ha a tvořil malebnou scénérii s Glorietem, loďkami a rybářskou chýší. Vytékala z něj jednak Leska a za druhé náhon napájející rybník vzniklý na místě zahrady Selské chýše. Tento rybník bývá někdy mylně označován jako Snílek. Voda z něj odtéká do Lesky, která se vine severovýchodní částí parku a jejíž tok je přehrazen několika jezy a kaskádami. Nad velkým meandrem se z Lesky odděluje náhon, jenž vymezoval ostrov s voliérou a na který byly napojeny tři rybníky pod zámkem. Nejmenší, nejzápadnější rybník zanikl, prostřední, při němž stojí Goethův dub, stále existuje, ale je povětšinou vypuštěný. Nejvýchodnější rybník byl v 50. letech 20. století změněn na koupaliště, dostal čtvercový půdorys, byl vyzděn a pohledově i funkčně od parku zcela oddělen. Na protějším břehu Lesky než voliéra byla formální úprava s kruhovým bazénem, který byl po roce 1823 změněn na nepravidelný rybníček zvaný Snílek, jenž zanikl asi v první polovině 20. století. Dále parkem protékal od východu napájecí kanál. Byl vybudován od rybníčku jižně od Brodů a ústil do grotty a bazénu pod Čínským pavilonem, což byla zásobárna vody pro vodopád. Poustevníkovu rokli protékal bezejmenný potůček, který začínal v jeskyni se sarkofágem, kam byla svedena voda z okolních svahů. I na tomto potůčku byl malý kruhový rybník nad mostkem s gotickým obloukem (Koupal 2001, s. 3.1, 3.2, 5.1, 5.2, 11.1, 11.2, 12.1, 12.2, 14.1, 14.2, 15.1 – 15.4, 22.1, 22.2, 28.1, 28.2; Anonym 1998?; Záhorka, Macek 2007; Hušek 2006, s. 11, 30; Burda 1984; Kavina a kol. 1938, s. 393; NA Praha, SPS, inv. č. 229, č. kart. 266 a 267).

Obr. č. 2: Analytická mapa krajinářského parku v Krásném Dvoře u Podbořan na podkladě mapy stabilního katastru z roku 1843

5.2.5 Využití přirozeného reliéfu a terénní úpravy v Krásném Dvoře

Při volbě Jana Rudolfa Černína, kde založit reprezentativní park, hrálo pro Krásný Dvůr několik faktorů. Kromě výhodné polohy v blízkosti Karlových Varů, existence poměrně moderního zámku a obory se vzrostlými porosty to byl právě přirozený reliéf, který se pro založení malebného (picturesque) parku dobře hodil. Přirozenou malebnost místa a vhodné situování celého parku i jednotlivých scénérií obdivovali již současníci (Rausch 1802, s. 266; Becker 1796, s. 1 – 2) a jsou vyzdvihovány i v moderní literatuře, stejně jako mistrné využití a úprava přírodních podmínek (NA Praha, SK, dupl., inv. č. 7684; Kuthan, Muchka 1999, s. 26 – 27; Hušek 2006, s. 6; Burda 1984; Martin 1955; Hušek 1983; Otruba a kol. 2007, s. 104; Říha 1948, s. 139 – 140). Zámek stojí na vyvýšené poloze nad obcí, která je severně od něj, i parkem. Před jeho hlavním průčelím, jež je otočeno k jihu, se rozkládá planina, která se ještě mírně zvedá. K horizontu vedou od zámku tři aleje – osy, uspořádané do tradičního barokního trojzubce. Park leží jihozápadně od zámku v údolí Leskovského potoka. Má tři hlavní prostory. Prvním je samotné údolní dno Lesky, které je poměrně ploché. Hlavní osou je zde potok, kolem něhož se rozkládá na sebe navazující soustava luk a rybníků. Jednotlivé partie jsou oživeny drobnými stavbami. Jižní svah údolí Leskovského potoka se prudce zvedá o cca 100 m a do jeho poloviny je jako dělicí linie vložena přímá mílová alej. Nad svahem přechází terén opět ve zvlněnou plošinu, na níž je velká louka s Gotickým templem. Na jihovýchodě je k parku ještě přičleněn hluboký terénní zářez, jehož osu tvoří malý potok, podél nějž jsou drobné parkové stavby. Většina parku se nachází níže, než jsou okolní mírně zvlněné plošiny, na nichž byla a jsou pole. Park je po obvodu lemován stromovými porosty, takže luční prostory jsou jimi ohraničené a uzavřené.

Mapa prvního vojenského mapování a především popis, který ji doprovázel, dokumentují, jak okolí Krásného Dvora vypadalo před přeměnou na park. Popis byl vytvořen zároveň s prvním mapováním (1764 – 1767) a všímá si v mapě nezachytitelných skutečností. Terénu je věnována velká pozornost, protože byl pro vojenské operace zásadní (Vávrová, Šantrůčková 2009, s. 226). Píše se v něm, že „Krásný Dvůr leží v údolí a má pevné budovy zámku, hospodářského dvora, pivovaru a hostince. Zámek je celý obehnaný zdí a na jedné straně hlubokým vodním příkopem. Zámek leží na vyvýšenině a dominuje obci. V křovinami zarostlé bažantnici stojí myslivna u návrší, odkud je rozhled na okolí Buškovic. Bažantnicí protéká potok, jehož jeden břeh je strmý a okolí bažinaté. Jsou na něm rybníky s vodou vhodnou pro lidi i koně a s mlýnem“ (NA Praha, 1. voj. map., popis, sekce 86). Základní situace se do dnešních dnů nezměnila. Základ parku tvořilo mělké údolí Leskovského potoka, který vymezoval severní okraj bažantnice. Teče západ – východním směrem od Brodů ke Krásnému Dvoru a jeho spád

není velký. Údolní dno je poměrně ploché a dříve bylo podmaččené. Z Leskovského potoka se odděloval náhon, který napájel tři rybníky mezi zámkem a hospodářským dvorem. Leska tekla mezi zámkem a rybníky, její pravý břeh se hned nad tokem prudce zvedal, což bylo ještě zvýrazněno barokní terasovou zdí severní zámecké zahrady (viz onen vodní příkop v popisu). Na mapě je zakreslen i Velký rybník, který v popisu chybí, zřejmě byl zaznamenán až při rektifikaci mapy počátkem 80. let 18. století. Údolí Lesky je výrazně asymetrické. Zatímco severní svah je pozvolný a zvedá se jen několik metrů nad údolí, jižní svah se zvedá prudce a převýšení činí několik desítek metrů (Lůžek, Houda 1976, s. 16; Smitková 2001/2002). Právě tento výrazný svah byl celý zahrnut do bažantnice i parku. Nad tímto svahem Leskovského potoka se nalézají jen velmi mírně zvlněná plošina, která se táhne směrem k Buškovcům a Podbořanům. Přímo nad svahem je nevýrazné návrší, které bylo též součástí bažantnice. Na jihovýchodě vybíhal do plošiny zářez podél drobného potoka, nedlouhý, ale poměrně výrazný a zarostlý vegetací, který kupodivu v popisu není zmíněn (PřF UK, Mapová sbírka, 1. voj. map., C69, C86). Takové byly výchozí podmínky, kterých Jan Rudolf mistrně využil a pomocí nenápadných, i když nikoliv nevýznamných úprav zde nechal vybudovat park. Úpravy se týkaly především vodních toků, byla vytvářena nová vzduť a náhony. Úpravě Leskovského potoka byla věnována velká péče. Po celé délce svého toku v parku byl uměle dotvořen pomocí jezů (SOA JH, VS KD, č. kart. 150, f. 109, 112), do koryta byly vloženy kameny, aby tvořily peřeje. Také břehy byly upraveny, zpevněny a často jejich průběh upraven vložením zákrutů. Potok také překračovala řada mostků. Popis z první poloviny 20. století uvádí 500 m umělých náhonů a to v té době již některé zanikly (Baronek 1926). Další úpravy byly spojeny s vedením cest, jichž bylo v parku téměř 23 km (SOA JH, VS KD, č. kart. 150, f. 112; Rott 1902, s. 512), situováním parkových stavbiček a se vznikem uměle zvlněných ploch.

Na severovýchodě navazuje park na zámek a obec úzkou šíjí podél Leskovského potoka. Úpravy se v tomto prostoru týkaly především vodních prvků a navazovaly jak na přírodní reliéf, tak na barokní stav. Nejvýraznějším zásahem bylo přebudování tří rybníků, které pochází z barokní doby. Jejich půdorys byl změněn na čtvercový či téměř čtvercový (UDU AV ČR, sig. W-C-15), ale brzy byly jejich rohy zaobleny a rybníky získaly nepravidelný, přirozenější tvar (SOkA Louny, SMP, inv. č. 119; UDU AV ČR, sig. W-A-IV/510/30; ČUZK, SK). Byly napájeny náhonem o délce asi 100 m, který se odděloval z Lesky a spolu s nově upraveným korytem hlavního toku vytvářel ostrůvek s voliérou. Náhon obtékal rybníky ze severu, takže byly napájeny odbočkami z tohoto náhonu. Při náhonu stál mlýn (SOA JH, RA Černín, sig. IV-3-22, f. 35). Mezi nejvýchodnějším a prostředním rybníkem vedla tehdy hojně využívaná přístupová cesta do parku, jež byla lemována lipovou alejí (SOA JH, VS KD, č. kart. 150, f. 121, 122; Kleist 1792, s. 14; Jahn 1797, s. 181). Pro obyvatele Krásného Dvora, kteří tudy

původně chodili do Buškovic, byla vybudována v roce 1802 nová silnice východně od zámku (SOA JH, VS KD, č. kart. 150, f. 217). Nad rybníky se vypíná příkrý svah, ještě zvýrazněný barokní terasou, na němž stojí zámek. Zámek díky své vyvýšené poloze dominoval vstupní partii. Hlavní svahy spadají k severu a západu směrem do parku a ke vsi (PNP, inv. č. SG 14660, SHZ JH, inv. č. JH 01963-01; NA Praha, SR Broumov, inv. č. 921/115; Oblastní muzeum Louny, staré pohlednice). Svahy postupně zarostly, takže dnes se zámek již pohledově neuplatňuje. Severní svah zarostl náletovou vegetací, západní, orientovaný směrem k parku, přerostlou keřovou výsadbou (SOA JH, VS KD, č. kart. 150, f. 221; Koukal 2001, s. 3.1). Z rybníků zůstal v původním stavu dochován jen prostřední a i ten je dnes většinou vypuštěný. Východní rybník zanikl na přelomu 19. a 20. století; na porostní mapě z roku 1910 (SOkA Louny, Jednotliviny, inv. č. 238/JXX/1) již není. Západní byl v polovině 50. let 20. století přeměněn na koupaliště, byl z parku zcela vyjmut, přebudován do čtyřúhelníkového tvaru a vybetonován (NA Praha, SPS, inv. č. 229; Naše Krásnodvorský, fotografie). Tento stav trvá dodnes. Na Leskovském potoce navazuje na bývalou přístupovou cestu mezi východním a prostředním rybníkem výrazný kamenný most s jedním obloukem, po kterém je možno přejít na druhý břeh a pokračovat pod západním svahem již mírněji vzhůru k jihozápadnímu zámeckému nároží takzvanou Podzámeckou loukou s rozvolněnými porostními okraji. Dnes je tato cesta od zámku ponejvíce využívána jako přístupová. Výraznou roli zde hraje upravený tok Lesky, který je několik metrů nad kamenným mostem přehrazen novodobou betonovou zdří s přelivnou hrází se skluzem zdrsněným vystupujícími kameny. Rozšíření toku mělo partii zklidnit a umožnit zrcadlení na hladině, které tak nahrazuje nefunkční roli rybníků. Koukal navrhuje tuto zdří zrušit a posunout ji pod kamenný most, aby efekt klidné vody zůstal zachován, ale zároveň pohled nerušila tvrdá technická úprava (Koukal 2001, s. 2.1, 2.2; Anonym 1998?; NPÚ Ústí n. L., foto Hušek, Nowaková).

Na vstup od zámku Podzámeckou loukou či od rybníků zaniklou lipovou alejí navazovala úvodní partie parku, vedoucí od kamenného mostu pod zámkem k výraznému meandru s ptačí voliérou. Vstupní partie byla založena na obou březích Leskovského potoka, který spolu s jím formovaným mělčím údolím utvářel její charakter. Největší úpravy se zde týkaly koryta Lesky, které bylo upravováno několikrát. Asi 100 m před prvním rybníkem se z Lesky odděloval otevřený náhon, který tekl vlevo, tvořil hranici parku a napájel rybníky. Hlavní tok potoka byl cca 30 m za místem, kde se náhon odděloval, stočen prudce doprava a byl na něm vymodelován umělý meandr, jehož nárazový břeh byl zpevněn kamennou zídou (SOA JH, VS KD, č. kart. 150, f. 137; Koukal 2001, s. 5.1). V ohybu meandru byl do něj zprava zaústěn potůček z údolí Rachel. V místě, kde se zákrut meandru vyrovnával, se náhon hlavnímu toku značně přibližoval a původně se i dělil na dvě ramena, z nichž jedno ústilo zpět do hlavního

toku (UDU AV ČR, sig. W-C-15), takže vznikl ostrov, na němž byla umístěna ozdobná ptačí voliéra. Brzy bylo rameno ústící zpět do Lesky zrušeno, na mapě z roku 1814 (SOkA Louny, SMP, inv. č. 119) již není, takže „ostrov“ není úplně obklopený vodou. Dodnes zůstal jez, který byl hned za vyrovnaním meandru a nadřžoval vodu, aby odbočka z náhonu neodváděla všechnu vodu do Lesky. Jez byl nově upraven při rekonstrukci na přelomu 70. a 80. let 20. století (Salinger, nedat.; NPÚ Ústí n. L., foto Hušek, Nowaková). Nová úprava je poměrně robustní, na podkladový beton byl z lomového kamene vyskládán stupeň a opevnění břehů a dva dřevěné stupně (Anonym 1998?). Přes meandr vedly dva dřevěné mosty na vyzdřených základech. Obnoven byl pouze jeden, západnější. Z druhého jsou patrné jen zbytky základů u břehu u dubu s mariánským obrázkem. Tento most byl ozdobnější a vysoko vyklenutý (SOA JH, RA Černín, Deníky E. Černína, Merkwürdigkeiten; VUKOZ, v.v.i., fotodokumentace 20. léta 20. stol.; SZ KD, kvaš Pod zámek; Koukal 2001, s. 5.1, 5.2; Naše Krásnodvorsko, fotografie). I pod jezem bylo koryto Lesky upraveno do mírných zákrutů a tok potoka oživen vložением nízkých kamenných stupňů, které měly napodobovat přirozené skalní prahy a po nichž voda šuměla a vytvářela zvukový doprovod (PNP, inv. č. SG 5026; SOA JH, VS KD, inv. č. 1770; č. kart. 150, f. 121; SZ KD, kvaš Leska, grafika Leska, grafika Goethův dub_Balzer; Smolová, Vitek 2007, s. 109). Mělké údolí, které zde Leska tvoří, bylo měkce vymodelováno (Koukal 2001, s. 4.2). Užší levobřežní část tvořil měkký, plynule se zvedající svah od toku Lesky k otevřenému náhonu. Dnes je náhon kromě počátečních asi 30 m zatrubněn a nepřístupný. Pravobřežní část je vyšší a zvedá se ve dvou stupních. Pod hranami stupňů byly zarovnané cesty (Koukal 2001, s. 4.1 – 4.4). Vstupní partie byla poměrně otevřená a nacházely se zde staré duby a na pravém břehu v bodě souběhu cest od zámku a od Lesky topol (později zřejmě nahrazený lípou) s kruhovou lavičkou a francouzským nápisem (Becker 1796, s. 3 – 4; Jahn 1797, s. 182 – 183; Kleist 1792, s. 15 hovoří o topolu; SOA JH, VS KD, č. kart. 150, f. 122; Muzeum JH, OT004; SHZ JH, inv. č. JH 00513-2; SZ KD, kvaš Lípa s lavičkou). Na velmi mírné umělé vyvýšenině u dubu s obrázkem bylo vysázeno několik jírovců (SOA JH, VS KD, č. kart. 150, f. 153).

Také za meandrem Lesky dnes pokračuje úprava v rovinatém údolí mezi pozvolna se zvedajícím levým břehem a plochou nivou k patě svahu vpravo, která je tvořena loukami s několika starými duby, jež jsou odděleny výsadbou stromů a keřů. Dříve ale bylo toto území utvářeno podstatně složitěji, včetně úprav terénu. Na pravém břehu potoka, kde je dnes tzv. Vzpomínková louka s pamětní deskou významných návštěvníků parku, byla původně náročná květinová úprava s kruhovým bazénkem se zlatými rybami. Terén, mírně se od Lesky zvedající k jihu, byl upraven následovně. Od Lesky se zvedal břeh, pak byla zarovnaná cesta podél potoka, následoval upravený terén pro květinové výsadby, opět cesta a nad ní se zvedající hrana svahu. Terén pro květinové výsadby byl zarovnan a byl v něm vyhlouben rybníček

(Snílek), jehož půdorys byl z kruhového po roce 1823 změněn na nepravidelný ovál (UDU AV ČR, sig. W-A-IV/510/30; ČUZK, SK). Jeho prohlubeň je dosud patrná (Koukal 2001, s. 6.1, 6.2; Hušek 2006, s. 11). Upraven byl i Leskovský potok, jeho břehy byly místy zpevněny, aby tvořily malebné zákruty. Při horním konci Vzpomínkové louky byl jeho tok přehrazen stupněm. Dnes je tzv. Bártíkův jez podobně jako ostatní jezy pod ním poměrně masivní, břehy i dno potoka v okolí jezu jsou zpevněné lomovým kamenem na podkladním betonu a samotný jez tvoří kamenné stupně (Anonym 1998?; Salinger, nedat.; NPÚ Ústí n. L., foto Hušek, Nowaková). Nad jezem se odděluje z Lesky již zmiňovaný kanál, jenž napájel rybníky pod zámkem. Původně zde byly stupně nižší a potok byl i na jiných místech oživen vloženými kameny či nízkými schody (Kleist 1792, s. 15; SOA JH, VS KD, č. kart. 150, f. 122). O něco výše nad jezem překračovala nadhrzený tok Lesky klenutá dřevěná lávka, po níž návštěvník přešel na louku s dubem s kamennou lavičkou. Do poloviny 90. let 18. století zde kromě dubu s lavičkou stály tzv. Palaemonovy chýše obklopené květinovou úpravou. Tehdy dřevěný mostek začínal i končil na mírné, uměle navršené vyvýšenině, zvláště ta na levém břehu byla vyšší a je stále dobře viditelná. Na levém břehu od něj vedly dvě cesty. Jedna přímo po terénních stupních (travních schodech) k dubu s lavičkou. Druhá se stáčela proti proudu potoka a vedla mezi ním a plotem Palaemonových chýší ke vchodu do nich, jenž byl na západní straně plotu. Od vchodu pokračovala buď přes lávku k Panovu templu nebo mírně vzhůru a po severní straně plotu Palaemonových chýší, jež tak ležely v ploché sníženině mezi dvěma cestami, opět k dubu s lavičkou (UDU AV ČR, sig. W-C-I; Kleist 1792, s. 15 – 16; Becker 1796, s. 24 – 27; SOA JH, VS KD, č. kart. 150, f. 122, 154). Ve druhé polovině 90. let 18. století byly Palaemonovy chýše zbourány a celý prostor přepracován do podoby louky obklopené výsadbami stromů, na níž byly vysázeny skupiny keřů. Terén byl upraven do „přírodní“ podoby zvlněné louky s mírně vyvýšeným severním okrajem před dubem s lavičkou. Zmíněné travní stupně i proláklina Palaemonových chýší byly zrušeny (SOA JH, VS KD, inv. č. 1770). Zasypána byla i zdejší studna, jejíž místo dnes již nelze dohledat (SOA JH, VS KD, č. kart. 150, f. 132).

Na pravém břehu Lesky proti Palaemonovým chýším dodnes stojí Panův templ. Hlavním průčelím je otočen na louku a příkrý svah, v němž byl proti templu vybudován vodopád. Louka před Panovým templu byla upravena a její terén zarovnán, aby o to více vynikla stěna svahu a vodopád. Kolem templu byly vysázeny stromy a keře, které tvoří jeho kulisu a zastiňují zahloubený tok Lesky. Kolem stěny svahu byla vybudována cesta, jejíž povrch byl též zarovnán a vysypán pískem (SOA JH, VS KD, inv. č. 1770; č. kart. 139, f. 309, 310; č. kart. 150, f. 123; Grohmann 1802a, 35/VII; NG, inv. č. R 101285 a R 108454; SHZ JH, inv. č. JH 5407-01; SZ KD, kvaš Panův templ, Panův templ s vodopádem). Naproti Panovu templu přes tok Lesky a zastíněna stromy kolem potoka byla v polovině 19. století postavena nová

hájovna. V levém břehu potoka, který se zde relativně prudce zvedá již od toku, je zaříznuta přístupová cesta. Hájovna stojí na zarovnaném místě ve svahu a východně od ní byl svah upraven na nízké, široké terasy, na nichž byl vysázen sad.

Za Panovým templem vytváří tok Lesky velký zákrut směrem k severu. Původně zde stál Selský (Mnichův) domek a v zákrutu byla k němu přináležející zeleninová zahrádka (UDU AV ČR, sig. W-C-I; Becker 1796, s. 22 – 23). Cesta od Panova templu vedla pod hranou svahu k Velkému rybníku (UDU AV ČR, sig. W-C-I). Na přelomu 18. a 19. století byla tato část nově upravena a více do parku začleněna (Rausch 1802, s. 268). Do zákrutu Lesky za Selský domek byl místo zahrádky vložen rybník kapkovitého tvaru (SOkA Louny, SMP, inv. č. 119). Zemina vykopaná při hloubení rybníka byla použita k navržení hráze na jeho severní a východní straně, která jej oddělila od Lesky. Výpust' rybníka byla zbudována na východě u Selského domku a po cca 15 m se tento vodní kanál vlévá do Lesky. Po Selském domku nejsou v terénu žádné stopy, byť byl vybaven i zahloubeným sklepem (SOA JH, VS KD, č. kart. 150, f. 136). Rybník je napájen asi 60 m dlouhým náhonem, který se na hrázi Velkého rybníka odděluje od hlavního toku a teče přímo k východu. Dnes je rybník téměř z poloviny zanesen a jeho západní část je zazemněna (Koukal 2001, s. 11.1; Anonym 1998?). Koryto Lesky je v této části poměrně zahloubené a její břehy byly upraveny a zpevněny zídka. Překračovalo ji několik mostků a v první polovině 19. století byl v toku zřízen i malý ostrůvek (ČUZK, SK). V současnosti je jedno z ramen obtékajících ostrůvek zazemněné, břehy jsou podemleté a v klidnějších částech potoka se ukládají nánosy materiálu (Koukal 2001, s. 12.1). Severní břeh Lesky se již od potoka mírně zvedá. Původně byla parková úprava jen bezprostředně kolem potoka, ale porosty se samovolně rozšířily o několik metrů dále do svahu až k zářezu polní cesty, kde se i vytvořila malá tzv. Nová louka. Koukal (2001, s. 13.1 – 13.3) navrhuje začlenit ji do parku včetně pohledových propojení s ostatními částmi a úprav v terénu. Jižní břeh Lesky je až k hraně údolního svahu plochý a je v něm zahlouben náhon pro rybník, který je obklopen zemním valem. Kolem náhonu a Lesky byly řídké porosty, mezi nimi a dolní hranou svahu byla louka (SOkA Louny, SMP, inv. č. 119; UDU AV ČR, sig. W-A-IV/510/30; ČUZK, SK).

Další poměrně náročné úpravy se týkaly partie kolem Velkého rybníka. Ten byl vytvořen přímo na Lesce, jejíž koryto bylo přehrazeno poměrně masivní hrází, na níž stály Rybářské chýše. Přímá a zarovnaná hráz se zachovala dodnes. Nachází se pod ní výtok z rybníka, spojený s jezem. Masivní novodobý jez se skládá z několika kamenných stupňů, přičemž nejspodnější stupeň je tvořen skluzem, který je osazen kameny jako dolní Bártíkův jez. Dále je v hrázi propust', kterou teče voda do náhonu pro rybník níže (Anonym 1998?). Rozlehlý rybník je poměrně mělký, při ústí Lesky do něj byl navezen nízký ostrůvek, kde byly budky pro vodní ptactvo. Kvůli mělkosti a většímu množství přinášeného materiálu rybník od počátku trpěl

tím, že byl zanášen, zazemňoval se a musel být pravidelně čištěn (SOA JH, VS KD, inv. č. 1770, inv. č. 1771). V 50. letech 20. století téměř zanikl (PřF UK, Mapová sbírka, Topografický mapa GŠ, M-33-63-B-c, Nepomyšl) a byl obnoven při celkové rekonstrukci parku na přelomu 70. a 80. let 20. století, ovšem již bez ostrůvku. V současnosti je severozápadní čtvrtina rybníka opět zanesená sedimenty (Koukal 2001, s. 14.1, 14.2). Severní břeh je nízký a jen pozvolna se zvedá. Na mapě z roku 1791/1792 (UDU AV ČR, sig. W-C-I) je při jeho severozápadním okraji nakreslen násep s několika schůdky k přístavišti loďek, ale přístaviště na této straně zřejmě nikdy takto výrazné nebylo (Grohmann 1802b, 36/VIII; SHZ JH, inv. č. JH 05417-01; SZ KD, kvaš Gloriet s Velkým rybníkem). Naopak jižní břeh rybníka se hned od vody prudce zvedá ve zlomový svah a tento předpoklad byl využit k vytvoření složité scenérie. Od Rybářských chýší vede vzhůru do svahu mírně zahluobená cesta, která přes louku s jednotlivými stromy směřuje ke Glorietu (Kleist 1792, s. 16). Gloriet stojí na vyrovnaném prostranství ve svahu, který byl z jedné strany odkopán a z druhé navršen (SOA JH, VS KD, inv. č. 1770). Cesta jej obchází z jihu a ke Glorietu se z ní stoupalo po několika do země vsazených kamenných stupních. Svah spadající od Glorietu k rybníku měl být upraven jako skála. Svrchní část půdy byla stržena a byly sem navezeny i velké kameny (UDU AV ČR, sig. W-C-I; SOKA Louny, SMP, inv. č. 119; Muzeum JH, OT041; SHZ JH, inv. č. JH05417-01; SZ KD, kvaš Gloriet a Gloriet s Velkým rybníkem; Becker 1796, s. 18 – 21). Ovšem udržovat svah bez vegetace muselo být velmi náročné, proto byl později zatravněn (UDU AV ČR, sig. W-A-IV/510/30) a postupně zarostl náletovou vegetací (VUKOZ, v.v.i., fotodokumentace 20. léta 20. stol.). Balvany lze dosud nalézt ve svahu nad rybníkem, ale jsou zcela zarostlé. Západněji od Glorietu padala ze svahu do rybníka voda menšího vodopádu. Voda do něj byla přiváděna otevřeným náhonem z pravostranného přítoku Lesky a před ústím byl náhon rozdělen několika kamennými stupni, aby budil zdání přirozeného útvaru (Vlček 2001, s. 344). Jeho údržba byla poměrně nákladná, neboť vyžadoval pravidelné čištění od sedimentů a vegetace (SOA JH, VS KD, inv. č. 1770, inv. č. 1771, inv. č. 1775, s. 31), proto byl poměrně brzy zrušen (UDU AV ČR, sig. W-A-IV/510/30, Becker 1796, s. 18 – 21). V horní části rybníka naproti přístavišti loďek na severní straně bylo obdobné přístaviště i na jihu. Zde mělo doložitelně výraznou podobu několika kamenných schodů, k nimž vedla ze svahu mírně zahluobená cesta (Grohmann 1802b, 36/VIII; SZ KD, kvaš Gloriet s Velkým rybníkem; Muzeum JH, OT041).

Ve své severozápadní části vybíhá park podél Leskovského potoka až ke vsi Brody. Tato část byla upravena až po polovině 90. let 18. století (Jahn 1797, s. 199 – 201), na mapě z roku 1791/1792 (UDU AV ČR, sig. W-C-I) ještě není. Cesta se od Velkého rybníka vinula podél Lesky, jejíž tok několikrát překračovala. I zde byly břehy Lesky na některých místech zpevněny, vedlo přes ni několik mostů a v korytě byly vloženy kamenné stupně a překážky.

V důsledku zanedbávání péče je v současnosti tok neudržován, břehy podemílány a mosty až na výjimky (Anonym 1998?) zborceny, takže cesta byla přetrasována a je vedena především po levém břehu. Severní svah je mírný, jižní se zvedá prudčeji a je v něm patrné koryto náhonu, jenž zásoboval vodou malý vodopád do Velkého rybníka. V úplném závěru parku byl při Lesce postaven lázeňský dům. Od něj k východu se na jižním svahu táhla vinice, která byla upravena terasováním (Jahn 1797, s. 199 – 201; SOA JH, VS KD, č. kart. 150, Registr 1795). Poměrně úzké, vysoké a kameny vyzděné terasy jsou dodnes dobře patrné, i když zarostlé náletovou vegetací. Na vinici vedly kamenné schody. Zrušena byla již před polovinou 19. století, neboť údržba vinice vyžadovala pravidelné a dosti nákladné práce (SOA JH, VS KD, inv. č. 1770, inv. č. 1771). Terasy byly zatravněny a bylo na ně vysazeno i několik stromů. Po některých terasách nově vedly cesty (ČUZK, SK, SOA JH, VS KD, dodatky), které ve 20. století zanikly. Vinici ohraničoval na východě malý potok, vlévající se do Lesky zprava. Stěny jeho koryta byly vyzděny kameny. Na západním konci vinice stál na uměle zarovnaném prostranství lázeňský dům (SOA JH, VS KD, č. kart. 150, Registr 1795); dnes je na jeho místě novodobý dřevěný domek s kamennou podezdívkou (Koukal 2001, s. 15.3).

Výrazným prvkem krásnodvorského parku je prudký zlomový svah, který se zvedá nad údolím Leskovského potoka ve výšce několika desítek metrů (Lůžek, Houda 1976, s. 16; Hájek, Svobodová, Majerová 2010, s. 196). Byly do něj vloženy dva prvky – srnčí obora a vodopád – a několik cest. Zatímco srnčí obora byla prostorem vyhrazeným plaňkovým plotem a úpravy terénu nevyžadovala, cesty a především vodopád ano. Všechny cesty v parku byly pečlivě udržovány, upraveny a vysypávány pískem (SOA JH, VS KD, č. kart. 150, f. 112; Jahn 1797, s. 182). Ve svahu to znamenalo, že cesty musely být zarovnané, takže v řezu terénem se výrazně projevují. A jejich okraje byly zpevněny vyskládanými kameny, aby se nesesouvaly (SOA JH, VS KD, inv. č. 1770; č. kart. 150, f. 123). Cest bylo původně ve svahu více, zvláště v oblasti srnčí obory (UDU AV ČR, sig. W-C-I; SOkA Louny, SMP, inv. č. 119). Již v polovině 19. století byla cestní síť zjednodušena (ČUZK, SK) a zachovaly se jen cesty ke Glorietu, obelisku, Čínskému pavilonu, zahradníkovu domu a Goethovu pavilonu. Ty jsou dodnes v terénu výrazné a používají se. Vodopád byl velkou atrakcí Krásného Dvora. Voda se valila v kameny vydlážděném korytě od Čínského pavilonu. Koryto začínalo několik metrů pod zarovnanou plošinou u mílové aleje a voda do něj byla přivedena potrubím z bazénu před Čínským pavilonem. Bylo vyhloubeno ve svahu, jeho hloubka je několik desítek centimetrů a šířka cca 2 m a je esovitě prohnuté. V dolní polovině svahu jej mostkem překračuje cesta, koryto je zde rovné a cesta je zahlobena do svahu, jehož vyšší část byla odkopána a nižší navezena. Celé koryto vodopádu je vydlážděno i obezděno kameny (SOA JH, VS KD, č. kart. 150, f. 112, 133, 134, 155). Kameny byly položeny i podél něj a v místě, kde vodopád padal do bazénku na louce

před Panovým templem, je postaven systém kamenných zdí, které měly evokovat skálu a navodit pocit alpské scenérie (Kuthan, Muchka 1999, s. 25). Voda tak padá prudce několik metrů dolů. Dno koryta není vydlážděno rovně, ale v kamenných stupních, které jsou v dolní části vyšší, aby byla vytvořena kaskáda. Voda dopadala do nehlubokého, kameny vydlážděného bazénku, odkud byla potrubím pod loukou s Panovým templem odváděna do Lesky (Kutschera 1838; SHZ JH, inv. č. JH5407; SZ KD, kvaš Vodopád; Jahn 1797, s. 205 – 206, 214; Becker 1796, s. 23 – 24; SOA JH, RA Černín, Kniha návštěv; SOA JH, VS KD, č. kart. 138, f. 339 – 341; č. kart. 139, f. 309, 310; č. kart. 150, f. 111). Vodopád vyžadoval pravidelnou údržbu a čištění koryta (SOA JH, VS KD, inv. č. 1773, s. 22, inv. č. 1775, s. 21). Přestože je již dlouho nepoužívaný, je stále poměrně dobře stavebně zachovalý.

Po horní hraně zlomového svahu, kde končí jeho nejprudší část a přechází v mírnější stoupání, je vedena tzv. mílovka; tedy asi 1,1 km (1 míli) dlouhá, přímá a cca 8 m široká cesta. Její vedení ve svahu si vyžádalo poměrně náročnou úpravu. Cesta je vedena po vrstevnici a její povrch je rovný, nesvažuje se. Což znamená, že při její stavbě musela být po celé délce cesty vyšší část svahu odkopána a nižší zase navezena. Okraje cesty byly mírně vyvýšené, takže vyžadovaly pravidelnou údržbu, stejně jako stěny stříhaných stromů, které ji po obou stranách lemovaly (SOA JH, VS KD, inv. č. 1771; č. kart. 150, f. 111, 112, 124, 139; VUKOZ, v.v.i., fotodokumentace 20. léta 20. stol.; Kleist 1792, s. 16; Burda 1984). Evžen Černín ji přímo nazývá terasou (SOA JH, RA Černín, č. kart. 442, Beschreibung, s. 6; č. kart. 444, Poznámky, f. 204). Dominantou mílovky je 26 m vysoký obelisk, který ji ukončuje na západě. Stojí na otevřeném kruhovém zarovnaném prostranství o poloměru téměř rovném výšce obelisku (Koukal 2001, s. 17.1). Místo pro obelisk vzniklo navršením zeminy a jejím zarovnáním v rovný kruh několik let před samotnou výstavbou obelisku (SOA JH, VS KD, inv. č. 1770; inv. č. 1771; č. kart. 150, f. 19, Registr 1802; nadneseně a ještě bez obelisku viz Muzeum JH, OT041). Směrem od obelisku k lípě s kamennou lavičkou byla při mílovce dvě zarovnaná prostranství. Západněji byl zarovnaný půlkruh v jižním svahu, kde stála tyč pro hru střílení ku ptáku. Prostranství vzniklo odkopáním svahu a zarovnáním povrchu. O něco východněji stojí u mílovky Čínský pavilon. Proti němu je v severním svahu opět půlkruhové zarovnané prostranství, které tentokrát vzniklo navezením zeminy z vyhloubeného bazénu (SOA JH, VS KD, č. kart. 150, f. 135). Pod tímto prostranstvím začíná koryto vodopádu (SOA JH, VS KD, č. kart. 150, f. 124). Sám Čínský pavilon stojí na jižním, vyšším svahu a jeho okolí se dočkalo náročných přeměn. Jižní svah, zvedající se nad mílovkou, je před Čínským pavilonem přerušen kamennou stěnou, která měla evokovat skalní blok (Jahn 1797, s. 193 – 194). Po obou jejích stranách vedou vzhůru kamenné schody. Stěna tvoří severní ohrazení obdélníkového bazénu o rozměrech 35 x 25 x 2,3 m s plochým dnem. Bazén vznikl vyhloubením ve svahu, jeho vnitřní stěny jsou

tvořeny valem zeminy a vyzděny kameny (SOA JH, VS KD, č. kart. 150, f. 111, 124). Voda do bazénu přitékala z jihu po navršených kamenech, aby tvořila malou kaskádu. Nad jižním okrajem bazénu stojí na zarovnaném prostranství Čínský pavilon. Prostranství je na severu navrženo a jeho čelní stěna je vyskládána z kamenů, v nichž je malá grotta, odkud vyvěrala voda, jež tekla do bazénu. Z jihu je toto rovné prostranství zahlobeno do svahu. Na kamenné schody, vedoucí po obou stranách k bazénu, navazují kameny vydlážděné a lemované cesty se zpevněnými okraji, jež se sbíhají u Čínského pavilonu. I stěny zarovnané plochy kolem něj jsou lemovány a zpevněny kameny (SOA JH, VS KD, č. kart. 150, f. 135). Voda do grotty pod Čínským pavilonem byla přiváděna otevřeným náhonem, který je veden ve svahu nad mílovou. Jeho spád je jen mírný. Vedl až na západní okraj parku a je dosud v terénu zřetelně patrný (SOA JH, VS KD, inv. č. 1770, inv. č. 1776, s. 11; Muzeum Louny, staré pohlednice, Becker 1796, s. 13 – 15, 17; Koukal 2001, s. 22.1).

Na jihu, v nejvyšších místech parku se rozkládá tzv. Velká louka. Její rozloha je 5 ha (Burda 1984) a je tedy největší loukou v parku. Zároveň je to kompozičně velmi důležitý prostor s Gotickým templom a Holandským statkem, čemuž odpovídá i důmyslné utváření jeho terénu, i když to není na první pohled patrné. Becker (1796, s. 15) píše, že tato původně nerovná plocha byla s velkým úsilím a náklady zarovnána. Plocha byla původně mírným, k severu skloněným svahem. Tento svah byl víceméně vyrovnaný a celá louka byla obtočena okružní cestou s rovným povrchem. Její severní větev vedla po hraně, jakémsi náspu, který odděloval zarovnanější část s loukou od příkřejšího zalesněného svahu spadajícího k mílovce. Dnes je tento násep zarostlý v porostu, který se rozšířil směrem do louky, ale je stále patrný. Velká plocha louky není pochopitelně zcela rovná a i to bylo záměrně podpořeno. Na východním okraji stojí na mírném, uměle navršeném a zarovnaném pahorku, aby byl na nejvyšším bodě louky, Gotický templ. Louka je ozvláštněna skupinami stromů, zejména dubů (tzv. clumps), které byly vysázeny na nízké, několik desítek centimetrů vysoké náspe. Zarovnáno bylo také místo, na němž byl postaven Holandský statek (SOA JH, VS KD, inv. č. 1770; inv. č. 1771; č. kart. 150, f. 22, 49 – 51, Registr 1794, 1795; NG, inv. č. R 113088 a DR 11682; VUKOZ, v.v.i., fotodokumentace 20. léta 20. stol.; SZ KD, kvaš Gotický templ, Gotický templ s okolím, Louka s Červeným domem, Louka v horní části parku, grafika Gotický templ_Klotz, Gotický templ_Schäfler, Interiér Gotického templu_Schäfler, Louka u Červeného domu). Úpravy v prostoru Velké louky byly zcela nenásilné a důmyslné, takže budí zdání přirozeného, nepozměněného prostoru. To podporuje i jejich zapojení do vegetace. V současnosti je louka využívána jako golfové hřiště. I když je tato úprava velmi citlivá, neobešla se bez zásahů do terénu. V západní části louky bylo vyrovnáno několik odpalovacích plošin, takže zde tvoří nepřirozené stupně v mírně se svažujícím terénu (Koukal 2001, s. 19.1, 19.2).

Ve východní části parku člení k severu spadající svah dvě výrazné terénní deprese, které dodávají této části dramaticčnost a jsou nástupem do strašidelné Poustevníkovy rokle. Nachází se zde Goethův pavilon a nejstarší budova parku – zahradníkův dům/myslivna. Nejvýraznějšími úpravami této části, pokryté ponejvíce rozvolněným stromovým porostem, bylo trasování cest, které zanechaly svoji stopu v terénu. Byly totiž stejně jako jinde pečlivě vyrovnány a mírně zahloubeny se zpevněnými okraji. Současné vedení některých cest se od historických liší, jiné jdou v jejich stopách (UDU AV ČR, sig. W-C-I; sig. W-A-IV/510/30; SOkA Louny, SMP, inv. č. 119; ČUZK, SK). Ale i zaniklé cesty jsou v terénu dohledatelné a Koukal (2001, s. 24.1, 24.2) navrhuje jejich obnovu. Goethův templ stojí na louce se samostatně rostoucími duby na malém, navezeném a vyrovnaném návrší (NG, inv. č. R 236849; R 104455; R 113089; SZ KD, kvaš Goethův templ; Jahn 1797, s. 184).

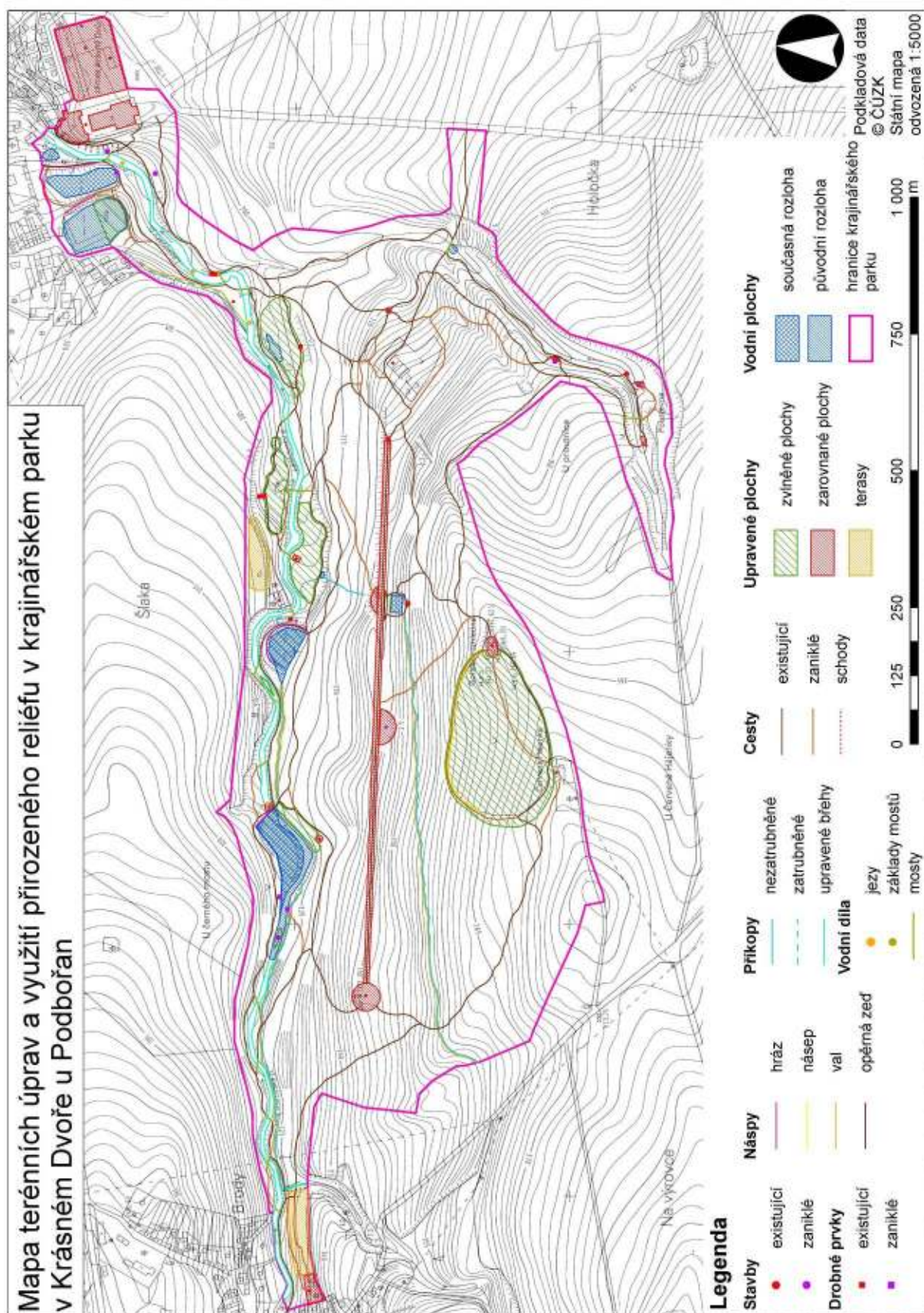
Na východě a jihovýchodě je ještě k parku přičleněn hluboký terénní zářez zvaný Poustevníkova rokle. Protéká jí bezejmenný potůček, který se vlévá do Lesky v meandru s voliérou u dubu s mariánským obrázkem. Když postupujeme proti proudu tohoto potůčku, cesta vede především po jeho východním (pravém) břehu, jehož svah je strmější a cesta se do něj na několika místech zařezává, takže svah musel být odkopán. Je zde i několik rozšířených odpočívadel, jež také vznikly odkopáním části svahu. Tato úprava byla provedena až koncem 90. let 18. století, na nejstarším plánu z roku 1791/1792 ji ještě nevidíme (UDU AV ČR, sig. W-C-I). Tato cesta vedla k vlastnímu vstupu do Poustevníkovy rokle, dobově zvané údolí Rachel. Vstup byl tvořen velkým kamenným mostem s jedním půlkruhovým obloukem (SOA JH, RA Černín, Deníky E. Černína, Merkwürdigkeiten). Ten byl roku 1800 přestavěn, neboť toto pojetí bylo zastaralé, jak se přímo v dobových účtech píše. Byl nahrazen mostem gotického tvarosloví s lomeným obloukem. Plán nového mostu podle přání Jana Rudolfa vypracoval zahradník Leopold Födisch. Při té příležitosti byla opravena i hlavní cesta roklí (SOA JH, VS KD, inv. č. 1771). Již za původním mostem byl na toku malý rybníček kruhového tvaru. Vznikl přehrazením koryta a mírným prohloubením jeho dna. Nově byly jeho břehy směrem k mostu zpevněny kamennými zídkami. Přes rybníček se z náspu cesty k mostu otevíral pohled do údolí (SOA JH, VS KD, č. kart. 150, f. 1 – 3). Před několika lety byl sice částečně vyčištěn (Hušek 2006, s. 30), takže je dobře patrný, ale většinou suchý. Hlavní cesta roklí vede podél potůčku, který mnohokrát překračuje. Za gotickým mostem až ke svému závěru je rokle sevřená z obou stran strmými a vysokými svahy, které spadají až k potůčku. Pro vybudování cesty s rovným povrchem bylo proto nutné zarovnat dno rokle (SOA JH, VS KD, č. kart. 150, f. 153 – 155). Druhá cesta roklí vede po jejím západním svahu. Lze na ni vystoupit z hlavní cesty několik desítek metrů za gotickým mostem. Vzhůru vedou do země zasazené kamenné stupně, dnes zčásti zborcené. Při výstupu na horní cestu bylo odpočívadlo, jež vzniklo odkopáním části svahu

a vytvořením malé plošiny. Dříve zde byl dřevěný holubník s hrdličkami a kamenná sedátka (SOA JH, VS KD, č. kart. 150, f. 255), od roku 1918/1919 stojí na tomto místě památník obětem první světové války. Horní cesta v západním svahu pak směřuje k závěru údolí po vrstevnici a musela být též zarovnána do terénu. Cesty vyžadovaly pravidelnou údržbu (SOA JH, VS KD, inv. č. 1770). Hlavní stavby se koncentrovaly v závěru údolí. Nejprve návštěvník, přicházející proti proudu potůčku, došel k poustevně ve východním svahu. Poustevna je do svahu částečně zapuštěna, její čelní zeď a částečně zdi boční byly vystavěny z neomítnutých kamenů. Svah byl odkopán a podlaha a stěny poustevny zarovnané, vyzděny a obloženy kameny (SOA JH, VS KD, č. kart. 150, f. 112, 155). Z poustevny vede chodba svahem vzhůru. Chodba je zapuštěna do svahu, vyzděná kameny a její klenba byla překryta zeminou. Dnes je klenba na několika místech zborcená. Ústila na malém, zarovnaném prostranství ve východním svahu, kde stál dřevěný kostelík (NPÚ, ÚP, fototéka, inv. č. 57.770; Naše Krásnodvorský, fotografie). Od něj pak vedly schody zpět dolů do údolí (SOA JH, VS KD, č. kart. 150, f. 125; Jahn 1797, s. 188 – 189), dodnes jsou částečně dochovány. Za kostelem rokli překračoval 90 stop dlouhý, dřevěný, vyklenutý most o jenom oblouku, jenž stál na kameny vyzděných základech, které byly zapuštěny do obou svahů (SOA JH, VS KD, č. kart. 150, f. 124, 155; UDU AV ČR, sig. W-D-VIII/1641; sig. W-D-VIII/1642; PNP, inv. č. SG 4869; SZ KD, kvaš Čertova lávka; SOA JH, RA Černín, č. kart. 442, Beschreibung, s. 6). V závěru rokly byla postavena jeskyně se sarkofágem, jež vznikla přehrazením údolí kamennou stěnou. Byla do ní svedena voda ze svrchní části zde již končící rokly, takže potůček v ní jakoby vyvěral. Za jeskyní bylo koryto potůčku vyzděno kameny a vedeno obloukovitým otvorem dovnitř. Prostranství před jeskyní bylo mírně rozšířeno a vydlážděno (SOA JH, VS KD, č. kart. 150, f. 112; SZ KD, kvaš Grotta), aby vznikl důstojný vstup do ní přes vytékající potůček (Kleist 1792, s. 16 – 18; Becker 1796, s. 5 – 13; Jahn 1797, s. 185 – 190; Rausch 1802, s. 266 – 267; Muzeum Louny, staré pohlednice; SZ KD, kvaš Kaplička od poustevny, Sarkofág, Grotta, Čertova lávka; Anonym 1998?). Přebytková voda byla odvedena také podzemím kolem jeskyně a vytéká z pod částečně zaneseného kamenného oblouku několik metrů pod jeskyní.

Celkové náklady na vybudování krásnodvorského parku dosáhly 150 000 zlatých, z čehož značný podíl činily právě terénní úpravy (Říha 1948, s. 139). Přirozeně členitý terén staré bažantnice byl nejen beze zbytku využit, ale zároveň rafinovaně dotvořen. Úpravy terénu byly úmyslně prováděny tak, aby co nejrychleji splynuly s okolím, a i když jsou i dnes na první pohled patrné, nepoučené oko je nevnímá a lehce přistoupí na hru o „nedotčené“ krajiny. To bylo záměrem stavebníka, který sám nechal některé příliš výrazné části přebudovat ve prospěch přírodních tvarů. Krásný Dvůr je tak typickým malebným parkem, který využívá hru s přirozeným i umělým terénem k navození romantických představ a vyžaduje od pozorovatele

vnímání celku, nikoliv jednotlivých detailů. Terénní úpravy jsou oproti parkovým stavbám trvalejšího rázu a zkáze podléhají jen pozvolna. I když se tedy některé stavby nedochovaly, podle terénu můžeme mnohdy snadno lokalizovat jejich dřívější polohu. Podstatně větší změny než přirozený vývoj mohou přinést lidské zásahy, což se projevilo při úpravách koryta Lesky v 70. a 80. letech 20. století a při zřízení golfového hřiště v 90. letech 20. století. Proto je poznání původních terénních úprav základním předpokladem pro úspěšnou údržbu a především obnovu romantického parku.

Obr. č. 3: Mapa terénních úprav a využití přirozeného reliéfu v krajinářském parku v Krásném Dvoře u Podbořan

5.3 Obora na Jemčině

5.3.1 Poloha Jemčiny

Krajinářská úprava na Jemčině se sestává z rozlehlé obory a parkově upraveného zázemí při zámku Jemčina (něm. Gestütthof). Osada Jemčina, kterou tvoří zámek, hospodářský dvůr a několik obytných budov, je součástí obce Hatín, jež leží v bývalém okrese Jindřichův Hradec v Jihočeském kraji. Jindřichův Hradec je nejvýznamnějším městem v okolí, dříve byl sídlem jindřichohradeckého panství, jehož byla Jemčina součástí, dnes je pro tuto oblast obcí s rozšířenou působností. Rozloha celého upraveného areálu je cca 2300 ha (Novotná 2007, s. 38), z toho 2288 ha činí plocha obory včetně velkého rybníku Holná o rozloze 245 ha (Hradecký 2001, s. 105) a 20 ha parkově upravené okolí zámku (Pavlátová, Ehrlich 2004, s. 155). Krajinářská úprava je na jihu a západě omezena řekou Nežárkou, na severu se rozkládala až ke katastrální hranici obce Hatín, která zároveň dříve byla hranicí mezi jindřichohradeckým a kardašovořečickým panstvím. Na východě se k jemčinské oboře počítá i rybník Holná, který již leží na katastru obce Ratiboř (CHKO Třeboňsko 2007a). Jemčinský zámek se nachází na jihozápadě lesního komplexu obory.

5.3.2 Přírodní podmínky a zákonná ochrana

Jemčina je ze všech krajinných úprav Jana Rudolfa Černína nejrozsáhlejší, a proto i přírodní podmínky jsou rozmanitější než v ostatních parcích. Geologické podloží tvoří předprvohorní a prvohorní krystalické horniny, které jsou uloženy v pásích protáhlých od jihozápadu k severovýchodu. Od severu k jihu na sebe navazují žuly (pozdě variské magmatity) a ruly až migmatity (moldanubikum). Zvláště v severovýchodní části jemčinských lesů tyto krystalické horniny podloží tvoří řadu skalních výchozů v podobě balvanitých kup. V údolí Nežárky mezi Jemčinou a Zadním dvorem jsou horniny klikovského souvrství (pískovce a jílovce) svrchnokřídového stáří. Horniny podloží jsou překryty čtvrtohorními fluvialními sedimenty (hlíny, písky a stěrky) (Kostečka 2006, s. 11 – 12; Hlásek a kol. 2003, s. 5; EVL Lužnice a Nežárka; Zudová 2007, s. 10; Čech a kol. 1964, mapa). Poloha území v systému geomorfologického členění ČR je následující: provincie Česká vysočina, subprovincie Českomoravská soustava, oblast Jihočeské pánve, celek Třeboňská pánev, podcelek Kardašovořečická pahorkatina a okrsky Veselská pahorkatina na západě a Plavská pahorkatina na východě. Území tedy leží na východním okraji Jihočeských pánví při hranicích s Českomoravskou vrchovinou, což ovlivňuje jeho charakter. Reliéf je plochý či mírně zvlněný, pozvolna se zvedá

k severovýchodu a u Nežárky jsou patrné dobře vyvinuté říční terasy a niva (Kábrtová 1993, s. 20; Zudová 2007, s. 10; Kostečka 2006, s. 11; EVL Lužnice a Nežárka). Nadmořské výšky se pohybují v rozmezí od 420 m n. m. na soutoku Nežárky a Holenského potoka po 494,7 m n. m. vysoký kopec Hraničník na severovýchodním okraji jemčinského komplexu. Obvykle však zdejší skalní výchozy dosahují výšek okolo 450 m n. m., nejznámější jsou Kočičí (451 m n. m.) a Jezevčí vrch (457 m n. m.) v centru obory. Půdy se vyvinuly v závislosti na podloží a dalších podmínkách. Na původně podmáčených lokalitách kolem Holenského potoka, Jezuitských rybníků a částečně Nežárky na severozápadě jsou modální gleje, jinde kolem Nežárky fluvizem glejová. Východně od Nežárky na jejích šterkopískových terasách vznikla regozem arenická, v ostatních částech jemčinského komplexu převládá modální kambizem (Zudová 2007, s. 11).

Nejvýznamnějším tokem v oblasti je řeka Nežárka, která tvoří jižní a západní hranici jemčinských lesů. I přes úpravy a regulaci koryta jsou na ní dosud zachovány zbytky meandrů. Zleva se do ní mezi Šimanovem a Jemčinou vlévá Nová řeka, významné vodní dílo Jakuba Krčína z let 1584 – 1585, jímž odvedl vodu z Lužnice a třeboňských rybníků do Nežárky. Souvisí s ním i sám název místa Jemčina, který vznikl ze staročeských výrazů pro soutok a propust' na jezu (Anonym 1965, s. 47; Hoyer 1972, s. 141; Muk 1965, s. 7; Muk 1939a, č. 5, s. 2, č. 6, s. 1). Na severu protéká poměrně hluboce zaříznutým Evženovým údolím Holenský potok, jenž se vlévá do Nežárky zprava nedaleko lokality U Pecáka, což je zároveň nejnižší místo celé krajinné úpravy. Na Holenském potoce jsou proti proudu rybníky Dolní Vydýmač, který je funkční, dlouhodobě vypuštěný Horní Vydýmač a především Holenský rybník, který je se svojí rozlohou 245 ha největším rybníkem obory a zároveň nejstarším. Založen byl již ve 14. století a nachází se na něm ostrůvek zvaný Naxos. Druhým větším tokem v oboře je Hatínský potok, na němž jsou proti proudu nad sebou tři rybníčky: Dolní Jezuitský, Horní Jezuitský a Pauler, které rovněž vznikly ve 14. století na místě tzv. Dědíkova blata. Dalšími toky v oboře je Komáří potok s rybníčkem Nepraš, Jelení potok a několik menších bezejmenných potůčků a odvodňovacích struh, které odváděly vodu z tohoto dříve velmi podmáčeného území. U zámku je Jemčinský rybník z poloviny 18. století (na Hatínském potoce) a malá novodobá vodní nádrž v areálu hospodářského dvora (Teplý 1917 – 1931, s. 160 – 162, 223 – 240, 285 – 290, 849 – 852; Zudová 2007, s. 12; EVL Lužnice a Nežárka). Území patří podle Quittova členění do mírně teplé oblasti (MT 9) s dlouhým, teplým létem a s poměrně krátkou, mírně teplou zimou. Průměrná roční teplota je 7 – 7,5 °C, přičemž průměrné červencové teploty jsou 17 – 18 °C a průměrné lednové teploty -3 – -4 °C. Průměrný roční úhrn srážek je 650 mm (Quitt 1971, mapa; Tolasz a kol. 2007, s. 24 – 25, 68 – 69, 232 – 233; Syrový a kol. 1958, mapy II-13, III-13; Kostečka 2006, s. 12; Hora 1983, s. 47). Území patří do Třeboňského (1.31) bioregionu (Culek a kol. 1996, mapa). Potenciální přirozenou vegetací je na severovýchodě biková bučina (*Luzulo*

– *Fagetum*) a na západě a jihu biková a/nebo jedlová doubrava (*Luzulo albidae* – *Quercetum petraege*, *Abieti* – *Quercetum*), v nivě Nežárky pak střemchová doubrava a olšina (*Quercus robur* – *Padus avium*, *Alnus glutinosa* – *Padus avium*) s ostřicí třeslicovitou (*Carex brizoides*), místy v komplexu s mokřadními olšinami (*Carici elongatae* – *Alnetum*) a společenstvy rákosin a vysokých ostřic (*Phragmito* – *Magnocaricetea*) (Neuhäuslová a kol. 1998, mapa; Zudová 2007, s. 13 – 14). Rekonstruovanou přirozenou vegetací jsou podél Nežárky luhy a olšiny (*Alno* – *Padion*, *Alnetea glutinosae*, *Salicetea purpureae*), západně od Holné bikové bučiny (*Luzulo* – *Fagion*) a na ostatních plochách acidofilní doubravy (*Quercion robori* – *petraeae*) (Mikyška a kol. 1969, mapa).

Celá jemčinská obora je zahrnuta v Chráněné krajinné oblasti Třeboňsko, konkrétně v II. zóně CHKO a v Ptačí oblasti Třeboňsko (CHKO Třeboňsko 2007c; 2007i; 2007j). V úzkém pásu podél Nežárky se táhne Evropsky významná lokalita Lužnice a Nežárka, která právě na Jemčině začíná. Byla vyhlášena na ochranu páchníka hnědého (*Osmoderma eremita*), piskoře pruhovaného (*Misgurnus fossilis*), velevruba tupého (*Unio crassus*) a vydry říční (*Lutra lutra*) (EVL Lužnice a Nežárka; CHKO Třeboňsko 2007d). Západní část jemčinských lesů je vymezenou genovou základnou pro smrk a třeboňskou borovici, pro niž je tato lokalita velmi významná (Culek a kol. 1996, s. 140; Ekologický systém 1978). Většina lesů je ale vedena jako běžný hospodářský les (CHKO Třeboňsko 2007b). Na okraji lesního komplexu se nachází či nacházelo několik památných stromů. Mohutné stromy, zejména duby a lípy stojí na parkově upravené louce pod zámek Jemčina a dále proti proudu Nežárky mezi Jemčinou a Zadním dvorem. Památnými jsou nebo byly tyto stromy:

Alej u Jemčiny – lipová alej vedoucí od Jemčiny k Šimanovu, sledováno je 9 nejstarších lip, stáří stromů v aleji se nejčastěji pohybuje v rozmezí 100 – 200 let, ale někteří jedinci mohou být starší, vyhlášena roku 1988,

Buk u rybníka Holná – vyhlášen roku 1988, ochrana zrušena k 13. 1. 2010, roku 2005 začal usychat, dnes je z něj torzo, podle měření z roku 2005 obvod kmene 482 cm, stáří 150 let, výška 25 m,

Dub u Nežárky – vyhlášen roku 1988, největší dub na Třeboňsku, obvod kmene 850 cm (k roku 2007), stáří 450 let, výška 25 m (k roku 2008),

Dub u Zadního dvora 1 – dříve Dub u Hatína, vyhlášen roku 1988, obvod kmene 550 cm, stáří 250 let, výška 20 m (k roku 1982),

Dub u Zadního dvora 2 – dříve Dub u Hatína 3, vyhlášen roku 1988, obvod kmene 670 cm, stáří 250 let, výška 22 m (k roku 1982),

Dub u Zadního dvora 3 – dříve Dub za vodojemem, vyhlášen roku 1988, obvod kmene 580 cm, stáří 250 let, výška 18 m (k roku 1982),

Dub u Zadního dvora 4 – dříve Dub u Zadního dvora, vyhlášen roku 1988, obvod kmene 590 cm, stáří 250 let, výška 21 m (k roku 1982),

Dub u Zadního dvora 5 – dříve Dub u Hatína 2, vyhlášen roku 1988, obvod kmene 560 cm, stáří 300 let, výška 22 m (k roku 1982),

Dub u Zadního dvora 6 – dříve Dub u Hatína 1, vyhlášen roku 1988, obvod kmene 640 cm, stáří 350 let, výška 36 m (k roku 2003),

Hatínský klen – vyhlášen roku 1988, ochrana zrušena k 13. 1. 2010, v květnu 2003 spadl při vichřici, obvod kmene 565 cm, stáří 300 let, výška 25 m (k roku 1995),

Lípa u Nežárky – vyhlášena roku 1988, ochrana zrušena k 13. 1. 2010, roku 2006 se rozlomila, obvod kmene 835 cm, stáří 420 let, výška 24 m (k roku 1995).

Kromě památných stromů se na parkové louce pod zámek Jemčina a v aleji Jemčina – Šimanov nalézají další mohutné duby a lípy. Jejich evidenci a odborné ošetření provedla v letech 2001 a 2002 firma Aleš Friedrich. V následujících letech byl park doplněn novými výsadbami, které by měly postupem času nahradit dožívající velikány (Friedrich 2001, s. 3 – 50; Hlásek a kol. 2003, s. 67; Bartuška a kol. 2008, s. 91 – 93, 97 – 108; Fliegelová a kol. 2006; Příloha č. 1 k obecně závaznému nařízení ONV v J. Hradci; Hlásek 1981; 1982a; 1982b; 1982c; 1982d; 1982e; 1982f; 1982g; 1982h; 1982i; Chudoba 1980; Karta pam. stromu, č. 303058.x/9, 303026.1/1, 303043.1/1, 303038.1/1, 303039.1/1, 303042.1/1, 303037.1/1, 303040.1/1, 303041.1/1, 303004.1/1, 303049.1/1; Databáze dřevin, park na Jemčině; Fliegelová, Kociánová, Prach 2007; Rozhodnutí o zrušení ochrany památných stromů 18. 12. 2009; CHKO Třeboňsko 2007e). Uprostřed obory se nachází lesní regionální biocentrum Kočičí vrch, okrajem do Evženova údolí zasahuje regionální biocentrum Pávek. Komplexem prochází regionální biokoridory Kočičí vrch – Pávek, Kočičí vrch – Vilemínka a Kočičí vrch – Žabov, a na jeho okraji regionální biokoridor Nežárka. Dále je vymezeno sedm lokálních biocenter a je propojující biokoridory. Celý systém územní ekologické stability je zde funkční (Tůkalová 2010, s. 12 – 34; CHKO Třeboňsko 2007g).

Zámek Jemčina byl spolu s přilehlými hospodářskými staveními a parkovou loukou u Nežárky prohlášen v roce 1963 kulturní památkou. Ve stejné době byly za památku prohlášeny dvě protějškové sochy sv. Tekly a sv. Šebestiána při Hradecké silnici a roubené stavení č. p. 13 v Evženově údolí u Dolního Vydýmače (Prokopová 2006; Šamánková 1963a; Šamánková 1963b; Šamánková 1963c; Krejčů 1973). Již v roce 1978 existoval záměr vyhlásit jemčinské lesy zónou klidu (Ekologický systém 1978), k čemuž ale nedošlo. Stejně neúspěšné byly zatím dva pokusy o zřízení krajinné památkové zóny (KPZ Jemčinsko, 1990?; Ehrlich, Pavlátová 2002).

5.3.3 Vznik a vývoj obory a parku Jemčina

O založení obory na Jemčině pro pořádání tehdy velmi oblíbených parforsních honů začal Jan Rudolf Černín uvažovat ještě před dokončením parku v Krásném Dvoře. Toto nové krajinářské dílo mělo mít zcela jiný charakter. Zatímco v Krásném Dvoře vznikala vpravdě romantický park podle poslední módy, na Jemčině bylo vše podřízeno potřebám lovu. Její kompozice proto vycházela z pozdně barokního a klasicistního osového členění masy lesa pomocí průseků (Martan, s. 25; Horký 1967, s. 171; Kavka a kol. 1970, s. 242). Výběr Jemčiny pro založení nové velkolepé obory byl založen na několika výhodách, jež skýtala. Především zde stály rozsáhlé lesy, které byly v minulosti lovecky využívány. Lovecký zámek rozšířil a zvelebil již Prokop Vojtěch Černín, otec Jana Rudolfa. A zdejší jen málo zvlněný terén se výborně hodil pro pořádání parforsních honů. Parforsní hony byly pořádány především na jeleny a jejich základním principem bylo, že jezdci na koních se smečkou speciálně vycvičených psů jelena štváli, dokud nepadl vyčerpáním. Proto byly pro tento typ lovu potřeba rozlehlé lesní prostory, ve kterých by se zároveň jezdci mohli rychle a snadno pohybovat a orientovat (Martan 1992, s. 61; Andreska, Andresková 1993, s. 174).

První úpravy podle přání Jana Rudolfa začaly v roce 1789 a hlavní rysy obory byly dokončeny již roku 1791. Pouhé tři roky, které stačily k vytvoření základní podoby krajinné úpravy, svědčí jednak o velkém úsilí jejích tvůrců a také o dobrých výchozích podmínkách (Wachtel 1875, s. 12 – 13). Jaké tedy byly předpoklady pro vznik jemčinské obory? Osídlení zde nikdy nebylo husté a koncentrovalo se do okolí hospodářských dvorů, které ležely na okraji velkého lesního celku a kromě Holenského dvora na severu se všechny nacházely u Nežárky. Holenský dvůr a Zadní (dříve též zvaný Velhartický) dvůr jsou písemně doloženy již ve druhé polovině 14. století. Jemčinský dvůr (též Kozův statek) a Šimanov, kde byl mlýn, jsou poprvé zmiňovány ve druhé polovině 16. století (Teplý 1920, s. 32, 71 – 72, 142, 165 – 166; Koblasa 2007, s. 56). Okolní lesy byly podmaččené, takže nebyly ve větší míře vykáceny. Jen některé největší mokřiny byly změněny v rybníky Jezuitské, Dolní Vydýmač a Holnou (Říha 1948, s. 31 – 32). Roku 1673 Jan Jiří Jáchym Slavata zřídil v místě Kozova statku hřebčín, kolem nějž začaly postupně vznikat další hospodářské a obytné budovy. Původně spadaly pod správu Zadního dvora, ale záhy zde vznikl samostatný dvůr, místu se začalo říkat Gestütthof (z něm. hřebčín) a jeho význam sílil. Jemčina byla pro založení hřebčína vybrána i proto, že sem Slavatové rádi zajížděli na čížbu, tj. lov drobnějšího ptactva (Zudová 2007, s. 20 – 21; Kábrtová 1993, s. 11; Teplý 1920, s. 72 – 74; Koblasa 2007, s. 57; Vaněk 1992, s. 21).

Hřebčín se postupně změnil na lovecký zámek, zásadní přestavby proběhly za života Prokopa Vojtěcha Černína (1726 – 1777). První krok k úpravám Jemčiny podnikla matka

a poručnice Prokopa Vojtěcha, Marie Isabella Černínová, rozená hraběnka z Merode – Westerloo (1703 – 1780), která v roce 1744 nechala vypracovat plány na přestavbu zdejšího dvora, kterou v následujícím roce provedl stavitel Jakub Schödl. Spekuluje se, že autorem plánů na přestavbu dvora by mohl být význačný barokní architekt Anselmo Lurago (1701 – 1765), jenž pracovat v té době pro Černíny, ale studie zabývající se Luragovou tvorbou to spíše vyvracejí (Rull 1875, s. 110 – 111; Duras 1933, s. 73, 94; Petrů 1952, s. 125 – 129; Vlček 1999, s. 281; Poche a kol. 1977, s. 580; Vlček 2004, s. 379). Další úpravy zadával Prokop Vojtěch, který dosáhl roku 1746 plnoletosti, sám. V roce 1749 nechal rozšířit stávající hřebčinec a v letech 1751 až 1753 k němu byly přistavěny obytné panské pokoje a kaple. Autorem těchto přestaveb by měl být Stephan Dieudonné. Zároveň začal s úpravami okolí. V roce 1750 byla lesem prosekána nová, přímá přístupová cesta směrem od Hatína (tzv. Hradecká alej), která utvořila hlavní osu pozdější krajinné úpravy (Hoyer 1972, s. 141 – 142; Veselý 1994, s. 2; Rull 1875, s. 111; Teplý 1936, s. 159; Poche a kol. 1977, s. 580; Vlček 1999, s. 281; Šubert, Borovský 1900?, s. 204; Muk 1939a, č. 10, s. 2) a jež v prodloužení směřuje přímo k jindřichohradeckému zámku (PřF UK, Mapová sbírka, 1. voj. map., C244; Ehrlich, Pavlátová 2002). Následně byly v letech 1757 až 1759 přistavěny k zámečku (panským pokojům) dvě boční křídla, z nichž jedno sloužilo jako jízdárna. Tím vznikl čestný dvůr, který byl uzavřen plotem s kamennými pilíři, zdobenými koulemi, artyčoky a vázami u brány. Na těchto úpravách se zřejmě také podílel Dieudonné (Veselý 1994, s. 2 – 3; Koblasa 2007, s. 57; Novák 1901, s. 297; Popelová 1990; Václav, Michal, Šindler 2002). Stavební ruch částečně ovlivňoval i oboru, jež byla ohraničena nejprve příkopem a od roku 1764 plotem. Bylo do ní postupně vloženo několik průseků, které utvořily základní kostru kompozice (Teplý 1920, s. 76 – 77; Kábrtová 1993, s. 12, PřF UK, Mapová sbírka, 1. voj. map., C244). Celý zámek byl důkladně přestavěn a opět rozšířen v letech 1767 až 1769 podle plánu stavitele Josefa Schaffera (SOA JH, VS JH, inv. č. 5303) a pod vedením zednického mistra Ondřeje Novotného a Jemčina tak získala dnešní půdorys trojkřídlého zámku, k němuž po obou bočních stranách přiléhaly hospodářské budovy dvorů. Čestný dvůr byl pravidelně upraven s výsadbami květin a keřů (SOA JH, VS JH, inv. č. 5303). V roce 1772 byly při Hradecké aleji postaveny dvě protějškové sochy sv. Šebestiána a sv. Tekly od Matouše Strachovského. Hlavní zámecká budova byla ještě upravena v letech 1775 a 1776 podle návrhu Karla Ballinga, čímž získala svůj rokokový ráz (Wirth a kol. 1957, s. 283; Novák 1901, s. 297 – 299, 304; Poche a kol. 1977, s. 580; Kábrtová 1993, s. 12 – 13; Šamánková 1963a; Šamánková 1963b).

Když se Jan Rudolf v 80. letech 18. století ujal rodového majetku, stál na Jemčině moderní, nedávno dokončený zámek, i když bez většiny vnitřního vybavení, které bylo v letech jeho nezletilosti za poručnictví knížete Colloreda prodáno v aukcích (Teplý 1936, s. 182; Nováková 2009a, s. 13). V jeho okolí byla rozlehlá obora, kterou rozdělovalo několik průseků.

Jan Rudolf již podobu zámku významně nezměnil, jen roku 1792 jej nechal o něco rozšířit a změnit vnitřní členění místností, aby vzniklo více hostinských pokojů, a z jízdárny se stalo divadlo (Wirth a kol. 1957, s. 283; Novák 1901, s. 299; Vlček 1999, s. 281; Veselý 1995a, s. 2 – 3). O to více se věnoval úpravám obory a parku. Mohl navazovat na základní osnovu, kterou položil jeho otec Prokop Vojtěch Černín spolu s lesmistrem Jiřím Mikulášem Wachtelem (1726 – 1787), původem ze Slezska a zakladatelem lesnického rodu Wachtelů na Jindřichohradecku (SOA JH, VS JH, inv. č. 4662, f. 278, 280; inv. č. 4668, f. 659, 663; PřF UK, Mapová sbírka, 1. voj. map., C244; Jančík b. d., s. 1; Kruml 1967, s. 62). Definitivní rozhodnutí zřídit na Jemčině rozsáhlou oboru pro parforsní hony padlo v roce 1789, kdy byl zdejším lesmistrem jmenován Jan Tadeáš Wachtel (SOA JH, VS JH, inv. č. 4918, f. 221, 222). Začaly být vykupovány a směňovány drobnější selské, zejména luční pozemky, aby mohl být vytvořen ucelený komplex pod vrchnostenskou správou. Výkupy a směna pozemků pokračovaly i v 90. letech 18. století (SOA JH, VS JH, inv. č. 4632, f. 186, 187; Wachtel 1875, s. 12). Z téhož důvodu byly od státu koupeny Jezuitské rybníky a od sousedního paarského panství Kardašova Řečice byl v roce 1791 získán rybník Vydýmač a pozemky na sever od Evženova údolí, aby celé mohlo být do obory zahrnuto (SOA JH, VS JH, inv. č. 4632, f. 114). V téže době lesmistr Jan Wachtel vyměřil zdejší lesy zvané Kozovské a Holenské a rozdělil je na tři revíry – Sýkoru, Holnou a Kašpary (Wachtel 1875, s. 9, 12; Muk 1939b, s. 62; Wachtel 1894/1895, s. 95 – 96; Heinrich 1908, s. 2). V červnu 1790 postihl nově budovanou oboru požár, který se sem rozšířil přes Evženovo údolí z řečických lesů a poškodil především revír Holná na severu (SOA JH, VS JH, inv. č. 4668, f. 648 – 657). Vypálené území bylo znovu zalesněno. V témže roce přistoupil lesmistr Wachtel k vyměřování a rozčlenění obory sítí pravidelných průseků. Na celkové koncepci se kromě Jana Rudolfa Černína podílel i jeho švagr hrabě František Šternberk. Rozlehlý lesní celek byl pomocí soustavy 35 vzájemně téměř rovnoběžných a příčných průseků rozdělen na 118 obdélníkových či lichoběžníkových lečí (SOA JH, VS JH, inv. č. 5050; inv. č. 5047; inv. č. 4918, f. 238 – 248). Literatura (např. Muk 1939b, s. 62 – 63, 67; Muk 1970, s. 35; Hieke 1984, s. 154; Hradecký 1985b, s. 4; Hradecký 1985a; Daneš 1979b, s. 10) mluví až o 33 rovnoběžných a 22 příčných alejích, což je dáno tím, že některé průseky pokračovaly za křižovatkou pod jiným jménem. Lečí je uváděno až 135, neboť některé větší byly později rozděleny. Několik průseků vedlo úhlopříčně na tuto soustavu, dělilo velké leče, vytvářelo hvězdicovité křížení některých cest a zároveň umožňovalo zkrátit si v případě potřeby cestu. Průseky, jejich křížení i leče dostaly svá jména. Na šestnácti významných křižovatkách (tzv. dostaveníčkách) se cesty rozšiřovaly a někde byla i odpočívadla. Řada průseků byla zároveň lemována alejemi, jež se dnes zachovaly jen ve skrovných pozůstatcích (Hieke 1968, s. 224). Úprava hlavních alejí a cest byla dokončena roku 1791, kdy se konal první velký hon.

Následně byly vybudovány i užší cesty jednotlivými lečemi, jež sloužily k vystopování jelena. Existující hájovny byly opraveny a přestavěny na myslivny a doplněny dalšími. V oboře byly v téže době postaveny drobné stavby pro pohodlí lovců, a to Gloriet u hráze Horního Vydýmače při Šénkurantské aleji, lovecká chata pod hrází Holné a letohrádek maskovaný jako kupka sena u Jezuitských rybníků (Muk 1939b, s. 62 – 68, 75 – 76; Wachtel 1875, s. 12 – 14; Hradecký 2001, s. 109 – 110; Hoyer 1972, s. 142; Nováková 2009b, s. 12; Šimánek 1929, s. 132). Aleje a jejich křížení byly označeny jmenovkami a lesmistr Wachtel vytvořil plán obory, který byl ve zmenšené verzi v roce 1793 vyryt mědirytcem Zieglerem a stopadesátkrát vytištěn, aby mohl být rozdáván hostům honu (SOA JH, VS JH, inv. č. 5046; inv. č. 4662, f. 267 – 276). Tyto tištěné plány se proto dochovaly v mnoha šlechtických knihovnách (NM, zámek Lipník n. B., č. 13211; Antonín 2004/2005; NZM, zámek Kačina; UDU AV ČR, fond Z. Wirtha, kart. IX, sv. 1, f. 43). Po dokončení obory a přestavbě zámku nechal Jan Rudolf Černín ještě upravit bezprostřední zámecké okolí do podoby malého krajinářského parku mezi zámkem a Nežárkou. V roce 1794 byly po stranách zámku vysázeny dva boskety, kde se významněji uplatnily borovice vejmutovka (*Pinus strobus*), mahalebka obecná (*Prunus mahaleb*) a bohatě kvetoucí hloh obecný (*Crataegus oxyacantha*). Jinak zde byla ponechána otevřená louka se starými duby a lípami, jež byly v případě potřeby doplněny mladými jedinci těchto druhů. Nově byl navržen i čestný dvůr před hlavním průčelím s trávnickem a květinovými záhony. Tyto úpravy byly dokončeny roku 1795 (Wachtel 1875, s. 40; Pavlátová, Ehrlich 2004, s. 155). V letech 1819 a 1820 nechal Jan Rudolf parkovou úpravu rozšířit až k Zadnímu dvoru, více do ní začlenit Jemčinský rybník a vybudovat altán. Vznikla však i zeleninová zahrada (Wachtel 1875, s. 47, 64; Muk 1939b, s. 88; Sommer 1842, s. 245; Veselý 1995a, s. 3; Anonym b. d. a, s. 3).

Proslulé jemčinské hony, na které se sjížděli hosté z celé habsburské monarchie, trvaly přesně třicet let, od roku 1791 do roku 1821. Hony začínaly vždy 10. září a trvaly s výjimkou prvních čtyř let do 15. října (Muk 1939b, s. 74). V roce 1822 se ale dne 26. července přehnala nad jemčinskými lesy větrná smršť, jejímž následkem vznikly katastrofální polomy. Padlo na 60000 stromů (Muk 1967, s. 14; Bílek 2007, s. 7). Nejvíce byl zasažen revír Kašpary na jihovýchodě a také část revíru Sýkora kolem stejnojmenné myslivny. Staré porosty nevydržely nápor větru a pod vývraty zahynulo i mnoho zvěře, takže hony musely být zrušeny a již nikdy nebyly v předešlém rozsahu obnoveny. Obora byla zmenšena na revíry Holná a Sýkora a nový oborní plot vedl severně od Hradecké silnice. Jako velký problém se ukázalo odklizení a zpracování polomového dřeva (SOA JH, VS JH, inv. č. 4668, f. 202 – 211). Nežárka nebyla splavná, takže doprava na vzdálenější trhy byla obtížná, a množství dřeva několikanásobně převyšovalo potřeby panství. Nakonec část dřeva odkoupily železárny v nedalekém Chlumu u Třeboně, které většinu z něj zpracovávaly přímo na místě v milířích na dřevěné uhlí. Přesto se

nepodařilo zabránit vypuknutí kůrovcové kalamity v letech 1825 a 1826 (Vaněk 1992, s. 24; Hradecký 1997, s. 95; Wachtel 1875, s. 66 – 68; Wachtel 1894/1985, s. 97; Muk 1939b, s. 88 – 92; Janoušek 1958, s. 7; Kruml 1967, s. 95 – 96, 140; Daneš 1979a). S následky polomu z roku 1822 se jemčinské lesy potýkaly až do 40. let 19. století. V letech 1841 až 1842 byly v Evženově údolí postaveny dva hamry, každý o několika pecích. První byl pod hrází Dolního Vydýmače a druhý, zvaný Karolínin, pod hrází nově založeného Horního Vydýmače (Wachtel 1875, s. 72; Muk 1939a, č. 23, s. 2). Hamry zpracovávaly zejména pařezy po vykácených stromech. Zvláště hamr u Dolního Vydýmače byl obklopen i několika hospodářskými budovami (Koblasa 2004, s. 61 – 62; Hradecký 1997, s. 190). Roku 1842 pak jindřichohradecké panství uzavřelo smlouvu s obchodníkem a loďářem Vojtěchem Lannou z Českých Budějovic o prodeji dřeva z jemčinských lesů za podmínky, že Lanna zajistí na své náklady usplavnění Nežárky pro voroplavbu od Stráže nad Nežárkou až po její ústí do Lužnice, což bylo v průběhu 40. let 19. století realizováno. Mezi Šimanovem a Jemčinou a U Pecáka byly vybudovány sklady dřeva a úvaziště vorů. Teprve poté začal být prodej dřeva z Jemčiny významně ziskový. Lanna si ještě roku 1844 pronajal oba hamry a postupně všechny hospodářské dvory (Zadní, Holenský i Jemčinský) (Teplý 1920, s. 41, 79 – 80, 171; Tischler, Zeman 1968, s. 19; Jelínek 1975; Veselý 1995b, s. 2; Muk 1970, s. 37; Vaněk 1992, s. 207; Vaněk 1996, s. 2 – 3; Kruml 1967, s. 168; Anonym 1984, s. 14).

Zatímco uspořádání jemčinských lesů se ani po vichřici výrazně nezměnilo, neboť pravoúhlé členění průseky na jednotlivá oddělení bylo výhodné i pro lesnické hospodaření, výrazně se proměnilo druhové složení lesů. O skladbě původních porostů nejlépe vypovídá nepřístupný ostrov Naxos, kde jsou smíšené porosty s vysokým podílem listnáčů (zejména dubů, v menší míře lip, buků a jeřábů), jež doplňují především jedle, méně smrky a borovice (Ambrož 1948a, s. 162 – 163; Ambrož 1948b, s. 77 – 78). Již koncem 18. století v době založení obory pro parforsní hony byla skladba porostů v lesích pozměněná v důsledku toulavé těžby, jež způsobila úbytek dubů a zvýšení podílu jehličnanů, hlavně jedlí a smrků (Janoušek 1958, s. 23; Nožička 1957, s. 347; Kruml 1967, s. 126 – 127). Vichřice v roce 1822 způsobila nejen velkou spoušť ve stávajících, převážně starých porostech, ale ve svém důsledku i celkovou změnu hospodaření. V době obory pro parforsní hony byla Jemčina vyčleněna z hospodářských lesů a téměř vůbec se v ní dřevo netěžilo. To se po roce 1822 změnilo a v lese se začalo hospodařit tehdy běžnými způsoby. Zpočátku byly dokonce prováděny holoseče (tzv. Lannovy seče ze 40. a 50. let 19. století). Ty se neosvědčily, neboť stejnověké porosty byly často napadány škůdci či podléhaly přírodním kalamitám, takže lesníci pod vedením lesmistra Jiřího Ferdinanda Wachtela a později jeho syna Jiřího Václava Wachtela přešli od 60. let 19. století k tmavým a skupinovým sečím a podpoře přirozeného zmlazování porostů. Lesnické hospodaření však

zcela změnilo porostní skladbu lesa, dominantní a podporovanou dřevinou se stal smrk, na písčitých stanovištích borovice. Podíl ostatních dřevin, zejména jedlí a listnáčů se velmi snížil. Toto druhové složení je v jemčinských lesích dominantní dodnes (NA Praha, SK, dupl., inv. č. 403; Kruml 1967, s. 79, 98, 111 – 119; Janoušek 1958, s. 7 – 13; Jelínek 1975; Frič a kol. 1958, s. 15 – 19; Tischer 1894, s. 252; Anonym 1984, s. 14 – 15; Anonym, b. d. b; Jančík b. d., s. 4 – 10; Dušek, Karas 2010, s. 9; Vaněk 1992, s. 209 – 212; Vaněk 1996, s. 2 – 3).

I přesto, že Jemčina ztratila své výsadní postavení a v lesích se začalo běžně hospodařit, Černínové stále do jemčinského zámku s oblibou zajížděli. Jaromír Černín, vnuk Jana Rudolfa, nechal zámek v letech 1874 až 1877 opravit a moderněji zařídit (Koblasa 2003, s. 4; Koblasa 2007, s. 58 – 59; Poche a kol. 1977, s. 580; Novák 1901, s. 300). Ani lovy na jelení a daňčí zvěř úplně neustaly, i když již zdaleka nebyly tak velkolepou událostí a plocha obory byla podle potřeby různě upravována (Nováková 2009b, s. 12; Hora 1983, s. 12 – 14; Muk 1939b, s. 98 – 100; Vaněk 1992, s. 18; Hanzlíček 1965). Kromě parkově upraveného pravého břehu Nežárky mezi Jemčinou a Zadním dvorem byla ve 30. letech 19. století zřízena vycházková stezka Evženovým údolím. Zdejší hamry byly roku 1859 zrušeny, jejich zařízení rozprodáno a budovy v roce 1860 zbourány. Hospodářská a obytná stavení, která obklopovala hamr pod Dolním Vydýmačem, byla však zachována a stala se novou hájovnou (Koblasa 2004, s. 62; Jiráček 1998, s. 136; Wachtel 1875, s. 69; Heš 1979).

Zásadní zlom znamenal pro Jemčinu rok 1923, kdy bylo přes velký odpor majitele Evžena Jaromíra Černína definitivně rozhodnuto, že Jemčina bude zahrnuta do pozemkové reformy, a stát začal v září 1923 přebírat zdejší lesy, zámek i hospodářské dvory (SOA JH, VS JH, inv. č. 3802, f. 272 – 326; Koblasa 1999, s. 37 – 40, 46; Hradecký 2001, s. 232 – 233). Jemčinské lesy jsou od té doby v majetku státu, dnes je spravují Lesy České republiky, Lesní správa Jindřichův Hradec (CHKO Třeboňsko 2007f; 2007h). Jemčinský zámek byl pronajímán na letní byty. Za druhé světové války v něm bylo zřízeno skladiště. Mezi zámkem a Jemčinským rybníkem byly postaveny dva zděné milíře na betonových deskách, jež fungovaly od roku 1943 asi do roku 1960. V roce 2000 podal Okresní úřad v Jindřichově Hradci návrh na jejich prohlášení kulturní památkou, což však Ministerstvo kultury ČR zamítlo. Jeden milíř je již propadlý, kdežto druhý jen zarostlý náletovou vegetací (NPÚ ČB, č. 5300/2000-PP-Pr; Buzek 1956; Vaněk 1992, s. 27). V roce 1950 dostala zámek do užívání armáda a zřídila v něm kasárna raketových vojsk, která zde byla až do roku 1991, kdy armáda objekt opustila. Po celou druhou polovinu 20. století tak byl jemčinský zámek veřejnosti zcela nepřístupný a od obory oddělen vysokým plotem z vlnitého plechu. Hospodaření armády mělo za následek jednak změny v dispozičním uspořádání zámeckých interiérů a především zásahy do bezprostředního okolí zámku. Úprava čestného dvora byla zrušena a změněna v nástupiště a shromaždiště vojenského

útvary. Plochy kolem zámku, zejména směrem k jemčinskému rybníku a zámecká terasa byly vybetonovány a od 60. let 20. století zastavovány provizorními stavbami (Václav, expozice; Zudová 2007, s. 23; Veselý 1994, s. 3; Koblasa 2007, s. 59; SÚPPOP, dopis z 13. 2. 1963; KNV České Budějovice, dopis z 12. 3. 1963; Popelová 1990; PřF UK, Mapová sbírka, Topografická mapa GŠ, M-33-102-D-a, Val). Po roce 1991 byl zámek opuštěný a rychle chátral až do roku 2002, kdy jej koupila firma Panatran, spol. s r. o. Pavla Václava. V následujících letech byl zámek opraven a bylo vyčištěno i jeho bezprostřední okolí. V současné době je v něm malá expozice o historii objektu a obory, hostinské pokoje a restaurace (Václav, Michal, Šindler 2002; Václav, expozice).

5.3.4 Popis a kompozice obory a jednotlivé prvky

Jemčina byla především loveckou krajinou, čemuž odpovídalo její kompoziční uspořádání (Pavlátová 2007, s. 64). Obory obecně byly vždy velkými lesními celky v krajině. To bylo v případě Jemčiny zdůrazněno nejen její rozlehlostí, ale i návazností na další významné lesní celky v jejím okolí, jimiž byly paarovská Cikarská obora na severu za Evženovým údolím a schwarzenberská Kolenecká obora na západě na levém břehu Nežárky. Sousední obory přispívaly k pocitu obrovského lesního prostoru, i když byly od Jemčiny odděleny Nežárkou v případě schwarzenberské a oborním plotem v případě paarovské obory (Pavlátová 1997, s. 128; Gantner, Bauer 1925, s. 71). Jemčinská obora byla založena podle předem vypracovaného plánu (SOA JH, VS JH, inv. č. 5046), na jehož tvorbě se podíleli lesmistr Jan Tadeáš Wachtel, Jan Rudolf Černín a jeho švagr František Šternberk. Většina budoucí obory byla lesem, takže její tvůrci mohli pracovat se vzrostlým porostem. Zalesňovat bylo třeba jen menší přikoupené plochy, zejména u Jezuitských rybníků. Jan Rudolf Černín a Wachtel také mohli navazovat na úpravy, které v lesním porostu nechal udělat Prokop Vojtěch Černín v polovině 18. století. Tehdy byla prosekána přímá silnice od zámku k Hatínu a dále v prodloužení přímkové osy až k jindřichohradeckému zámku. Do lesního porostu severně od této Hradecké cesty byly vloženy dva s ní rovnoběžné průseky a čtyři průseky na ně kolmé, z nichž jeden vedl od jemčinského zámku směrem k Evženovu údolí a stal se základem budoucí Šénkurantské cesty (PřF UK, Mapová sbírka, 1. voj. map. C244; Ehrlich, Pavlátová 2002).

Koncepce Jemčinské obory vycházela z klasicistního osového pojetí, jež bylo pro tvorbu obor velmi výhodné. Obora byla členěna důmyslnou sítí průseků, které vymezovaly jak pohledové osy, tak fyzicky cesty pro pohyb osob v oboře. K umocnění dojmu byly mnohé průseky lemovány alejemi. Z uzavřeného prostoru průseků a alejí se pak na vybraných místech otvíraly pohledy do dalších průseků a cest či přes volné plochy rybníků a lučních porostů.

Zejména luk bylo v oboře více než dnes, neboť poskytovaly jelení zvěři pastvu a lovcům prostor. Další dominantou průhledů byly drobné stavbičky, hájovny a zámek (Sedláčková 2002, s. 124 – 125; Martan 1992, s. 25 – 26; Wolf a kol. 1976, s. 37 – 39). Kompoziční propojení zámku s oborou bylo vyřešeno pomocí trojzubce os, jež vycházely od čestného dvora a rozbíhaly se do obory. To bylo v oborách obvyklé řešení. Vzhledem k orientaci hlavního zámeckého průčelí k severovýchodu a existenci Hradecké a zčásti i Šénkurantské cesty, které tvoří boční ramena trojzubce, není toto napojení přísně souměrné, ale osy jsou pootočený o 22° severním směrem, takže se zdá, jako by přímo od hlavního průčelí vybíhala Hradecká alej. Hradecká a Šénkurantská cesta, které se od sebe rozbíhají téměř v pravém úhlu, se staly určujícími pro vytvoření další sítě průseků a alejí, z nichž většina byla vytvořena tak, aby byla s jednou z nich rovnoběžná. Tím vznikl dodnes dochovaný pravidelný rastr průseků, které dělily oboru na obdélníkové či téměř obdélníkové leče. Mezi Hradeckou a Šénkurantskou cestu byla vložena jako prostřední osa trojzubce Jemčinská alej, jež směřovala od zámku k Holné. Stala se jednou z několika průseků, jež nedodržovaly pravidelný rastr obory a vytvářely další průhledy a propojení. Na průsečíku Jemčinské aleje se třemi dalšími cestami (U Kočičího vrchu, Rudolfovou a Terezinou) leželo nejvýznamnější dostaveníčko, Velká hvězda, z něž se cesty hvězdovitě rozbíhaly do osmi směrů. Motiv hvězdy byl velmi oblíbený a setkáme se s ním i v jiných náročněji ztvárněných oborách (Zudová 2007, s. 29; Novotná 2007, s. 45 – 48; Pavlátová, Ehrlich 2004, s. 358; Ehrlich, Pavlátová 2002).

Zatímco hlavní průčelí zámku se otevíralo směrem k oboře, na druhé průčelí navazoval krajinářsky ztvárněný park. Při jeho budování bylo využito skutečnosti, že zámek stojí na říční terase, takže mohla být před jeho zahradní průčelí vložena vyhlídková terasa, jež byla ještě zdůrazněná vysokou opěrnou zdí. Po stranách terasy byly vysázeny skupiny stromů, dnes zde rostou převážně javory kleny (*Acer pseudoplatanus*), které rámovaly výhled na parkovou louku, na niž byly vysázeny skupiny a solitéry dubů a lip. Podobně pomocí solitérních dubů byly upraveny i další louky v nivě Nežárky mezi Jemčinou a Zadním dvorem. Tato úprava byla z jedné strany ohraničena Nežárkou, přes niž se otevíraly pohledy na Koleneckou oboru a pole třeboňského panství. Z druhé strany volně přecházela do rozvolněných porostních okrajů Jemčinské obory. Loukami vedla vycházková cesta a celá úprava jasně nesla inspiraci rozlehlými lučními prostory krajinářských parků, které v Anglii vytvářeli William Kent a Lancelot Brown (Zudová 2007, s. 46 – 47; Pavlátová, Ehrlich 2004, s. 156; Prokopová 2006; Popelová 1990). V literatuře je zmiňována i inspirace komponovanou krajinou mezi Wörlitz a Desavou, kam měl být poslán na zkušenou myslivec a ředitel honů Ondřej Pauler (Wachtel 1875, s. 14; Pacáková – Hošťálková 2004, s. 144; Kruml 1967, s. 119; Svoboda 1991a; Svoboda 1991b)

Hlavním prostorotvorným prostředkem na Jemčině byly a jsou porosty. Masa jedlo – smrkových lesů byla rozčleněna průseky, jež lemovaly aleje převážně z listnáčů. Na šestnácti významných křižovatkách byla upravena dostaveníčka, jejichž přesnou podobu však neznáme ani u jednoho. Z map je patrné, že zde byl rozšířený prostor do podoby kruhu či mnohoúhelníku. Byla doplněna cedulemi se jménem příslušného dostaveníčka (SOA JH, VS JH, inv. č. 4662, Kniha 1791, f. 16) a některá i jednoduchými odpočívadly. Jiná byla vymezena stromovým rondelem či alespoň několika výraznými stromy, jež vystupovaly z porostu (Zudová 2007, s. 32 – 35; Heš 1975; Anonym 1930, s. 1 – 2; Naučná tabule Zámek Jemčina). Jinde tvořil strom střed dostaveníčka. Ve 30. letech 19. století bylo parkově upraveno Evženovo údolí od hráze Holné k Dolnímu Vydýmači. Do poměrně hluboce zaříznutého údolí Holenského potoka byla vložena parková cesta. Celé údolí bylo pojednáno v přírodně – krajinářském a romantickém duchu. Cesta vedla především lesním porostem, jenž byl občas přerušen malou loukou. Porost byl doplněn výsadbami dubů (Wachtel 1875, s. 69). V roce 1841 byl na Holenském potoce vystavěn rybník Horní Vydýmač, jenž měl pohánět vodou nový Karolínin hamr. Jeho hráz byla vybudována jako pokračování Šénkurantské cesty, což efektně podpořilo průhled tímto významným průsekem (Wachtel 1875, s. 72).

Větší zděné stavby se nacházely pouze na okrajích lesního celku. Nejvýznamnější z nich byl zámek Jemčina s okolním hospodářským dvorem, hájovnou, hostincem a psincem. Na jižním okraji obory byl Zadní dvůr a na severním Holenský dvůr, jež oba pocházely již ze 14. století. Pro provoz obory byly důležité myslivny a hájovny. Ke starším, barokním myslivnám Kašpary a Holenská (PřF UK, Mapová sbírka, 1. voj. map., C244) přibýly myslivny Sýkora a Pecák a hájovna Hatínská a Jemčinská (PřF UK, Mapová sbírka, 2. voj. map., O-15-IV). Myslivna U Pecáka byla po roce 1860 zrušena a zbořena a její místo zaujala myslivna v Evženově údolí (PřF UK, Mapová sbírka, 3. voj. map., 4353-2; Wachtel 1875, s. 75), jež využila obytných a hospodářských budov u bývalého hamru (SOkA JH, KHA, inv. č. 1570). Sama budova hamru byla zbořena stejně jako druhý, Karolínin hamr u Horního Vydýmače. Ještě v první polovině 20. století zde byly zbytky hamrů dobře patrné (Gantner, Bauer 1925, s. 70), ale dnes se z nich již téměř nic nedochovalo. Celá obora byla obklopena pravidelně opravovaným plotem či zdí (SOA JH, VS JH, inv. č. 4662, f. 248 – 254). Nejstabilnější částí oborního plotu byla zeď oddělující jemčinské lesy od Cikarského polesí Paarů, jež tvořila zároveň hranici obou panství (SOA JH, VS JH, inv. č. 4668, f. 541, 556). Její poloha se proto od nového vyměření hranice mezi panstvími počátkem 90. let 18. století, kdy Černínové prikoupili Vydýmač a část Evženova údolí, neměnila a zeď ztratila své opodstatnění až po roce 1923, kdy obě polesí připadla státu v rámci pozemkové reformy. Pak již zeď nebyla udržována a materiál z ní byl využíván na opravy silnic, takže se postupně rozpadla (Gantner, Bauer 1925, s. 71).

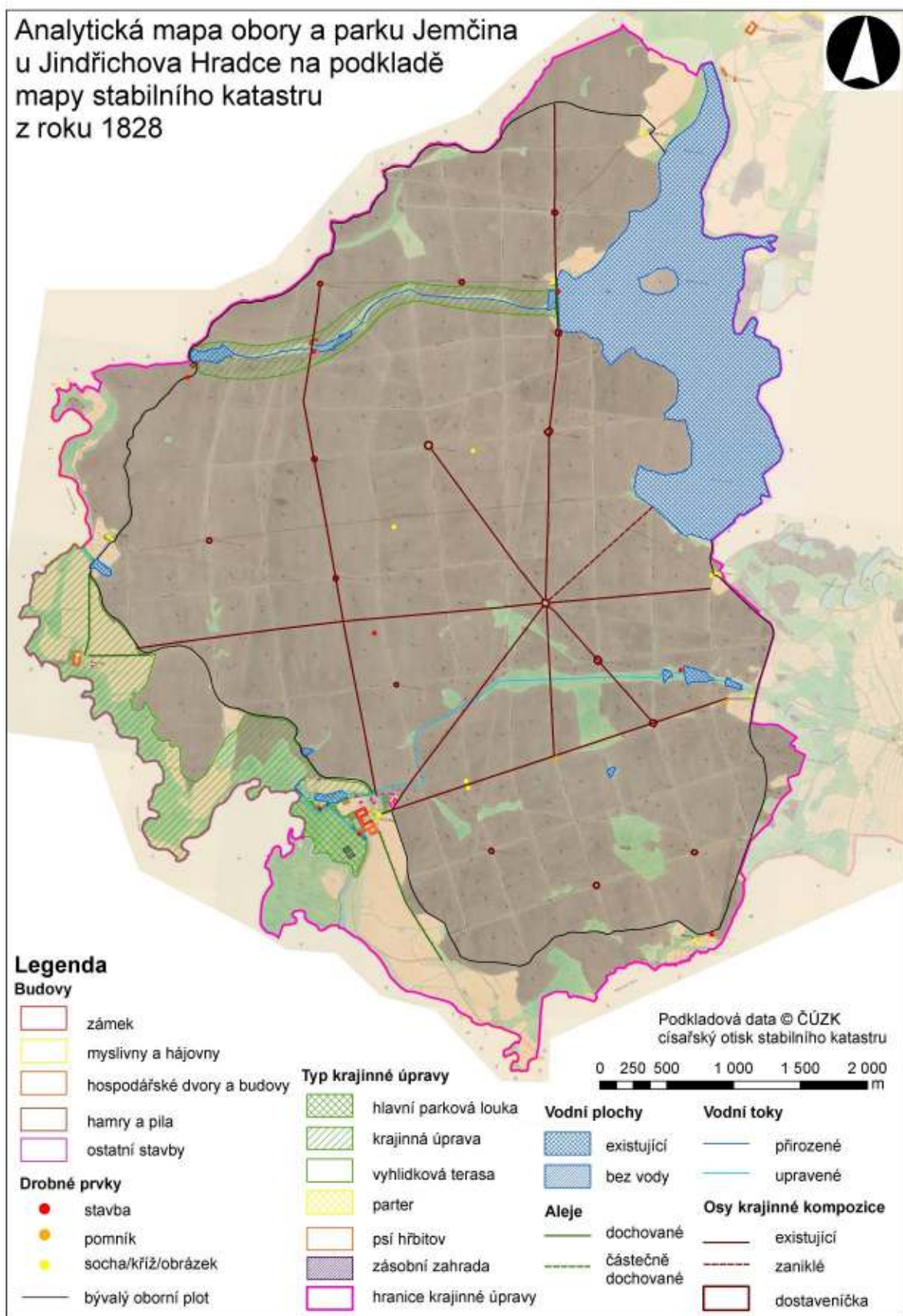
Uvnitř obory se nacházelo několik menších staveb, křížků a soch. Asi největší byla lovecká chata pod hrází Holenského rybníka. Stavbu s názvem pazderna (tj. sušička lnu) vidíme na tomto místě již na mapě 1. vojenského mapování (PřF UK, Mapová sbírka, C244). Začátkem 90. let 18. století byla předělána na loveckou chatu (PřF UK, Mapová sbírka, 2. voj. map., O-15-IV). Je to poměrně velké zděné stavení. Dnes je objekt znám jako Holenská bašta, slouží k rekreačním účelům a je v dobrém stavu. U Šénkurantské cesty, u (pozdější) hráze Horního Vydýmače stál Gloriet. Jeho podoba není známá, ale na mapách je zachycen kruhovým půdorysem (SOA JH, VS JH, inv. č. 5033). Postaven byl v 90. letech 18. století a zanikl v 80. letech 19. století (SOA JH, VS JH, inv. č. 5052; SOKA JH, SMP, inv. č. 480). Pod hrází Horního Jezuitského rybníka stál přístřešek v podobě kupky sena (NA Praha, SK, dupl.). Vznikl též v 90. letech 18. století a zanikl ve druhé polovině 19. století. Snad je zachycen na fotografii z Kulturně historického archivu (SOKA JH, KHA, inv. č. 1570), která zobrazuje kruhovou roubenou stavbičku s doškovou střechou. V popisu fotografie je však uvedeno „Na Vydýmači“, takže by se mohlo jednat i o výše zmíněný Gloriet. V oboře byly i další dřevěné přístřešky. Na přelomu 19. a 20. století se často na fotografiích a pohlednicích objevovala dřevěná chata zvaná Jelenka v leči Červený jelen, což byla srubová stavba čtvercového půdorysu se šindelovou střechou a dřevěnou lavicí, jež zvenčí obíhala celou chatu (Václav, expozice, fotografie; Muzeum Jindřichohradecka, Sběrka pohlednic). Dnes je na jejím místě novodobá dřevěná chata pro lesní dělníky. U Holenského rybníka byl obdobný čtvercový přístřešek, který sloužil jako rybářská chata. Stál na pilotech a z hráze k němu vedla dřevěná lávka (SOKA JH, KHA, inv. č. 1570). Přimknut k mohutné holenské hrázi měl být roku 1805 nebo 1809 vybudován skrytý prostor pro ustájení koní. Byla to doba, kdy se napoleonské války dotkly i Českých zemí a ušlechtilí lovečtí koně měli být v polopodzemních prostorách schováni, aby nebyli zrekvírováni pro potřeby armády (Wachtel 1875, s. 41; Muk 1939b, s. 86).

Nejstaršími drobnými objekty v oboře byly dvě barokní protějškové sochy sv. Tekly a sv. Šebestiána, které stojí na křižovatce Hradecké silnice a podle těchto soch pojmenovaných průseků Šebestiánova a Teklina. Sochy pochází z roku 1772 a vytvořil je jindřichohradecký sochař M. Strachovský. Socha sv. Šebestiána byla v roce 1971 sražena ze soklu a rozbila se. Ještě téhož roku byla zadána její oprava u Českého fondu výtvarných umělců v Praze (SOKA JH, KHA, inv. č. 1570; SOA JH, VS JH, inv. č. 4661, f. 158; Šamánková 1963a; Šamánková 1963b; Kábrtová 1993, s. 31 – 33). Na jednom ze skalních výchozů (na tzv. Vysokém kameni) byl v roce 1854 vztyčen tzv. Lannův kříž. Asi 3 m vysoký kovový kříž stojí na žulovém balvanu, do nějž je zasazena deska připomínající majitele panství Evžena Černína, nájemce Vojtěcha Lannu a lesmistra Jiřího Wachtela. Kříž byl vztyčen na paměť úspěšné obnovy lesa (Jiráček 1998, s. 136; Tischer 1894, s. 252). Stál u Srnčí aleje v místě, kde se z ní oddělovala Pikéřská alej, jejíž

tvořil dominantu. Dnes je však zcela zarostlý v porostu a Pikéřská alej není využívána jako cesta (Muk 1939b, s. 98; Kábrtová 1993, s. 42; Zudová 2007, s. 39). V roce 1881 byl poblíž Dostaveníčka dam vztyčen zděný sloup s obrázkem patrona lovců sv. Huberta (Hradecký 2001, s. 108; Zudová 2007, s. 35; Václav, expozice). Nedaleko bývalé hájovny v Evženově údolí stojí při cestě k Zadnímu dvoru novogotická kaplička z roku 1898. Nahradila starší křížek, jenž vznikl společně s oborou (PřF UK, Mapová sbírka, 2. voj. map., O-15-IV; 3. voj. map., 4353-2). Nechala ji postavit pro svého manžela Jaromíra Černína jeho druhá žena Josefina Černínová, rozená Paarová. Kaplička, která již byla ve špatném stavu, byla před několika lety opravena (SOA JH, VS JH, inv. č. 5307b; Václav, expozice, fotografie; Kábrtová 1993, s. 30 – 31; Ž 1939). Jaromír Černín pak nechal v roce 1899 pro svou ženu postavit před jemčinským zámkem sochu sv. Josefa od teplického sochaře Josefa Seiche (Novák 1901, s. 304; Václav, expozice, fotografie; Muzeum Jindřichohradecka, Sbírka pohlednic). Tato socha byla po roce 1923 přemístěna do Jindřichova Hradce ke kostelu sv. Jakuba (Vaněk 1992, s. 9; Vaněk 1996; Muk 1939a, č. 30, s. 2). V roce 1910 byl u Jezevčího vrchu, v místě kde se jinak přímá cesta musela vyhnout rozlehlému skalnímu výchozu, postaven či obnoven dřevěný sloup s mariánským obrázkem (SOkA JH, KHA, inv. č. 1570). Konečně v roce 1914 byl na křižovatce aleje Hradecké a U loveckého rohu (Jagdhorn) postaven pomník lesního rady Jiřího Wachtela (1847 – 1912). Má podobu žulové mohyly s nápisovou deskou (SOA JH, VS JH, inv. č. 4632, f. 967 – 970; Žáček 2008). U myslivny Kašpary se nachází pozdně barokní kaplička, zřejmě z přelomu 18. a 19. století. Při Hradecké aleji naproti Hatínské hájovně je nízký kámen na paměť devadesátin Jaromíra Černína.

Oproti uzavřené kompozici obory byl park u zámku tvořen především otevřenými lučními prostory. Lesní porosty zámek lemovaly po stranách terasy a pod ní, čímž tvořily zelený rámeček zámecké budově (Muzeum Jindřichohradecka, OT121, Sbírka pohlednic; Václav, expozice, fotografie). Při pohledu z jihu také zastiňovaly Jemčinský rybník a pilu, jež při něm stála (ČUZK, SK). Porosty a loukami se solitérními stromy či jejich skupinami vedla procházková cesta k Zadnímu dvoru. Celá úprava měla budit dojem harmonické, pastorální krajiny (Pavlátová, Ehrlich 2004, s. 155). Uprostřed parku byl roku 1819 vybudován vyhlídkový templ s lavičkami (Wachtel 1875, s. 47). Mohla to být stavbička, jež stála na jihovýchodním rohu zámecké terasy, jejíž podobu však neznáme. Na jihovýchodě velké louky pod zámkem se nacházela obdélníková zeleninová zahrada, jež byla omezena menšími stromy či keři (ČUZK, SK; Wachtel 1875, s. 64). Mezi Jemčinským rybníkem a zámkem ležel hřbitov ušlechtilých loveckých psů. Obdélníkový prostor s nízkými kamennými náhrobky a vzrostlými stromy zmizel v 50. letech 20. století (Langer 2003, s. 88).

Obr. č. 4: Analytická mapa obory a parku Jemčina u Jindřichova Hradce na podkladě mapy stabilního katastru z roku 1828

5.3.5 Využití přirozeného reliéfu a terénní úpravy na Jemčině

Jemčina měla pro vytvoření obory sloužící k parforsním honům několik výhod. Kromě existence starší obory a tedy i velkého lesního celku a zázemí v podobě zámku a některých mysliven (Schaller 1790, s. 117) to byl především výhodný reliéf. Obora pro parforsní lov musela být přehledná (Martan 1992, s. 61), čemuž napomáhalo jak členění pravidelnými průseky, tak rovinatý terén. Zároveň neměla být jednotvárná, estetický účinek zvyšoval mírně zvlněný terén se skalními výchozy, rybníky a potůčky, které monotónní lesní celek členily. V soudobé literatuře se dočteme především o dojmech, které vyvolávaly některé skalní výchozy, jež umožňovaly širší rozhled, např. Kočičí vrch a Lannův kříž (Gajdoščík 1928; Šubert, Borovský 1900?, s. 204; Wolf a kol. 1976, s. 39). Podobný charakter reliéfu má i okolí Jemčiny. Území na západ a jih od ní je ještě plošší s řadou rybníků, naopak východním směrem začíná být krajina postupně stále více zvlněná. Masa jemčinských lesů byla rozčleněna pravidelnou, převážně pravoúhlou sítí průseků s cestami, jejichž základní směr určil trojzubec cest, jenž se lesním porostem rozbíhal od severovýchodního průčelí zámku. Na síť průseků na Jemčině navazovaly, i když méně pravidelně i průseky a cesty v sousední paarovské a schwarzenberské oboře. Jemčinské průseky se většinou otvíraly buď do volné krajiny, nebo do průseků v okolních lesních celcích a vytvářely tak iluzi neomezeného prostoru.

Jak vypadal terén před vybudováním obory Jana Rudolfa Černína? Výstižný je opět popis k prvnímu vojenskému mapování z 60. let 18. století: „Tato pevná stavení (obytné budovy, stáje a kůlny) leží v mírně vyvýšené poloze uprostřed lesů, které se rozkládají směrem k Hatínu a Plavsku a na druhou stranu až do sekce 243. Lesy jsou částečně vysokokmenné, místy však zarůstají mladým podrostem. Kvůli bažinatým místům jsou na koni průchodné, s výjimkou cest a alejí, jen na několika místech. Zahrada a dvůr jsou obklopeny plaňkovým plotem s pilíři. Je zde zděný hostinec. Stavby dominují svému okolí z návrší. Rybník (Jemčinský) má využitelnou vodu a po hrázi se k němu dá přijet na koni. Nežárka, která je kolem 24 kroků široká, zde teče bažinatým údolím a přejít ji lze pouze po dřevěném mostě. Asi 2 1/2 čtvrt hodin odtud leží pěkný hospodářský dvůr zvaný Zadní či Velhartický. Zde mohou pěší přejít řeku po dřevěné lávce a vozy za normálního stavu vody projet brodem. (...) Cesty, které jsou přes louky zpevněné buď dřevěnými, nebo kamennými můstky, jsou na jaře a za deště obtížně schůdné“ (NA Praha, 1. voj. map., popis, sekce 244). Nad plochou, zamokřenou, převážně luční a několik desítek metrů širokou nivou Nežárky se vypínala výrazná říční terasa, na níž stojí zámek Jemčina i Zadní dvůr. Velkou obtíží terénu budoucí Jemčinské obory bylo, že byl výrazně podmáčený. V širokém okolí potoků, které ji protékaly, se nalézaly zamokřené a tedy obtížně průchozí oblasti (Jelínek 1975, mapa; Janoušek 1958, s. 21 – 22). Již za Prokopa Vojtěcha Černína v 60. letech 18. století zde

byla zřízena obora, která byla ohrazena plotem, rozdělena několika většími průseky a zpřístupněna loveckými stezkami. Cesty byly částečně zpevněné a přes zamokřená místa a přes potoky vedly mostky. V době nezletilosti Jana Rudolfa však nebyly tyto úpravy udržovány a jejich stav se rychle zhoršil (SOA JH, VS JH, inv. č. 4662, f. 278, 280; inv. č. 5047; inv. č. 5048).

Nejvýznamnější terénní úpravy v oboře byly prováděny v prvních letech a souvisely se zbudováním sítě cest a odvodněním některých zamokřených míst. Hlavních cest, zvaných aleje, bylo 35 a nejenže tvořily pravidelnou síť, ale měly být pokud možno přímé. To vyžadovalo poměrně náročné práce, jež byly prováděny zejména v letech 1789 a 1790. Spočívaly v přesném geometrickém rozměření sítě budoucích cest včetně měření výšek a podrobného zpracování odchylek od přímých tras. Na vytyčených trasách byly vykáceny překážející stromy. Povrch budoucích alejí byl zarovnan a zpevněn. Při tom byly přesunovány značné masy zeminy a v několika případech došlo i na lámání a odstraňování menších skalních výchozů. Takto získaný štěrka byl využíván při stavbě cest (Vaněk 1996). V místech pahorků byly cesty vedeny zářezy, jejichž stěny byly často zpevněny kameny. Naopak ve sníženinách cesty vedly po náspech a vodní toky a příkopy překračovaly po dřevěných můstcích. Jen největší skalní kupy, jako je Jezevčí a Kočičí vrch, byly ponechány nedotčené na svých místech a příslušné aleje je obloukem obcházely. Všechny aleje byly doprovázeny po stranách příkopy pro odvádění přebytečné vody (SOA JH, VS JH, inv. č. 4918, f. 238 – 248; inv. č. 4662, Kniha 1789, f. 1 – 7; Kniha 1790, f. 1 – 7). V následujících letech byly aleje pečlivě každoročně udržovány (SOA JH, VS JH, inv. č. 4662, Kniha 1791, f. 1 – 16; Kniha 1794, f. 1 – 8; inv. č. 4668, f. 364, 365, 395, 430, 431, 460, 482, 498, 516, 517, 531, 532, 545, 546, 562, 563, 578, 579, 580, 596, 602, 604). Aleje jsou široké 3 až 4 m, aby se na nich mohli pohodlně vyhnout dva jezdci (Kothera 2005, s. 1). Jejich celková délka čítala 23,5 km podle záznamu z roku 1894 (Kruml 1967, s. 167). Zarovnaná a zpevněná byla také prostranství všech šestnácti dostaveníček. Na těchto plochách, zejména při jejich okrajích, stály různé pavilonky a přístřešky pro úkryt koní. Byly to jednoduché dřevěné stavby bez základů, stojící jen na zarovnaném a zpevněném povrchu (SOA JH, VS JH, inv. č. 4668, f. 541, 542, 573), proto po nich nejsou v současném terénu žádné pozůstatky. V roce 1791 pak byly vybudovány spojovací stezky jednotlivými lečemi, které byly podstatně užší, se zákruty, ale také s upraveným a zarovnaným povrchem, aby po nich mohl jet jezdec na koni (SOA JH, VS JH, inv. č. 4662, Kniha 1791, f. 1 – 16). Tyto spojovací stezky postupně přestaly být používány po zrušení honů v roce 1822, kdy také byly nastalými vývraty značně poničeny a již nebyly v úplnosti opraveny (SOA JH, VS JH, inv. č. 4632, f. 361, 362; SOkA JH, KHA, inv. č. 1570, č. k. 255; SHZ JH, inv. č. JH 5223; Koblasa 1999, s. 46; Wachtel 1875, s. 75 – 76). Aleje byly opraveny a nadále využívány při lesním hospodaření jako provozní

cesty, takže se většina z nich dochovala dodnes. Pro jejich údržbu byl šterk často získáván lámáním kamene na místech skalních výchozů (Vaněk 1996). V současnosti je Hradecká alej státní silnicí třetí třídy s asfaltovým povrchem (Ťukalová 2010, hlavní výkres). Některé aleje jsou stále využívány pro lesní hospodaření a mají prašný či vyasfaltovaný povrch. Další jsou zachovány ve formě travnatých průseků a i když nejsou v současnosti jako cesty používány, jsou bez obtíží průchozí. Jen několik málo alejí bylo zalesněno.

Kromě budování alejí byly v letech 1789 a 1790 prováděny poměrně velké odvodňovací práce. Přesto, že na nejvíce mokřích místech vznikly již dříve rybníky (Holná, Dolní Vydýmač, Jezuitské, Nepraš), bylo zde stále dost zamokřených a obtížně průchozích míst. Proto byly hloubeny četné odvodňovací kanály, jež odváděly přebytečnou vodu do stávajících potoků a jimi do Nežárky. Nejintenzivnější práce probíhaly v lokalitách Divová louka podél Hatínského potoka, v lečích Kašparka, Makaska a Babinka v revíru Kašpary a v revíru Sýkora. Zde zejména v lečích Dubové bláto a Rossbrükel, ale zamokřené a odvodněné bylo celé povodí Jeleního potoka, což dokládají i jména zdejších lečí (Horní a Dolní zelené bláto, Mara, Motovi bláto, Červené bláto). Vyhlobena byla řada otevřených odvodňovacích kanálů, které tuto oblast poměrně vysušily (SOA JH, VS JH, inv. č. 4662, Kniha 1790, f. 1 – 7). Také odvodňovací kanály v lesích i na loukách byly pravidelně udržovány (SOA JH, VS JH, inv. č. 4662, Kniha 1791, f. 1 – 16; inv. č. 4668, f. 464, 483, 500, 546) a upravovány a to i v době, kdy se již na Jemčině hospodařilo lesnickým způsobem (Kruml 1967, s. 97, 99, 107; Muk 1939a, č. 24, s. 2). Mnoho kanálů se dodnes dochovalo. S jejich vznikem souvisely i úpravy koryt potoků (Hatínského, Komářího, Jeleního), do nichž byly kanály zaústěny. Potoky také plnily odvodňovací funkci, jejich koryta byla prohloubena a napřímena (Ehrlich, Pavlátová 2002).

V roce 1791 vedl lesmistr Jan Wachtel jednání s vrchním úřadem panství Kardašova Řečice o odkoupení rybníka (Dolní) Vydýmač. Zároveň upozorňoval na práce, které zde budou muset být podniknuty, aby byl rybník plně začleněn do obory. Jednalo se o úpravu břehů a opravu hráze. Zároveň s tím byl zrušen náhon, který z Vydýmače vedl do řečického rybníka Karštejn, jenž se řečický úřad rozhodl vysušit (SOA JH, VS JH, inv. č. 4632, f. 114; PřF UK, Mapová sbírka, 1. voj. map., C 244, C 243). Ve 30. letech 19. století byla vybudována vycházková cesta při úpatí severního svahu Evženova údolí. Podobala se svojí úpravou výše zmíněným stezkám skrze leče. Cesta byla do svahu mírně zaříznuta, její povrch byl více méně vyrovnaný a okraje zpevněny kameny (Kábrtová 1993, s. 45). Vycházková cesta se v téměř nezměněné podobě zachovala dodnes a je využívána jako turistická stezka. Počátkem 40. let 19. století byl v Evženově údolí vybudován rybník Horní Vydýmač. Jeho bazén vznikl prohloubením a rozšířením koryta Holenského potoka a vykopaná zemina byla použita k navržení mohutné hráze.

Hlavní terénní úpravy na Jemčině byly tedy spojeny s hloubením odvodňovacích kanálů, napřímením vodních toků, zarovnáním a zpevněním cest a s pracemi v Evženově údolí. Další práce souvisely s budováním staveb (myslivny a hájovny, Gloriet, přístřešek jako kupka sena, kaplička, hamry). Spočívaly však jen v zarovnání povrchu a jeho zpevnění pro základy staveb a nebyly doprovázeny většími terénními změnami v jejich okolí (Muzeum Jindřichohradecka, Sbírka maleb a grafik, JK 1904; Toman 1993, s. 606; SOA JH, VS JH, inv. č. 5446; 5444; 5430; 5307b). Z balvanitých kup byl nejvíce upraven Lannův kříž, který byl do jedné z nich vsazen. Ke kříži vedly do svahu vsazené, kamenné schody a nad nimi byla zarovnána vyhlídková plošina. Do skály byla vsazena pamětní deska (Václav, expozice, fotografie). Při cílené obnově lesů ve druhé polovině 19. století byl při chomáčkové sadbě smrku v případě potřeby zplanýrován nerovný terén. Podle instrukce lesmistra Jiřího Václava Wachtela z roku 1883 mělo při tom být dbáno na pečlivé sejmutí svrchní vrstvy půdy a její opětovné rozprostření na zarovnaný povrch (Jelínek 1975).

Větší terénní práce probíhaly v okolí zámku Jemčina. Nově byl upraven čestný dvůr zámku. Zdejší písčítá a proto méně úrodná půda byla odkopána a místo ní sem byla navezena úrodná zemina. Povrch čestného dvora byl vyrovnán a osázen keři a trvalkami v travnatých plochách, jež tvořily kruh a ovál vložený do obdélníku se zaoblenými rohy. Mezi nimi vedly pískem vysypané cesty. Přípravy na výměnu zeminy, zarovnávání a osázení čestného dvora začaly koncem roku 1793 a v následujících letech byly realizovány (SOA JH, VS JH, inv. č. 4435, f. 179, 180; inv. č. 5303). Ve druhé polovině 19. století bylo na čestný dvůr vysázeno několik stromů, naopak trvalkové a keřové výsadby v první polovině 20. století zanikly (Muzeum Jindřichohradecka, Sbírka pohlednic; Václav, fotografie; Regionální muzeum v Litomyšli, inv. č. 19H-453; SOkA JH, KHA, inv. č. 1570; NPÚ Praha, ÚP, fototéka, inv. č. 160.326; F 9.026; 129.822). Ve druhé polovině 20. století, když se ze zámku stala kasárna, byla úprava čestného dvora až na některé vzrostlé stromy zcela zničena. Z čestného dvora se stalo nástupiště vojska a byly na něj položeny betonové desky, část byla změněna v hřiště se škvárovým povrchem, zbytek byl zatravněn. Při opravě v roce 2003 byly betonové desky vytrhány a povrch čestného dvora opět vyrovnán. Stromy, které zde rostly, byly ponechány. Většina plochy čestného dvora byla zatravněna, vyjma několika šterkových cest. Jejich trasování bylo inspirováno historickou úpravou z 19. století. Nově byla do čestného dvora vložena betonová fontána barokizujících tvarů (Václav, Michal, Šindler 2002; Václav, expozice; Kábrtová 1993, s. 49 – 50; Zudová 2007, s. 43 – 46).

Další velké úpravy se týkaly terasy a parku jižně od zámku. Zámek stojí na výrazné říční terase Nežárky, hlavním průčelím je otočen směrem k oboře a jeho zahradní průčelí dominuje krajinářskému parku v nivě řeky (Muzeum Jindřichohradecka, OT121; Václav,

fotografie; UDU AV ČR, sig. W-C-20/29). Před zahradní průčelí zámku, ještě než říční terasa prudce spadá do nivy, byla vložena menší obdélníková vyhlídková plošina. Její povrch byl zarovnan a terasa byla ještě zdůrazněna vysokou kamennou zdí, zejména na svém jihovýchodním nároží, na němž stál i vyhlídkový altán. Pod terasou byly vybudovány sklepy. Severozápadní konec terasy pozvolněji přecházel v úpravu kolem Jemčinského rybníka. Na terase byly též zarovnány pískové cesty (ČUZK, SK). Pod terasou vedl odvodňovací kanál, který odváděl přebytečnou vodu z vlhké nivy do Nežárky (Václav, fotografie, expozice; Muzeum Jindřichohradecka, Sbirka pohlednic; Popelová 1990; Prokopová 2006). Ve druhé polovině 20. století doznala tato úprava některých nešetrných změn, které souvisely s provozem kasáren. Severozápadně od zámku směrem k Jemčinskému rybníku a na terase byly vybudovány garáže, sklady a různé přístavky a prostory kolem nich, mezi nimi a zámek a terasa byly vybetonovány nebo pokryty škvárovým povrchem. Tyto zpevněné povrchy z terasy a částečně z okolí zámku byly před několika lety odstraněny, kolem stojících novostaveb jsou dosud dochovány. Před vznikem těchto novostaveb, z nichž některé byly při opravě zámku v roce 2003 a 2004 strženy a část dosud stojí, byl povrch zplanýrován (Veselý 1994, s. 3; Václav, expozice). Přebytečná odpadní zemina a suť byly navezeny pod vyhlídkovou terasu, před níž tak vznikla vysoká navážka, která je zarostlá náletovou vegetací. Střední část navážky je zarovnána do podoby druhé, o něco nižší terasy a v jejím středu byl před několika lety vyhlouben malý rybníček. Druhý nový rybník je pod jižním hospodářským dvorem, leží pod přirozenou říční terasou a jeho bazén je rovněž vyhlouben v nízké navážce. Voda je do něj svedena přes studánku ve svahu říční terasy a odvedena do původního odvodňovacího kanálu (Zudová 2007, s. 46 – 48; Říha 1948, s. 33; Prokopová 2006).

Asi největších změn doznal prostor kolem Jemčinského rybníka. Zdejší úprava byla dokončena roku 1820 a nesla se v krajinářském duchu. Terén byl mírně zvlněný, jak zde říční terasa přechází v nivu Nežárky. Kolem Jemčinského rybníka byla vytvořena partie s poli, loukami a porosty, kterou vedly zarovnané a pískem vysypávané stezky. U břehu rybníka byl travnatý obdélník psiho hřbitova s pahrbky s kamennými deskami se jmény psů (SOA JH, VS JH, inv. č. 4989; ČUZK, SK). Ve druhé polovině 19. století byla pole po obou stranách Jemčinského rybníka zalesněna a parkový porost také protkán cestami (SOA JH, VS JH, inv. č. 5052; SOKA JH, SMP, inv. č. 480). V první polovině 20. století, po zestátnění Jemčiny, byl jižně od Jemčinského rybníka vybudován nový most přes Nežárku, který se stal součástí nově stavěné silnice Hatín – Novosedly nad Nežárkou. Zatímco v úseku Hatín – Jemčina silnice využila stávající Hradeckou alej, kolem Jemčiny se nejprve napojila na cestu Jemčina – Zadní dvůr. U Jemčinského rybníka se z ní však odpojila a po mohutném náspu pokračovala přes nivu Nežárky na nový most (Cenia, NIKM, mapa). Tato silnice je využívána dodnes. Okolí

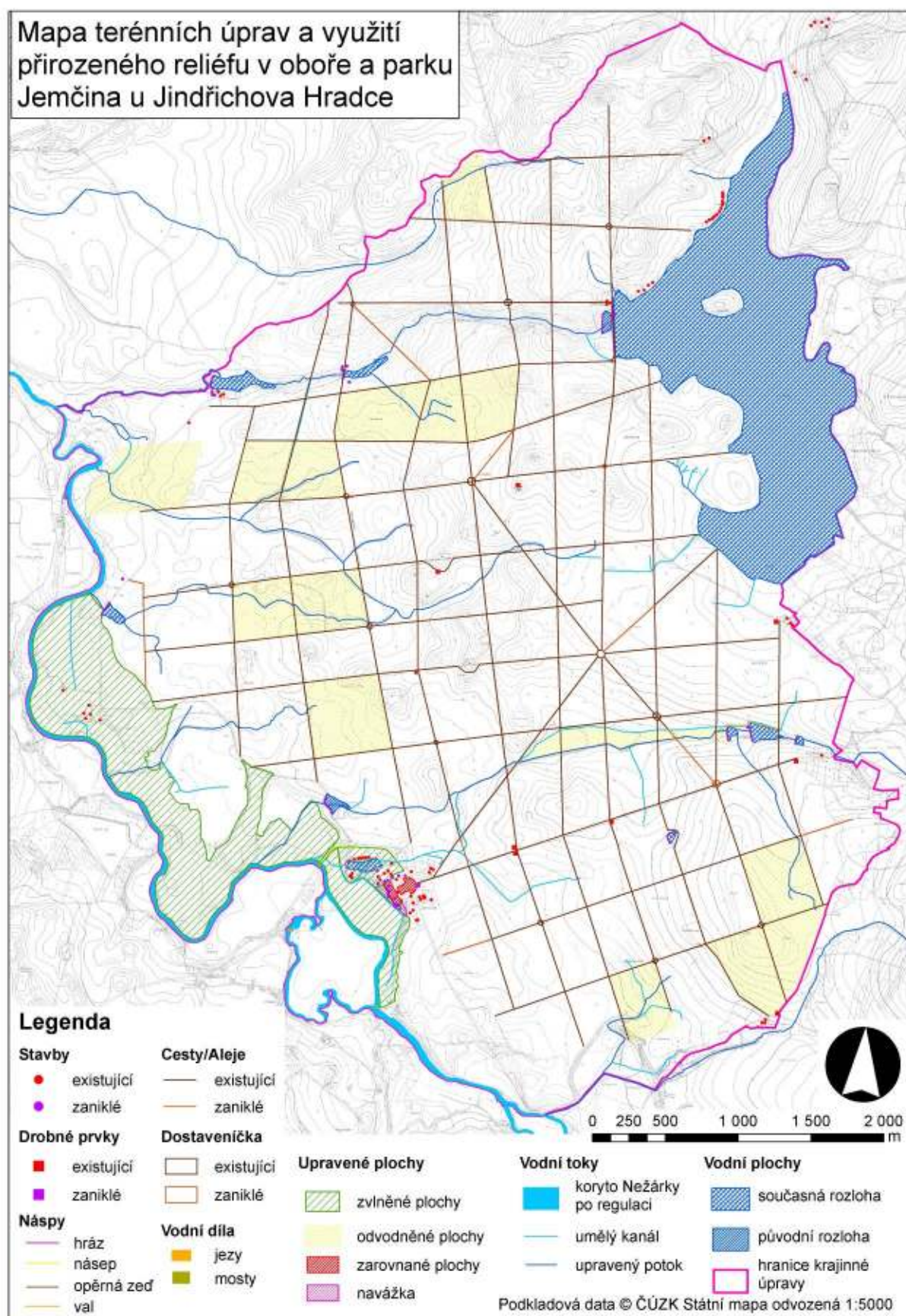
Jemčinského rybníka bylo ve druhé polovině 20. století zastavěno vojenskými objekty (viz výše zmíněné garáže a sklady) směrem k zámku a rekreačními objekty na jeho severním břehu. Tím se rybník a jeho okolí staly téměř nepřístupnými a až na skrovné zbytky cestní sítě se ze zdejší úpravy nic nedochovalo (Zudová 2007, s. 48).

Naopak nejlépe dochovalé jsou luční partie v nivě Nežárky mezi Jemčinou a Zadním dvorem, zejména pak louka přímo pod Jemčinou. Tento prostor byl před parkovou úpravou využíván jako vlhké louky a ani následně nebyl významně pozměněn. Louka pod zámkem byla odvodněna výše zmíněným kanálem. Dále byly na loukách vysazeny solitéry a skupiny dubů (tzv. clupms), na 244 jedinců (Kruml 1967, s. 91), z nichž se některé mohutné stromy dodnes dochovaly. Přirozeně, velmi mírně zvlněný povrch parkových luk (SOA JH, VS JH, inv. č. 5005) je na jihu vymezen Nežárkou a na severu svahem říční terasy. Ten byl jižně od Jemčiny směrem k Šimanovu osázen pásem stromového porostu. Severně od Jemčiny k Zadnímu dvoru byly na svahu a pod ním vysazeny další skupiny dubů (SOA JH, RA Černín, č. kart. 442, Beschreibung; SOA JH, VS JH, inv. č. 4989; Zudová 2007, s. 48 – 52; Bartuška a kol. 2008, s. 99 – 108; Friedrich 2001, s. 3 – 4). Významně však byl upraven tok Nežárky. V době vzniku obory i parku zde bylo přirozené meandrující říční koryto s pískovými nánosy při jesebních březích (ČUZK, SK; Smolová, Vítek 2007, s. 107 – 108). Když panství roku 1842 uzavřelo smlouvu s Vojtěchem Lannou o prodeji dřeva, byla její součástí i podmínka, že Lanna na své náklady usplavní Nežárku pro voroplavbu od Šimanova dále po proudu, což také bylo v následujících letech realizováno (SOA JH, VS JH, inv. č. 4662, f. 257, 258). Koryto řeky bylo napřímáno prokopáním meandrů, prohloubeno a její břehy byly vyčištěny od pískových nánosů. Další dílčí úpravy a napřimování toku byly provedeny ještě v 80. letech 19. století nákladem tzv. Lopicovy jednoty. Ovšem radikální návrh správce velkostatku Jičinského z roku 1891 na úplné napřimění části řeky tekoucí pod zámkem nebyl majitelem Jaromírem Černínem schválen (SOA JH, VS JH, inv. č. 4989; 5005; 5006; 5008; 5426; Teplý 1917 – 1931, s. 160 – 162, 183; Teplý 1920, s. 73; Václav, expozice; Kostečka 2006, s. 31; Muk 1939b, s. 114; Muk 1939a, č. 30, s. 2). Po úpadku voroplavby v první polovině 20. století (zcela ukončena byla roku 1942) již nebylo koryto Nežárky v tomto úseku více regulováno (Vaněk 1992, s. 208).

Sledujeme-li terénní úpravy Jemčiny, jsou nápadné následující skutečnosti. Nejvíce bylo s terénem pracováno v bezprostředním okolí zámku Jemčina, což souviselo s reprezentací a vysokými nároky na sídlo i jeho okolí. V samotné oboře byly úpravy především účelového rázu a spočívaly v odvodnění zamokřených částí a vybudování sítě alejí i loveckých stezek. Vypovídá to o vhodně zvoleném terénu pro oboru pro parforsní hony, který bylo možno rychle a relativně snadno upravit. Lovci se oborou pohybovali na koních, proto bylo třeba vybudovat pevné a rovné cesty. Jejich pohyb byl rychlý, proto nebyla věnována větší pozornost detailům

a propracování jednotlivých partií, jako tomu bylo např. v parku Krásný Dvůr, kde byl předpokládán spíše pěší pohyb návštěvníků. Jediná detailněji propracovaná partie je proto u zámku, kde se hosté zdržovali déle a pohybovali pomaleji. Pěší pohyb předpokládala i vycházková stezka v Evženově údolí, ta však byla vybudována až ve 30. letech 19. století, kdy význam Jemčiny celkově poklesl. Evžen Černín, který dal k jejímu zbudování podnět, pak upřednostňoval spíše procházku přírodou než složitě komponovaný celek.

Obr. č. 5: Mapa terénních úprav a využití přirozeného reliéfu v oboře a parku Jemčina u Jindřichova Hradce

5.4 Park v Petrohradě

5.4.1 Poloha Petrohradu

Petrohrad je malá obec o cca 700 obyvatelích v jižním cípu Ústeckého kraje, v bývalém okrese Louny. Obcí s rozšířenou působností jsou pro něj, stejně jako pro Krásný Dvůr, Podbořany, které leží severně od Petrohradu. Obec Petrohrad se skládá ze tří místních částí, přičemž zámek a park jsou na západním okraji místní části Petrohrad. Obec se až do roku 1895 jmenovala Chlumčany. V tomto roce se Chlumčany sloučily s osadou Petrohrad (Petršpurk, něm. Petersburg) pod stejnojmennou zříceninou hradu a přijaly její jméno (Špilar 2000, s. 22 – 23). Petrohrad, respektive Chlumčany, byly centrem a sídlem správy petrohradského panství, které vlastnila rodina Černínů od roku 1622 do roku 1945. Park se rozkládá severním, západním a jižním směrem od petrohradského zámku. Jeho rozloha je udávána 300 ha (Houda 1977, duben, s. 13; Synek 1937a, s. 47). Vymezit jeho hranice je však poměrně obtížné, neboť park přecházel plynule do okolní krajiny. Na sever od zámku se park mírně svažuje směrem k Podvineckému potoku. Parkově upravená část v zázemí zámku zde přecházela v polní krajinu pomocí několika alejemi lemovaných cest. Rozsáhlejší část parku byla jižně od zámku, kde poměrně prudce stoupala po úbočí Zámeckého vrchu se zříceninou starého petrohradského hradu, jenž byl zcela součástí parku, a po svazích Kozího a Spáleného vrchu. Tyto dva zalesněné kopce tvořily kulisu parkovým loukám. Byly již součástí lesů petrohradské obory, v níž se však nacházela také některá upravená místa.

5.4.2 Přírodní podmínky a zákonná ochrana

Podloží kopců Zámeckého, Kozího i Spáleného je tvořeno biotitickou, středně až hrubozrnnou žulou (tzv. tiský typ), jež vystupuje na povrch četnými výchozy. Svahy pokrývá hlinitokamenitá suť. Plošší část parku směrem k Podvineckému potoku leží na permokarbonských sedimentech. Jižněji jsou karbonské prachovce, jílovce, pískovce a arkózy, severněji permské jílovce, prachovce, pískovce a slepence (Sadilová 1983, s. 9 – 10; Fišer 2008, s. 3; Šamata, Čížek 2009; EVL Petrohrad; Bretšnaider a kol. 1964, mapa). Pozice území v geomorfologickém členění ČR je následující: provincie Česká vysočina, subprovincie Poberounská soustava, oblast Plzeňská pahorkatina, celek Rakovnická pahorkatina, podcelek Žihelská pahorkatina, okrsek Petrohradská pahorkatina. Nejvyšší body parku se nachází na jeho jižním okraji. Celý je do parkové úpravy zahrnut Zámecký vrch, jenž má dva vrcholy, vyšší a západnější Všeck svatých (480,1 m n. m.) a nižší Ovčí vrch (451,2 m n. m.). V pásu východně

od nich se vypínají Kozí (490 m n. m.) a Spálený vrch (499, 7 m n. m.), které leží na hranicích parkové úpravy. Naopak nejnižší místo, které lze ještě k parkové úpravě počítat, je na severu u Finklova rybníka na Podvineckém potoce (330 m n. m.). Na poměrně malé ploše je tak dosaženo docela velkého převýšení, čehož bylo využito i při utváření parku. Na většině území parku se vyskytují kambizemě, jen u Podvineckého potoka i modální fluvizem a pseudogleje (Fišer 2008, s. 3; Šamata Čížek 2009; EVL Petrohrad). Kromě Finklova rybníka na již zmíněném Podvineckém potoce, který leží na severní hranici parkové úpravy, bylo v parku několik malých rybníků. Z nich se jako jediný dobře zachoval rybník přímo u zámku. Klimaticky území leží na rozhraní mírně teplých oblastí MT10 a MT4 podle Quittovy klasifikace. Léto je průměrně dlouhé, mírně teplé a spíše sušší, přechodné období krátké s mírně teplým jarem a podzimem a zima normálně dlouhá, mírně teplá a suchá. Průměrná roční teplota se pohybuje kolem 7 °C (průměr července je 17 °C a průměr ledna -2 °C až -3 °C). Srážkové poměry jsou mírně ovlivněny srážkovým stínem Krušných a Doupovských hor, takže průměrný roční úhrn srážek činí 500 mm (Srový a kol. 1958, mapy II-1, II-7, II-13, III-13; Tolasz a kol. 2007, s. 24 – 25, 68 – 69, 232 – 233; Quitt 1971, s. 12 – 13, mapa; Sadilová 1983, s. 11 – 12; Fišer, Krásenský 2007, s. 3). Petrohrad spadá do Rakovnicko – žlutického bioregionu (1.16), leží poblíž nevýrazné hranice s Mosteckým bioregionem (1.1) (Culek a kol. 1996, mapa). Potenciální přirozenou vegetací je biková a/nebo jedlová doubrava (*Luzulo albidae – Quercetum petraeae, Abieti – Quercetum*) (Neuhäuslová a kol. 1998, mapa). Rekonstruovanou přirozenou vegetací jsou na skalnatých vrších květnaté bučiny (*Eu – Fagion*), na sever od zámku acidofilní doubravy (*Quercion roboti – petraeae*) a podél Podvineckého potoka luhy a olšiny (*Alno – Padion, Alnetea glutinosae, Salicetea purpureae*) a dubo – habrové háje (*Carpinion betuli*) (Sadilová 1983, s. 12 – 13; Mikyška a kol. 1969, mapa; Fišer, Krásenský 2007, s. 4).

Na Zámeckém vrchu byla v roce 1956 vyhlášena státní přírodní rezervace, jež byla pojmenována Háj Petra Bezruče. Navázala tak na ochranu, kterou nad tímto územím vyhlásil již roku 1939 jeho majitel Evžen Alfons Černín. Po roce 1992 byla tato oblast o rozloze 26,11 ha chráněna jako přírodní památka Háj Petra Bezruče. Ochrana byla původně vyhlášena pro hájová společenstva dubohabřin a suchých acidofilních doubrav s mohutnými exempláři stromů na výrazných žulových rozpadech a výchozech, později přibyla i ochrana populace páchníka hnědého (*Osmoderma eremita*). Cílem ochrany bylo zachování a zlepšení stavu starého porostu. Přestože ve starších návrzích péče bylo doporučeno udržovat zdejší porosty s volnějším zápojem a zachovat ráz lesoparku, lze srovnáním leteckého snímku z roku 1952 (Cenia, NIKM, mapa) a ze současnosti konstatovat, že se porost výrazně zahustil. Ve skutečnosti se po vyhlášení rezervace přestalo na většině území hospodařit a oblast se tak stala prakticky bezzásahovou. Péči o toto území mají provádět Lesy ČR, Lesní správa Žatec a garantuje ji Krajský úřad Ústeckého

kraje (Fišer 2008, s. 2 – 10; Fišer, Krásenský 2007, s. 11; Kuncová 1979, s. 18; Maršáková – Němejcová a kol. 1977, s. 134; Základní entomologický průzkum, s. 2, 8; Houda 1976, s. 12; Šamata, Čížek 2009; Hrušková, Turek 1987; MK, SPS, č. j. 1576/56-A/6, 5. 3. 1956; SPR Háj P. Bezruče 16. 3. 1987; Vaca 1978, s. 2 – 9). Na ochranu páchníka hnědého byla vyhlášena Evropsky významná lokalita Petrohrad, jež má rozlohu 34,3 ha. Je v ní zahrnuta celá přírodní památka Háj Petra Bezruče a dále část parkových luk jižně od zámku. Cílem ochrany přírody se tak stalo rozšířit přírodní památku, aby se kryla s rozlohou evropsky významné lokality (EVL Petrohrad; Fišer 2008, s. 8). V lednu 2011 podal Krajský úřad Ústeckého kraje návrh na zřízení přírodní památky Petrohrad o rozloze 45,11 ha, jež by zahrnovala celý Zámecký vrch a všechny parkové louky jižně od zámku (tj. na východě by sahala dále než evropsky významná lokalita Petrohrad). Přírodní památka Háj Petra Bezruče by zároveň byla zrušena. Cílem ochrany v nové přírodní památce Petrohrad má být především ochrana biotopů a druhů xylofágního hmyzu. S tím souvisí i návrhy na prosvětlení porostů až o 20 % ve dvou fázích do roku 2020, což by při vhodném provedení mohlo vrátit lesu na Zámeckém vrchu parkový charakter. Louky by měly být pravidelně spásány či alespoň jednou ročně sečeny (Šamata, Čížek 2009; Návrh vyhlášení ZCHÚ PP Petrohrad; Zákres hranic PP Petrohrad; Oznámení záměru na vyhlášení PP Petrohrad, č. j. 3467/ZPZ/2010).

V roce 1989 byl na západním okraji přírodní památky při cestě do Stebna vyhlášen památný dub (obvod kmene 893 cm, výška 25 m, stáří 900 let, údaje k roku 1998) (Tábor, Reš, Součková 2002, s. 50; Hrušková, Turek 1987; Reš 2004; Krátká 1989a). Okresní národní výbor v Rakovníku vyhlásil roku 1987 Klidovou oblast Jesenicko, kterou v roce 1994 Okresní úřad v Rakovníku vyhláškou změnil v Přírodní park. Přírodní park Jesenicko se rozkládá zejména jižně od Petrohradu, většina jeho rozlohy je v okrese Rakovník, a zahrnuje značnou část z bývalého petrohradského panství (Škoudlínová 1998; Okresní úřad v Rakovníku, vyhláška 2. 9. 1994). Přes petrohradský park vede širokým pásem nadregionální biokoridor Střela, Rabštejn – Pochvalovská stráž.

Zároveň je zámek i s celým parkem chráněn jako kulturní památka (Hušek 1985; Koutný 1965e; Kubálková 1990c; 4232915-1312 Petrohrad, okres Louny, areál zámku č. p. 1; Marek, Eismanová 2010). Dalšími kulturními památkami jsou zřícenina hradu, kaple Všetech svatých, pivovar u Finklova rybníka, hospodářský dvůr naproti zámku, jenž je ve špatném stavu a hrozí zřícením, dvě sochy sv. Jana Nepomuckého, kaplička a Boží muka. Chráněny jsou tedy všechny význačné a některé drobné památky, ovšem péče o ně závisí na vůli a možnostech vlastníků (Koutný 1965a; Kubálková 1990a; Koutný 1965b; Kubálková 1990b; Koutný 1965c; Král 1967a; Koutný 1965d; Maršáková 1987a; Král 1967b; Kubálková 1990d; MěÚ Podbořany,

č. j. Výst/04-277, 12. 5. 2004; MěÚ Podbořany, č. j. Výst/04-160, 16. 3. 2004; Žižka 2003; Rineš 2004).

5.4.3 Vznik a vývoj parku v Petrohradě

Petrohradský zámek byl ve druhé polovině 19. století jedním z hlavních sídel rodiny Černínů v Čechách a z toho důvodu se i zdejší park těšil velké pozornosti. Zatímco parky v Krásném Dvoře a na Jemčině nebyly po svém dokončení na přelomu 18. a 19. století již výrazněji upravovány a přeměňovány a péče o ně se soustředila více či méně na údržbu stávajícího stavu, případ petrohradského parku byl jiný. Byl kontinuálně využíván, a proto také upravován podle aktuálních potřeb. Park nebyl monumentálním lesním celkem jako Jemčina, ani ukázkovým dílem nejnovějších evropských trendů v zahradní tvorbě jako Krásný Dvůr a ani se nestal široko proslulou sbírkou dřevin jako Chudenice, ale měl sloužit k příjemnému trávení všedních dní hraběcí rodiny (Marek, Eismanová 2010). A při jeho budování bylo využito všech výhod relativně členitého reliéfu.

Ve druhé polovině 14. století byl postaven hrad na Vrchu Všech svatých, první zmínka o něm je z roku 1360. Obýván byl až do poloviny 16. století, kdy si na úpatí kopce Jaroslav Liebštejnský z Kolovrat nechal v letech 1559 – 1572 postavit tehdy moderní renesanční zámek. Pro účast na stavovském povstání však byl majetek jeho syna Jaroslava mladšího Liebštejnského z Kolovrat konfiskován a v roce 1622 koupil petrohradské panství Heřman Černín z Chudenic. Ten založil v roce 1651 na pozůstatcích části již značně pobořeného hradu kruhovou raně barokní kapli Všech svatých. Protože ještě téhož roku Heřman Černín zemřel, stavbu kaple dokončil až roku 1656 jeho dědic Jan Humprecht (Günzel 1906, s. 20; Fibiger 1969a, s. 103, 108, 111; Fibiger 1969b, s. 140, 144 – 147; Fibiger 1959, s. 248 – 249, 256 – 259; Kuča 2002, s. 113; Heber 1844, s. 232; Špilar 2000, s. 14). Za Černínů byl zdejší zámek, stojící na úpatí Zámeckého vrchu, několikrát přestavován. Zároveň vždy byla u zámku udržována i zahrada (SOA JH, VS P, inv. č. 575, f. 736, 739 – 740; inv. č. 786, f. 207 – 208, 235). Barokní zámek nechal postavit Heřman Jakub Černín. Stavba probíhala v letech 1694 až 1703 podle plánů Giovanniho Battisty Alliprandiho a pod vedením Giovanniho Domenica Bossiho. Další přestavbu, tentokrát v duchu francouzského pozdního baroka, jež do značné míry určila současný ráz budovy, zadal Prokop Vojtěch Černín architektovi Stephanovi Dieudonnému. Stavební práce vedl G. Pinter a byly realizovány v letech 1747 až 1752 (SOA JH, VS P, inv. č. 575, f. 4 – 5; Poche a kol. 1980, s. 43; Birner a kol. 1964, s. 194; Vlček 1999, s. 410; Anděl a kol. 1984, s. 373). Ve stejné době došlo k nové úpravě zahrady. Již barokní zámek byl obklopen okrasnou zahradou, která k němu přiléhala ze severu a z jihu a byla obklopena ohradní zdí. Její součástí

byl i malý ovocný sad jižně od čestného dvora. Na jihu na zahradu navazovaly zalesněné kopce s oborou. Na východ od obce Chlumčany (Petrohrad) se až k Finklovu mlýnu nacházela bažantnice (Schaller 1787, s. 110; SOA JH, VS P, inv. č. 2453; Muzeum Louny, kresba 1726; PřF UK, Mapová sbírka, 1. voj. map, C087, C104; Ponfíkl 1821, s. 71 – 72; SOA JH, VS P, inv. č. 575, f. 524 – 529; inv. č. 626, f. 207 – 210; inv. č. 786, f. 295 – 296).

V 80. letech 18. století se správy petrohradského panství ujal Jan Rudolf Černín. Jeho pozornost byla nejprve upřena na zakládání parku v Krásném Dvoře a obory na Jemčině, ale ve druhé polovině 90. let 18. století zahájil i úpravy kolem petrohradského zámku. Ty probíhaly postupně, začaly v bezprostředním okolí zámku a později se věnovaly jeho stále širšímu zázemí. Podílel se na nich nejen Jan Rudolf, ale stále více i jeho syn Evžen Karel a pak další dědici petrohradského panství. Autorem prvních úprav v parku byl kromě Jana Rudolfa krásnodvorský zahradník Födisch. Vznikla tak malá krajinářská úprava v hranicích barokní zahrady a nově byla založena cesta z Petrohradu do Stebna podél zámku a po úpatí Zámeckého vrchu. Pohodlně zpřístupnila v roce 1789 nově založený petrohradský hřbitov na severním úpatí Zámeckého vrchu. Zpočátku se Jan Rudolf snažil obnovit zanedbaný ovocný sad jižně od zámku (SOA JH, VS P, inv. č. 627, f. 305 – 309), ještě za jeho života však byl zrušen. Počátkem 19. století byla parková úprava rozšiřována dále od zámku. K jejímu plynulému napojení na bývalou barokní zahradu výrazně přispělo zbourání téměř celé ohradní zdi s výjimkou malé části zdi bývalé obory v roce 1818 (Kubálková 1990c; Koutný 1965e). Do krajinné úpravy byl především zahrnut Zámecký vrch se zříceninou a kaplí. Do stávajícího porostu byly prosekány a upraveny parkové cesty. Dále byly v park přeměněny louky a pole podél cesty na Zámecký vrch a na severním svahu Kozího vrchu jižně od zámku. Bylo zřízeno několik cest lemovaných alejemi k Podvineckému potoku (Špilar 2000, s. 18; Sadilová 1983, s. 17, 21 – 22; Ponfíkl 1821, s. 82 – 83; Heber 1844, s. 232).

Na dalších úpravách se již výrazně podílel Evžen Karel Černín, který roku 1821 převzal správu nad černínským majetkem. V roce 1830 byl západně od zámku postaven empirový domek a o osm let později byl mezi domkem a zámkem dokončen první skleník (SOA JH, VS P, inv. č. 626, f. 286). Další úpravy se soustředily do obory, kde byl v roce 1841 vystavěn tzv. Švýcarský dům, zároveň myslivna i odpočinkový pavilon v alpském stylu. Upravován byl i Zámecký vrch. Kaple, která byla za reforem Josefa II. odsvěcena, byla v roce 1843 opravena a navracena původnímu účelu. Byly vyčištěny zbytky hradní zříceniny od náletových dřevin a sutí a k nejvyšší zachovalé zdi byly přistavěny schůdky, takže začala plnit funkci rozhledny. Zároveň byla upravena vyhlídková plošina na bývalé baště před kaplí Všech svatých. Do parku i obory byla vložena řada drobných prvků. Tyto úpravy prováděl zahradník Antonín Födisch, který roku 1837 povýšil na okrasného zahradníka (SOA JH, VS P, inv. č. 573, f. 552; inv. č. 786,

f. 256 – 273; Günzel 1906, s. 31). K západnímu zámeckému průčelí nechal v roce 1846 Evžen Černín přidat monumentální železné schodiště, které však při následujících úpravách zaniklo. V roce 1848 byla rozšířena severní část parku za hranice bývalé barokní zahrady (SOA JH, VS P, inv. č. 573, f. 516). V letech 1862 a 1863 byl u Finklova mlýna postaven nový pivovar podle plánů architekta Josefa Zítka. Tím mohl být zrušen pivovar u zámku, jehož budovy byly strženy a na jejich místě postaveno nové západní zámecké křídlo. Původně vypracoval plány na přestavbu zámku také Josef Zítek, ale ty nebyly realizovány a stavbu vedl E. Kozlík. Evžen Černín v jejím průběhu roku 1868 zemřel, takže práce byly dokončeny až za jeho syna Jaromíra (1818 – 1908). K západnímu průčelí zámku byl z jihu připojen velký palmový a tropický skleník. Ke střednímu traktu zámecké budovy architekt Kozlík přidal dvouramenné schodiště, jež vedlo z čestného dvora přímo do velkého sálu v prvním patře. Podílel se také na projektování úprav v parku, zejména stavebních prací a oprav (SOA JH, VS P, inv. č. 573, f. 438 – 443, 530 – 534). Východní křídlo zámku získalo novogotickou fasádu (Rott 1902, s. 783, 785; Rott? 1907, s. 49 – 52; Synek 1937a, s. 32 – 33; Vejvoda 1923, s. 98; Wirth a kol. 1957, s. 580; Härtel 1958; Špilar 2000, s. 20 – 21; Jirásek 1896, s. 32; Krtilová 1954, s. 22 – 24; Kuthan 2001, s. 119; Anonym b. d. c; PL Petrohrad, fotografie; OÚ Petrohrad, fotografie; NG, inv. č. K 25441; NPÚ, ÚP, fototéka, inv. č. F 9.021; SOA JH, VS P, inv. č. 575, f. 253 – 283).

Poslední větší úpravy zámku a parku proběhly počátkem 20. století, kdy se majitelem velkostatku stal Evžen Jaromír Černín (1851 – 1925). Na úpravách se výrazně podílela i jeho manželka Františka Černínová, rozená von Schönburg – Hartenstein (1857 – 1926), jež zde uplatnila svoji malířskou zálibu a vidění krajiny. Roku 1913 byly strženy skleníky u západního křídla zámku a nahrazeny novobarokním pavilonem. Zároveň byly postaveny nové skleníky západně od empírového domku. Byla vytvořena tzv. Františčina stezka, což byla procházková cesta zámeckým parkem k Vrchu Všech svatých. Nově byly komponovány některé průhledy, což si vyžádalo rozsáhlé kácení v parku, ale i výsadby nových, často cizokrajných dřevin. Tyto úpravy prováděl zahradník Ferdinand Synek (Synek 1937a, s. 33 – 38, 47 – 48; Dobrý 1931, s. 17; Houda 1977, duben, s. 13). Za první světové války byl v části zámku zřízen lazaret, kde v dubnu 1915 vypukl požár, který budovu značně poničil, zejména západní a střední trakt. Opravy začaly ještě téhož roku a dokončeny byly v červnu 1918. Zároveň byla odstraněna většina novogotických prvků z fasády východního křídla. Přestavbu projektoval architekt Sobotka (Synek 1937a, s. 35 – 37; Špilar 2000, s. 23; Sadilová 1983, s. 17; Muzeum Chudenic, inv. č. P4330, P4332; NPÚ, ÚP, fototéka, inv. č. F 45.900). V první polovině 20. století byly park i zámek udržovány v dobrém stavu (Cenia, NIKM, mapa).

V roce 1945 byl Petrohrad, stejně jako ostatní majetky Evžena Alfonse Černína (1892 – 1955), zkonfiskován na základě tzv. Benešových dekretů a stal se majetkem státu. V letech 1946

až 1948 Národní kulturní komise roztrídila převzaté architektonické památky, Petrohrad se však nedostal do I. kategorie památek, kterým byla věnována zvláštní péče a byly postupně zpřístupňovány veřejnosti (Nauman 1958, s. 70). Proto bylo pro něj hledáno jiné využití. Až do roku 1966 užívaly východní křídlo Státní lesy a statky. V roce 1948 převzalo zámek Ministerstvo školství a osvěty, jež jej využívalo jako ozdravovnu. A v roce 1952 zámek a jeho bezprostřední zázemí získal Okresní úřad národního zdraví, který v něm zřídil psychiatrickou léčebnu (Špilar 2000, s. 28 – 31; Houda 1977, březen, s. 14; Sadilová 1983, s. 18). Ta zde pod názvem Psychiatrická léčebna Petrohrad a jako příspěvková organizace Ústeckého kraje funguje dodnes. K léčebně patří i malá část parku mezi zámek a cestou do Stebna. Tato část je oplocena novodobým drátěným plotem, což fyzicky i pohledově odděluje zámek od jižní části parku. Je to však nejlépe a pravidelně udržovaná část (Špilar 2000, s. 42, 54, 56, 58; Zápal 2002; Marek, Eismanová 2010). Louky, jež tvořily petrohradský park, patří Státnímu statku Jeneč, který je dnes v likvidaci. O pozemky tedy nikdo nepečuje. Jen ovčín a některé parcely v jeho okolí na jižním okraji parku pod Zámeckým vrchem vlastní Petrohradská, spol. s r. o., která se zde věnuje chovu skotu. Lesní pozemky na Zámeckém vrchu i v bývalé oboře spravují Lesy ČR, Lesní správa Žatec. V bývalé oboře je běžně lesnický hospodařeno.

5.4.4 Popis parku, celková kompozice a jednotlivé prvky

Petrohradský park se skládal ze dvou hlavních typů porostů. Jeden tvořily parkové louky se skupinami stromů či mohutnými jedinci severně a jižně od zámku, druhým pak byl zalesněný a balvanitý Zámecký vrch. Z jihu na park navazovala rozlehlá obora, která s ním byla poměrně úzce propojena. Budování parku probíhalo ve třech hlavních etapách. První byla nejdelší a trvala od 90. let 18. století do 20. let 19. století a jejím iniciátorem byl Jan Rudolf Černín. Tehdy byl park založen v jeho současné rozloze a byly mu vtisknuty základní rysy. Další fáze nastala ve 40. a 50. letech 19. století a nechal ji provést Evžen Karel Černín. Týkala se jak parku, tak obory, do které byly vloženy parkové prvky. Poslední etapa byla realizována ve druhém desetiletí 20. století, kdy byly podle přání Evžena Jaromíra a Františky Černínových nově upraveny parkové louky (Špilar 2000, s. 18 – 23).

Jednotlivé prostory parku byly od sebe oddělené a zároveň spolu provázané pomocí pohledových vazeb. Takto můžeme vyčlenit tři hlavní prostory, z nichž se park skládal. Prvním byla louka severně od zámku, která přecházela v pole a mírně se svažovala k severu směrem k Podvineckému potoku a Finklovu rybníku. S nimi byla propojena cestami lemovanými alejemi. Druhým parkovým prostorem byla velká louka jižně od zámku, která naopak stoupala k jihu a přecházela v oboru. A třetím pak „divoká“, lesní část na Zámeckém vrchu. Zároveň

každý z těchto tří hlavních celků byl poměrně rozlehlý a řešený celkově jako jeden velký prostor, což odkazuje na klasicistní koncept parkových úprav (Wirth, Müllerová 1961, s. 181).

Kompoziční uspořádání parku v Petrohradě však také částečně vycházelo, obdobně jako v Krásném Dvoře, z konceptu malebnosti (picturesque). Podobně jako v Krásném Dvoře se i tady Jan Rudolf Černín snažil uplatnit Hirschfeldovy a Chambersovy zásady o čtyřech částech malebného parku: části veselé – příjemné, melancholické – strašidelné, romantické a vznešené. Dobře propracovaná byla strašidelná část, pro kterou byl využit hustý lesní porost plný skalních výchozů na Zámeckém vrchu, do nějž byly vloženy parkové cesty. Návštěvník procházel uzavřeným a stísněným prostorem, až vystoupal ke kapli Všech svatých, kde se před ním znenadání otevřel pohled na celý park. Okolí kaple tak mohlo představovat jinak chybějící vznešenou část. Druhou rozlehlou a dobře propracovanou partií byla část romantická, již tvořily parkové louky s celou soustavou pohledů a průhledů. Za veselou – příjemnou část pak může být považován čestný dvůr a jeho zázemí s květinovou výzdobou (Kavina a kol. 1942, s. 163; Ponfíkl 1821, s. 83).

Park byl založen na ploše bývalé barokní zahrady, která obklopovala zámek ze severu i z jihu a byla obehnaná zdí. Nebyla však nijak náročně ztvárněna, v jižní části byl sad. Na severu za zahradou následovala pole, kdežto na jihu, kde stoupala do kopce, k ní přiléhala rovněž ohrazená část obory s velkými pastvinami a neoplocený, lesnatý Zámecký vrch, na jehož severním svahu bylo několik políček (SOA JH, VS P, inv. č. 2453; Muzeum Louny, kresba 1725; NPÚ, ÚP, fototéka, inv. č. 70.186; Ponfíkl 1821, s. 71 – 72). Tyto pozemky se staly součástí parku. Na severu byla v 90. letech 18. století nově, v přírodně – krajinářském duchu ztvárněna plocha bývalé barokní zahrady. Pole mezi zahradou/parkem a Podvineckým potokem zůstala zachována, ale byly mezi ně vloženy dvě nové cesty k potoku, které byly osázeny alejemi. Doplnily tak starou vozovou cestu z Petrohradu/Chlumčan do Černčic, kolem níž byla alej již z barokní doby (SOA JH, VS P, inv. č. 2453; II 2249; inv. č. 573, f. 380; ČUZK, SK). V 50. letech 19. století byla severní část parku o něco rozšířena za hranici barokní zahrady směrem k severu a k západu. Ve stejné době bylo parkově upraveno okolí Finklova rybníka, zejména část mezi mostkem přes Podvinecký potok na nejzápadnější cestě a rybníkem. Široká a travnatá niva byla změněna v parkovou louku vysazením stromů a zřízením několika cest. Na rybníce byl vybudován umělý ostrůvek, který byl s břehem propojen dřevěným bílým mostkem (SOA JH, VS P, inv. č. 2248; NA Praha, SMP, inv. č. 81; Cenia, NIKM, mapa). Pohled přes rybník a mostek k jihu na park a zámek se stal velmi oblíbeným a často zobrazovaným (SHZ JH, inv. č. JH00947; NZM, zámek Kačina; NA Praha, SK, dupl., inv. č. 7558). Na ostrůvku se pořádaly koncerty (Rott 1902, s. 782; Rott? 1907, s. 49). V roce 1873 byla severně od Podvineckého potoka dobudována železnice Plzeň – Žatec a zřízena na ní zastávka.

Nejzápadnější cesta z parku k potoku byla prodloužena k zastávce. Stala se tak hlavní přístupovou cestou do parku a její okolí i alej byly pečlivě udržovány. V první polovině 20. století byly alejové stromy a keře dokonce pravidelně sestřihávané, aby pohledově oddělily sousedící pole (Dobry 1931, s. 16; Rott 1902, s. 782; Rott? 1907, s. 49; Kuča 2002, s. 114; Synek 193?a, s. 49 – 50).

Na jihu zaujímal barokní zahrada jen poměrně malou plochu čestného dvora a jeho nejbližšího okolí. Odpovídá jí v podstatě dnešní oplocená část parku, jež přísluší k psychiatrické léčebně. Od zámku vedla do sedla mezi Zámeckým a Kozím vrchem cesta lemovaná alejí (SOA JH, VS P, inv. č. 2453). Krajinná úprava byla na přelomu 18. a 19. století založena po obou stranách této cesty. Východněji byla původně oplocená, luční část příslušející k oboře, západně malá pole, louky a les na Zámeckém vrchu. Pole byla zrušena, ale luční a lesní porosty byly zahrnuty do parkových úprav, což přineslo výhodu již vzrostlých porostů. Rostly zde především duby a lípy, které byly zejména na Zámeckém vrchu doplněny ještě o buky, habry, javory a jasany. Tím, že byly tyto porosty začleněny do parku a nebylo s nimi nikdy lesnický hospodařeno, si uchovaly charakter přirozených suťových lesů (Šamata, Čížek 2009; Fišer 2008, s. 3 – 4; Maršáková – Němejcová, Mihálik a kol. 1977, s. 134; Kuncová 1979, s. 18; Hrušková, Turek 1987). Les na Zámeckém vrchu nechal v letech 1812 až 1815 prosvětlit a parkově upravit Jan Rudolf Černín (Ponfíkl 1821, s. 82; Heber 1844, s. 232; Špilar 2000, s. 18). Ve 40. letech 19. století byl upraven především vrchol s kaplí Všech svatých a zříceninou hradu a provedeny probírky porostů na svazích. Vrchol Všech svatých byl podstatně méně zarostlý, než je dnes, takže poskytoval široký výhled do všech světových stran. Současníci zaznamenali, že byl odtud vidět Gotický templ v Krásném Dvoře, čímž byla tato dvě blízká černínská panství pohledově provázána. Více se také uplatňovaly jeho četné skalní výchozy a balvany, které jsou nyní zarostlé v porostu (Špilar 2000, s. 20; Synek 193?a, s. 13; Synek 193?b, s. 15; Ponfíkl 1821, s. 91 – 92; Günzel 1906, s. 19; PNP, inv. č. SG 3177; PL Petrohrad, fotografie; SHZ JH, inv. č. JH1961; Cenia, NIKM, mapa; UDU AV ČR, sig. W-C-20/23; sig. W-C-20/26). Úpravy na počátku 20. století se naopak soustředily na parkové louky, kde byly provedeny probírky stávajících porostů a jejich přemodelování. Zároveň byly vysazeny nové, často exotické dřeviny (Synek 193?a, s. 47, 52 – 53). Voda se v parku uplatnila především v podobě několika drobných rybníčků, které zrcadlily jednotlivé partie.

Petrohradský park je poměrně dendrologicky bohatý (Hieke 1984, s. 304; Hieke 1970a, s. 295; Maloch 1929/30b, s. 138; Zápal 2002; Jehlík 1959; Sadilová 1983, s. 22 – 31). Jeho základ tvoří domácí dřeviny, zejména duby, lípy, habry, buky a javory. Ty byly již v polovině 19. století (SOA JH, VS P, inv. č. 626, f. 281, 284 – 285), ale zejména na počátku 20. století doplňovány dalšími výsadbami cizokrajných i domácích dřevin. Podle inventarizace z roku 1983

rostlo v parku 30 druhů a kultivarů jehličnanů a 92 listnáčů (Sadilová 1983, s. 27). Podle údajů B. Reše (Reš, Dřeviny HZP) je v současnosti v parku jen 62 druhů. Přesnější budou údaje Neumannové (2001, s. 3), která uvádí 86 druhů listnáčů a 25 jehličnanů. Úbytek oproti roku 1983 není překvapivý, protože o park nebylo s výjimkou okolí zámku pečováno (Zápal 2002; Marek, Eismanová 2010). K parku z jihu přiléhal obora, jež tvořila jeho kulisu a zároveň pokračování. Byli v ní chováni jeleni, později spolu s daňky a od roku 1852 to byla daňčí obora. Zrušena byla za první světové války (Novák 1969, s. 188, 202, 209). Hospodaření v ní měl sice na starosti lesní úřad, ale bylo odlišné od běžných lesů. Zásahy musely být výslovně schváleny majiteli panství. Byly šetřeny staré porosty a důležitou roli hrál ohled na estetické požadavky. Značný podíl v druhové skladbě porostů si obdobně jako na Zámeckém vrchu udržely listnáče (zejména duby, lípy, javory, břízy, jasany), které byly doplněny smrky a borovicemi (Novák 1969, s. 55, 63, 71 – 72; Nožička 1957, s. 337; Hanuš 1978).

Park byl po celé 19. století průběžně doplňován drobnými stavebními a sochařskými prvky, které tvořily dominanty a určovaly charakter jednotlivých prostorů. V průběhu 20. století tyto prvky značně utrpěly, neboť nebyly udržovány a zejména různé altánky zcela zanikly. Naopak sochy, křížky a kapličky se většinou dochovaly a v posledních desetiletích byly obnoveny. Nejvýznamnější stavbou, kromě zámku, jež dominovala celému parku, je raně barokní kaple Všech svatých. Kaple má kruhový půdorys a výraznou, zašpičatělou střechu. Stala se poznávacím znakem petrohradského parku, byla k ní směřována většina průhledů a od ní se otevíral pohled přes celý park. Postavena byla v letech 1651 – 1656. V 80. letech 18. století byla v důsledku reforem císaře Josefa II. odsvěcena, ale záhy se stala důležitou součástí parku a roku 1818 byla rekonstruována. V roce 1843 do ní byl na přání Evžena Karla Černína vrácen oltář a byla opět vysvěcena. Kaple se dočkala oprav ještě v letech 1860, 1903 a 1927 (Günzel 1906, s. 19 – 20; Rott 1902, s. 787; Rott? 1907, s. 52 – 53; Jirásek 1896, s. 32). Ve druhé polovině 20. století byla udržována jen v nejnutnější míře, takže její stav je velmi zanedbaný. Největší opravy se dočkala v roce 1997, kdy dostala novou střechu (Koutný 1965b; Kubálková 1990b; Špilar 2000, s. 59; Vaca 1978, s. 2, 11; PL Petrohrad, fotografie). Po znovuvysvěcení kaple v polovině 19. století následovaly další úpravy v jejím okolí. V roce 1846 byla na zbytcích bašty, upravené jako hladomorna či studna, postavena otevřená vyhlídka se zábradlím. A roku 1847 bylo od náletových dřevin vyčištěno okolí zdi zříceniny. Ke zdi byly přistavěny schody a na jejím vršku vybudována ještě jedna vyhlídka. Na zeď bylo přistavěno i cimbuří, aby byl zdůrazněn starobylý původ hradu. Zřícenina se dodnes dochovala v poměrně dobrém stavu, včetně vyhlídky (Vejvoda 1923, s. 98; Rott? 1907, s. 53; Günzel 1906, s. 19; Anonym b. d. c; Koutný 1965a; Kubálková 1990a). Na jižním svahu Zámeckého vrchu se již od barokní doby nacházel ovčín. Ve druhé polovině 20. století byl přebudován na malý kravín a takto je dodnes

využíván. Při cestě ze Zámeckého vrchu k zámku stojí obdobně staré stavení zvané Poustka. Leží uprostřed parkových luk, ale vždy od nich bylo pohledově izolováno hradbou stromů (ČUZK, SK).

Když sejdem po této cestě až k zámku, u rozcestí se silnicí do Stebna nalezneme obnovený litinový kříž na kamenném podstavci z 19. století, jenž stojí na místě staršího, snad dřevěného kříže (UDU AV ČR, sig. W-C-20/28). Nedaleko zámeckého kostela na kraji parku se nachází socha sv. Wolfganga, která zde byla vztyčena v roce 1898 u příležitosti osmdesátých narozenin Jaromíra Černína jako dar od jeho dětí a švagrů. Socha je dílem teplického sochaře Josefa Seiche. Poškozená socha byla v roce 1984 opravena, ale záhy byla část z ní opět uražena (Rott 1902, s. 798; Poche a kol. 1980, s. 44; Koutný 1965e; Anonym b. d. c; NPÚ, ÚS, fotografie; Špilar 2000, s. 53; Maršálková 1987b). Severně od zámku v parku stojí nízký obelisk z roku 1908, který byl darem pro Jaromíra Černína k jeho devadesátinám (Koutný 1965e; Maršálková 1987b; Houda 1977, duben, s. 13; Kubálková 1990c). V severní části parku stál ještě osmiboký hudební pavilon. Byla to otevřená stavba na kamenné podezdívce. Zanikl po roce 1960 (PL Petrohrad, fotografie; Houda 1977, duben, s. 14). Další drobné památky jsou při silnici do Stebna. Směrem od Petrohradu to je po pravé straně cesty trojboký obelisk Nejsvětější Trojice z roku 1721. Je zakončen špičatou dřevěnou zvonici z 19. století, zvon v ní však chybí. Sloup byl v 80. letech 20. století poškozen, ale dnes je nově opravený (Rott 1902, s. 798; Wirth a kol. 1957, s. 580; NPÚ, ÚS, fotografie; Kubálková 1990c). O několik metrů dále stojí rovněž opravená výklenková kaplička s reliéfem Panny Marie Lurdské, která zde byla postavena na připomínku padlých v první světové válce (Kubálková 1990c; Houda 1977, duben, s. 14; NPÚ, ÚP, Ústřední seznam). Po levé straně mineme hřbitov, který leží na severním svahu Zámeckého vrchu a byl založen roku 1789. Zpočátku byl velmi malý, takže si vyžádal několikeré zvětšení a to v letech 1881 a 1897. Poslední rozšíření proběhlo v letech 1927 až 1930, kdy hřbitov získal svoji současnou rozlohu (Rott 1902, s. 797; Špilar 2000, s. 18, 25 – 26). Pokračujeme-li směrem ke Stebnu, po několika stovkách metrů stojí při levé straně cesty opravená Boží muka. Jsou téměř identická s Božími muky u polní cesty do Bílence, která pochází z poloviny 18. století (Král 1967a; PřF UK, Mapová sbírka, 1. voj. map., C104). Mají podobu 4,5 m vysokého sloupu obdélníkového půdorysu. Ještě blíže ke Stebnu, již na jeho katastru, je vpravo od cesty na návrší zvaném Baba litinový kříž z roku 1857 na mohutném kamenném podstavci (SOA JH, VS P, inv. č. 573, f. 439). Tento kříž byl opraven v roce 2008. Nedaleko kříže, dále od cesty v louce, stojí středověký kamenný smírčí kříž, snad ze 14. nebo 15. století (Anonym b. d. c). U cesty do Stebna, poblíž zámku stála ještě jedna socha, kterou zde nechal vztyčit v roce 1801 Jan Rudolf Černín. Nic bližšího o ní ale není známo, zanikla ve 20. století (Rott 1902, s. 798). U mostu přes

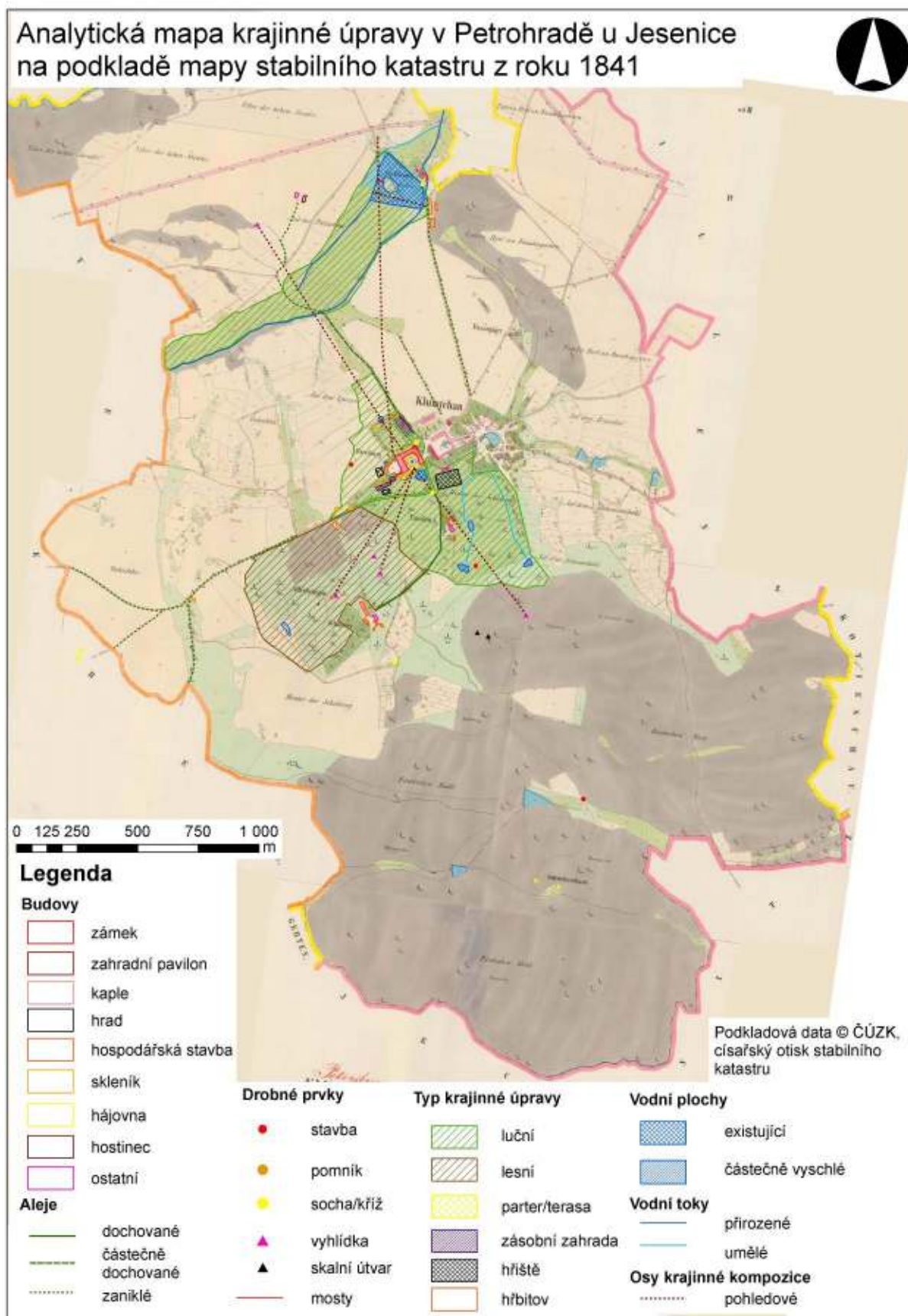
Podvinecký potok u Finklova rybníka stojí barokní socha sv. Jana Nepomuckého z roku 1741 (Poche a kol. 1980, s. 44).

V parku bylo ještě několik dalších stavbiček, z nichž však nezůstalo vůbec nic. U Finklova rybníka stál kromě pivovaru z let 1862 – 1863, který je dnes téměř prázdný a nevyužívaný, ještě starý mlýn. Ten přestal být používán po druhé světové válce a v roce 1984 byl zchátralý mlýn stržen a nahrazen čerpací stanicí závlahového systému (Špilar 2000, s. 53, 106). Severně od zámku na kraji parku stála fíkovna z druhé poloviny 19. století, která byla před rokem 1977 stržena a na jejím místě byla počátkem 80. let 20. století postavena čistička odpadních vod. Při fíkovně byla zeleninová zahrada, zakrytá hradbou stromů a keřů (Synek 1937a, s. 51; Sadilová 1983, s. 25, 35 – 36; Houda 1977, duben, s. 13; PřF UK, Mapová sbírka, 3. voj. map., 3951-1; SOA JH, VS P, inv. č. 2386; 2387). Poté, co byly strženy staré skleníky a na jejich místě u jižního průčelí západního křídla zámku vybudován nový zahradní pavilon, byla mezi tímto pavilonem a empirovým domkem z roku 1830 zřízena menší terasa se zahrádkou, dřevěným altánem a voliérou, jež vznikla z části bývalých skleníků. Nedaleko byl ve 30. letech 20. století vytvořen tenisový kurt, na jehož místě později bylo hřiště a dnes je zde travnatá plocha (Synek 1937a, s. 53 – 54; Houda 1977, duben, s. 14; Muzeum Chudenice, inv. č. P4330; NPÚ, ÚP, fototéka, inv. č. F 45.900; PL Petrohrad, fotografie). U některých staveb není známá ani jejich přesná lokalizace. Týká se to dřevěné kuželny ve staré oboře na svazích Kozího vrchu nebo také dřevěného rybářského domku u Stebenského rybníka (SOA JH, RA Černín, č. kart. 442, Beschreibung; VS P, inv. č. 573, f. 438, 532, 613).

Strmá skalní stěna na Ovčím vrchu, pod níž bylo vybudováno odpočívadlo, dostala jméno po německém romantickém spisovateli Jeanu Paulovi (vlastním jménem Johann Paul Friedrich Richter, 1763 – 1825), který pod ní prý rád sedával. Nad touto skálou na vyvýšenině stála Hubertova vyhlídka (Rott 1902, s. 795; Synek 1937a, s. 53; Houda 1977, duben, s. 14). Pod Kozím vrchem na křížení čtyř cest stál dřevěný altánek zvaný Kolotoč (Synek 1937a, s. 53; Houda 1977, duben, s. 14). Z těchto altánků se již nic nedochovalo. Kromě staveb a altánků byla v parku řada dřevěných a železných laviček, stolků anebo i houpačka pro odpočinek na vycházce (SOA JH, VS P, inv. č. 1984, s. 5; inv. č. 573, f. 438 – 439).

Některé drobné prvky byly vloženy i do obory. Největší stavbu představoval Švýcarský dům, jenž byl vystavěn v roce 1841 a sloužil jako myslivna a pavilon. V roce 1977 již je uváděn jako značně zpuštělý a dnes z něj již nic nezbylo (Rott 1902, s. 793 – 794; Houda 1977, duben, s. 14; Muzeum Jesenice, Krouza 1938). Při cestě od ovčína stojí barokní socha sv. Jana Nepomuckého z roku 1747 (Rott 1902, s. 798; Špilar 2000, s. 16; Poche a kol. 1980, s. 44; Anonym b. d. c). Cestu na Kozí vrch lemovaly velké balvany a skály. Jedna ze skalních bran dostala jméno Eustachova jeskyně a nacházelo se u ní odpočívadlo se svatým obrázkem.

Obr. č. 6: Analytická mapa krajinné úpravy v Petrohradě u Jesenice na podkladě mapy stabilního katastru z roku 1841

Pozornost vzbuzoval i velký viklan zvaný Kolumbovo vejce a balvan s prohlubní, v níž byla spatřována obětní mísa starých pohanských obyvatel kraje, v jiném viklanu byla spatřována hlava Jupitera. Cesta tudy byla částečně vedena po dřevěném visutém chodníku, který byl nazýván čertovým mostkem. Nahoře na Kozím vrchu se pak nacházel tzv. kůrový domeček, což byl dřevěný vyhlídkový altán se střechou pokrytou kůrou (Rott 1902, s. 794 – 796; Rott? 1907, s. 56 – 57; Synek 193?a, s. 12 – 13; Synek 193?b, s. 13 – 14; Houda 1977, duben, s. 14; SOA JH, RA Černín, Deníky E. Černína, Merkwürdigkeiten; PL Petrohrad, fotografie; OÚ Petrohrad, fotografie). Na rozcestí k Petrohradu, Jesenici a Švýcarskému domu stojí dnes nově opravená barokní kaplička z první poloviny 18. století. Byla mj. inspirací pro kapličku – pomník padlým u zámku (Koutný 1965c; Synek 193?a, s. 56).

5.4.5 Využití přirozeného reliéfu a terénní úpravy v parku u Petrohradu

Širší okolí Petrohradu je poměrně členité se skalnatými vrchy a hluboce zaříznutými údolím. Na řadě míst se nachází skalní výchozy či balvanité sutě. Samotný park se rozkládá na zvlněném svahu, který se zvedá od severu k jihu. Jeho horizont na jihu vymazuje řada vrcholů (Zámecký, Ovčí, Kozí, Spálený), za nimiž terén klesá do lesního porostu bývalé petrohradské obory. Severní horizont je méně dominantní a tvoří ho hrana svahu, který se zvedá k severu od Podvineckého potoka. Mezi těmito dvěma horizonty se rozkládal park, který bylo možné z vyhlídkových míst na jihu i severu přehlédnout.

Okolí petrohradského zámku mělo pro založení malebného parku několik výhod, ale také značné nevýhody, takže Jan Rudolf Černín svůj první a nejvíce reprezentativní park založil v Krásném Dvoře. Výhodu představoval zejména Zámecký vrch se svými skalisky, kaplí, zříceninou a širokým rozhledem. Také převýšení mezi nejnižším a nejvyšším bodem parku je dosti velké a činí 150 metrů (Houda 1977, březen, s. 14). Ovšem terén je tvořen „pouze“ k severu skloněným svahem. Ten se od vrcholů svažuje nejdříve dosti prudce a pak pozvolněji do údolí Podvineckého potoka (NA Praha, SK, dupl., inv. č. 7558). Chybí zde tedy výraznější členitost v samotné ploše parku. Druhou nevýhodou je absence většího a vodnatějšího toku blízko zámku, který by umožnil více využít vodního prvku k ozvláštnění parku.

Na seznámení se s podobou krajiny před založením parku můžeme opět použít zápis z písemného operátu k prvnímu vojenskému mapování z 60. let 18. století: „Petrohrad leží na svahu starého Zámeckého vrchu, příznačně doplněného zpustlým hradem, na kterém stojí pevná kaple Všech svatých. Pod tímto prvním vrchem stojí v křovinatém svahu zděný ovčín. Nejvyšší kopec Spálený a kopec Špičník (Hoche Anger) dominují nad okolím Chotěšova, zvláště z nejvyššího kopce je celý terén poměrně dobře přehlédnutelný. Nejdůležitějšími stavbami

v Chlumčanech jsou pevný zámek, k němu přináležející byty úředníků a stejně pevný dvůr. Tyto budovy obklopuje zeď, za níž je ještě sad a obora. Neméně důležitá je ke zdi přiléhající sýpka. Mezi vesnicí Chlumčany a zděným tzv. Finklovým mlýnem se rozkládá křovinatá a dřevinným náletem zarůstající bažantnice. U mlýna je jeden velký a několik menších rybníků, které jsou jen málo bažinaté. Půda v bažantnici je písčitá, proto použitelná pro utáboření mužstva i trénu, rybníky jsou ale použitelné jen pro napájení koní. Z Kozího vrchu, pokud by byl prokácený, by bylo možné vojensky ovládat Zámecký vrch. (...) Cesty skrz lesy jsou hodně kamenité, a proto obtížně průchodné. Ostatní cesty jsou celoročně sjízdné i pro těžké povozy a mají zpevněný povrch. Z Chlumčan do Stebna se musí jet přes zámecké nádvoří. Tato cesta a cesta k stebenské pile vedou na několika krátkých úsecích mezi skálami, které se tyčí do výšky čtyř až pěti sáhů. Pěší stezka do Jesenice je sjízdná i na koni. Lesy směrem k Jesenici jsou vysokokmenné, řídké a hodně kamenité, takže pro jízdu nevhodné. Na jednom lépe schůdném místě je rybník vhodný pro napojení koní“ (NA Praha, 1. voj. map., popis, sekce 104).

Také v petrohradském parku terénní úpravy souvisely s osazováním dřevinami, cestní sítí, budovami a vodou. Nejvíce pozměněnými místy jsou bezprostřední okolí zámku a vrch Všech svatých, tedy ta nejvíce ovlivněná stavebními aktivitami. Ostatní, drobné, stavby si vyžádaly jen menší změny ve svém okolí. Velká péče byla věnována cestám, což bylo ostatně typické pro všechny parky. Jejich síť byla postupně doplňována po celé 19. století i na počátku 20. století. Parkové cesty byly pečlivě a pravidelně udržované a vysypávané pískem (SOA JH, VS P, inv. č. 627, f. 307; inv. č. 573, f. 380, 409, 517, 551 – 552, 557, 608; Jirásek 1896, s. 32). Široké cesty pro povozy měly zpevněný povrch. Šířka vozových cest byla 3 až 4 metry, parkových vycházkových 1 metr. Vybudování cest a stezek, zvláště na balvanitém Zámeckém vrchu a v oboře, si vyžádalo velké úsilí. Na některých místech musel být kámen odstřelen a vylámán či do něho byly vytesány schůdky, aby se terén stal schůdným. Cesta pak byla vyčištěna od vylámaného kamene, zarovnána a vysypána pískem nebo štěrkem (SOA JH, VS P, inv. č. 1984, s. 4, 58; inv. č. 573, f. 557). Vodní prvek reprezentovaly rybníčky, jež vznikly na přirozeně vlhkých místech (SOA JH, RA Černín, č. kart. 442, Beschreibung). Přesto se ani ony neobešly bez terénních prací. Poměrně velké úsilí si v Petrohradu vyžádalo i zakládání lučních ploch, zejména na jihu, na strmých svazích Zámeckého a Kozího vrchu. Půda zde byla velmi kamenitá, takže před novou výsadbou musely být kameny vykopány a odvezeny a povrch znovu zarovnan. Zejména v horní, jižní části parkových luk je zarovnávání výrazně patrné (SOA JH, VS P, inv. č. 573, f. 380, 409, 516, 557, 608; inv. č. 626, f. 286; inv. č. 786, f. 269 – 271).

Od severu byla celá parková úprava přehlednutelná z navršeného pahorku na okraji lesíka severně od Podvineckého potoka. Vznikl v roce 1848 a nacházel se na něm i kamenný stůl s lavicí (SOA JH, VS P, inv. č. 573, f. 516). Zanikl v souvislosti s vybudováním náspu železniční

trati, která jej odřízla od zbytku parkové úpravy. Později tak cesta do parku začínala u nádraží a pokračovala několik desítek metrů dolů k Podvineckému potoku, který překračovala po můstku. Potok byl v polovině 19. století upraven a do jeho koryta byly vloženy umělé stupně (SOA JH, VS P, inv. č. 573, f. 438, 531). Východně od mostku se rozkládala parkově upravená louka se solitérními stromy (Dobry 1931, s. 16). Loukou vedly cesty k Finklovu rybníku. První cesta vznikla v roce 1848 a další ji následovaly v dalších letech. Byly pečlivě zarovnané, zbavené kamenů a o stopu vyvýšené nad okolní terén. Ve stejném roce se louka stala součástí parku. Její povrch byl před tím vyrovnán, zbaven kamenů a o málo zvýšen (SOA JH, VS P, inv. č. 573, f. 516, 551, 557, 608). Již roku 1847 byla louka odvodněna (SOA JH, VS P, inv. č. 574, f. 36). Zarovnaní louky, která dnes slouží jako pastvina, je dosud výrazně patrné, všechny cesty však zanikly. Také starý Finklův rybník, po jehož hrázi vedla vozová cesta do Petrohradu/Chlumčan, byl začleněn do parku a upraven v polovině 19. století. Mohutná a dlouhá hráz na východě, pod níž stál Finklův mlýn, zůstala nezměněna. Ovšem západní část rybníka, kde do něj ústil Podvinecký potok a která byla původně mělká a s rákosinami, byla prohloubena a od louky oddělena asi 2 m vysokým valem. Rybník byl zvětšen do dnešní rozlohy. Zároveň byl uprostřed rybníka navršen velký umělý ostrov, který se břehem spojovala ozdobná, dřevěná a bíle natřená lávka. Otevíral se z ní pohled na zámek a park (NPÚ, ÚP, fototéka, inv. č. 70.186; PL Petrohrad, fotografie; NZM, zámek Kačina; SHZ JH, inv. č. JH00947; NG, inv. č. R69102; UDU AV ČR, sig. W-C-20/21). Zanikla po roce 1945 (Houda 1977, duben, s. 13). První mapa se zakresleným ostrovem pochází z roku 1853 (SOA JH, VS P, inv. č. 2248), na stabilním katastru z roku 1841 ještě není (ČUZK, SK). Tuto scénérii nezměnila ani výstavba pivovaru severně od mlýna v letech 1862 – 1863. Pivovarská budova se naopak stala novou dominantou pohledu přes rybník (PL Petrohrad, fotografie). Její umístění bylo vybráno s ohledem na dostatek vody a dobrý přístup, neboť pivovar stál při hlavní vozové cestě. Před jeho výstavbou byla vybraná plocha upravena a především zde byly vyhloubeny rozsáhlé sklepy. Ty vznikly již v roce 1847 (Špilar 2000, s. 20) a je proto nanejvýš pravděpodobné, že právě vytěžená zemina ze sklepů posloužila k navržení ostrůvku. V následujícím roce byl povrch ostrova zarovnan, osázen a byly na něm vybudovány mírně pod terén zahloubené parkové cestičky (SOA JH, VS P, inv. č. 573, f. 516). Část zeminy byla navržena i kolem vozové cesty a zpevnila tak hráz Finklova rybníka (SOA JH, VS P, inv. č. 573, f. 516). Z rybníka vytékal mlýnský náhon, jehož břehy a dno byly roku 1854 zpevněny kameny (SOA JH, VS P, inv. č. 573, f. 530 – 531).

Od můstku na Podvineckém potoce ale cesta nevedla jen loukou k Finklovu rybníku. Další upravenou cestou se dalo jít proti proudu potoka až k pile pod Michálkovským rybníkem a dále do Stebna (SOA JH, RA Černín, č. kart. 442, Beschreibung; Rott 1902, s. 782). Tok zde byl částečně upraven a jeho břehy zpevněny kameny, aby se zabránilo jejich podemílání (SOA

JH, VS P, inv. č. 573, f. 531). Koryto potoka je výrazně zahloubené. Zejména jižní břeh je několik metrů vysoký a u Stebna potok teče hlubokým, skalnatým kaňonem. Cesta vedla ve svahu jižního břehu malebným skalnatým terénem. Vznikla v roce 1851, a přestože je zarostlá, dobře se dodnes dochovala. Skály byly odstřeleny a povrch cesty pečlivě vyrovnán, aby sledovala tok potoka. Zbylé skály kolem ní dotvářely malebnost scenérie (SOA JH, VS P, inv. č. 573, f. 551). Míjela pilu, která byla roku 1872 stržena povodní poté, co se protrhl Michálkovský rybník. Pila ani rybník nebyly obnoveny. Na místě pily je mohutný pomník utonulým a stále je vidět plošina, kde její budova stála, a pozůstatky hráze rybníka.

Třetí cesta pokračovala přímo k jihu a vedla do severní části parku a k zámku. Severní část parku byla založena na místě barokní zahrady a roku 1848 se rozšířila i za její rámec na sever a západ na úkor polí. Před založením parkových luk byly zrušeny meze a celý prostor byl zarovnán a o jednu stopu snížen oproti předchozímu stavu (SOA JH, VS P, inv. č. 573, f. 516). Park se nachází na přirozeně mírně zvlněném a k severu ukloněném svahu. Terénní změny podpořily tuto přirozenou situaci. Při přeměně na přírodně – krajinářský park sem byly vysázeny skupiny stromů (tzv. clumps), z nichž některé jsou na uměle navršených, několik desítek centimetrů vysokých pahorcích. V roce 1860 vznikl v západní části na dalším malém umělém pahorku hudební pavilon (Špilar 2000, s. 20). Přibližně ve středu této části, východně od hudebního pavilonu byl ve druhé polovině 19. století vyhlouben drobný elipsovitý rybníček. I když byl jen malý, vedl přes něj ozdobný mostek (SOA JH, VS P, inv. č. 2386; 2387). Ve druhé polovině 20. století nebyl udržovaný a využíván, ale jeho prohlubeň je stále dobře patrná a přirozeně vlhká, takže za vlhčího počasí je v ní voda (NPÚ, ÚS, fotografie; Kubálková 1990c). Celkové vysušení louky způsobily meliorační úpravy, které zde byly provedeny v 70. letech 20. století. Šachta, do které byla voda svedena, se nachází přímo v parku, nedaleko zámku (Houda 1977, červen, s. 12; Sadilová 1983, s. 37 – 38). Zanikly také všechny cesty, které tudy vedly, a dnes jsou téměř nerozpoznatelné. V první polovině 19. století byly dokonce lemovány mělkými příkopy, které byly ale roku 1848 zasypány (SOA JH, VS P, inv. č. 573, f. 516). Ve druhé polovině 19. století byla cestní síť ještě rozšířena. Nejlépe je v terénu patrná Františčina cesta, jež vedla od hudebního pavilonu ke hřbitovu. Stejně jako ostatní cesty byla o několik centimetrů zahloubena do terénu, zpevněná, zarovnaná a vysypávaná pískem (NPÚ, ÚS, fotografie; Sadilová 1983, s. 35). Dobře je také patrný terénní stupeň, po kterém vedla jedna z nejstarších západo – východních cest (ČUZK, SK).

Na východní straně této části parku byla zeleninová a zásobní zahrada (ČUZK, SK). Její severní třetinu zabrala ve druhé polovině 19. století nová fíkovna, povrch byl před její výstavbou zplanýrován. Mezi fíkovnou a zámkem vytvořil roku 1921 zahradník F. Synek novou zeleninovou zahradu s mírně zahloubenými záhony (Synek 1937a, s. 51). Jejich prohlubně byly

patrné ještě v roce 1959 (Jehlík 1959). Pak ale bylo celé místo přeměněno výstavbou čističky odpadních vod. Od parku ji oddělil 2 až 3 m vysoký val s keřovou výsadbou. Tím se tato část z parku zcela vydělila (Sadilová 1983, s. 35 – 36).

Bezprostřední okolí zámku patří k nejvíce upraveným plochám. Zámek stojí na asi 2 m vysoké, navršené a zarovnané terase. Tato terasa před severním průčelím zámeckou budovu o cca 20 m přesahuje, a pak spadá krátkým, prudkým svahem do parku. Dnes část terasy slouží jako parkoviště (PL Petrohrad, fotografie; NPÚ, ÚP, fototéka, inv. č. 56.940). Před jižním průčelím je situace složitější. Zámek je trojkřídlý a jeho půdorys má tvar písmene U otevřeného k jihu. Mezi bočními křídly se rozprostírá čestný dvůr, který leží také na navršené a zarovnané ploše. Nová úprava čestného dvora v přírodně – krajinářském duchu byla jedním z prvních zásahů Jana Rudolfa Černína do podoby barokní zahrady. Na čestném dvoře byla velice ozdobná barokní kašna z poloviny 18. století, která byla zahlobena do terénu. Voda do ní tekla pod zemí rourami z rybníčku, který byl nedaleko v zahradě. A odtékala zakrytým žlabem do vodní nádrže v hospodářském dvoře (SOA JH, VS P, inv. č. 626, f. 202 – 206, 217 – 224). Jan Rudolf nechal celý čestný dvůr vyrovnat a upravit jako travnatý ovál s květinovou výzdobou, který obíhala široká cesta pro vozy (ČUZK, SK; SOA JH, VS P, inv. č. 2248; inv. č. 626, f. 286; NA Praha, SMP, inv. č. 81; Muzeum Louny, pohlednice). Ve druhé polovině 19. století byl ovál nahrazen obdélníkem se zaoblenými rohy. Obdélník byl travnatý a v něm byly rozmístěné vyvýšené květinové záhony (PL Petrohrad, fotografie; Václav, expozice). To změnil počátkem 20. století zahradník Synek. Travnatý obdélník zůstal zachován, ale květinové záhony byly zrušeny a zemina rozhrnuta po ploše obdélníku, takže ten byl o něco vyvýšený nad cestu, která jej obcházela. Obdélník byl lemován nízkým plůtkem ze stříhaného zimostrázu (Synek 1937a, s. 51 – 52; VUKOZ, v.v.i., fotodokumentace 20. léta 20. století; PL Petrohrad, fotografie; NPÚ Ústí n. L., fotografie Hušek, Nowaková; NPÚ, ÚS, fotografie; NPÚ, ÚP, fototéka, inv. č. 70.534; F 9.021). Tento způsob úpravy čestného dvora zůstal dochován dodnes, ale vyzdvížení travnatého obdélníku nad okolní terén již není téměř zřetelné. Nově byla roku 1995 do jeho středu vložena zahlobená a vybetonovaná obdélníková fontána od I. Kiszové s plastikami ryb od T. Polcara (Špilar 2000, s. 58). Do počátku 20. století zarovnaná plocha, na níž leží zámek a čestný dvůr, je na jihu přesahovala jen o několik metrů a končila rovnou linií. Před skleníky bylo do svahu terasy vloženo široké schodiště, kterým se scházelo na spodní plochu. Když byl ve druhém desetiletí 20. století postaven na místě zrušených skleníků zahradní pavilon přiléhající z jihu na západní křídlo, byla před ním terasa rozšířena do půlkruhu. Od čestného dvora vedou na půlkruhovou terasu do jejího svahu vložené schůdky (NPÚ Ústí n. L., fotografie Hušek, Nowaková; VUKOZ, v.v.i., fotodokumentace 20. léta 20. století; PL Petrohrad, fotografie; NPÚ,

ÚP, fototéka, inv. č. 70.534; Muzeum Chudenicka, inv. č. P4330). Zahradník Synek ještě navrhoval půlkruh terasy zvýraznit opětou zdí, ale to nebylo realizováno (Synek 1937a, s. 37).

Staré skleníky dosahovaly svojí zastavěnou plochou až k empirovému domku na západ od nich. Zahradní pavilon, který je nahradil, byl menší, takže zde vznikla proluka. V ní byla navržena asi 2,5 m vysoká, vyrovnaná terasa, jež vyplňovala prostor mezi pavilonem a empirovým domkem. Bylo pro ni využito sutě ze zbořených skleníků. Její čelo, orientované k jihu, bylo zdůrazněno zdí, v níž byly vloženy přístupové schody. Na západ od empirového domku nechal počátkem 20. století zahradník Synek vystavět nové skleníky. Terén byl před jejich výstavbou upraven a vyrovnan, takže skleníky stojí na zarovnané plošině, jež je mírně vyvýšená oproti prohlubni před terasou. Plošina tak vlastně představuje pokračování zámecké terasy, jež zde pozvolna přechází v severní část parku (Muzeum Chudenice, inv. č. P4330; NPÚ, ÚP, fototéka, inv. č. F 45.900; NPÚ, ÚS, fotografie; NPÚ Ústí n. L., fotografie Hušek, Nowaková; OÚ Petrohrad, fotografie; PL Petrohrad, fotografie). Na západ od zámku ještě stojí staré barokní budovy špýcharu a seníku, dnes nově opravené a využívané léčebnou. Terén se od nich mírně zvedá k západu a přechází v severozápadní část parku. Samy budovy nejsou v jedné rovině s terasou zámku, ale stojí výše. Západně od nich, na ploše ještě přináležející k léčebně, bylo v posledních letech vybudováno nové, zarovnané antukové hřiště. Severně od něj leží zbytky starého sadu s terénem upraveným do nízkých teras. Dále je zde malý novodobý bazén pro pacienty a novodobá vodárna, jež je částečně překryta zeminou (Marek, Eismanová 2010).

Jižně od terasy zámku se nachází prohlubeň, jež vznikla zřejmě z části vyvezením zeminy pro terasu. Na východní straně leží v prohlubni rybníček, který zde byl vybudován již v polovině 18. století. Vznikl tak, že do něj byla svedena voda z okolních svahů (SOA JH, VS P, inv. č. 2453; inv. č. 626, f. 207). Koncem 18. století jej nechal Jan Rudolf přehloubit do nepravidelného tvaru. Z terasy vedlo do prohlubně několik cest, které byly vloženy do jejího svahu. Měly zarovnaný, mírně zahloubený a pískový povrch. Širší kočárová cesta vedla podél východního křídla na cestu východně od zámku. Ta byla v roce 1933 upravena jako příjezdová cesta pro automobily o šířce 3,2 m a 25 cm zahloubená pod okolní terén (SOA JH, VS P, inv. č. 575, f. 67; UDU AV ČR, sig. 20/22). Dodnes existuje, ale s novodobou dlažbou, jež zakryla zahloubení. Druhá cesta směřovala od čestného dvora k rybníčku. Třetí od západního křídla scházela pod terasou a vedla pod ní podél skleníků. Když byly skleníky nahrazeny pavilonem a terasa rozšířena do půlkruhu, kopírovala tuto změnu i cesta, která byla odsunuta, aby opět vedla pod terasou (PL Petrohrad, fotografie; NPÚ, ÚP, fototéka, inv. č. 70.534; Muzeum Chudenice, inv. č. P4332). Na rozšířené terase byly cesty založeny nově. Žádná z těchto cest dnes neexistuje, i když ta vedoucí pod půlkruhem terasy je dosud v terénu patrná. Projekt obnovy parku u zámku počítá i s rekonstrukcí některých z těchto cest (Marek, Eismanová 2010).

Rybníček před zámkem měl břehy nejprve jen ze zeminy, později zpevněné vyskládanými kameny. Cesta, která k němu vedla, byla zakončena několika kamennými schůdky (PL Petrohrad, fotografie; NPÚ, ÚP, fototéka, inv. č. F 9.021). V roce 1973 jej obklopil betonový obrubník (NPÚ, ÚS, fotografie). Západně od rybníčku bylo dno prohlubně po zrušení sadu zarovnáno a zatravněno (SOA JH, VS P, inv. č. 573, f. 409, 551). V jejím nejzápadnějším cípu se nacházel tenisový kurt, později hřiště (NPÚ Ústí n. L., fotografie Hušek, Nowaková). Kurt vznikl počátkem 30. let 20. století a jeho povrch byl velmi pečlivě vyrovnán, dosavadní zemina odvezena, základy vyštěrkovány a uvalčovány. Jeho východní okraj se na navážce asi 1 m zvedá nad prohlubeň (SOA JH, VS P, inv. č. 575, f. 68). Západní ohraničení prohlubně za bývalým kurtem je nevýrazné, terén se mírně zvedá a přechází v západní okraj severní části parku.

Z východu a z jihu tuto úpravu před čestným dvorem uzavírají cesty. Východní cesta vede k Poustce a ovčínu pod Zámeckým vrchem a je starší (SOA JH, VS P, inv. č. 2453). Jižní cesta směřuje do Stebna a její úsek před zámkem byl vytvořen po zřízení petrohradského hřbitova v roce 1789. Před tím zde byla jen zvyková cesta přes zámecký dvůr (PřF UK, Mapová sbírka, 1. voj. map., C104; NA Praha, 1. voj. map, popis, sekce 104; SOA JH, VS P, inv. č. 2453). Na rozcestí těchto cest je litinový kříž z 19. století. Cesta do Stebna se zejména v nově vybudovaném úseku mezi zámkem a hřbitovem výrazně uplatňuje v terénu. Vede po vrstevnici ve svahu, je asi 4 m široká a zpevněná. Dnes má dokonce asfaltový povrch. Vznikla mírným odkopáním svahu na jihu, zde byl i vyhlouben výrazný příkop. A navršením zeminy na severní straně, kde cesta tvoří výrazný terénní stupeň, který ohraničuje zarovnanou prohlubeň před čestným dvorem a severozápadní část severní parkové louky (SOA JH, VS P, inv. č. 626, f. 286). Tato cesta byla jednou z prvních parkových úprav. Východní cesta k ovčínu je široká 3 až 4 m a má zpevněný, ale dodnes prашný povrch. Vede do svahu po spádnicí. Její povrch byl zarovnan, mírně zahloben pod okolní louky a z obou stran byly ještě vyhloubeny poměrně hluboké příkopy. Za nimi cestu lemuje jírovcová alej (NPÚ Ústí n. L., fotografie Hušek, Nowaková; Sadilová 1983, s. 81). Dnes jsou tyto příkopy zanesené a cesta se dostala téměř na úroveň okolního terénu.

Cesta k ovčínu vede skrz jižní parkovou louku, kterou rozděluje na dvě nestejně velké části. Zhruba třetina rozlohy louky se rozkládá na západ od cesty a dvě třetiny na východ. V této východní části je kompozice parku nejvíce rozpadlá a celá louka značně zarůstá náletovými dřevinami (Sadilová 1983, s. 94). Louky leží na poměrně výrazném, k jihu se zvedajícím svahu, jenž vrcholí již zalesněnými vrcholky Kozího a Zámeckého kopce. Jejich povrch je přirozeně zvlněný, i když byl před provedením parkové úpravy zplanýrován a částečně zbaven kamenů (SOA JH, VS P, inv. č. 573, f. 516; inv. č. 626, f. 286). Velké balvany jsou rozloženy po louce.

Část na východ od cesty k ovčínu byla již oborou (tzv. stará obora) a dodnes zde stojí zbytky oborní zdi na východní straně (Sadilová 1983, s. 94; SOA JH, VS P, inv. č. 2453; Muzeum Louny, kresba 1726). Povrch byl upraven vložím sítě cest, která byla několikrát ve druhé polovině 19. století a na počátku 20. století rozšířena (ČUZK, SK; SOA JH, VS P, inv. č. 2386; 2387). Cesty byly zarovnané, písčové či travnaté a s vyvýšenými okraji a mělkými příkopy (SOA JH, VS P, inv. č. 573, f. 516, 551; inv. č. 626, f. 286). Dnes se z nich již nic nezachovalo. V jižní, horní části louky východně od cesty byly počátkem 19. století vyhloubeny dva rybníčky a navrženy jejich hráze. Vznikly na přirozeně zamokřených místech a soustřeďovaly do sebe vodu z okolních kopců a luk (SOA JH, VS P, inv. č. 573, f. 551; inv. č. 626, f. 286). Z východnějšího rybníčku vedlo pod zemí potrubí, které zásobovalo vodou rybník před zámek (SOA JH, VS P, inv. č. 573, f. 608). Ještě v roce 1983 byla v tomto rybníku voda a dodnes je patrná jeho zamokřená prohlubeň, jež je za vlhka naplněná vodou. Západnější rybník byl vypuštěn na přelomu 19. a 20. století, i on je ale stále v terénu dobře patrný a za vlhka zamokřený. Má vysokou a dlouhou hráz. Poblíž něj, na křižovatce čtyř cest, stál na zarovnaném prostranství altánek zvaný Kolotoč z poloviny 19. století (SOA JH, VS P, inv. č. 573, f. 440). Ve 40. letech 19. století, před rokem 1843, vznikl ve středu louky nedaleko Poustky třetí rybníček (SOA JH, VS P, inv. č. 573, f. 608; UDU AV ČR, sig. W-C-20/32). Nad ním ve svahu stála na zarovnané ploše dřevěná kuželna (SOA JH, VS P, inv. č. 573, f. 610; inv. č. 626, f. 286). I on je dodnes rozpoznatelný a za vlhka naplněný vodou (ČUZK, SK; SOA JH, VS P, inv. č. 2248; 2386; 2387; Sadilová 1983, s. 95 – 97; Houda 1977, duben, s. 14; Synek 1937a, s. 53; SOA Nepomuk, SLP, inv. č. 425). Rybníčky se zanášely, takže musely být čištěny a vytěženým bahnem byly hnojeny louky (SOA JH, VS P, inv. č. 573, f. 557, 608). Vodu z rybníčků odvádí dva výrazné kanály. Jsou otevřené, asi 1 m hluboké a vedou více méně po spádnicí (SOA JH, VS P, inv. č. 574, f. 160). Voda z nich je dnes svedena do nádrže, bývalého rybníčku, na návsi. Jižní část louky, která plynule přecházela v lesní porosty na Kozím vrchu, byla nově upravena v roce 1842. Byla zde zřízena pastvina mezi rybníčky a lesem, nově položeny roury svádějící vodu do rybníčků a terén byl zplanýrován. Nově byla založena i cesta vedoucí nahoru na Kozí vrch (SOA JH, VS P, inv. č. 573, f. 608 – 609). Již dříve bylo toto místo okrasně osázeno (SOA JH, VS P, inv. č. 626, f. 286; Ponfíkl 1821, s. 91). Ve druhé polovině 20. století byla nejsevernější část louky, přiléhající k hospodářskému dvoru, z parku zcela vyčleněna a změněna ve fotbalové hřiště. Na jeho okraji u dvora byla postavena nízká a protáhlá stavba se šatnami a dalším zázemím. Povrch hřiště byl zarovnan, takže vyšší část svahu byla odkopána, zemina odvezena a budoucí hřiště vyrovnáno. Tím se dostalo pod úroveň cesty k ovčínu, jež ho lemuje na západě, i svahu na jih od něj (OÚ Petrohrad, fotografie).

Také louka na západ od cesty k ovčínu byla zplanýrována a částečně na ni byla navezena kvalitnější zemina (SOA JH, VS P, inv. č. 573, f. 516). Loukou vedla cesta ke skalní stěně na Ovčím vrchu, tzv. Jean Paulově skále. Pod ní bylo upraveno odpočívadlo s lavičkou. Do skály byla vytesána pěšinka, jež směřovala k jejímu upravenému vrcholu, kde stála dřevěná Hubertova vyhlídka, z níž mohl návštěvník přehlédnout celou jižní louku (Rott 1902, s. 795; UDU AV ČR, sig. W-C-20/23; sig. W-C-20/27). Tato část tvořila jeden z přechodů do parkových úprav na Zámeckém vrchu. V těchto parkových loukách byla koncem 18. století a v první polovině 19. století „včelí zahrada“, tj. plocha s včelínou (SOA JH, VS P, inv. č. 626, f. 286; inv. č. 574, f. 647).

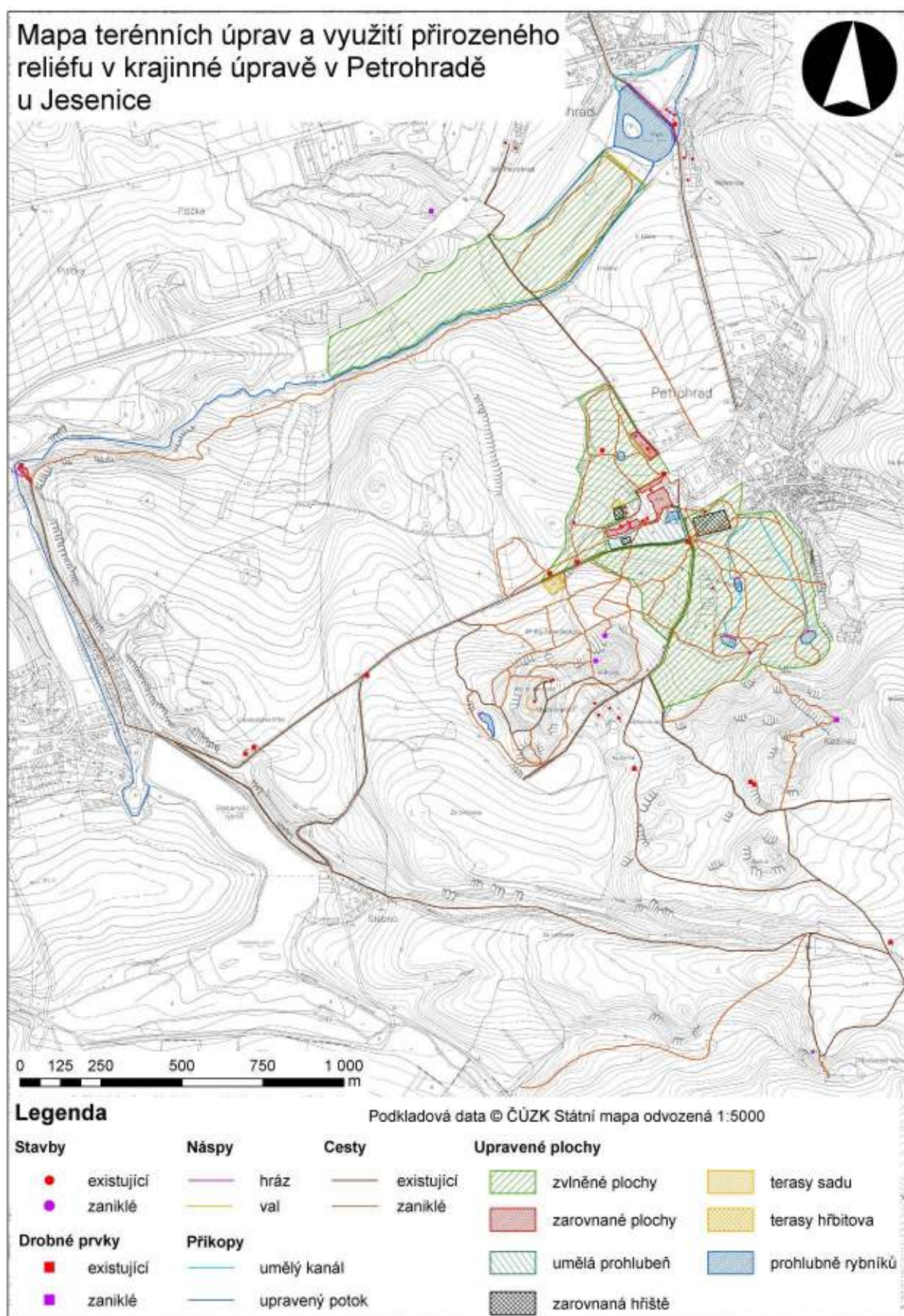
Zámecký vrch s kaplí a zříceninou byl mimořádně důležitou částí parku. Křížovala jej hustá síť stezek, kterou začal budovat Jan Rudolf ve druhém desetiletí 19. století a rozšířil ji Evžen Karel ve 40. letech 19. století. Stezky byly jeden až dva metry široké a vedly obtížným terénem v prudkém svahu, plném balvanů a skalek. Proto si úprava stezek vyžádala mimořádnou péči. Jejich povrch byl zarovnan, což ve svahu znamenalo mírné odkopání na vyšší straně a navršení odkopané zeminy na straně svažující se. Řada stezek byla vydlážděna kameny, které musely být při jejich úpravě vykopány či dokonce odstřeleny. V případě potřeby byly do skalek vytesány schůdky nebo byly schody do svahu vyskládány z kamenů. Přestože stezky nejsou již od druhé světové války nijak udržovány, průběh mnohých lze dodnes v terénu dobře dokumentovat (ČUZK, SK; NA Praha, SMP, inv. č. 81; SOA JH, VS P, inv. č. 2248; 2386; 2387; inv. č. 573, f. 516, 557, 608; NG, inv. č. K32278; UDU AV ČR, sig. W-C-20/25). V západním svahu byl vybudován v první polovině 19. století na drobném potoku menší rybník, nad nímž se nacházela vlhká louka (SOA JH, VS P, inv. č. 573, f. 610). Dnes jsou potok i rybník naplněny vodou jen za vlhka. Částečné vysušení zřejmě zapříčinily meliorace provedené na loukách jižně od Zámeckého vrchu v 70. letech 20. století. Odtud je dnes vedena voda podzemním potrubím do rybníka před čestným dvorem zámku. Prohlubeň rybníka i jeho hráz se stavidlem jsou stále dobře dochovalé. Stejně tak je v terénu dobře zřetelné i koryto potoka, zejména v napřímeném úseku pod hrází (Fišer 2008, s. 4 – 5; Fišer, Krásenský, 2007, s. 11 – 12). V severním svahu pak byla upravena plocha hřbitova. Dnešní rozlohu získal v letech 1927 až 1930, před tím byla jeho plocha asi poloviční. Hřbitov leží při silnici do Stebna v ještě poměrně mírném svahu. Jeho k jihu se zvedající terén je upraven do širokých teras se středovou cestou (NPÚ, ÚS, fotografie; Špilar 2000, s. 25 – 26).

Výrazně je lidskou činností pozměněn přímo vrchol Všech svatých, kde terénní úpravy začaly již ve středověku v souvislosti s výstavbou hradu. Upravená plošina na vrcholu kopce se mírně zvedá směrem k západu. Zde na zarovnané ploše na západě stál obytný palác, ke kterému přiléhala obranná věž, z níž se nic nedochovalo. Zůstaly pouze zemní valy a příkopy, které byly

předsunutě před věž a palác. Druhá zarovnaná plošina byla východněji na místě dnešní kaple a nacházely se na ní hospodářské budovy. Nově bylo místo zplanýrováno a vyrovnáno při výstavbě kaple v polovině 17. století. Nedaleko stála druhá obranná věž, která se vypínala nad skalní stěnu a ovládala území pod sebou. Základy této věže byly vyčištěny od náletů a sutě a odkryty ve 40. letech 19. století a byly upraveny jako vyhlídkové místo. Ve stejné době byla sut' odvezena i od zbytků zdí paláce a místo bylo opět vyrovnáno (Günzel 1906, s. 19 – 24; Heber 1844, s. 231; Synek 1937b, s. 2; PL Petrohrad, fotografie; Koutný 1965a; PNP, inv. č. SG 3177).

Další upravená místa se nacházela v oboře, zde se však jednalo jen o jednotlivé body či linie. Významnou stavbou byla Švýcarská hájovna, postavená v roce 1841. Byl to poměrně velký, patrový dům a stál ve svahu na upraveném, vyrovnaném místě, v jehož podloží byla plochá žulová deska, která tvořila jakousi přirozenou terasu. Část svahu byla tedy odkopána a na nižší místo zemina navršena (SOA JH, VS P, inv. č. 573, f. 564). Jeho zázemí bylo zarovnáno a osázeno okrasnými keři. Byly také obnaženy žulové balvany, které měly doplňovat malebnost scenérie, a upravena pěšina v prudkém svahu na louku pod hájovnou (SOA JH, VS P, inv. č. 573, f. 609; PL Petrohrad, fotografie; OÚ Petrohrad, fotografie; Muzeum Jesenice, Krouza 1938; Rott 1902, s. 793 – 794, SOA Nepomuk, SLP, inv. č. 424; UDU AV ČR, sig. W-C-20/28). Parkový charakter měla i cesta na Kozí vrch, jejíž zbytky lze ještě v terénu dohledat. Vedla jeho skalnatými svahy, na jednom místě byly dokonce do skály vytesány schůdky. Jinde vedla po tzv. čertově můstku, což byl dřevěný chodník. Vybudování chodníku bylo jednodušší než tvorba cesty. Cestám v oboře byla opět věnována velká pozornost. Hlavní cesty byly 3 až 4 m široké, zarovnané a doplněné výraznými příkopy. I menší cesty byly zarovnány, pokud možno s příkopy a někdy i doplněny zábradlím (SOA JH, VS P, inv. č. 573, f. 551, 610). Nahoře na Kozím vrchu se nacházel kůrový domeček, což byl otevřený dřevěný přístřešek, stojící na vyrovnané plošině (PL Petrohrad, fotografie; Rott 1902, s. 795 – 796). Upraveny byly i vodní toky v oboře, jejich břehy byly zpevněny (SOA JH, VS P, inv. č. 573, f. 546).

Obr. č. 7: Mapa terénních úprav a využití přirozeného reliéfu v krajinné úpravě v Petrohradě u Jesenice

5.5 Park v Chudenicích

5.5.1 Poloha Chudenic

Městys Chudenice se skládá z místních pěti částí, z nichž zcela největší jsou právě samotné Chudenice. Městys se nalézá v Plzeňském kraji, v bývalém okrese Klatovy, které jsou pro něj zároveň obcí s rozšířenou působností. Park v Chudenicích se rozprostírá západně od městečka. Byl vytvořen v zázemí nového zámku zvaného Lázeň, jenž stojí při silnici z Chudenic do Lučic a Bezpravovic. Kromě katastru Chudenic se západní část parku nachází na katastru sousedních Lučic, které jsou správně součástí obce Chudenice, a Chocomyšle, což je samostatná obec, jež již leží v bývalém okrese Domažlice. Menší část parku se nachází jižně od zámku, ale podstatná většina parkově upravené plochy se rozkládá na sever od něj. Rozloha parkově upraveného areálu je 130 ha. Zvláštností Chudenic je, že byly od první písemné zmínky o jejich majitelích v roce 1291 až do poválečných konfiskací roku 1945 v držení stále stejného rodu Černínů z Chudenic. Park při zámku Lázeň byl založen na konci 18. století a následně byl spolu se zámkem několikrát upravován. V současnosti se zámecké průčelí obrací k jihu, kde je před ním vložena obdélníková parková louka se vzrostlými stromy. Zámek stojí na jižním úpatí hřbetu Žďár, který je protažen severo – jižním směrem a jehož zalesněné vrcholky a svahy tvoří další část parkové úpravy.

5.5.2 Přírodní podmínky a zákonná ochrana

Hřbet Žďár je tvořen horninami prvohorního stáří, konkrétně diabasy a diabasovými tufy svrchního ordoviku. Městečko Chudenice leží na starohorním spilitovém a předspilitovém algonikiu, které je tvořeno břidlicemi, drobovými břidlicemi, fylitickými břidlicemi a droby (Čepecký a kol. 1961, mapa; Žerebáková 2000a, s. 15; Žerebáková 1999, s. 8). Geomorfologicky území náleží do provincie Česká vysočina, subprovincie Poberounská soustava, oblasti Plzeňská pahorkatina, celku Švihovská vrchovina, podcelku Chudenická vrchovina a okrsku Korábská vrchovina. Nejvyšším bodem parkové úpravy je jižní vrchol Žďáru (583 m n. m.), na němž stojí vyhlídková věž zvaná Bolfánek. Nachází se téměř ve středu upraveného území, jež umožňuje přehlédnout. Nejnižší bod (470 m n. m.) leží na severozápadě při Kaničském potoce. Půdy, jež pokrývají hřbet Žďár, a tedy zcela převažují v parku, jsou eutrofní kambizemě. Jen podél Kaničského potoka se nachází modální gleje (Žerebáková 1999, s. 7 – 8; Žerebáková 2000a, s. 15). Klimaticky se území nachází v mírně teplé oblasti (MT), na rozhraní MT4 a MT7 podle Quittovy klasifikace. Léto je krátké až normálně dlouhé a mírné, přechodná období jsou krátká

s mírným jarem i podzimem, zima je normálně dlouhá, mírně teplá a suchá s krátkým trváním sněhové pokrývky. Průměrné roční teploty jsou 6,8 °C, přičemž průměrné lednové teploty jsou -2 – -3 °C a průměrné červencové teploty 16 – 17 °C. Na území mírně zasahuje srážkový stín Šumavy a Českého lesa, takže roční průměrný úhrn srážek dosahuje 655 mm (Quitt 1971, s. 12, mapa; Žerebáková 2000a, s. 16; Žerebáková 1999, s. 10; Žerebáková 2000b, s. 6 – 7; Baier 2008, s. 11; Valtr 2000; Valtr 1999, s. 3; Syrový a kol. 1958, mapa II-13, III-13; Tolasz a kol. 2007, s. 24 – 25, 68 – 69, 232 – 233; Lišková, Štajerová, Valtr 2002, s. 2). Krajinnou úpravou protéká pouze malý Kaničský potok při jejím západním okraji. Na něm jsou tzv. Kvapilova jezírka, což jsou ve skutečnosti dva malé rybníčky. Na místě dnešního zámku vyvěral zřejmě dosti vydatný železitý pramen, jemuž byly připisovány léčivé účinky. Byla nad ním postavena nejprve kaplička, pak lázeňský dům a nakonec dnešní zámek. V současnosti je pramen ve sklepě zámecké budovy (Ryšavý 1992a, s. 53; Ryšavý 1991, s. 46; Žerebáková 2000a, s. 16). Chudenicko patří do Branžovského bioregionu (1.40), i když leží v přechodové zóně s Plzeňským bioregionem (1.28) (Culek a kol. 1996, mapa). Potenciální přirozenou vegetací je na Žďáru černýšová dubohabřina (*Melampyro nemorosi* – *Carpinetum*) a v jeho okolí biková a/nebo jedlová doubrava (*Luzulo albidae* – *Quercetum petraeae*, *Abieti* – *Quercetum*) (Neuhäuslová a kol. 1998, mapa; Baier 2008, s. 10; Valtr 1999, s. 3). Rakonstruovanou přirozenou vegetací jsou dubo – habrové háje (*Carpinion betuli*) a podél Kaničského potoka luhy a olšiny (*Alno* – *Padion*, *Alnetea glutinosae*, *Salicetea purpureae*) (Mikyška a kol. 1969, mapa; Lišková, Štajerová, Valtr 2002, s. 2).

Celá krajinná úprava je zahrnuta v krajinné památkové zóně Chudenicko, již jsou Chudenice a jejich okolí centrem. Byla vyhlášena v roce 1996 na popud Národního památkového ústavu, pracoviště Plzeň (Vyhláška MK ČR, č. 208/1996 Sb.; Valtr 1996). Kromě toho jsou některé stavby a jejich okolí chráněny jako kulturní památky. V rámci krajinné úpravy je to především samotný zámek Lázeň, včetně k němu příslušejících budov stájí s kočárovnou a hostince a je obklopující plochy krajinařského parku (Brzobohatá 2008; Ryšavý 1992c; Drhovský 1984). Památkou je i vyhlídková věž Bolfánek s kapličkou a zbytky zdi kostela (Brzobohatá, Svoboda 2007; Bolfánek 1971; Bolfánek 1975?). Na východním okraji krajinné úpravy stojí památkově chráněná, pozdně barokní hřbitovní kaple sv. Anny (Seznam památek 1984).

Naopak jako národní přírodní památka je chráněna Americká zahrada, která je unikátní sbírkou exotických dřevin a jež se rozkládá na západním svahu Žďáru. Její ochrana byla vyhlášena výnosem Ministerstva kultury ČSR v roce 1969 a byla zařazena do kategorie chráněný park. Po vydání nového zákona O ochraně přírody a krajiny č. 114/1992 Sb. se uvažovalo o zrušení její ochrany, ale nakonec byla zachována a překlasifikována právě na národní přírodní

památku. Její rozloha je 1,89 ha, správu a odborný dohled nad Americkou zahradou provádí od svého zřízení v roce 2005 Správa CHKO Český les (Kašparová 1989; Pivoňková, Kašparová 1994, s. 1 – 5; Lišková, Štajerová, Valtr 2002, s. 1 – 8; MK ČSR, č. j. 13.369/69-II/2; Hostička 1968; Dotazník o přírodních památkách 1955?; Chytrá, Hanzelka, Kacerovský 2010, s. 320; Maršáková – Němejcová, Mihálik a kol. 1974, s. 234; Pech, Bayer, Rous, Winter 1968, s. 11 – 162; Pech, Bayer, Rous, Winter 1972, s. 209 – 238; Hostička 1971, s. 76; Hostička 1970, s. 5). Pravidelnou údržbu Americké zahrady provádí občanské sdružení Otisk (Otisk 2010a). V rámci krajinné úpravy byly vyhlášeny dva památné stromy. V roce 2000 to byl Tis v Chudenicích u hájovny pod Bolfánkem. Jeho výška je 13,5 m a obvod kmene v 1,3 m nad zemí 248 cm (obě měření z roku 2004). Stáří tisů je zřejmě okolo 180-ti let a pochází z doby krajinářských úprav Žďáru (Hofman 1968, s. 97; Reš 2004; Tis v Chudenicích, panel). Roku 2009 pak byla chráněným stromem vyhlášena Lázeňská lípa rostoucí u zámku Lázeň. Její výška je 21 m a obvod 592 cm a věk je odhadován na 185 let (údaje k roku 2009). Je součástí parku u zámku (MěÚ Klatovy, ŽP/5225/09/Br; Lázeňská lípa, panel). Přes Žďár vede regionální biokoridor Buková hora – Kouřim a nachází se zde lokální biocentra Sv. Wolfgang, Ve Žďárech – Karolínina louka, Kvapilova jezírka a biocentrum v severovýchodním cípu Žďáru (Žerebáková 2000a, s. 19; Žerebáková 2000b, s. 9; Žerebáková 1999, s. 14).

5.5.3 Vznik a vývoj parku v Chudenicích

Zatímco v Krásném Dvoře, na Jemčině a v Petrohradě vznikala krajinná úprava kolem staršího zámku, situace v Chudenicích byla jiná. Zde se zámek, dnes zvaný Starý, nacházel uprostřed městečka. Nebylo proto možné obklopit jej krajinářským parkem. Navíc vznikl z původní středověké tvrze, a i když byl několikrát přestavován, naposledy roku 1776 Karlem Balligem v barokním slohu, nevyhovoval nárokům na bydlení v 19. století (Muk 1992, s. 36 – 40; Tříška 1939, s. 81 – 83; Vlček 1999, s. 276). Proto bylo pro park vybráno okolí nově založeného zámku Lázeň mimo zástavbu sídla. Park v Chudenicích vznikl až v první polovině 19. století, tedy jako poslední z krajinářských úprav Jana Rudolfa Černína. Výrazně se pak na jeho podobě podílel i jeho syn Evžen Karel a vnuk Jaromír Černín. Jako místo pro založení krajinné úpravy a vybudování nového, moderního zámku byl vybrán zalesněný hřbet Žďár západně od Chudenic, odkud se otevíraly zajímavé rozhledy na okolní kopcovitou krajinu i na městečko.

Na nejvyšším bodě Žďáru stál již od 20. let 18. století poměrně velký poutní kostel sv. Wolfganga. Nechal jej vystavět František Josef Černín v letech 1722 – 1726 podle plánů známého barokního architekta Františka Maxmiliána Kaňky na místě staršího, menšího kostelíka

či kaple. Kostel měl výraznou, vysokou věž, jež byla zakončena cibulovitou bání. V roce 1772 byla k věži přistavěna ještě barokní kaplička, která vznikla nad kamenem s údajnými otisky nohou sv. Wolfganga, jenž zde měl kázat a nocovat na své cestě z Prahy do Řezna. Kostel postihly reformy císaře Josefa II. Nejprve byla v roce 1782 zrušena a na hájovnu přeměněna k němu příslušející poustevna, jež byla postavena společně s kostelem v letech 1727 – 1728, a roku 1785 byl zrušen i kostel. V roce 1791 jej odkoupilo panství (Vaněk, Hostaš, Borovský 1899, s. 33; Kuča 2000, s. 487; Burda 1970; Anderlík 1858, s. 10; Nováková 1992, s. 31; Tříška 1992, s. 72; Welké Wážnosti Perla, s. 52 – 55, 77; Blažková, Baďurová 2002, s. 31, 42, 55, 99, 122; Muzeum Chudenice, inv. č. F2805; Náskres kostela; SOA JH, Grafika JH, inv. č. Grafika II/4; Wirth a kol. 1957, s. 264; Poche a kol. 1977, s. 550; Roubal 1927, s. 13 – 14; Roubal 1948, s. 11; Burda 1986a, s. 6). Pod jižním svahem Žďáru vyvěral železitý pramen, jemuž byly připisovány léčivé účinky. V roce 1728 nad ním vznikla malá kaple čtvercového půdorysu, postavená zřejmě také podle Kaňkových plánů. Od kaple vedlo do svahu ke kostelu sv. Wolfganga schodiště (Schaller 1789, s. 54; Ryšavý 1992b, s. 7 – 8; Muzeum Chudenice, skříň; SOA JH, VS CH, inv. č. 4770; PřF UK, Mapová sbírka, 1. voj. map. C189). Kamenný hostinec a lázeňský dům pro ubytování poutníků začal být stavěn až v roce 1791, k němuž jsou datovány jeho plány. O širším záměru Jana Rudolfa svědčí odkoupení zrušeného kostela sv. Wolfganga v téže roce. Stavba lázeňského domu byla patrová, s obdélníkovým půdorysem a byla do ní zahrnuta i kaple nad pramenem, která tak vlastně zanikla. Budova vznikla v letech 1792 – 1794 a v několika následujících letech byly západně od ní ještě postaveny stáje s kočárovnou (SOA JH, VS CH, inv. č. 2967, f. 525, 526; inv. č. 2973, f. 308; Ryšavý 1991, s. 1 – 4; Ryšavý 1992a, s. 42 – 44). V roce 1799 si lázeňský dům a stáje od hraběte Jana Rudolfa pronajal hostinský Jan Sadil z Chudenic. Zároveň mu bylo povoleno osázet část zahrady zeleninou (Ryšavý 1991, s. 4). Před lázeňským domem byla v té době malá zahrada nepravidelně lichoběžníkového tvaru. Asi třetinu z ní zabírala kuchyňská zahrada se zeleninou a ovocnými stromy, třetinu pravidelně řešený travnatý parter a třetinu bosket, který byl zprvu také pravidelný (Muzeum Chudenice, expozice). V roce 1810 nechal Jan Rudolf strhnout již poškozenou loď kostela sv. Wolfganga. Vrcholu Žďáru však stále dominovala jeho věž, jež byla ponechána stejně jako k ní přiléhající kaplička z roku 1772 (SOA JH, RA Černín, Deníky E. Černína, Einiges; Deníky E. Černína, Fahrt; Kuča 2000, s. 487; Vaněk, Hostaš, Borovský 1899, s. 33).

V roce 1821 se správy rodových majetků ujal Evžen Karel Černín a v tentýž rok začala i přestavba lázeňského domu na zámek Lázeň (Hradecký 1997, s. 93, 99). Probíhala zejména v letech 1821 až 1823, přičemž roku 1823 již byl zámek obyvatelný. Bylo při ní využito zdivo lázeňského domu, který dostal vysokou mansardovou střechu. V téže době byl západně od zámku, mezi ním a stájemi, postaven menší skleník s kamenným schodištěm do parku, nazývaný

těž jako zahradní salón, který byl o několik let později se zámeckou budovou propojen nižší přístavbou. Vznikla roku 1832 a byla využívána jako jídelna. Jelikož přestavbou na zámek zanikly hostinské pokoje, bylo rozhodnuto o stavbě nového hostince západně od stáji, která probíhala v letech 1825 a 1826. Stavitelem byl Antonín Stolle z Chudenice (SOA JH, VS CH, inv. č. 3017, f. 1 – 2, 62; RA Černín, č. kart. 442, Beschreibung; Muzeum Chudenice, Lázeň, průčelí; Ryšavý 1991, s. 5 – 8; Brzobohatá 2007; Drhovský 2008a, s. 35; Ryšavý 1992a, s. 44 – 50; Ryšavý 1992b, s. 10, 19 – 20). Zároveň s přestavbou lázeňského a hostinského domu na zámek se začalo i s úpravami v jeho okolí. Nejdříve musely být získány pozemky chudenických měšťanů, na nichž měl být park zřízen. Byly směněny za panská pole dále pod Žďárem (SOA JH, VS CH, inv. č. 3017, f. 3 – 5). Zahrada před zámkem byla rozšířena a zcela přeměněna v přírodně – krajinářském duchu. Již tehdy byly některé rostliny do skleníku a stromky pro ovocnou školku nakupovány v Rakousku a v Německu (SOA JH, VS CH, inv. č. 3017, f. 86). Zahájeny byly i krajinné úpravy hřbetu Žďár. Do něj byly vloženy další lesní cesty a na věži bývalého kostela byla roku 1826 zřízena vyhlídka. Při té příležitosti měly být zasypány zemní schody, které ke kostelu vedly již od 18. století, ale na přání hraběnky Terezie Černínové, manželky Evžena Karla Černína, byly zachovány. Věž dostala novou střechu, byla opravena a zvýšena na současných 45 m. Cibulovitou bání nahradil špičatý krov se čtyřmi věžičkami v rozích, který byl inspirován klatovskou Černou věží (SOA JH, VS CH, inv. č. 4813; inv. č. 3017, f. 89 – 91; Kuča 2000, s. 487; Burda 1986a, s. 6; Burda 1954; Líbal, Heroutová a kol. 1985, s. 192 – 193; Foud, Karel 2004, s. 190; Roubal 1927, s. 15; Anderlík 1858, s. 6; Ryšavý 1991, s. 5 – 6; Otisk 2010b). Zároveň se Žďárem bylo ve 20. a 30. letech 19. století parkově upraveno i údolí Kaničského potoka, na němž byly zřízeny rybníčky a nedaleko nich vystavěna Tereziina chýše, dnešní Kuchyňka. Tyto úpravy spolu s Evženem Karlem Černínem a částečně jeho otcem Janem Rudolfem navrhoval a realizoval zahradník Jan Kristián Blumenstängl s pomocníkem Messnerem (SOA JH, VS CH, inv. č. 3017, f. 71; Ryšavý 1991, s. 6; Drhovský 2008a, s. 35; Nožička 1960, s. 48). V roce 1834 se stal hlavním chudenickým zahradníkem Karel Zahn, který pokračoval v úpravách svého předchůdce v bezprostředním okolí zámku, na Žďáru i kolem Kaničského potoka. Nově byla ve 40. letech 19. století do parkové úpravy začleněna a duby osázena Karolínina louka na jihozápadním úpatí Žďáru, která navazovala na severněji ležící Jaromírovu louku (Nožička 1960, s. 48 – 49; Žerebáková 2000b, s. 4).

S větším podílem Evžena Karla Černína na podobu parku se v něm uplatnily i jeho botanické záliby, které vyvrcholily založením Americké zahrady a vysazením většího množství exotických dřevin do parku bezprostředně u zámku. Západně k parkové louce před zámkem tradičně přiléhala zeleninová zahrada a ovocná školka a v roce 1841 bylo rozhodnuto ovocnou školku ještě rozšířit (Nožička 1960, s. 49). Roku 1842 pak Evžen Černín rozhodl o založení

samostatné školky okrasných dřevin na západním svahu Žďáru, což byl počátek tzv. Americké zahrady. Školka byla založena na obdélníkovém půdorysu, pravidelně členěném na jednotlivá oddělení. Záhy se stala nejen školkou, z níž byly brány mladé stromky pro výsadby jak v chudenickém, tak i v jiných černínských parcích, ale i pokusnou a sbírkovou plochou pro introdukci cizokrajných dřevin v českých zemích. Stála na počátku zájmu šlechtických zakladatelů parků o botaniku a brzy se stala nejznámější a nejobdivovanější součástí chudenické krajinné úpravy. První objednávky sazenic a semen pro nově zakládanou Americkou zahradu realizoval ještě roku 1842 zahradník Zahn ve školkách Jiřího Broula v pražské Bubenči. Následovaly je další objednávky ve slavné školkařské firmě Jamese Bootha ve Flottbecku u Hamburku a opět u Broula roku 1843, z Vídně, Flottbecku a od firmy Moschkowitz z Erfurtu roku 1844. Z těchto školek bylo objednáváno i v dalších letech. Výběr druhů byl ovlivněn nabídkou školek, přesto můžeme vypožorovat zaměření na některé rody (zimolezy, trnovníky, pustoryly, javory, borovice, tavolníky) a na listově tvarové či barevné formy dřevin. Roku 1843 byl na okraji školky postaven zahradní domek pro hlídače Františka Pěchotu. Pojmenování Americká zahrada bylo poprvé použito roku 1844 a ustáleným se stalo v roce 1846, kdy tak školka začala být označována i v účetních materiálech. V roce 1874 převzal starost o Americkou zahradu lesmistr Basel, jemuž s výběrem a pěstováním sortimentu cizokrajných dřevin radil profesor botaniky Ladislav Josef Čelakovský, syn básníka Františka Ladislava Čelakovského, který v 70. a 80. letech 19. století v Chudenicích často pobýval jako host Černínů (SOA JH, VS CH, inv. č. 3017, f. 129, 165 – 166, 144 – 145, 192, 227, 287, 313 – 314, 349, 351; Nožička 1960, s. 49 – 52; Hofman 1970a, s. 3, 7 – 8; Hofman 1970b, s. 50 – 51; Vítová 1994, s. 3 – 4; Nožička 1967, s. 113 – 115; Nožička 1959, s. 18 – 19; Kavka a kol. 1970, s. 263; Hofman 1973; Kavina 1938, s. 290 – 291; Plachý 1960, s. 212).

V letech 1849 – 1859 probíhala zásadní přestavba zámku Lázeň, kterou řídil Jaromír Černín, jenž v dubnu 1850 převzal od otce Evžena Karla Černína správu Chudenic (Hradecký 1997, s. 252 – 253). Zámek byl rozšířen a získal svoji současnou, pozdně empírovou podobu. Původní patrová budova byla opravena a její vysoká mansardová střecha byla snesena. Na západě i východě k ní byly přistavěny dva dvoupatrové pavilony. Západní na místě spojovacího křídla se skleníkem, který byl také pozdně empírově upraven. Východní pavilon vznikl až v roce 1859 zcela nově. Hlavní vchod do zámku, který byl původně orientován k severu, k přístupové cestě a svahu Žďáru, byl zrušen a nahrazen vchodem otočeným k jihu do parkové části před zámkem. Přestavbu prováděl zednický mistr František Stankovský z Dolan a podílel se na ní i Emanuel Kozlík, který v té době vedl úpravy petrohradského zámku (SOA JH, VS CH, inv. č. 2973, f. 153 – 155, 196, 231; bez inv. č., desky 1). Stankovský ještě v roce 1861 navrhl novogotickou přestavbu hostince, která však nebyla Jaromírem Černínem schválena. Hostinec

a stáje si tedy uchovaly pozdně barokní podobu (SOA JH, VS CH, inv. č. 2973, f. 196; NPÚ Plzeň, č. 034.4.21984; Muzeum Chudenice, expozice; Ryšavý 1991, s. 42 – 43; Ryšavý 1992a, s. 51; Ryšavý 1992b, s. 19; Brzobohatá 2007; Foud, Karel 2004, s. 190; Poche a kol. 1982, s. 490). Zároveň byla výrazně zvětšena parková louka u zámku, jež se rozšířila východním směrem, kde nahradila pole a louku (ČUZK, SK; SOA JH, VS CH, inv. č. 4766; bez inv. č., desky 5). Poslední stavební úprava proběhla v roce 1906, kdy byl skleník přiléhající ze západu k zámku přeměněn na zimní zahradu a vznikla přístavba nad kuchyní. Inicioval ji syn Jaromíra Černína, Evžen Jaromír. Plány úprav dodal stavitel Max von Loos z Teplic a zednický mistr Josef Čížek (SOA JH, VS CH, inv. č. 2973, f. 368; inv. č. 3017, f. 56; Ryšavý 1991, s. 43; Ryšavý 1992a, s. 20). Práce v parku se ve druhé polovině 19. století soustřeďovaly na rozvoj Americké zahrady a výsadby exotických dřevin v parkové louce u zámku. Ta byla naposledy rozšířena po roce 1874 na úkor silnice Chudenice – Lučice, která byla odsunuta o několik desítek metrů k jihu (PřF UK, Mapová sbírka, 3. voj. map.; SOA JH, VS CH, inv. č. 4765; 4730). V dobrém stavu však samozřejmě byl udržován i Žďár a okolí Kaničského potoka. Rozvíjeno bylo i propojení komponované úpravy s okolní krajinou vysazováním a údržbou alejí (Drhovský, Smolík, Tremlová 1998, s. 6, 14; Drhovský 2008a, s. 36; Drhovský 2008b, s. 37; Fetterová, Drhovský 2008, s. 30).

Ve 20. letech 20. století se uvažovalo o zahrnutí lesů velkostatku Chudenice do pozemkové reformy, včetně Žďáru a krajinných úprav na něm a Americké zahrady. O zámek Lázeň usilovaly Chudenice, které v něm chtěly otevřít měšťanskou školu. Nakonec ale tyto pozemky i zámek zůstaly v držení Černínů až do roku 1945, kdy jim byly zkonfiskovány na základě Benešových dekretů (Maloch 1926, s. 118; Maloch 1933, s. 45; Sokol 1925, s. 5 – 6; Juřík 2010, s. 270 – 271). V první polovině 20. století bylo v západní části parkové louky u zeleninové zahrady vybudováno obdélníkové hřiště (SOA JH, VS CH, bez inv. č., desky 7; Cenia, NIKM, mapa). Zámek Lázeň spolu s budovami stájí a hostince a s parkovou úpravou v jeho okolí o rozloze 12 ha odkoupily roku 1947 Plzeňské pivovary a ze zámku se stalo rekreační středisko pro jejich zaměstnance. Na místě části ovocné a zeleninové zahrady byl v 80. letech 20. století vybudován obdélníkový, vybetonovaný bazén. Počátkem 90. let 20. století byl zámek adaptován na hotel. Vlastnily jej stále Plzeňské pivovary a provozovali různí nájemci. V roce 2006 nechaly pivovary (dnes fungující pod názvem Plzeňský Prazdroj, a. s.) provést dendrologický průzkum v parku u zámku, na jehož základě byly roku 2008 vybrané dřeviny ošetřeny a v parku bylo vysazeno několik nových stromků. Firma Plzeňský Prazdroj do objektu neinvestovala, neboť probíhal restituční spor s Rudolfem Černínem (1924 – 2004), synem posledního majitele zámku Evžena Alfonse (1892 – 1955). Spor později převzal Rudolfův syn Karel Evžen Černín (nar. 1956), který se s Plzeňským Prazdrojem v roce 2009 dohodl na

mimosoudním vyrovnání a zámek s okolními budovami a pozemky byl převeden na Czernínskou správu majetku, s r. o. (Juřík 2010, s. 273 – 274; Roubal 1948, s. 13; Burda 1992a, s. 82; Brzobohatá 2007; Plzeňský Prazdroj 2006). V současné době probíhá obnova celého areálu (Kubec, Blažek 2010; Pouza 2011).

Ostatní pozemky krajinné úpravy na Žďáru převzaly státní lesy, nejprve lesní závod Červené Poříčí, poté Kdyně, pak lesní správa Přeštice a nakonec Nýrsko (Tomanová a kol. 2010, s. 2). Státní lesy vlastnily i rozhlednu Bolfánek, kterou opravily a v roce 1975 předaly městysu Chudenice spolu s nedalekou nevyužívanou hájovnou (Bolfánek 1975?; Seznam památek 1984; Lišková, Štajerová, Valtr 2002, s. 1). Hájovnu má dnes v nájmu občanské sdružení Otisk, které ji opravuje a chce v ní otevřít informační centrum (Chytrá, Hanzelka, Kacerovský 2010, s. 324). Také rozhlednu na Bolfánku provozuje o. s. Otisk. V lesích na Žďáru se začalo běžně lesnický hospodařit, i když je to hospodaření šetrné, protože lesy jsou vyhlášeny jako ochranné pro svoji půdoochrannou funkci. Z toho vyplývá i jejich rozmanitější druhová skladba s vyšším podílem listnáčů (Žerebáková 1999, s. 13; Burda 1992b, s. 83). Nejvíce pozornosti i nadále poutala Americká zahrada, kterou také převzaly státní lesy. Ještě v průběhu druhé světové války nechal Evžen Alfons Černín zpracovat seznam druhů v Americké zahradě botanikem Josefem Dostálem (Dostál 1945?, 71 s.; Muzeum Chudenice, inv. č. 3636/a). Ten vyšel tiskem nákladem lesního závodu Červené Poříčí a z iniciativy lesníka R. Gebra, který po zestátnění lesů přešel z černínských služeb do státních lesů (Dostál, Gebr 1950, 32 s.; Muzeum Chudenice, depozitář). Seznam však nebyl úplný, což podnítilo Dendrologickou sekci Československé botanické společnosti k další revizi v roce 1959 (Klásterský, Pokorný, Svoboda, Vaňousek 1959, s. 20 – 30). Koncem 50. a v 60. letech 20. století se Americké zahrady dotklo několik změn. Přešla pod správu Lesního závodu Kdyně, byl zbourán zahradní domek a nahrazen dřevěným altánem a zahrada byla ve své západní, dolní části o něco rozšířena. Změny vyvrcholily v roce 1969 prohlášením za chráněný park a novou revizí v roce 1970 pod vedením J. Hofmana z Botanické zahrady ČSAV v Průhonicích, která byla zásadním dokumentem pro péči v následujících desetiletích (Hofman 1970a, s. 4 – 5; Hofman 1970b, s. 52 – 54; Hofman 1973; Hofman 1983, 8 s.; Burda 1986b, 10 s.; Horáková 1995, s. 102; Šetelová a kol. 1977, s. 94; Nožička, Klásterský, Hofman 1965, s. 22; Hostička 1968; Hostička 1987, s. 1; Chudenice, Americká zahrada). Hofman také navrhoval lemovat přístupovou cestu k Americké zahradě alejí ze severoamerických dřevin a založit v porostu na Žďáru pokusné plochy pro pěstování lesnický významných druhů, což se však neuskutečnilo (Hofman 1970c, s. 4 – 5; Kacerovská 1997, s. 91 – 92). V 70. a na počátku 80. let 20. století dodávala Botanická zahrada ČSAV rostlinný materiál pro nové výsadby (Hostička 1987, s. 2). Na nové koncepci Americké zahrady se začalo pracovat v posledním desetiletí. Předcházela jí podrobný dendrologický průzkum z roku 1999 (Valtr 1999,

170 s.; Anonym 2003, s. 20) a zatím poslední průzkum spolu s podrobným zaměřením stromů proběhl v roce 2010 (Tomanová a kol. 2010, s. 5 – 15).

5.5.4 Popis a kompozice parku a jeho jednotlivé prvky

Základní rysy krajinné úpravy v Chudenicích vznikly relativně pozdě, až ve 20. – 40. letech 19. století, což ovlivnilo její podobu. V té době byla dávána přednost jednodušším a přehlednějším prostorům. Později, zejména od 40. let 19. století, se výrazně uplatňovaly dendrologicky zajímavé dřeviny (Drhovský 1992, s. 57). Parkovou úpravu můžeme rozdělit do tří základních celků. Prvním je park v bezprostředním zázemí zámku. Jeho rozloha je 6,82 ha a je tvořen parkovou loukou s četnými stromy a keři, vysazenými jednotlivě i ve skupinách. Často se jedná o dendrologicky výjimečné druhy či kultivary. Součástí tohoto prostoru byla i skalka východně od zámku. Další částí jsou luční prostory kolem Kaničského potoka, tvořené Jaromírovou a Karolíninou loukou se skupinami mohutných dubů v lučním porostu a úpravou kolem Kvapilových jezírek. Poslední a plošně nejrozsáhlejší součástí krajinné úpravy jsou lesní porosty hřbetu Žďár. Jejich součástí, i když se z nich vymyká, je i Americká zahrada (SOA JH, VS CH, inv. č. 3143, f. 135 – 136).

Hlavní osa celé krajinné úpravy je protažena severo – jižním směrem a hlavními vymezujícími body jsou Bolfánek a zámek Lázeň. Osa je podpořena i výsadbami, zejména u zámku a celkovým tvarem Žďáru (Hecht 2002/2003a; Muzeum Chudenice, Pamětní list). Zámek Lázeň je při pohledu od jihu výraznou dominantou. Zároveň svým protáhlým tvarem určuje vedlejší západ – východní kompoziční osu, která se uplatňuje zejména v parku u samotného zámku, ale i v Americké zahradě (Ryšavý 1992a, s. 55; Muzeum Chudenice, Pamětní list; Wolfgangilandhauses; Oltářní obraz sv. Wolfganga; SHZ JH, inv. č. JH786). Rozhledna Bolfánek, věž bývalého kostela sv. Wolfganga, je pak ústředním bodem nejen celé krajinné úpravy, ale celého Chudenicka. Je zdaleka viditelná a umožňuje celou krajinu přehlédnout (Hecht 2002/2003b; Borovský 1897, s. 66 – 67; Burda 1954; Urban 1940, s. 68). Krajinná úprava plynule přechází do okolní zemědělské krajiny, s níž je provázána mnoha vazbami, jak pohledovými, tak pomocí alejí, které byly pečlivě komponovány (Žerebáková 2000a, s. 19 – 20; Drhovský 1992, s. 57; SHZ JH, inv. č. JH786; SOA JH, VS CH, inv. č. 3017, f. 6; RA Černín, č. kart. 442, Beschreibung; č. kart. 451, Beschreibung der Herrschaft Chudenitz; NA Praha, SK, dupl., inv. č. 5249).

Část před zámkem je nejstarší součástí parkové úpravy, neboť vznikla již v 90. letech 18. století. Byla však několikrát měněna. Rozkládá se především jižně a východně od zámku, který se sem od přestavby v letech 1849 – 1859 otvírá svým hlavním průčelím. Má západ –

východním směrem protáhlý tvar stejně jako zámecká budova a na ni navazující stavby. Její kompozice je otevřená. Tvoří ji velká, přehledná louka, jejíž jednotlivé body jsou provázány řadou pohledových vazeb a která se otevírala i do okolní krajiny (Otruba, Ptáček, Švorc 2007, s. 124; Hecht 2002/2003a; NPÚ Plzeň, Odd. fotodokumentace, inv. č. 192921; 33502; 33510; 5319; 5318; 33506; 192922; NPÚ, ÚP, fototéka, inv. č. 70.522). V současnosti je na jihu ohraničena silnicí z Chudenic do Lučic a Bezpravovic. V polovině 19. století patřil k parku i lesík jižně od silnice, ale ve druhé polovině 19. století byla tato část zrušena a zalesněna (ČUZK, SK; SOA JH, VS CH, inv. č. 4737; 4815). Na západě byla zeleninová a ovocná zahrada se třemi skleníky či množárnami, kterou ve druhé polovině 20. století zčásti nahradila rekreační zařízení, tj. bazén a hřiště (Žerebáková 2000a, s. 37; Cenia, NIKM, mapa; PřF UK, Mapová sbírka, Topografická mapa GŠ, M-33-87-C-b, Chudenice). Bazén plní v současnosti funkci požární nádrže. Hřiště bylo zřízeno u šestibokého dřevěného altánku na kamenné podezdívce z 30. let 20. století (Kubec, Blažek 2010). Na sever a severovýchod od zámecké budovy, kde se již výrazněji zvedá svah Žďáru, byla skalka, které se říkalo japonská partie. V této části je charakter parku nejvíce setřen a rozšířil se sem les ze Žďáru (Žerebáková 2000a, s. 36 – 37; Plzeňský Prazdroj 2006; Ryšavý 1991, s. 42; Ryšavý 1992a, s. 51). Stála zde i jednoduchá dřevěná zvonice, která byla v roce 2000 zničena (Kubec, Blažek 2010). V parku u zámku roste, s výjimkou Americké zahrady, nejvíce cizokrajných druhů a zajímavých kultivarů. Byla to reprezentativní část, proto jí byla věnována zvýšená péče. Zajímavé dřeviny byly vysazovány jednotlivě či po skupinách do parkové louky a buď byly dominantami pohledů, nebo rámovaly průhledy. Tvořily tedy kostru celé kompozice. V parku rostlo 28 druhů a kultivarů jehličnanů a 75 listnáčů (Hieke 1984, s. 142; Hieke 1971a, s. 96; Hieke 1971 b, s. 28; Maloch 1929a, s. 61 – 62; Maloch 1929b, s. 3 – 5; Švec 1933, s. 141; Hieke 1969, s. 45; Kacerovská 1997, s. 103 – 104). Reš (Dřeviny HZP) uvádí jen 71 druhů, ale jeho seznam nemusí zahrnovat všechny kultivary. Park byl již od počátku doplněn drobným mobiliářem, který byl dřevěný a byl obměňován podle dobové módy. Proto se z něj nic nedochovalo a lavičky v parku jsou novodobé (SOA JH, VS CH, inv. č. 3017, f. 66; Nožička 1960, s. 48; Plzeňský Prazdroj 2006).

Další částí parku s otevřenou kompozicí bylo okolí Kaničského potoka. Již název Karolínina a Jaromírova louka napovídá, že se rovněž jednalo o otevřený luční prostor. Vznikal od 20. let 19. století a postupně se, zejména ve 40. letech 19. století, rozšiřoval k jihu k silnici Lučice – Chocomyšl. Na rozdíl od parku před zámkem zde hrály hlavní roli domácí dřeviny, především duby. Mohutné duby tvořily jednak lem parkových luk a byly také vysázeny v malých skupinkách do jejich středu (tzv. clumps). Usměrnovaly pohledy a byly jejich dominantou. V současné době se kompozice těchto luk rozpadá. Stromy lemující louku jsou zarostlé do okraje porostu a i louka zarůstá nálety, takže se její původně jednolitý prostor dělí na menší části a stává

se málo přehledným (Muzeum Chudenice, inv. č. F4212; Žerebáková 2000b, s. 4 – 5; Tlapák 1960, s. 359). U cesty ke Karolínině louce stojí dřevěný křížek z 19. století, který byl v roce 2008 nově opraven (Muzeum Chudenice, inv. č. P4301; PřF UK, Mapová sbírka, Topografická mapa GŠ, M-33-87-C-b, Chudenice). Na Kaničském potoce byly vytvořeny ve 20. letech 19. století dva malé rybníčky, pro něž se vžil název Kvapilova jezírka. Vznikl z toho, že sám Jaroslav Kvapil, chudenický rodák a libretista Dvořákovy Rusalky, udával tyto rybníčky a okolní krajinu za svoji inspiraci při psaní libreta. Také rybníčky se nachází v otevřeném lučním prostoru, i když méně monumentálním než byly Karolínina a Jaromírova louka (Burda 1992a, s. 74 – 75; Burda 1986, s. 6; Muzeum Chudenice, Štork, Kvapilovo jezírko). Nedaleko rybníčků stojí tzv. Kuchyňka (tento název se začal užívat v první polovině 20. století), dříve označovaná jako Tereziina chýše. Byla postavena v roce 1825 a sloužila k odpočinku při procházkách a lovech. Je to zděná stavba šestiúhelníkového půdorysu s poměrně mohutným topeništěm krbu. Z větší části byla obložena dřevem a i střecha byla dřevěná a značně přesahovala stavbu. V jejích rozích ji podpíraly dřevěné sloupy, mezi nimiž bylo zábradlí, které tak tvořilo jakousi verandu. Kuchyňka dodnes stojí, i když je značně zchátralá. Především dřevěné prvky jsou poškozeny a veranda zcela chybí (Muzeum Chudenice, inv. č. F2895; F4213; F4214; Balák 1941; SOA JH, VS CH, inv. č. 3017, f. 128; Ryšavý 1992a, s. 45; Ryšavý 1991, s. 7; Rybařík 1921, s. 27).

Největší plošnou rozlohu z krajinné úpravy zaujímá hřbet Žďár, který je naopak lesnatý a uzavřený. Na Žďáru rostl původně jedlo – smrkový les s příměsí dubů, které se nacházely zejména na okraji lesa a na pastvinách (Tlapák 1960, s. 262, 272, 278, 283, 291, 309; Nožička 1957, s. 341). Dodnes tvoří řada dubů lem porostu na východě a částečně i severu, kde lesní porost sousedí s poli a loukami. Zdejší lesy byly ve druhé polovině 18. století hodnoceny jako slabé a jejich dřevo jako málo kvalitní. Přesto bylo těženo, což vedlo k postupnému ústupu jedlí a částečně i dubů a naopak k posílení zastoupení zejména smrků a někde i borovic. V první polovině 19. století již smrky ve zdejších lesích zcela převládaly (Tlapák 1960, s. 293, 295, 299, 311, 318, 319, 325, 328; Muzeum Chudenice, Wolfgangilandhauses). A protěžovány byly i v následujících desetiletích (Stolařík 1971, s. 125). Žďár byl protkán sítí cest. Byl jednak dominantou pohledů z okrajů parkové úpravy i od městečka Chudenice, což umocňovala rozhledna Bolfánek, zároveň poskytoval různé výhledy do okolí, ať již z rozhledny či ze svahů na okrajích lesního porostu (Muzeum Chudenice, inv. č. F201/CH; F232/CH; F2896; F3216; P4285; P4286; P4287; P4288; P4289; P4290; P4296; P4297; P4299; P4306; P4310; Schweigstill, Bolfánek od Kuchyňky; Bolfánek; SOA JH, VS CH, inv. č. 2967, f. 541; Drhovský 1992, s. 57). Nejvýznamnějším objektem na Žďáru je samozřejmě rozhledna Bolfánek. Pod ní stojí barokní budova hájovny, dříve poustevny. Nedaleko vrcholu se ještě nachází tzv. Palackého skála. Jedná se o přirozený skalní výchoz, jehož okolí bylo ale upraveno a porosty prosekány,

aby vznikla vyhlídka. Do skály byla zasazena deska na počest historika Františka Palackého a od pohnutého roku 1866 se zde konaly oslavy Palackého a českého státu. (Roku 1866 prohrála habsburská monarchie válku s Pruskem, což vedlo v následujícím roce k rakousko-uherskému vyrovnání a vzniku Rakouska-Uherska. Pro politickou reprezentaci českých zemí, která usilovala o podobné postavení, jaké získalo Uhersko, to byla velká porážka). Později přibyla i deska na paměť vzniku českého státu (Burda 1986, s. 6; Roubal 1927, s. 15; Hecht 2002/2003a). Na prostředním vrcholu Žďáru (576 m n. m.) byla tzv. Kličkova vyhlídka, což bylo další z upravených míst se širokým rozhledem do kraje, dnes je však výhled zarostlý. Zřejmě zde stál i dřevěný sloupový přístřešek s doškovou střechou (SOA JH, RA Černín, č. kart. 451, Beschreibung der Herrschaft Chudenitz; Žerebáková 2000a, s. 21).

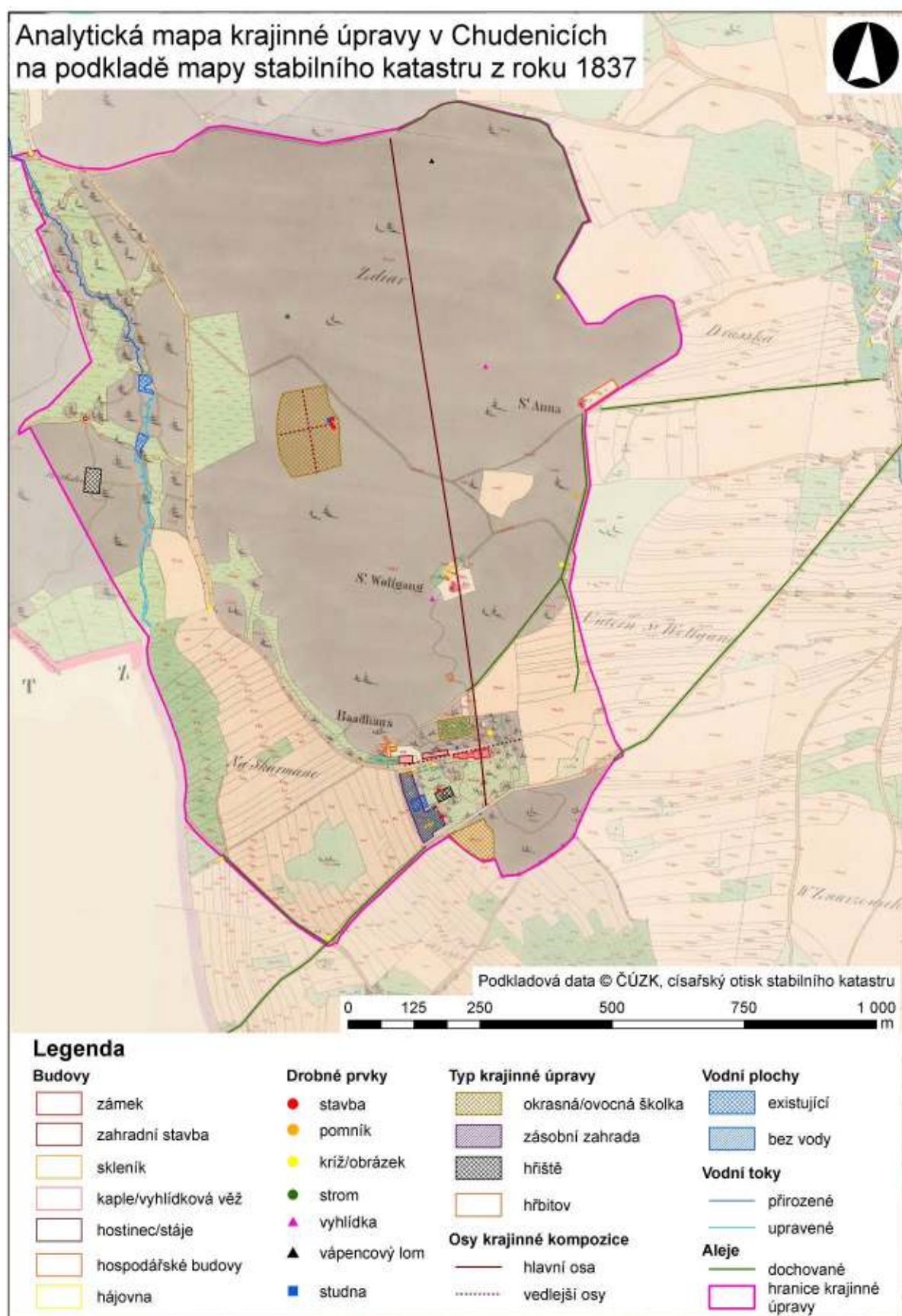
Další drobné prvky jsou na okrajích lesního porostu Žďáru. Slouží často jako místa zastavení a rozhledu do kraje. Nejvýznamnější z nich je barokní kaple sv. Anny na východním svahu nad Chudenicemi. Byla postavena v roce 1766 nákladem vrchního správce Václava Podivena Holečka. Má eliptický půdorys s předsíňkou a stojí v rohu menšího hřbitova, který byl u ní založen roku 1786. Od Chudenic k ní vede přímá cesta, která stoupá do svahu a byla lemovaná alejí sakur. Později chybějící sakury doplnily jasany, které dnes v aleji převažují. Od kaple vede k zámku Lázeň lipová alej, zvaná Šmilovského cesta, na kterou navazuje cesta Dobrovského. U křižovatky těchto cest stojí litinový křížek na nízkém kamenném podstavci (Vaněk, Hostaš, Borovský 1899, s. 34; Poche a kol. 1977, s. 550; Žerebáková 2000a, s. 21; Valtr 1996; Roubal 1948, s. 13; Roubal 1927, s. 16; NG, inv. č. R 92508; Muzeum Chudenice, inv. č. F2896; P4290; P4317; Padlí; depozitář; SOA JH, RA Černín, č. kart. 451, Beschreibung der Herrschaft Chudenitz). O něco severněji od kaple sv. Anny je místo zvané U obrázku. V současnosti je zde novodobý obrázek Panny Marie na jednom ze stromů. I odtud se otevírá pohled na Chudenice a okolí (SHZ JH, inv. č. JH1171; Žerebáková 2000a, s. 21; Burda 1970). Na úpatí severního svahu Žďáru je tzv. vápenná pec, což je starý, zarostlý vápencový lůmek, využívaný v 18. a 19. století (SOA JH, VS CH, inv. č. 4813; 4814). Na křižovatce silnic Chudenice – Bezpravovice a Lučice – Chocomyšl stojí železný kříž. Místo bylo zváno U Švédů, neboť kříž má krýt hrob dvou Švédů asi z doby třicetileté války (Bělohav 1913, mapa; Roubal 1927, s. 17). U Šmilovského cesty se nachází památník Josefa Dobrovského, který zde byl vztyčen v roce 1941. Má podobu kamenné stély se třemi železnými deskami, na nichž je reliéfní portrét Dobrovského, jeho jméno a léta narození a úmrtí a reliéf znázorňující pohled na Chudenice a Žďár. Reliéfy jsou dílem Štěpána Kořána. Do pomníku byla zakomponována i barokní kroupka ze zrušeného kostela sv. Wolfganga, která je umístěna pod reliéfy (Roubal 1948, s. 13; Burda 1954; Burda 1986, s. 7). Dva poničené kříže, z nichž zbyly jen vysoké

kamenné podstavce, stály při západním okraji Žďáru. Starší z roku 1813 byl na severozápadě u Kaničského potoka, mladší z roku 1903 na jihozápadě u Karolíniny louky.

V chudenickém parku byl velký důraz kladen na dřeviny, jež samy hrály úlohu, kterou jinde měly zejména drobné prvky a architektura. S tím souvisí největší pozoruhodnost Chudenic, Americká zahrada. Leží ve svahu, který je skloněn k západu, a má půdorys obdélníku, jenž je protažen severo – jižním směrem, tedy stejně jako hlavní osa celé kompozice. Její kompoziční uspořádání je pravidelné, což vyplývá z toho, že byla založena jako školka. Proto je také celý objekt již od svého počátku oplocen (SOA JH, VS CH, inv. č. 3017, f. 309). Uprostřed obou kratších stran obdélníku jsou vstupy do zahrady, které spojuje přímá cesta. Ta tvoří hlavní osu zahrady. V polovině délky ji pod pravým úhlem protíná další cesta, která vedla od dřevěného zahradního domku se skleníkem při východním okraji zahrady. Zahradní domek byl po roce 1957 zbořen, ale na jeho místě byl postaven dřevěný, osmiboký altán na zděné podezdívce, který je v zahradě dodnes. Tyto středové cesty zůstaly zachovány. Byly určující pro další cestní síť v zahradě, která s nimi byla rovnoběžná a dělila zahradu na 21 pravoúhlých oddělení. Oddělení dodnes zůstala zachována, i když vedlejší cesty, které je vymezovaly, mnohdy nejsou zřetelné (Cenia, NIKM, mapa; Muzeum Chudenice, inv. č. 3636/a; Hofman 1970c, s. 5 – 6; Šetelová a kol. 1977, s. 95; Svoboda 1987, s. 102; Hofman 1970b, s. 57 – 58; Kašparová 1989; Pivoňková, Kašparová 1994, s. 1; Hostička 1968; Maloch 1929b, s. 6 – 7). Americká zahrada má podobu louky, v níž rostou jednotlivé exempláře stromů a keřů. Podél hlavní cesty stromy tvoří jakousi velmi volnou alej. Tmavší jehličnany byly umístěny po obvodu zahrady, aby ji lemovaly. Listnáče jsou rozprostřeny v ploše zahrady a stojí samostatně, což navozuje dojem, že zahrada je větší, než je její skutečná rozloha (Hofman 1970c, s. 6; Domin 1938, s. 89; Hofman 1970a, s. 105 – 106). Až do poloviny 20. století zahrada plnila zároveň funkci sbírkovou i školky, odkud byly sazenice dále prodávány (Maloch 1933, s. 45; SOA JH, VS CH, inv. č. 3018; Pacáková – Hošťálková a kol. 2004, s. 138 – 139). Teprve druhá světová válka a konfiskace chudenického velkostatku ukončila tuto produkční činnost (Správa CHKO Český les, pohlednice Americké zahrady; SOA JH, VS CH, inv. č. 3143, f. 317).

Počet dřevin i druhů v Americké zahradě se v čase měnil. Podle inventarizace z roku 2008 (Baier 2008, s. 37 – 38) zde roste celkem 410 kusů dřevin. Podrobné srovnání inventarizací ze 40. let 20. století, roku 1970 a 1999 provedl Valtr (1999, s. 151 – 170), srovnání zastoupení druhů v prvních výsadbách v letech 1842 a 1843 (SOA JH, VS CH, inv. č. 3018, f. 3 – 10) se současným stavem publikoval Čížek (2002, s. 8 – 10). V současné době v Americké zahradě roste 32 druhů a kultivarů jehličnanů a 172 listnáčů. Tomanová a kol. (2010, s. 5) dokonce uvádí 219 druhů a kultivarů. Americká zahrada měla velký význam pro introdukci cizokrajných druhů do českých zemí, některé druhy v ní byly vysazeny vůbec poprvé na našem území (Větvicka

Obr. č. 8: Analytická mapa krajinné úpravy v Chudenicích na podkladě mapy stabilního katastru z roku 1837

2008, s. 407; Svoboda 1995, s. 95 – 96; Maloch 1929/1930b, s. 138, Hieke 1973, s. 28, 188; Čížek, Vaněček 1974, s. 1; Chytrá, Hanzelka, Kacerovský 2010, s. 322; Lišková, Štajerová, Valtr 2002, s. 3). Jedním z nich je i největší strom Americké zahrady – douglaska tisolistá (*Pseudotsuga menziesii*). Byla zde vysazena jako tříletá v roce 1843, kdy byla spolu s jinými dřevinami zakoupena v Boothových školkách ve Flottbecku. Z této doby jsou v Evropě známy jen ještě dvě další douglasky v Německu, takže chudenická douglaska patří mezi tři nejstarší žijící exempláře v Evropě (první douglaska byla do Evropy dovezena roku 1827 skotským botanikem Davidem Douglasem). Chudenická douglaska měřila 44 m, nyní po odlomení špičky je vysoká jen 36,4 m, a obvod kmene má 572 cm (údaje z roku 2010) (Chytrá, Hanzelka, Kacerovský 2010, s. 322; Hofman 1973; Plachý 1966, s. 1; Ježek 1912, s. 140; Baier 2008, s. 19; Valtr 2000; Otisk 2010a; Tomanová a kol. 2010, s. 8).

5.5.5 Využití přirozeného reliéfu a terénní úpravy v Chudenicích

Chudenice leží ve zvlněné, kopcovité krajině šumavského podhůří. Převýšení okolních kopců nad údolími je kolem 200 m (Speciální mapa 1:75 000, 1918; Muzeum Chudenice, Wolfgangsbad). Krajina Chudenicka byla již v 19. století oceňována pro svoji malebnou kopcovitost a venkovský charakter (Anderlík 1858, s. 6; Borovský 1897, s. 67; Sokol 1925, s. 6; SOA JH, Grafika JH, inv. č. Grafika II/7). Městečko Chudenice leží v kotlině, ohraničené nevysokými vrchy. Nejvyšší je hřbet Žďár, jenž leží západně od městečka a kde vznikla parková úprava. Žďár je protáhlý severo – jižním směrem a tvořen třemi nestejně vysokými vrcholy. Nejvyšším Bolfánkem na jihu (583 m n. m.) a asi o 10 m nižšími středním a severním vrcholem, které současně vymezují hlavní osu krajinné úpravy. Převýšení od úpatí svahu je 80 – 100 m (SOA JH, RA Černín, Deníky E. Černína, Einiges; Deníky E. Černína, Fahrt; NA Praha, SK, dupl., inv. č. 5249; Drhovský 2008b, s. 37; Foud, Karel 2004, s. 190; Hecht 2002/2003b). Výhodou Žďáru pro krajinářský park je zvlněný reliéf hřbetu a možnosti širokých rozhledů do okolí (SOA JH, RA Černín, č. kart. 442, Beschreibung; NA Praha, SK, dupl., inv. č. 5249). Naopak významnou nevýhodou je absence většího vodního toku, který by přinesl dynamický prvek a umožnil vybudovat na něm větší rybník. Parkovou úpravou protéká jen malý Kaničský potok na západním úpatí Žďáru, který je lemován širokými loukami. Teče od jihu k severu a jeho tok tak vytváří jednu z vedlejších os, rovnoběžnou s osou hlavní. Také stísněné prostory rokle či hlubokého údolí zde chybí. Představu o podobě krajiny v 60. letech 18. století, kdy zde byl jen poutní kostel, podává mapa prvního vojenského mapování (PřF UK, Mapová sbírka, 1. voj. map. C189) a písemný operát k němu: „Obec (Chudenice) lze ovládnout z kopců, které ji obklopují ze všech stran. Zejména z nejvyššího kopce, poblíž jehož vrcholu je zděná poustevna, dva malé

domky a kostel sv. Wolfganga, jenž nemá ohradní zeď. Z kopce lze přehlédnout široké okolí, s výjimkou směru na Klatovy, kde výhledu brání vysoké kopce v sekci 205. Kopec je porostlý vysokokmenným lesem, který je kolem vrcholu hustý, kdežto dole na svazích značně prořídlý“ (NA Praha, 1. voj. map., písemný operát).

Největší terénní úpravy v Chudenicích souvisely s výstavbou zámku Lázeň a budov kolem něj a s výstavbou a demolicí kostela sv. Wolfganga. Okolí těchto dvou staveb patří k nejméně změnějším. Zatímco kolem Bolfánku jde jen o bezprostřední okolí věže a hájovny, okolo Lázně vzniklo na měkce modelovaném terénu jádro parkové úpravy (Drhovský 2008b, s. 37; Drhovský, Smolík, Tremlová 1998, s. 14). Jinak bylo větších staveb v parku málo, takže nebyla potřeba provádět další s nimi spojené a náročné terénní změny. Důležité bylo opět budování cest a pěšin, které si ve svažitém terénu vyžádalo velkou péči, včetně terénních úprav. Cestám byla, stejně jako v jiných černínských parkových úpravách, věnována značná pozornost (Rybařík 1921, s. 27). Nechyběly ani úpravy vodního režimu, zejména na Karolínině a Jaromírově louce, a tvorba rybníků.

Centrem krajinné úpravy na Žďáru bylo okolí zámku Lázeň. Byl to jednak prostor, kde byly provedeny vůbec první parkové úpravy již v 90. letech 18. století, na něž pak další práce a rozšiřování parku navazovalo. Navíc tomuto místu byla věnována největší pozornost, neboť to byla reprezentativní část, kde hraběcí rodina trávila nejvíce času a kam zavítali všichni hosté. Zásadní změnou zde byla výstavba lázeňského a hostinského domu a stájí s kočárovnou v 90. letech 18. století na místě malé barokní kapličky nad léčivým pramenem (PřF UK, Mapová sbírka, 1. voj. map. C189). Místo pro stavbu se nacházelo ve svahu, který je skloněn směrem k jihu (SOA JH, RA Černín, č. kart. 442, Beschreibung; č. kart. 451, Beschreibung der Herrschaft Chudenitz; č. kart. 452, Beschreibung 1833). Proto byl pro obě stavby zvolen protáhlý tvar se směru západu – východním, aby náklady spojené s přípravou terénu byly co nejnižší. I když svah v tomto místě již přechází v povlnnější, musela být zemina na severu odkopána a svah nad stavbami zpevněn. Odkopaná zem byla využita pro vyrovnaní plochy budoucího staveniště, které bylo ještě překryto nízkou vrstvou suti a pečlivě vyrovnáno. Obdobně byl ve 20. letech 19. století připraven terén pro stavbu nového hostince, když se z původního lázeňského domu stal zámek, a menšího hospodářského stavení západně od hostince. A rovněž při přestavbě zámku v polovině 19. století (SOA JH, VS CH, inv. č. 2973, f. 153 – 155, 196; inv. č. 3017, f. 60, 62, 65, 87, 393 – 395). Počátkem 20. století byl ještě postaven přístřešek pro automobily, jenž si také vyžádal zarovnaní a zpevnění terénu odkopáním severní části svahu a navezením na jihu. Zároveň byl vyhlouben odvodňovací kanál (SOA JH, VS CH, inv. č. 2973, f. 347 – 351, 380 – 382).

Současně s vybudováním lázeňského domu a stájí muselo být vyřešeno i jejich napojení na stávající komunikace. Ke kapličce se chodilo od kostela sv. Wolfganga nebo od kaple sv. Anny, ani jedna z cest ale nebyla vyhovující pro rušnější kočárovou dopravu. Hlavní přístupovou cestou se stala již existující silnice z Chudenic do Lučic a Bezpravovic (PřF UK, Mapová sbírka, 1. voj. map. C189). Lázeňský dům, později zámek, však stál několik desítek metrů od ní, proto bylo potřeba vybudovat ze silnice odbočku. Cesta byla cca 4 m široká, aby po ní mohl pohodlně projet kočár a její povrch byl zpevněný, vyrovnaný a vydlážděný, což opět v nerovném terénu znamenalo přesun zeminy. Po obou stranách ji doprovázely vyhloubené příkopy. Cesta byla pravidelně udržována a opravována (SOA JH, VS CH, inv. č. 2973, f. 293 – 297, 341 – 342). Cesta nejprve od silnice odbočovala ke vchodu do stájí, obcházela lázeňskou budovu ze severu a vracela se zpět k silnici (Muzeum Chudenice, expozice; SOA JH, VS CH, inv. č. 4813). Jelikož její část od vchodu do stájí k západnímu rohu lázeňské budovy byla vyrovnána v poměrně prudkém svahu, musela být zem na severu odkopána a na jihu navršena do náspu. Násep byl zpevněn opěrnou zdí a na cestu vedl navršený nájezd, později změněný se schodiště (SOA JH, VS CH, inv. č. 2967, f. 711, 720). Od přestavby ve 20. letech 19. století a stavby nového hostince se situace změnila. Cesta nyní vedla od silnice k hostinci, stájím, kde navázala na starší úpravu, a zámku a od něj stejně jako před tím stáčela zpět na silnici. Úsek, který vedl od silnice ke stájím, byl zrušen a nájezd změněn ve schodiště. Zatímco hostinec a stáje stály severně od cesty, zámek byl od ní jižně. Cesta byla v úseku, kde obcházela zámek, asi o jeden metr zahlobena pod plošinu, na níž zámek stál. Hrana svahu byla poměrně prudce ukloněna a byly do ní vyhloubeny schody, jež vedly z cesty na plošinu zámku. Plošina zámku budovu jen o málo překračovala. Po přestavbě v polovině 19. století toto výrazné zahlobení cesty zaniklo (ČUZK, SK; SOA JH, VS CH, inv. č. 4737; inv. č. 2967, f. 711; inv. č. 3017, f. 59, 82; Muzeum Chudenice, Lázeň, vchod; inv. č. F4242). Zároveň byla v té době východní část příjezdové cesty, která vedla od zámku přímo k silnici přes park, zrušena, aby nerušila svojí šířkou a vzhledem. Zarovnaný povrch cesty byl rozrušen a začleněn do terénu (SOA JH, VS CH, inv. č. 4766; 4730; 4765).

Úprava jižně od zámku má podobu parkové louky s jednotlivými stromy či jejich skupinami. Stromů je zde poměrně dost, takže louka je určována průhledy mezi nimi (Hecht 2002/2003a; Drhovský 2008b, s. 37). Nebylo tomu tak vždy. Stromy byly vysazovány postupně a ještě v první polovině 19. století byla louka téměř volná, jen s několika stromy, keři a záhony květin. Parková louka se rovněž nachází na svahu, jenž se sklání k jihu, ale je poměrně povlnný (SHZ JH, inv. č. JH786; Muzeum Chudenice, Lázeň, průčelí; Wolfgangilandhauses; Wolfgangsbad; SOA JH, VS CH, inv. č. 3110, f. 752, 756; RA Černín, č. kart. 451, Beschreibung der Herrschaft Chudenitz; č. kart. 452, Beschreibung 1833; Foud, Karel 2004,

s. 190). Byla několikrát rozšiřována. Nejprve se nacházela jen před lázeňským domem (Muzeum Chudenice, expozice; SOA JH, VS CH, inv. č. 4813). Ve 20. letech 19. století byla rozšířena západně k novému hostinci (ČUZK, SK; SOA JH, VS CH, inv. č. 4373) a nakonec v 50. letech 19. století se ještě významně zvětšila směrem k východu, čímž se její plocha téměř zdvojnásobila (SOA JH, VS CH, inv. č. 4766; bez inv. č., desky 5). Povrch louky byl vždy před parkovou úpravou zplanýrován a mírně zvlněn, což podpořilo přirozenou modelaci. Pro dotvoření modelace terénu a přihnojení nových výsadeb bylo použito bahno vytěžené z některého z okolních rybníků. Na takto připravený terén byl vyséván trávník a sázeny stromy (SOA JH, VS CH, inv. č. 3017, f. 6, 67, 85; Drhovský 1992, s. 57; Nožička 1960, s. 48; Drhovský, Smolík, Tremlová 1998, s. 14; Baier 2008, s. 22; Brzobohatá 2007; Drhovský 1984; Žerebáková 2000a, s. 36). Velká pozornost byla věnována trasování a úpravě cest. Ve 20. letech 19. století louku protkala hustá síť vzájemně se křižujících cest. Ta byla v 50. letech 19. století zjednodušena a cesty byly vedeny spíše většími oblouky. Takto se cestní síť dochovala až do druhé poloviny 20. století (ČUZK, SK; SOA JH, VS CH, inv. č. 4815; inv. č. 2967, f. 541; Cenia, NIKM, mapa; NPÚ, ÚP, fototéka, inv. č. 70.522; Žerebáková 2000a, s. 37; Hecht 2002/2003a). Cesty byly mírně zahlobené pod okolní terén a se zvýšenými okraji. Jejich povrch byl zarovnan a byly vysypávané pískem. Větší cesty byly vyspádovány a doprovázely je mělké příkopy (SHZ JH, inv. č. JH786; JH1172; Muzeum Chudenice, inv. č. F4212; P4275; P4291; P4293; P4294; P4317; P4323; P4339; P4343; Lázeň, průčelí; SOA JH, VS CH, inv. č. 3017, f. 67, 85). Ve druhé polovině 20. století se péče o ně postupně snižovala, takže některé méně používané cesty zarostly trávnickem. Dosud je poměrně dobře dochována okružní cesta parkem, ovšem stezky, které ji propojovaly, jsou již téměř nezřetelné, ale stále je vidět jejich vedení v terénu. Naopak několik cest bylo spontánně vyšlapáno v trávniku, ale nemají oporu v cílené úpravě terénu (NPÚ Plzeň, Odd. fotodokumentace, inv. č. 192922; Plzeňský Prazdroj 2006; Žerebáková 2000a, s. 37, 46, 49; Drhovský 1992, s. 57; Kacerovská 1994, s. 103). Hlavní cesty byly široké 2 m, vedlejší 1,2 m. V červnu 2011 má začít obnova cestní sítě v parku podle stavu z druhé poloviny 19. století. Cesty mají být mlatové, vyspádované a mírně zahlobené (Kubec, Blažek 2010). V jižní části parkové louky bylo vyhloubeno malé jezírko, jež bylo zásobováno podpovrchovou vodou. Jeho okolí bylo pečlivě zplanýrováno. Později toto jezírko zaniklo (SOA JH, VS CH, inv. č. 3017, f. 6; inv. č. 3110, f. 752, 756; Žerebáková 2000a, s. 16; Nožička 1960, s. 49). Na konci 70. let 19. století vzniklo nové jezírko na podmáčeném místě v prostoru, kde se park rozšířil k jihu na úkor silnice. Mělo eliptický tvar a jeho cihlami vyzděný bazén je dobře dochován. Těleso silnice bylo založeno a vyrovnáno o něco jižněji, kdežto její původní trasa, která se obloukem zařezávala do parku, byla zplanýrována a stala se součástí parkové louky (SOA JH, VS CH, inv. č. 4765; 4730; bez inv. č., desky 7). V první polovině 20. století bylo

v nejzápadnější části louky u altánku vybudováno zpevněné hřiště. Jelikož se nachází ve svahu, byla na severu zem odkopána a na jihu navezena, aby byl povrch hřiště zarovnaný. Jeho rozměry jsou 15 x 30 m. Dnes je nevyužívané a zarůstá trávou, ovšem v terénu je dochovalé výborně (SOA JH, VS CH, bez inv. č., desky 7; Cenia, NIKM, mapa; Žerebáková 2000a, s. 37).

Západně k této parkové louce přiléhala užitková zahrada. Měla protáhlý, severo – jižní tvar, tedy ve směru sklonu terénu. Rozkládala se od budovy hostince k silnici Chudenice – Bezpravovice. Její jižní konec byl rozšířený směrem k východu do parkové louky, severní konec byl užší. Byla rozdělena na čtyři pravidelně utvářené obdélníky (ČUZK, SK). Na západě a jihu ji ohraničovala zeď, která je dodnes částečně dochována. Na východě sousedila s parkovou loukou bez ohraničení. Její terén byl upraven na tři široké, dlouhé a zarovnané terasy, aby bylo možné zeleninovou a ovocnou zahradu dobře obhospodařovat (SOA JH, VS CH, inv. č. 3017, f. 67, 131). V roce 1826 byla na prostřední terase vyhloubena pravoúhlá vodní nádrž, jež byla zamýšlena jako zavlažovací. Byla obložena kamennými deskami (SOA JH, VS CH, inv. č. 3017, f. 84). Brzy ale byla zrušena a zasypana. Terasy jsou dnes poněkud setřené, neboť ve druhé polovině 20. století byla využívána jen její jižní část a od 90. let 20. století pěstování zeleniny a květin ustalo zcela. Terasy tedy nebyly udržovány, ale v terénu jsou dosud dobře patrné. To umocňují dva malé skleníky (množárny), byť se z nich dodnes zachovaly jen zbytky zdiva. Tvořily severní hranu obou jižních teras. Největší změny doznala severní terasa, na níž vznikl v 80. letech 20. století bazén. Bazén má obdélníkový půdorys a je zahlouben pod úroveň terénu. Jeho stěny i dno jsou rovné a vybetonované (Žerebáková 2000a, s. 37, 47). K parkové úpravě příslušel od 20. let 19. století i lesík jižně od silnice Chudenice – Bezpravovice, ve kterém byla upravena parková cesta. Byla stejná jako ostatní cesty v parku, tedy mírně zahloubená pod okolní terén a se zarovnaným povrchem (ČUZK, SK; SOA JH, VS CH, inv. č. 4737). Zároveň s rozšířením parkové úpravy v 50. letech 19. století bylo rozhodnuto tuto část zrušit. Lesík sice zůstal zachován, ale parková cesta nebyla udržována. Její pozůstatky lze v terénu dohledat. Naopak byla posílena produkční část, neboť již roku 1841 rozhodl Evžen Karel Černín o rozšíření ovocných školek za silnici západně od lesíka (SOA JH, VS CH, inv. č. 4766; 4815; 4730; 4765). Ještě v 50. letech 20. století se zde zbytky přerostlých školek nacházely (Cenia, NIKM, mapa; PřF UK, Mapová sbírka, Topografická mapa GŠ, M-33-87-C-b, Chudenice). Povrch před jejich založením byl zplanýrován. Dnes stojí na jejich místě rodinný dům.

Na sever od zámku se nachází přechodová partie mezi parkovou loukou a úpravami na Žďáru. Je to poměrně úzký, také západ – východním směrem protáhlý pás. Terén se zde začíná zvedat již prudčeji, což je podpořeno i tím, že část svahu byla odkopána, aby mohla být zarovnána příjezdová cesta a plošina pro stavby. Tato část byla vždy více porostlá stromy než parková louka a již od poloviny 20. století se fakticky stala součástí lesního porostu na Žďáru

(Cenia, NIKM, mapa). Přechod mezi parkovou loukou a severní částí je tvořen esovitě prohnutým schodištěm s kamennými stupni, jež je vloženo do svahu východně od zámku. Schodiště je do svahu výrazně zahlobeno. Kolem něj byly vyskládány balvany a vznikla zde skalka. Schody jsou dnes částečně poškozené, ovšem zahlobení v terénu je stále výborně patrné. Schodiště vedlo na vyrovnanou kruhovou plošinu s odpočívadlem a mohutnou lípou (dnešní památný strom Lázeňská lípa) (Žerebáková 2000a, s. 56; Kubec, Blažek 2011). Také zde byl povrch před parkovou úpravou zplanýrován (SOA JH, VS CH, inv. č. 3017, f. 67, 85). Severní část byla při své úpravě ve 20. letech 19. století hustě protkána parkovými stezkami, které byly stejně jako na louce asi 1 m široké, mírně zahlobené, se zarovnaným povrchem a vysypávané pískem (ČUZK, SK; SOA JH, VS CH, inv. č. 4737; inv. č. 3017, f. 85). Při nové úpravě v 50. letech 19. století byla i zde cestní síť značně zjednodušena. Také zde cesty ve druhé polovině 20. století většinou zanikly, ale stále jsou v terénu zřetelné. Do svahu byly zarovnány půlkruhy odpočívadel. Jsou výrazně zarovnané. Jejich severní okraj vznikl odkopáním svahu a jeho zpevněním opěrnou zdí. Dvě cesty, které vedou podél odpočívadel, byly upraveny jako do svahu vsazené kamenné stupně schodišť (Kubec, Blažek 2010). Uprostřed severní části se od roku 1825 nacházel pravidelně založený obdélník, což byla nejstarší ovocná a okrasná školka. Terén byl před jejím vznikem vyrovnán navážkou na jižní straně a byly v něm vyhloubeny mělké strouhy pro regulaci vodního režimu. Školka byla v následujících letech pečlivě udržována (ČUZK, SK; SOA JH, VS CH, inv. č. 4765; inv. č. 3017, f. 6, 66, 68, 128; Nožička 1960, s. 46).

Od zámku Lázeň, respektive ze severní části parku u něj vede k rozhledně Bolfánek přímá cesta, která přechází v široké zemní schodiště. Bylo vloženo do nejprudší části svahu (Borovský 1897, s. 67). Je vedené v úrovni terénu. Jeho šířka je 3 m, stupně jsou poměrně dlouhé a nepravidelné (mezi 4 až 7 m) a byly vydlážděny kameny. Schodiště vzniklo v 18. století a vedlo od kostela sv. Wolfganga ke kapličce s léčivým pramenem, respektive později k lázeňskému domu (SOA JH, VS CH, inv. č. 4770; RA Černín, Deníky E. Černína, Einiges; Deníky E. Černína, Fahrt; Deníky E. Černína, Herrschaft Chudenitz; Muzeum Chudenice, skříň). Ve 20. letech 19. století, když byla krajinná úprava zřizována, mělo být schodiště zasypáno a nahrazeno klikatící se cestou (ČUZK, SK). Dokonce jeho spodní, nejméně příkrá část začala být zasypávána zeminou odkopanou při stavbě hostince a příjezdové cesty. Na přání Evženovy manželky, Terezie Černínové, však zůstalo zachováno a stalo se podstatným prvkem hlavní osy celé kompozice (Ryšavý 1991, s. 6; Ryšavý 1992a, s. 45). Na Žďáru byly upraveny i další cesty. Většinou byly 3 – 4 m široké a se zarovnaným a zpevněným povrchem, aby mohly sloužit i pro jezdce na koních, kočáry a povozy. Navázaly na starší cestní síť, která zde byla již v 18. století. Staré cesty byly nově upraveny, doplněny příkopy a někdy i alejemi. Zároveň vzniklo několik cest nových, čímž se cestní síť zahustila. Některé byly užší (2 m) a sloužily jako vycházkové.

Hlavní cesty byly pečlivě vyspádované a v některých úsecích i vydlážděné (PřF UK, Mapová sbírka, 1. voj, map. C189; 2. voj. map. W-12-V; W-13-V; Muzeum Chudenice, inv. č. P4320; P4324; depozitář; SOA JH, VS CH, inv. č. 3017, f. 67, 86; RA Černín, č. kart. 442, Beschreibung; č. kart. 451, Beschreibung der Herrschaft Chudenitz). Před novým zalesňováním po těžbě dřeva byly v případě potřeby kopány odvodňovací kanály. Docházelo k tomu zejména na přelomu 19. a 20. století. Na Žďáru se to týkalo především nejnižších poloh u Kaničského potoka (Stolařík 1971, s. 125).

Výrazně upraveným místem je samotný nejvyšší vrchol Žďáru s Bolfánkem. První terénní změny zde byly realizovány již ve 20. letech 18. století v souvislosti se stavbou velkého barokního poutního kostela sv. Wolfganga. Věž stála v západním průčelí kostela, kde se zároveň nacházel i hlavní vchod. Loď byla protažena směrem k východu, s mírnou odchylkou k severu. Celý kostel včetně věže byl dlouhý 36 m a široký 12,5 m. Na místo, kde stál, byla navezena slabá vrstva zeminy, aby byl získán vyrovnaný podklad pro základy stavby. Tato plošina je dodnes dobře patrná. Druhá výrazná plošina se rozkládala západně před bývalým hlavním vstupem. I ona byla získána navezením zeminy. Je široká zhruba jako kostel (tedy 12,5 m) a dlouhá 30 m (Otisk, informační tabule). Zemina potřebná k navržení rovné plošiny základů kostela i nástupního prostoru byla získána odkopáním svahu severně od zamýšlené stavby. Svah byl odkopáván bezprostředně vedle staveniště kostela, takže na severní straně vznikl velký výškový rozdíl. Ten byl stabilizován vysokou opěrnou zdí, jež podpírala jak plošinu kostela, tak plošinu nástupního prostoru. Do zdi nástupního prostoru bylo vloženo 2,4 m široké schodiště. Dno odkopané části svahu bylo zarovnáno a v jeho severní části, než se svah začal přirozeně sklánět, byla postavena poustevna, později sloužící jako hájovna. Mezi ní a opěrnými zdmi byl volný, rovný prostor. Po zboření kostela v roce 1810 byla ze spodní plošiny s hájovnou vyvedena na horní plošinu bývalé lodi nástupní rampa, jež vedla podél opěrné zdi a ústila u paty věže. Vznikla zřejmě při úpravách ve 20. letech 19. století. Systém opěrných zdí, schodiště i rampa byly v roce 2010 opraveny. Projekt na jejich obnovu vypracovalo a realizovalo občanské sdružení Otisk (SOA JH, VS CH, inv. č. 3017, f. 101; Muzeum Chudenice, Wolfgangsturm; expozice; Otisk, informační tabule). Zboření kostela neovlivnilo výrazně terénní situaci kolem Bolfánku, protože jeho zdivo bylo využito jako stavební materiál v širokém okolí (Roubal 1927, s. 15). Na místě tedy nezůstaly žádné sutiny a prostor bývalé lodi se zachoval zarovnaný. Nedaleko Bolfánku byla ještě roku 1866 upravena tzv. Palackého skála. Přirozený skalní výchoz byl obnažen a do mírného svahu, který k němu stoupá, bylo zasazeno několik kamenných stupňů. Vedle hájovny jsou v současné době hloubeny mělké základy pro přístavbu sociálního zázemí zamýšleného informačního centra.

Dalším výrazným prostorem, jenž vznikl postupnými úpravami od 20. do 40. let 19. století, je údolí Kaničského potoka. Tento drobný tok pramení na Karolínině louce a teče pod západním svahem Žďáru směrem k severu. Karolínina louka, na níž se nacházelo prameniště Kaničského potoka, byla přirozeně značně podmáčená. Obdobně mokrá byla i Jaromírova louka. Aby louky mohly být začleněny do parkové úpravy, musely být především vysušeny. Bylo prohloubeno a napřímeno koryto Kaničského potoka a louky protkal systém mělkých odvodňovacích struh, které odváděly vodu do potoka. Strouhy byly pravidelně čištěny až do poloviny 20. století. Ve druhé polovině 20. století se přestalo o odvodňovací strouhy pečovat, proto se začaly zanášet a louky jsou dnes opět značně vlhké (Žerebáková 2000b, s. 4). Po odvodnění byl na loukách vybudován systém cest. Stará cesta z 18. století, která vedla suchými místy po okraji luk, zůstala zachována. Doplnila ji cesta středem luk a síť menších stezek mezi nimi. Tyto cesty ve druhé polovině 20. století zanikly (PřF UK, Mapová sbírka, 1. voj. map. C189; 2. voj. map. W-13-V; Topografická mapa GŠ, M-33-87-C-b, Chudenice; Cenia, NIKM, mapa; ČUZK, SK). Cesty byly stejně jako na jiných místech krajinné úpravy zarovnané a zde i pečlivě zpevněné, včetně vydláždění nejvlhčích míst (Muzeum Chudenice, inv. č. P4301; SOA JH, VS CH, inv. č. 3017, f. 6, 85; Nožička 1960, s. 49).

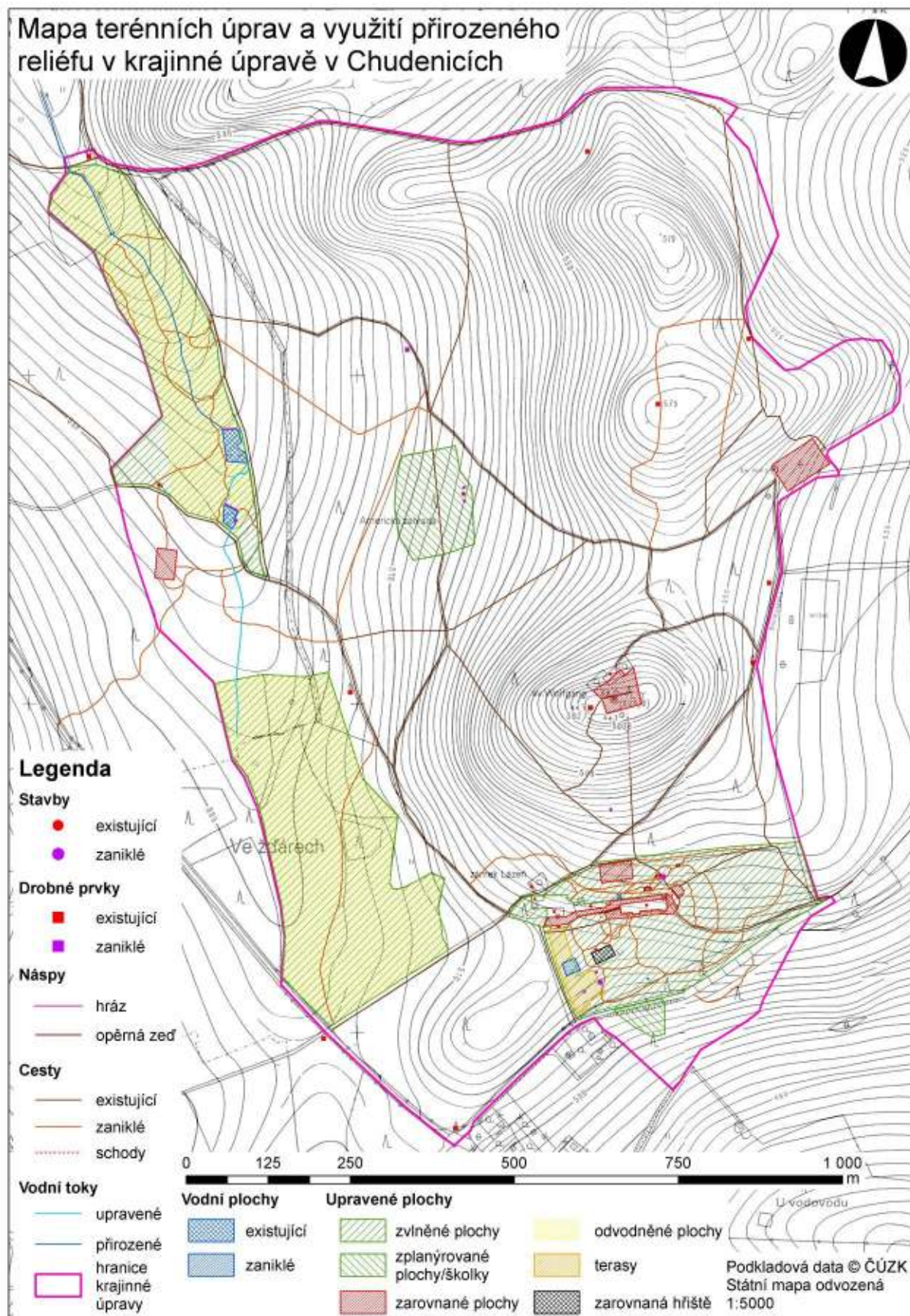
Severně od Karolíniny louky po proudu Kaničského potoka vznikla krajinná úprava již ve 20. letech a dotvořena byla ve 30. letech 19. století. Na potoce byly vybudovány dva malé rybníčky, tzv. Kvapilova jezírka (SOA JH, VS CH, inv. č. 3017, f. 6; Drhovský 1992, s. 47). Rybníčky vznikly vyhloubením jejich bazénů přímo na toku. Břehy měly zpevněné vyskládanými kameny (Muzeum Chudenice, Štork, Kvapilovo jezírko). Menší jižní rybníček je mělčí s nevýraznou hrází. Severnější rybník je větší, jeho bazén je výrazně v terénu zahlouben a jeho hráz je sice krátká, ale poměrně mohutná. Koryto potoka v úseku mezi rybníčky je výrazně napřímené a zahloubené. Rybníčky leží v lučním porostu, který je odvodněn podobně jako Karolínina louka, neboť byl také dost podmáčený (SOA JH, VS CH, inv. č. 3017, f. 6; Rybařík 1921, s. 27). Nedaleko rybníčků stojí na malé vyrovnané plošince při cestě Kuchyňka. Celý prostor kolem Kvapilových jezírek byl protkán hustou sítí cest, které opět byly vyrovnané, zahloubené a vysypávané pískem. Tyto cesty zanikly. Na okraji louky vznikl zarovnaný a zpevněný obdélník, do kterého byl vložen ovál. Sloužil jako jízďárna pod širým nebem. Zanikl až po polovině 20. století (ČUZK, SK; Cenia, NIKM, mapa). Na všech loukách byl terén pečlivě upraven a byly do nich vysázeny skupiny či solitéry stromů, většinou již větší jedinci s balem (SOA JH, VS CH, inv. č. 3017, f. 6; RA Černín, č. kart. 451, Beschreibung der Herrschaft Chudenitz).

Posledním prostorem, který byl v rámci krajinné úpravy na Žďáru výrazně uměle modelován, byla Americká zahrada. Byla založena na půdorysu obdélníku, který je protáhlý po

vrstevnici. Její terén se mírně svažuje k jihozápadu (SOA JH, VS CH, inv. č. 3110, f. 748). Založena byla na místě lesa, takže před prvními výsadbami musel být les vykloučen a terén výrazně upraven. Celá plocha budoucí školky byla zplanýrována, byly vykopány pařezy, odstraněny kameny a vyhloubeny mělké rigoly, jejichž úkolem bylo regulovat vodní režim a bránit erozi (SOA JH, VS CH, inv. č. 3017, f. 128, 131, 153; Muzeum Chudenice, Zakládání arboreta; Vítová 1994, s. 3; Hofman 1970a, s. 7; Nožička 1960, s. 49; Drhovský 1992, s. 58). Při východní straně byl na nevýrazném vyrovnaném prostoru postaven dřevěný dům hlídače a skleník. Na přelomu 50. a 60. let 20. století na jeho místě vznikl současný altán. Přesto je zarovnaná plošina, na níž stojí, stále dobře patrná (Hofman 1970d, s. 4; Správa CHKO Český les, fotografie domek). Při domku byla vyhloubena dnes již zasypaná studna (SOA JH, VS CH, inv. č. 3110, f. 748). Její prohlubeň je dosud zřetelná. Také Americká zahrada byla protkána sítí cest, které zde ovšem tvořily pravidelnou osnovu. Tyto cesty byly poměrně výrazně zahloubené, jejich povrch byl zarovnaný, zpevněný a vysypaný pískem. Hlavní cesty byly lemovány mělkými příkopy a byly o něco širší (cca 2 m) než cesty vedlejší (cca 0,8 – 1 m). Ve druhé polovině 20. století péče o cesty poklesla, takže mnohé zarostly trávou. V současnosti je stále hojně užívaná hlavní cesta mezi oběma vchody, která je tedy i dobře dochována. Další cesty nebyly tolik využívány a postupně zanikly. Jejich části lze však stále v terénu dohledat. Obdobně se v terénu nachází zbytky odvodňovacích struh (Hofman 1970d, s. 5, 21, 25 – 27, 30, 34, 36, 38, 44 – 49, 52, 54, 58; Tomanová a kol. 2010, s. 4). Plánem Správy CHKO Český les, která o Americkou zahradu pečuje, je obnovit cestní síť v jejím původním trasování, ovšem s přizpůsobením se změnám v rozmístění a rozměrech korun dřevin (Lišková, Štajerová, Valtr 2002, s. 4 – 5; Valtr 2000).

Jak je z výše uvedeného přehledu terénních úprav patrné, nejintenzivnější byly v bezprostředním okolí zámku, což zcela odpovídá situaci i v ostatních černínských parcích. Zázemí zámku bylo nejvíce reprezentativním prostorem, proto mu byla věnována největší pozornost. Významné terénní změny proběhly zejména v souvislosti s výstavbou velkých budov, tedy zámku, stájí a hostince. Na ty navazovaly úpravy v okolí. Velké terénní změny provázely rovněž výstavbu kostela sv. Wolfganga, které ale patří do staršího, barokního období. V době krajinných úprav byla zdejší modelovaná situace terénu využita, ale nebyla měněna. Významné změny v celé ploše komponovaných krajinných úprav proběhly spolu s budováním cestní sítě a odvodňovacích kanálů (Anderlík 1858, s. 7). I to se velmi podobá situaci v ostatních parcích Černínů.

Obr. č. 9: Mapa terénních úprav a využití přirozeného reliéfu v krajinné úpravě v Chudenicích

6. Diskuse

Předchozí kapitoly se zabývají podrobným hodnocením terénních úprav v modelových lokalitách, což bylo jedním z cílů práce. Tyto úpravy byly identifikovány a lokalizovány. Došlo k jejich celkovému zhodnocení z hlediska doby a způsobu vzniku, následného nakládání a současného stavu. Toto podrobné hodnocení umožnilo zpřesnit a naplnit předem stanovenou typologii krajinných úprav. Jednotlivé prokázané terénní úpravy byly zařazeny do příslušných typů. Dobře je toto rozdělení, včetně územní lokalizace, vidět na vypracovaných mapách terénních úprav a změn reliéfu. Typologie tak byla ověřena v praxi a prokázala se její obecná platnost a použitelnost pro hodnocení různých krajinných úprav. Plošné a liniové úpravy se ukázaly jako nejdochovanější a také nejvíce variabilní. Bodové úpravy jsou naopak často málo zřetelné, setřené a nelze je dále členit a hodnotit. U liniových úprav se prokázalo jako nejúčelnější jejich členění vzhledem k úrovni původního terénu na navršené, vyhloubené a v úrovni terénu (Zapletal 1969, s. 12). Jako nejvariabilnější se pak prokázaly konvexní tvary, zatímco tvary konkávní často pracovaly s přírodními prohlubněmi, i když vznikaly i zcela umělé konkávní prvky. Tvary v úrovni terénu jsou, díky tomu že zahrnují cestní síť, nejpočetnější. I při jejich vzniku bylo třeba poměrně značné práce s terénem.

Oproti tomu plošné jevy nebylo účelné takto kategorizovat, a proto bylo zvoleno jiné třídění (Smolová, Vítek 2007, s. 12 – 13). Mezi plošnými jevy zcela převládají a jsou velmi rozmanité tvary v úrovni terénu (uměle zvlněné plochy, zarovnané plochy, terasy), které vznikly poměrně masivním přesunem zeminy, ale bez tvorby jednoznačně konvexních či konkávních útvarů. Případně bylo v malé míře uplatněno současně navršení i odkopání terénu. Výrazně konkávní tvary jsou zastoupeny zejména prohlubněmi rybníků. Jen v jednom případě je doložena existence prohlubně, jejímž účelem nebyla vodní nádrž. Tato prohlubeň je však staršího data vzniku a pro krajinnou úpravu byla využita až druhotně. Jednoznačně konvexní útvary, které by vznikly výrazným navršením zeminy, se v modelových lokalitách doložit nepodařilo, jsou však známy z jiných krajinných úprav. Pahorky zakládané ve sledovaných objektech nepřevyšovaly své okolí více než jen o několik desítek centimetrů. Pro vyhlídková místa a dominanty zde byly vybírány přirozené vyvýšeniny či svahy, které byly v některých případech mírně zvýšeny, ale spíše jen vyrovnány. Neprokázala se ani existence výsadeb na výrazně navršených pahorcích, která je známa především z německých krajinářských parků. Nízké pahorky, jež někde vznikaly v rámci uměle zvlněných ploch, jsou zahrnuty do této kategorie, neboť jsou úzce provázány s celkovou úpravou lučního prostoru (Zapletal 1969, s. 12, 133). V textové části jsou však tyto úpravy zmíněny.

Vlček (1999, s. 151) uvádí jedenáct kategorií podle Hirschfelda, které by neměly v žádném krajinářském parku chybět. Terénu se týkají kategorie rovina, návrší, prohlubeň, kopec, pohoří a nepřímá i voda. Tvůrci se pak snažili tyto kategorie do svých krajinářských parků zahrnout. Záleželo především na jejich výchozích možnostech, daných přirozeným reliéfem a finančními prostředky, a schopnostech, jak se jim to podařilo.

První hypotéza, že přirozený reliéf bude hrát v utváření parků důležitou roli, byla tedy prokázána. Krajinářské parky s reliéfem velmi uvědoměle pracují a jeho konfigurace má pro vyznění krajinné úpravy klíčový význam. Reliéf přitom ovlivnil podobu parku dvěma zásadními způsoby. Zaprvé hrál velice důležitou roli při rozhodování o lokalizaci parku. Jan Rudolf Černín měl při tvorbě svých parků mnoho možností a vhodnost terénu byla základním argumentem pro volbu místa. Podobně postupovali i jiní stavebníci. Terénní úpravy jsou velmi nákladné, proto byla již při výběru místa pro park snaha tyto náklady minimalizovat. Na druhou stranu se ani ten nejvhodněji zvolený terén bez úprav neobešel, pokud měl vzniknout opravdu reprezentativní park. Stávající předpoklady místa proto byly aktivně dotvářeny. To potvrzuje předpoklady, uváděné v literatuře jako obecná tvrzení o významu přirozeného reliéfu a zároveň jeho dosti nákladných úpravách (Petrů 1997, s. 266; Clark 1980, s. 34; Kuča 1974, s. 44; Hallbaum 1927, s. 16).

S tím souvisí i sledování dalších cílů práce a s nimi spojených hypotéz, které předpokládaly, že se realizované terénní úpravy budou lišit v závislosti na přirozeném reliéfu, funkci krajinné úpravy a době vzniku. Cílem práce bylo tyto závislosti doložit či vyvrátit. Ukázalo se, že tři výše uvedené předpoklady jsou spolu úzce provázány. Jako zásadní faktor výběru území pro lokalizaci krajinné úpravy i v ní prováděných terénních změn se ukázala funkce dané krajinné úpravy. Ta byla ve sledovaném souboru parků rozdílná. Je zde zastoupen výrazně romantický a malebný park (Krásný Dvůr), lovecká obora (Jemčina), přírodně – krajinářský park jednodušších tvarů (Petrohrad) a park s výraznějším podílem exotických dřevin (Chudenice). Při zakládání parku měl jeho účel pro budoucí podobu rozhodující roli. Dalším faktorem byly možnosti stavebníka, tj. jakými územími disponoval, z nichž pak mohl volit místo vhodné pro založení parku, a také kolik měl finančních prostředků. Proto se právě parky Jana Rudolfa Černína ukázaly jako vhodné pro hodnocení, neboť jejich výchozí přírodní podmínky jsou dosti rozmanité. Černínové disponovali značným bohatstvím a mohli si dovolit přistupovat k parkové tvorbě velkoryse.

Teprve s ohledem na co nejvhodněji zvolený přirozený reliéf byly plánovány a prováděny terénní úpravy. Je to patrné i v časovém sledu jednotlivých úprav. Jako první vznikl romantický a malebný (picturesque) park v Krásném Dvoře. Byl bezprostřední reakcí Jana Rudolfa na jeho evropskou cestu, jež vyústila v touhu vybudovat na svých panstvích

v Čechách park obdobný těm, jaké viděl vznikat v německých zemích a ve Francii. Založení krásnodvorského parku proto bylo vysoce prestižní a reprezentativní záležitostí. Zároveň teorie říkala, že malebný park by se měl skládat ze série na sebe navazujících prostorů a skýtat moment překvapení. Pro první park bylo proto vybráno dosti členité území, kde bylo možno modelovat jednotlivé prostory, které tvořily uzavřené scenérie, ale přitom neztrácely spojení s ostatními částmi parku. Členitý terén také ulehčoval umisťování dominant a vyhlídkových bodů. V Krásném Dvoře se proto výrazně uplatnily uměle zvlněné plochy, které tvořily jednotlivé reprezentativní prostory, obvykle doplněné dominantou v podobě stavbičky. Zarovnaných ploch je zde málo. Jejich největší rozloha je u zámku a souvisí s barokní podobou areálu, kdy zde vznikl čestný dvůr a dvě barokní zahrady. V krajinářském parku tvořily zarovnané plochy podklad některých staveb a zdůrazňovaly tak jejich dominantní úlohu v kontrastu s okolním zvlněným terénem. Výhodou Krásného Dvora byla i existence poměrně vodnatého Leskovského potoka, který protéká celou krajinnou úpravu a umožňoval bohaté využití dynamického i statického vodního prvku.

Dalším počinem byla obora na Jemčině. Zde hrál primární funkci lov, konkrétně parforsní hony, které byly v té době velmi módní. Při štvanicí se smečkou psů byl podmínkou snadno prostupný a přehledný terén. Nejdůležitější byl rychlý pohyb jezdců. Proto volba padla na rovinaté území kolem Jemčiny a hlavní úpravy spočívaly ve vytvoření husté sítě cest a stezek a odvodnění (a tím i zpřístupnění) zamokřených území. Pojetí areálu bylo velkorysé, modelaci jednotlivých prostorů (s výjimkou zázemí zámku) nebyla věnována tak detailní pozornost.

Podobu petrohradského parku ovlivnilo jeho o něco pozdější založení, kdy se móda začala odvracet od složitě komponovaných romantických parků typu Krásného Dvora opět ve prospěch otevřenějších a přehlednějších prostorů. Park měl poskytovat zámku příjemné zázemí a plnit i reprezentační úlohu. Využity byly především otevřené plochy, na kterých byly založeny luční porosty se skupinami či solitéry stromů. Výrazně se zde tedy uplatnila tvorba zvlněných ploch. Naopak velice rozmanité a malebné skalní útvary v údolí Podvineckého potoka, na Zámeckém a Kozím vrchu a dále v oboře byly využity méně než by se dalo očekávat. Tyto útvary tvořily kulisu některých cest, případně sloužily jako vyhlídkové body. Tvořily vítané zpestření procházek parkovými loukami a umožňovaly je celkově přehlédnout. Lze se však domnívat, že právě přítomnost výrazných žulových balvanů a skalek byla jedním z hlavních důvodů, proč přírodně – krajinářský park vznikl v okolí Petrohradu.

Kolem chudenického nového zámku Lázeň vznikala parková úprava nejpozději. Zdejší krajina je sice malebná a kopcovitá, ale samotný hřbet Žďár postrádal předpoklady ostatních míst. V Chudenicích hrála podstatně větší úlohu než v jiných černínských parcích existence školek okrasných i ovocných dřevin, které pak byly dodávány pro výsadby do ostatních parků

a prodávány. Školky ovlivňovaly i podobu upravených ploch, které byly podle potřeby terasovány, zarovnané nebo zvlněny po zplanýrování. Funkce parku tedy zásadním způsobem ovlivňovala nejen volbu a míru uplatnění jednotlivých způsobů terénních úprav, ale i samotný výběr místa pro založení parku. Snahou zakladatele bylo dosáhnout svého záměru a zamýšleného účinku co nejlépe a také pokud možno co nejhospodárněji. Proto byl výběr vhodného místa zásadním úkonem. Volba vhodných terénních úprav jej následovala a vycházela z podmínek daných přirozeným terénem.

Další hypotézou bylo, že způsoby terénních úprav se budou lišit v závislosti na odlišnostech přirozeného reliéfu. Rovněž tato hypotéza se prokázala, i když ne u všech typů úprav, a je méně výrazná než závislost na funkci. Byla to totiž v první řadě funkce, která diktovala výběr reliéfu a požadované úpravy. Nejnápadnější je absence teras v rovinnatém terénu Jemčiny. U ostatních parků se terasy uplatnily, zejména pro sady, zahradnictví či vinice. Měly nejen praktickou funkci, neboť toto uspořádání ulehčovalo obdělávání, ale i estetický účinek. Stejně tak se jen v podmáčených územích objevily úpravy spojené s hloubením odvodňovacích kanálů, ať již pak odvodněné území bylo využito pro luční úpravu v případě Chudenic nebo zalesněno jako na Jemčině. Ve všech parcích tvořila výraznou součást terénních úprav cestní síť. V její podobě se odrážela konfigurace terénu poměrně výrazně. Obvyklé byly cesty, které byly mírně (cca 10 cm) zahloubeny pod okolní povrch a měly zvýšené okraje. V podmáčených lokalitách však byly cesty naopak zakládány na navršené zemině, takže se nad okolní terén vyvyšovaly. Většinou bylo toto vyvýšení také jen asi 10 cm. Jen někde v případě Jemčiny vedly cesty i po vyšších náspech, což bylo vyvoláno požadavkem důkladnějšího zpevnění těchto cest. Větší úpravy si vyžádaly i cesty ve svazích. Požadavkem bylo, aby povrch cest byl zarovnaný a nesvažoval se. Proto podklad pro cesty ve svazích musel být předem vyrovnán. Bylo toho dosaženo tím, že vyšší část svahu byla odkopána a získaná zemina byla navezena na nižší část svahu. Tím vznikl terasovitý stupeň, na němž byla vedena cesta, která byla opět obvykle mírně zahloubená do tohoto stupně (Zapletal 1969, s. 106 – 112). Většina cest byla také mírně vyspádována a doprovázena jedním nebo dvěma příkopy, které odváděly dešťovou vodu.

Výraznými úpravami, jež se uplatnily ve všech sledovaných lokalitách a jsou časté i v jiných krajinných úpravách, byly zarovnané plochy a prohlubně rybníků. Způsob úpravy zarovnaných ploch byl všude obdobný. Vybrané místo bylo nejprve zplanýrováno a pak vymodelováno do podoby lehce zvlněné plochy. Zvlněné plochy zároveň výrazně odráží podobu původního terénu. Zatímco v plochých, širokých nivách jsou téměř rovné, na svazích nejen přijímají sklon reliéfu, ale i jejich povrch je členitější. Rybníky jsou dvojího druhu. Buď vznikly současně s parkovou úpravou přímo pro ni, nebo byly do parku začleněny již existující vodní plochy. Pokud rybníky vznikaly nově, musel být vyhlouben jejich bazén a získaná zemina byla

použita pro navržení hráze. Tyto práce byly všude obdobné a lišily se jen velikostí a tvarem rybníku a mohutností jeho hráze (Zapletal 1969, s. 117). Ve dvou případech, na Finklově rybníku v Petrohradě a na Velkém rybníku v Krásném Dvoře, vystupoval z bazénu rybníka uměle navržený ostrov. Ostrov jménem Naxos je i v Holenském rybníce (Jemčina), ten je ale situován na přirozenou vyvýšeninu, jakých je v okolí více a která nebyla odstraněna a zatopena. Při potřebě zpevnit a zvýraznit svah se uplatnily opěrné zdi.

Naopak se prokázala jen omezená odlišnost prováděných terénních úprav v závislosti na době jejich vzniku. Typy terénních úprav byly obdobné po celé období od konce 18. do konce 19. století a i způsob jejich realizace vycházel z podmínek terénu, technologie úprav zůstala stejná. Všechny krajinné úpravy vznikaly pod vlivem módy přírodně – krajinářského parku a sledovaly tudíž stejný cíl vytvoření ideální krajiny. Ve sledovaném období nedošlo k zásadní změně paradigmatu a nebylo nutné, aby se jednotlivé úpravy vůči sobě vymezovaly. Naopak se měly doplňovat a vytvářet různé variace téhož tématu krajinné úpravy. Také ve sledovaném období od konce 18. do konce 19. století, i když je dlouhé, nedošlo k výrazné změně technologií, které byly při realizaci krajinných úprav používány. Změny se projeví až ve 20. století, kdy došlo k posílení rekreačního významu některých parků. To se projevilo i vkládáním zcela nových prvků do stávajících parků. Byla to především hřiště, která byla budována již od první poloviny 20. století a jež s sebou přinesla výrazně pravidelné, zarovnané a zhutněné plochy. Ve druhé polovině 20. století byly v Chudenicích a v Krásném Dvoře (zde byl přemodelován starší rybník) vyhloubeny pravidelné bazény se zpevněnými dny a břehy. Tyto nové prvky vznikly z jiných potřeb a způsobů využití než původní krajinné úpravy.

Pro hledání souvislostí mezi přirozeným reliéfem, terénními úpravami a výslednou podobou parků by bylo zajímavé srovnávat i další soubory krajinných úprav vybrané podle jiných kritérií. Tato srovnání by pomohla zpřesnit výše uvedené závěry. Zvláště zajímavé by bylo srovnávat nejstarší reprezentativní romantické parky v České republice, které bezprostředně navazovaly na zahraniční vzory a samy se staly předobrazem pro mladší parky v českých zemích. Do této kategorie patří Krásný Dvůr, ale v téže době vznikaly další krajinné úpravy. Bylo by zajímavé srovnávat volbu lokalit pro založení parků různých majitelů, jež byla pochopitelně výrazně ovlivněna tím, která panství vlastnili. A sledovat, jakým způsobem se vyrovnávali s konfigurací terénu a jeho předpoklady. Obdobným způsobem by bylo možno vybrat i jiné soubory krajinných úprav, např. obory nebo parky s výraznějším podílem exotických dřevin. Otázka vztahu reliéfu a krajinných úprav dosud nebyla v odborné literatuře příliš reflektována, takže možnosti dalšího výzkumu jsou poměrně široké.

Ptáme-li se po míře využití přirozeného reliéfu a jeho vlivu na podobu parků, oboje má důležité dopady. Vliv přirozeného reliéfu byl již několikrát zdůrazněn. Spočíval zejména

v ovlivnění výběru místa pro založení parku. Samozřejmě ovlivňoval i jeho podobu, neboť krajinářské parky vznikaly v protikladu k některým barokním tendencím si reliéf zcela podmaňovat a zásadním způsobem jej přetvářet. V krajinářských parcích byla v maximální míře využita přirozená konfigurace terénu, zejména při rozmísťování jednotlivých prostorů, celkové kompozici parku a umísťování vyhlídkových bodů a dominant. Ovšem ani tvůrci krajinářských parků se nebránili poměrně výrazným terénním úpravám. Jen neměly být příliš nápadné a potlačovat přirozený dojem z přírodního terénu. To platí zejména o zvlněných plochách. Takto byly upraveny téměř všechny větší luční prostory se skupinami či solitéry stromů. Jejich úprava byla poměrně nákladná, povrch byl planýrován, v případě potřeby byly kopány odvodňovací nebo zavodňovací strouhy. Když byla půda málo úrodná, byla na upravovanou plochu navezena kvalitnější zem. Přesto dnes tyto plochy působí zcela přirozeně a o náročnosti jejich umělé modelace vypovídají zejména archivní materiály. Podobně byly upraveny i plochy některých školek, zejména Americké zahrady u Chudenic.

Také příkopy mají přírodě blízký tvar. Koryta potoků byla modelována tak, aby byly podpořeny, případně i vytvořeny zákruty. Břehy byly v případě potřeby zpevněny, aby se nepodemílaly a nenarušily průběh toku. Do toku pak byly vkládány balvany nebo drobné jezy, aby bylo jeho proudění dynamičtější. Uměle vyhloubené příkopy jsou většinou přímější než přemodelované potoky, ale i ony se snaží napodobovat potok pomocí občasných zákrutů a travnatých břehů (Hallbaum 1927, s. 16 – 18). V některých případech (Krásný Dvůr, Jemčina) je doprovázejí valy, jež oddělují příkopy od samotného toku nebo svahu a zabraňují přelití vody. Rybníky mají nepravidelné či oválné tvary, s výjimkou bazénu u Čínského pavilónu v Krásném Dvoře a novodobých bazénů a nádrží. Mají svými křivkami odpovídat okolí a budit zdání jezírek. Nově zakládané rybníky v modelových lokalitách měly spíše menší rozlohu. Jinde se uplatnily i velké vodní plochy, o nichž především platí slova F. H. Clarka (1980, s. 14), že byly „příliš přírodní, aby byly přirozené.“

Naopak přiznaně antropogenní původ mají zarovnané plochy. Ty však nezaujímaly velkou rozlohu. Nacházely se většinou v zázemí budov, což vyplývalo z nutnosti vyrovnat a někdy i navršíť základy pro stavbu. Často zarovnaná plocha stavbu o něco překračovala a zdůrazňovala tak její roli a význam jakožto lidského a uměleckého prvku. Menší zarovnané plochy vznikaly i kolem odpočívadel, kde měly napomoci vytvořit příjemné zákoutí a získat prostor pro umístění lavičky nebo přístřešku. Některé zarovnané plochy byly ryze účelové a souvisely se zahradnickým provozem a potřebou zeleninové zahrady či školek stromků. K tomuto poslednímu účelu sloužily i další upravené plochy, které se ke své přeměně hlásily, tj. terasy. Výrazně zarovnané a upravené plochy hřišť byly do parků vloženy až ve 20. století

v souvislosti se změněnými požadavky na využití a provoz a v parcích působí jako výrazně cizorodý prvek.

Rovněž cestní síť nese významné stopy antropogenní modelace, byť se ve většině případů snaží svým průběhem sledovat oblé křivky a napodobovat přírodní tvary. Způsob budování cest, popsaný výše, zapříčinil, že i přes snahu kopírovat přírodní křivky jsou cesty v terénu velmi výrazné. S jejich budováním souviselo i vršení náspů, po jejichž korunách některé cesty vedly (Zapletal 1969, s. 106 – 112). Cestní síť byla důležitou součástí všech krajinářských parků, proto podobné postupy při jejím budování můžeme vysledovat i v dalších objektech (Hallbaum 1927, s. 82; Kuča 1974, s. 32). Výrazné jsou i opěrné zdi, jejichž úloha je však podpůrná a v žádném z parků se neuplatnily ve větším množství.

Podobné terénní úpravy jako v černínských parcích a důvody jejich vzniku lze vysledovat i v jiných krajinářských parcích. I jinde mají ústřední místo uměle zvlněné plochy a cestní síť (Kuča 1974, s. 79). Rovněž zarovnané plochy a typy náspů a příkopů se opakují i v dalších krajinných úpravách, ať již v České republice nebo v zahraničí. V černínských parcích se naopak nepodařilo doložit existenci dvou typů úprav, známých odjinud. Jsou to již zmiňované výrazné, uměle navršené pahorky. Ty jsou známy zejména ze zahraničí, z německých (např. Wörlitz, park u Charlottenhofu v Postupimi) a anglických parků. Nacházely se však i v některých významných parcích v České republice, např. v krajinné úpravě kolem zámku Kačina nebo v Podzámecké zahradě v Kroměříži. Vznikaly zejména tam, kde byl terén plochý a měly skýtat oživení a dominantu. Doplnovaly je proto výrazné výsadby a/nebo drobné parkové stavby, jejichž umístění na uměle navršeném pahorku zvýrazňovalo jejich význam a roli dominanty. Umělý pahorek v sobě mohl skrývat i jeskyni, kterou by jinak bylo v plochém terénu obtížné vybudovat (Zatloukal 2004, s. 64, 80, 82; Flekalová 2004, s. 54). Některé umělé pahorky měly však i zcela praktický účel zabezpečení výsadeb před vysokou hladinou podzemní vody, jako např. na Hluboké (Hendrych 2005, s. 164). V černínských parcích se zřejmě významně neuplatnily proto, že ve všech čtyřech případech byl v rámci parků dostatek přirozených dominantních poloh a nebylo proto nutné přistoupit k nákladnému vršení pahorků. Další nedoloženou úpravou je ha-ha příkop. Tento příkop by byl v terénu výrazně zahloubený a zřetelný. Jeho stěna přivrácená k parku je strmá a vyzděná, kdežto druhá stěna je povlovná a travnatá. Příkop je viditelný jen z bezprostřední blízkosti, takže neruší výhledy a umožňuje navodit iluzi volného prostoru. Přitom zároveň účinně zamezuje proniknutí lesní zvěře nebo hospodářského zvířectva do parku. Byl také využíván spíše v plochém terénu, v České republice je dochován např. v chotkovských úpravách Kačiny a Veltrus (Flekalová 2004, s. 52).

Tato významná úloha reliéfu při budování krajinářských parků znamenala i jejich úzkou vazbu na přírodní podmínky místa a propojenost se všemi složkami krajinné sféry. Jsou proto

relevantními objekty geografického výzkumu, který si může klást netradiční otázky při výzkumu krajinných úprav. Zaměření se na vzájemné interakce a ovlivňování přírodní sféry a lidských záměrů a činnosti při tvorbě parků přináší nové poznatky, které umožňují lépe porozumět současnému významu a stavu krajinářských parků. Pochopení velkého významu reliéfu a jeho citlivých úprav umožní lépe formulovat potřeby péče a údržby parků a také limity jejich novodobého využívání, aby nedošlo k nevratnému poškození parků. Současná péče o krajinářské parky se bohužel mnohdy pouze úzce oborově soustřeďuje buď na stavební a kompoziční prvky nebo na dendrologické, botanické a zoologické hodnoty. Celková tvářnost krajinářských parků je však významně ovlivněna i jejich reliéfem. Pochopení a zhodnocení role a podílu reliéfu na celkovém utváření parku může přinést právě geografický výzkum.

7. Závěr

Byť není výzkum krajinářských parků a jejich terénních souvislostí pro geografii příliš obvyklým tématem, prokázala se jeho nosnost a schopnost dojít k zajímavým a závažným závěrům. Studium krajinných úprav a terénních změn v nich je poměrně náročné, neboť vyžaduje provedení podrobné rešerše literatury, heuristiky pramenů včetně jejich následné kritiky a interpretace a podrobných terénních průzkumů. Důležitou součástí jsou i analýzy starých map v prostředí GIS.

Práce se snaží postihnout pokud možno všechny dochovalé i zaniklé terénní úpravy a změny ve sledovaných modelových lokalitách. V této souvislosti je věnován prostor i kompozičnímu uspořádání jednotlivých objektů, s nímž reliéf a jeho změny úzce souvisely. Naopak téměř pominuta je dendrologická skladba parků. Inventarizace a zhodnocení dřevin, případně i bylinného patra a zoologické hodnocení by vydaly na samostatné studie. Nebylo je proto možné zahrnout do této práce, která se věnuje modelaci terénu. Při komplexním hodnocení krajinářských parků však rozhodně nesmí být opomenuty.

Krajinářské parky jsou specifická území, kde se úzce prolíná vliv přírodních podmínek a cílevědomých lidských zásahů. Je při tom pro ně charakteristické, že tyto lidské úpravy terénu se snažily splynout s přírodním reliéfem a nepoučený návštěvník je často ani nerozpozná. To přispívá k příjemnému prožitku dojmů z krajinářského parku, ale nese to v sobě i nebezpečí podcenění těchto záměrných změn terénu. S čímž souvisí i skutečnost, že při ochraně parků je podstatně větší důraz kladen na ochranu kompozice, dendrologicky hodnotných exemplářů dřevin a/nebo botanicky či zoologicky cenných lokalit. Reliéf a konfigurace terénu jako prvky ochrany zmiňovány nebývají. Avšak necitlivá přeměna krajinářského parku např. na golfové hřiště může i při zachování kompozice a cenných organismů znamenat celkovou a výraznou degradaci dané krajinné úpravy.

Hodnocené modelové lokality patří mezi poměrně dobře zachovalé krajinářské parky. Byť částečně, zejména park v Petrohradu, trpí nezájmem některých vlastníků. Terénní změny jsou však značně stabilní složkou krajinné úpravy, i když i ony při neúdržbě postupně podléhají degradaci a jsou méně výrazné a čitelné. Přesto je lze dobře doložit, i když kompoziční členění již není téměř patrné a dřeviny jsou v senescentním věkovém stádiu. Žádný z parků neprošel ve 20. století razantní přeměnou a velkým zábořem ploch pro jiné účely, které by původní terén i jeho dobové změny znehodnotily. Vybrané objekty tedy dobře dokumentují význam reliéfu a jeho využití při tvorbě krajinných úprav.

Osvědčil se i zvolený pracovní postup, kdy formulované hypotézy a stanovené cíle byly ověřovány při studiu a analýze vybraných modelových lokalit, takto získané poznatky byly

syntetizovány a na jejich základě byly v diskusi vysloveny obecné závěry. Téma krajinných úprav, jejich ovlivnění přirozeným reliéfem a prováděných terénních změn se ukázalo jako nosné a relevantní pro geografii a skýtá mnoho možností pro další studium.

Seznam vyobrazení

Obr. č. 1: Přehledná mapa České republiky s vyznačenými modelovými lokalitami

Obr. č. 2: Analytická mapa krajinářského parku v Krásném Dvoře u Podbořan na podkladě mapy stabilního katastru z roku 1843

Obr. č. 3: Mapa terénních úprav a využití přirozeného reliéfu v krajinářském parku v Krásném Dvoře u Podbořan

Obr. č. 4: Analytická mapa obory a parku Jemčina u Jindřichova Hradce na podkladě mapy stabilního katastru z roku 1828

Obr. č. 5: Mapa terénních úprav a využití přirozeného reliéfu v oboře a parku Jemčina u Jindřichova Hradce

Obr. č. 6: Analytická mapa krajinné úpravy v Petrohradě u Jesenice na podkladě mapy stabilního katastru z roku 1841

Obr. č. 7: Mapa terénních úprav a využití přirozeného reliéfu v krajinné úpravě v Petrohradě u Jesenice

Obr. č. 8: Analytická mapa krajinné úpravy v Chudenicích na podkladě mapy stabilního katastru z roku 1837

Obr. č. 9: Mapa terénních úprav a využití přirozeného reliéfu v krajinné úpravě v Chudenicích

Seznam zkratek

AOPK	Agentura ochrany přírody a krajiny
b. d.	bez data
č. kart.	číslo kartonu
ČSAV	Československá akademie věd
ČUZK	Český úřad zeměměřičský a katastrální
Dřeviny HZP	Dřeviny hradů, zahrad a parků
EVL	Evropsky významná lokalita
f.	folio
Grafika JH	fond Grafika Jindřichův Hradec
GŠ	Generální štáb
CHKO	Chráněná krajinná oblast
inv. č.	inventurní číslo
KHA	fond Kulturně – historický archiv
KNV	Krajský národní výbor
KPZ	Krajinná památková zóna
KrÚ	Krajský úřad
MěÚ	Městský úřad
MK	Ministerstvo kultury
Muzeum JH	Muzeum Jindřichohradecka
NA Praha	Národní archiv v Praze
něm.	německy
NIKM	Národní inventarizace kontaminovaných míst
NG	Národní galerie v Praze
NM	Národní muzeum v Praze
NPÚ	Národní památkový ústav
NPÚ ČB	Národní památkový ústav, územní pracoviště v Českých Budějovicích
NPÚ ÚP	Národní památkový ústav, Ústřední pracoviště Praha
NPÚ ÚS	Národní památkový ústav, Ústřední pracoviště Praha, Ústřední seznam
NZM Kačina	Národní zemědělské muzeum, Kačina. Muzeum českého venkova
ONV	Okresní národní výbor
OÚ	Obecní úřad
PL Petrohrad	Psychiatrická léčebna Petrohrad
PNP	Památník národního písemnictví
PO	Ptačí oblast
PP	Přírodní památka
PřF UK	Přírodovědecká fakulta Univerzity Karlovy v Praze
RA Černín	fond Rodinný archiv Černínů
RA Chotek	fond Rodinný archiv Chotků
s.	strana
SHZ JH	Státní hrad a zámek Jindřichův Hradec
sig.	signatura
SK	stabilní katastr
SLP	fond Sbírka lesnických plánů
SMP	fond Sbírka map a plánů
SOA JH	Státní oblastní archiv Třeboň, pobočka Jindřichův Hradec
SOA Praha	Státní oblastní archiv Praha
SOA Nepomuk	Státní oblastní archiv Plzeň, pobočka Nepomuk
SOKa JH	Státní okresní archiv Jindřichův Hradec
SOKa Louny	Státní okresní archiv Louny
SOKa Most	Státní okresní archiv Most

SPR	Státní přírodní rezervace
SPS	fond Stání památková správa
SR Broumov	fond Sběrka rytin Broumov
SÚPPOP	Státní ústav památkové péče a ochrany přírody
SZ Dačice	Státní zámek Dačice
SZ KD	Státní zámek Krásný Dvůr
UDU AV ČR	Ústav dějin umění Akademie věd ČR, v.v.i.
ÚSES	Územní systém ekologické stability
VS CH	fond Velkostatek Chudenice
VS JH	fond Velkostatek Jindřichův Hradec
VS KD	fond Velkostatek Krásný Dvůr
VS P	fond Velkostatek Petrohrad
VUKOZ, v.v.i.	Výzkumný ústav Silva Taroucy pro krajinu a okrasné zahradnictví, v.v.i.
ZCHÚ	zvláště chráněné území

Literatura

- AMBROŽ, Josef (1948a): Lesy třeboňské pánve a přilehlých okrsků, Zprávy Štátních Výskumných Ústavů Lesnických ČSR, č. 2, s. 101 – 180, separát
- AMBROŽ, Josef (1948b): Jihočeské lesy z hlediska ochrany přirozených lesních porostů, Ochrana přírody, roč. 3, č. 3 a 4, s. 65 – 66 a 73 – 83
- ANDĚL, Rudolf a kol. (1984): Hrady, zámky a tvrze v Čechách, na Moravě a ve Slezsku III. Severní Čechy, Svoboda, Praha, 663 s.
- ANDERLÍK, Josef (1858): Začátečné obeznámení s okolím klatovským, VIII. Jahres – Bericht vom dem kaiserl. königl. gymnasium Klattau, Klattau, s. 1 – 16
- ANDRESKA, Jiří, ANDRESKOVÁ, Erika (1993): Tisíc let myslivosti, Tina, Vimperk, 444 s.
- ANONYM (1930): Jak archivář Fr. Teplý vítal novomanžele p. Eug. Černína a E. Schwarzenbergovou v Jemčině 23. 10. 1919, Ohlas od Nežárky 16. 8., roč. 60, č. 33, s. 1 – 2
- ANONYM (1932): Goethe und die Heimat, Unsere Heimat. Mitteilungen des Vereines zu Pflege der Heimatkunde für die Gerichtsbezirke Podersam und Jechnitz, Heft 3, im Selbstverlage, Podersam, s. 87 – 89
- ANONYM (1965): Lovecký zámek Jemčina, in: Výběr z prací členů historického klubu při Jihočeském muzeu v Českých Budějovicích, roč. 2, č. 3, s. 47
- ANONYM (1984): Jiří Ferdinand Wachtel (14. 4. 1806 – 23. 1. 1884). K stému výročí úmrtí, Jindřichohradecký zpravodaj, č. 2, s. 14 – 15
- ANONYM (2003): 50 nejkrásnějších míst v Čechách. Americká zahrada, Lidové noviny 30. 7., s. 20
- ANTONÍN, Luboš (1999): Příspěvky k ikonografii zámeckých zahrad a lázeňských parků ze zámeckých knihoven, Zprávy památkové péče, roč. 59, č. 2, s. 221 – 226
- BAIER, Jiří (2008): Arboretum Americká zahrada u Chudenic. Absolventská práce, Vyšší odborná škola zahradnická v Mělníku, Mělník, 80 s. + přílohy
- BARTOŠ, Josef (1999): Úvod do metodiky historického bádání a nauky o pramenech, Univerzita Palackého. Filozofická fakulta, Olomouc, 93 s.
- BARTUŠKA, Václav a kol. (2008): Staré a památné stromy Třeboňska, vydal Bohumír Němec – Veduta, České Budějovice, 187 s. + 24 příloh
- BAŠEOVÁ, Olga (1977): Historické zahrady a jejich význam pro životní prostředí, in: Historické zahrady a parky. Jejich místo v socialistické společnosti, Krajské středisko státní památkové péče a ochrany přírody Východočeského kraje, Pardubice, s. 6 – 8
- BAŠEOVÁ, Olga (1978): Význam historických zahrad pro život současného člověka, Památky a příroda, roč. 38/33, č. 3, s. 147 – 151
- BAŠEOVÁ, Olga (1987): Ornament a zahrada, in: Kompozice zahrad v dějinách umění, Dům techniky Československé vědeckotechnické společnosti České Budějovice, Tábor, s. 19 – 27
- BAŠEOVÁ, Olga (1997a): Historická krajina v evropském kontextu, Ochrana přírody, roč. 52, s. 75 – 78
- BAŠEOVÁ, Olga (1997b): Krajinářský park romantismu – The Landscape Park of Romanticism, in: MŽYKOVÁ, Marie (ed.), Kamenná kniha, sborník k romantickému historismu – novogotice, Zámek Sychrov, Sychrov, s. 257 – 260
- BEDNÁŘÍKOVÁ, Jarmila, KYSUČAN, Lubor (2006): Les jako locus amoenus? – estetika lesa v antické literatuře; in: KLVAČ, Pavel (ed.), Člověk a les, Masarykova univerzita, Brno, s. 28 – 35
- BĚLOHLÁVKOVÁ, Jana (1989): Příspěvek k zahradnímu umění přelomu 18. a 19. století, in: FREIMANOVÁ, Milena (ed.), Člověk a příroda v novodobé české kultuře, Národní galerie v Praze, Praha, s. 219 – 225
- BÍLEK, Josef (2007): Obrození Jemčiny po velké vichřici z července 1822, Jindřichohradecký deník 27. 7., roč. 16, č. 173, s. 7
- BIRNER, Zdeněk (1964): Západočeská lázeňská oblast, Sportovní a turistické nakladatelství, Praha, 234 s. + 12 příloh

- BLACK, Jeremy, MACRAILD, Donald M. (2007): *Studying History*, Palgrave Macmillan, Basingstoke, 249 s.
- BLAŽKOVÁ, Lenka, BAĐUROVÁ, Anežka (2002): *Vyobrazení měst a jiných lokalit v tisících 16. – 18. století (se vztahem k území České republiky) I. Knihopis českých a slovenských tisků od doby nejstarší až do konce 18. století*, Knihovna Akademie věd České republiky, Praha, 180 s.
- BOGDANOWSKI, Janusz (1991): *Krajinářské parky v Polsku*, in: SVOBODA, Antonín Marián, PAVLÁTOVÁ, Marie, HELEBRANT, Ludvík (eds.), *Parky jižních Čech – evropské přírodní a krajinářské parky I*, Česká vědeckotechnická společnost České Budějovice, Červený Dvůr
- BOGDANOWSKI, Janusz (2000): *Polskie ogrody ozdobne. Historia i problemy rewitalizacji*, Arkady, Warszawa, 341 s.
- BOGUSZAK, František, CÍSAŘ, Jan (1961): *Vývoj mapového zobrazení Československé socialistické republiky III. Mapování a měření českých zemí od poloviny 18. století do počátku 20. století*, Ústřední správa geodézie a kartografie, Praha, 80 s. + mapové přílohy
- BOROVSKÝ, F. A. (ed.) (1897): *Čechy IX. Západní Čechy*, J. Otto, Praha, 524 s., autor J. V. Prášek
- BROŽOVSKÝ, Miroslav (1985): *Uměleckohistorický průzkum památek zahradního umění a jeho dokumentace*, in: *Památky zahradního umění. Sborník z celostátního semináře na Konopišti a ve Veltrusích 4. – 7. 6. 1985*, Krajské středisko státní památkové péče a ochrany přírody Středočeského kraje, Praha, s. 31 – 40
- BRŮNA, Vladimír, BUCHTA, Ivan, UHLÍŘOVÁ, Lenka (2002): *Identifikace historické sítě prvků ekologické stability krajiny na mapách vojenských mapování. Závěrečná zpráva projektu MŽP ČR VaV/640/2/01*, Laboratoř geoinformatiky UJEP, Ústí nad Labem, 46 s.
- BRŮNA, Vladimír, KŘOVÁKOVÁ, Kateřina, NEDBAL, Václav (2005): *Stabilní katastr jako zdroj informací o krajině*, *Historická geografie*, roč. 33, s. 397 – 409
- BURDA, Josef (1954): *Chudenice, kraj Dobrovského, Turista, Plzeň*, nestránkováno
- BURDA, Josef (1970): *Chudenice, Svěpomoc, Chudenice*, nestránkováno
- BURDA, Josef (1984): *Státní zámek Krásný Dvůr. Průvodce parkem*, vydal Státní zámek Krásný Dvůr, Krásný Dvůr, nestránkováno
- BURDA, Josef (1986a): *Chudenicko – kraj Dobrovského. Čtyři naučné stezky*, Okresní národní výbor Klatovy, Klatovy, 24 s.
- BURDA, Josef (1992a): *Kudy kráčela historie*, in: MALÁT, Viktor, FROYDA, Martin (eds.), *Chudenice. Archeologie, dějiny, současnost*, Public TV 21, Praha, s. 73 – 82
- BURDA, Josef (1992b): *Chráněná území na Chudenicku*, in: MALÁT, Viktor, FROYDA, Martin (eds.), *Chudenice. Archeologie, dějiny, současnost*, Public TV 21, Praha, s. 83
- BUZEK, L. (1956): *Poslední uhlíř v jižních Čechách. Děda Kašpárek, milíř a světoznámé tužky*, *Svobodné slovo* 19. 8.
- CARL, F. E. (1956): *Kleinarchitekturen in der Deutschen Gartenkunst*, Henschel Verlag, Berlin, 144 s.
- CHARAGEAT, Marguerite (1978): *Sztuka ogrodów*, wydawnictwa Artystycznej i Filmowej, Warszawa, 236 s.
- CLARK, H. Frank (1980): *The English Landscape Garden*, Alan Sutton, Gloucester, 77 s. + obrazové přílohy
- CZERNIN, Karl-Eugen (2002): *Kommentierte Stammreihe des Hauses Czernin von Chudenitz nebst Blasonierungen des Gesamt- sowie des Czernin-Morzin Wappens und Dokumentenverzeichnis zu Gnadenakten und Standeserhöhungen sowie Reihe der Regierer*, nákl. vlastním, Enzesfeld, s. 81
- ČERNÝ, Václav (1955): *Mapy velkostatků v zemědělsko – lesnických archivech*, *Kartografický přehled*, roč. 9, č. 2, s. 91 – 93
- ČÍŽEK, Karel (2002): *Příspěvek k historii vývoje parku v Chudenicích, okres Klatovy*, *Calluna*, roč. 7, č. 1, s. 8 – 10
- ČÍŽEK, Karel, VANĚČEK, Josef (1974): *Přehled dřevin v parcích okresu Klatovy v západních*

- Čechách, Dendrologická sdělení, roč. 28, příloha 2, s. 1 – 22
- DANEŠ, Ladislav (1979a): Vzhůru na Jemčinu!, Lidová demokracie 23. 3.
- DANEŠ, Ladislav (1979b): Parforsní hon na Jemčině, Lidová demokracie 12. 10., s. 10
- DOBŘÝ, Josef (1931): Petrohrad, Krajem Lučanů. Věstník českého musea v Žatci, roč. 5, č. 4, 5, 6, s. 16 – 18
- DOKOUPIL, Zdeněk, NAUMAN, Pavel, RIEDL, Dušan, VESELÝ, Ivan (1957): Historické zahrady v Čechách a na Moravě, Nakl. Čs. výtvarných umělců, Praha, 67 s. + 118 s. fotografií
- DOMIN, Karel (1938): Jedle řecká (*Abies cephalonica* Loud.) v Chudenicích, Věda přírodní, roč. 19, č. 3, s. 89 – 90
- DOSTÁL, Josef, GEBR, Rudolf (1950): Botanická zahrada cizokrajných stromů a keřů v Chudenicích, nákladem Ředitelství lesního závodu Červené Poříčí, Červené Poříčí, 32 s.
- DRHOVSKÝ, Karel (1989): Funkční uplatnění zeleně u historických objektů v procesu rekreace, in: Ochrana a obnova zeleně u historických objektů, Dům techniky ČSVTS České Budějovice, České Budějovice, s. 138 – 146
- DRHOVSKÝ, Karel (1992): Zámecký park a krajina, in: MALÁT, Viktor, FROYDA, Martin (eds.), Chudenice. Archeologie, dějiny, současnost, Public TV 21, Praha, s. 57 – 60
- DRHOVSKÝ, Karel (2008a): Zámecký park a Americká zahrada v Chudenicích, in: LEPIČOVÁ, Jana (ed.), Historické zahrady a parky 2008. Západní Čechy, Agentura Bunus, Hrdějovice, s. 35 – 36
- DRHOVSKÝ, Karel (2008b): Krajinne památkové zóny Valečsko a Chudenicko, in: LEPIČOVÁ, Jana (ed.), Historické zahrady a parky 2008. Západní Čechy, Agentura Bunus, Hrdějovice, s. 36 – 37
- DRHOVSKÝ, Karel, SMOLÍK, Luboš, TREMLOVÁ, Marcela (1998): Zámecké zahrady a parky okresu Klatovy, Vlastivědná společnost Regio a Okresní muzeum v Klatovech, Klatovy, 32 s.
- DURAS, Amelie (1933?): Die Architektenfamilie Lurago. Ein Beitrag zur Kunstgeschichte Böhmens. Inaugural Dissertation zur Erlangung der Doktorwürde einer Hohen philosophischen Fakultät der Universität in Köln, Deutsche agrarische Druckerei, Prag – Weinberge, 110 s. + přílohy
- DUŠEK, Karel, KARAS, Jaroslav (2010): Za odkazem lesnického rodu Wachtelů, Lesu zdar, č. 5, s. 7 – 10
- DVOŘÁČEK, Petr (2007): Historické zahrady, KMa, Praha, 152 s., ISBN 978-80-7309-433-1
- DVOŘÁKOVÁ, Vlasta (1986): Osvícenci a romantikové, in: CHADRABA, Rudolf a kol., Kapitoly z českého dějepisu umění I. Předchůdci a zakladatelé, Odeon, Praha, s. 35 – 74
- DVOŘÁKOVÁ, Vlasta (1987): Romantické umění a zahrada, in: Komposice zahrad v dějinách umění, Dům techniky Československé vědeckotechnické společnosti České Budějovice, Tábor, s. 93 – 99
- DVOŘÁKOVÁ, Vlasta (1989): K sémantice sentimentálních zahrad, in: FREIMANOVÁ, Milena (ed.), Člověk a příroda v novodobé české kultuře, Národní galerie v Praze, Praha, s. 147 – 166 + obrazová příloha
- ERZ, Wolfgang (1998): Geschichte der Naturschutzbewegung, in: KOWARIK, Ingo (ed.), Naturschutz und Denkmalpflege. Wege zu einem Dialog im Garten, Hochschulverlag AG an der ETH, Zürich, s. 57 – 66
- FETTEROVÁ, Dagmar, DRHOVSKÝ, Karel (2008): Vybrané oranžériijní a skleníkové stavby v západních Čechách, in: LEPIČOVÁ, Jana (ed.), Historické zahrady a parky 2008. Západní Čechy, Agentura Bunus, Hrdějovice, s. 30 – 31
- FIALA, František (1924): Seznam map a plánů Čech, Moravy, Slezska i Československé republiky (1518 – 1923) v geodetickém oddělení Technického musea československého, Technické museum československé a Ministerstvo školství a národní osvěty, Praha, 64 s.
- FIBIGER, Karel (1969a): Dějiny Jesenicka, Místní národní výbor, Jesenice, 184 s.

- FLEKALOVÁ, Markéta (2004): Stopy chotkovských úprav krajiny Kutnohorska. Diplomová práce, Mendelova zemědělská a lesnická univerzita v Brně. Zahradnická fakulta v Lednici, Lednice 2004, 146 s. + příl.
- FLEKALOVÁ, Markéta (2005): Komponovaná krajina Novodvorská – rozporuplné kulturní dědictví, in: MADĚRA, Petr, FRIEDL, Michal, DRESLEROVÁ, Jaromíra (eds.), *Krajinný ráz – jeho vnímání a hodnocení v evropském kontextu. Ekologie krajiny 1*, Sborník příspěvků z konference CZ-IALE, 4. – 5. 2. 2005, CZ-IALE, Paido, Brno, s. 51 – 54
- FLIEGELOVÁ, Václava a kol. (2006): Staré a památné stromy Třebońska. Naučný průvodce. CD, Město Třeboň, Třeboň, nestránkováno
- FOUD, Karel, KAREL, Tomáš (2004): Vesnické památkové rezervace a zóny, krajinné památkové zóny v Plzeňském kraji. Lidová architektura, Plzeňský kraj, Plzeň, 200 s.
- FRANĚK, Miroslav (1931): Krásný Dvůr a jeho park, *Krajem Lučanů. Věstník českého musea v Žatci*, roč. 5, č. 4, 5, 6, s. 37 – 38
- FRIČ, Jan a kol. (1958): Velké vzory našeho lesnictví, Státní zemědělské nakladatelství, Praha, 276 s.
- GAJDOŠČÍK, H. (1928): Pod čarou. K Jemčině, Ohlas od Nežárky, č. 26
- GANTNER, M., BAUER, J. (1925): Jindřichův Hradec a jeho okolí, Odbor Klubu československých turistů v Jindřichově Hradci, České Budějovice, 81 s.
- GOTHEIN, Marie Luise (1926): *Geschichte der Gartenkunst II. Band. Von der Renaissance in Frankreich bis zur Gegenwart*, Eugen Diederich Verlag, Jena, 506 s.
- GÜNZEL, Franz Viktor (1906): Die Alte Veste Petersburg, nákladem vlastním, Saaz, 31 s.
- HÁJEK, Tomáš, HNOJIL, Adam, MŽYKOVÁ, Marie (2006): Historické plány ze sbírek Národního památkového ústavu – Ústředního pracoviště v Praze. Doprovodný katalog výstavy, Národní památkový ústav. Ústřední pracoviště v Praze, Praha, 27 s.
- HÁJEK, Tomáš, SVOBODOVÁ, Kamila, MAJEROVÁ, Sylvie (2010): Principles for designing tour routes in a historic garden and park, *Journal of Landscape Studies*, roč. 3, č. 4, s. 191 – 201
- HALAMÍČKOVÁ, Alena, PURKYŇOVÁ, Jana (eds.) (1989): Historické parky a zahrady. Současné a budoucí využití, Krajský ústav státní památkové péče a ochrany přírody Severomoravského kraje, Ostrava, 152 s.
- HALLBAUM, Franz (1927): *Der Landschaftsgarten. Sein Entstehen und seine Einführung in Deutschland durch Friedrich Ludwig von Sckell. 1750 – 1823*, Hugo Schmidt Verlag, München, 272 s.
- HANESCH, Josef, HAUBERTO VÁ, Květa, KALNÝ, Adolf, NAVRÁTIL, František, TRÍSKA, Karel, ZÁLOHA, Jiří, ZEMAN, Ladislav (1959): Státní archiv v Třeboni. Průvodce po archivních fondech. Svazek 4, Archivní správa Ministerstva vnitra, Praha, 276 s.
- HANZLÍČEK, Miroslav (1965): Na procházce s Mistrem po Šenkurské, *Jihočeská pravda* 7. 11.
- HÄRTEL, Jaroslav (1958): Petrohrad, *Stráž míru* 30. 5.
- HAUSEROVÁ, Hana, NOVÁKOVÁ, Stanislava (1990): Velkostatek Krásný Dvůr 1556 – 1946. Dílčí inventář knih, Státní oblastní archiv v Třeboni, pracoviště Jindřichův Hradec, Jindřichův Hradec, 136 s.
- HENDRYCH, Jan (2005): Tvorba krajiny a zahrad. Historické zahrady, parky a krajina jako významné prvky kulturní krajiny; jejich proměny, hodnoty, význam a ochrana, ČVUT, Praha, 199 s.
- HENDRYCH, Jan (2007a): German landscape design as a source of inspiration for the parks of Bohemia, in: ROHDE, Michael (ed.), *Prussian Gardens in Europe. 300 Years of Garden History, Prussian Palaces and Gardens Foundation Berlin – Brandenburg (SPSG) – ICOMOS/IFLA*, Leipzig, s. 118 – 123
- HENDRYCH, Jan (2007b): Historické zahrady, parky a krajina, současná stav a vize, in: HAVLÍČKOVÁ, Kamila (ed.), *Strom a květina – součást života. Sborník z vědecké*

- konference s mezinárodní účastí, Výzkumný ústav Silva Taroucy pro krajinu a okrasné zahradnictví, Průhonice, s. 41 – 44
- HEŠ, Josef (1975): Zelené lesy jemčinské, Lidová demokracie 11. 11.
- HEŠ, Josef (1979): Černý rybník, Lidová demokracie 3. 8.
- HIEKE, Karel (1968): Die Schlossparkanlagen Südböhmens, Deutsche Baumschule, roč. 20, č. 8, s. 223 – 228
- HIEKE, Karel (1969): Die Schlossparkanlagen Westböhmens, Deutsche Baumschule, roč. 21, č. 2, s. 41 – 48
- HIEKE, Karel (1970a): Die Schlossparkanlagen Nordböhmens, Deutsche Baumschule, roč. 22, č. 10, s. 294 – 299
- HIEKE, Karel (1970b): Pozoruhodné dřeviny v českých zámeckých parcích, Zahradnické listy, roč. 63, č. 4, s. 121, č. 5, s. 135, č. 6, s. 181, č. 7, s. 220, č. 8, s. 252, č. 9, s. 284, č. 10, s. 314, č. 11, s. 348, č. 12, s. 377
- HIEKE, Karel (1971a): Zámecký park a Americká zahrada v Chudenicích u Klatov, Živa, roč. 19/57, č. 3, s. 96 – 98
- HIEKE, Karel (1971b): Pozoruhodné dřeviny v českých zámeckých parcích, Zahradnické listy, roč. 64, č. 1, s. 28, č. 3, s. 91, č. 4, s. 112, č. 5, s. 157, č. 7, s. 220, č. 8, s. 252, č. 9, s. 284, č. 10, s. 316, č. 11, s. 349, č. 12, s. 380
- HIEKE, Karel (1972a): Zámecký park v Krásném Dvoře u Podbořan, Živa, roč. 20/58, č. 5, s. 176
- HIEKE, Karel (1972b): Pozoruhodné dřeviny v českých zámeckých parcích, Zahradnické listy, roč. 65, č. 1, s. 29, č. 3, s. 92
- HIEKE, Karel (1973): Pozoruhodné dřeviny v českých zámeckých parcích, Zahradnické listy, roč. 66, č. 1, s. 28, č. 6, s. 188
- HIEKE, Karel (1984): České zámecké parky a jejich dřeviny, Státní zemědělské nakladatelství, Praha, 459 s.
- HIEKE, Karel (1985): Moravské zámecké parky a jejich dřeviny, Státní zemědělské nakladatelství, Praha, 307 s.
- HLÁSEK, Josef a kol. (2003): Chráněná krajinná oblast Třeboňsko, in: ALBRECHT, Josef a kol., Chráněná území ČR. Československo. Sv. 8, Agentura ochrany přírody a krajiny ČR – Ekocentrum Brno, Praha, 68 s.
- HOBZEK, J. (1970): Odhalení Goethova památníku v Krásném Dvoře, Památková péče, roč. 30, č. 1, s. 60
- HOFMAN, Jaroslav (1968): O původu chudenických tisů, Preslia, roč. 40, č. 1, s. 94 – 99
- HOFMAN, Jaroslav (1970b): Americká zahrada u Chudenic, Zprávy botanické zahrady Plzeň, č. 7, s. 49 – 61
- HOFMAN, Jaroslav (1973): Americká zahrada Chudenice, Krajské středisko státní památkové péče a ochrany přírody, Plzeň, nestránkováno
- HOJDA, Zdeněk (1987): Cesta J. Q. Jahna po západních Čechách roku 1797, Minulosti Západočeského kraje, roč. 23, s. 201 – 230
- HORA, Miroslav (1983): Obory na Lesním závodě Jindřichův Hradec. Diplomová práce, Vysoká škola zemědělská v Brně, Brno, 59 s. + fotografická příloha
- HORÁKOVÁ (1995): Obec Chudenice, Sborník přednášek. Životní prostředí a veřejná zeleň, 21. ročník, Městský úřad Klatovy – TS města Klatovy – Zahradnická fakulta v Lednici na Moravě – VÚOZ Průhonice, Klatovy, s. 101 – 110
- HORKÝ, Jaroslav (1967): Vývoj vzájemných vztahů mezi sídlištními celky a krajinou I., Vědecké práce Výzkumného ústavu okrasného zahradnictví v Průhonicích, č. 4, s. 151 – 223
- HOSTIČKA, Miloš (1970): Další vyhlášení botanicky zajímavé přírodní rezervace v Západočeském kraji, Zpravodaj Západočeské pobočky Československé botanické společnosti, č. 1, s. 5 – 6
- HOSTIČKA, Miloš a kol. (1971): Chráněná území v Západočeském kraji, Krajské středisko státní památkové péče a ochrany přírody, Plzeň, 190 s. + mapové přílohy

- HOUDA, Josef (1976): Historie jedné rezervace, Louny. Kulturní měsíčník, březen, s. 12 – 13
- HOUDA, Josef (1977): Zámecký park v Petrohradě, Louny. Kulturní měsíčník, březen, s. 13 – 14, duben, s. 13 – 14, červen, s. 11 – 13
- HOYER, Ivan (1972): O slavných štvanicích v Jemčinské oboře na Jindřichohradecku, in: Výběr z prací členů historického klubu při Jihočeském muzeu v Českých Budějovicích, roč. 9, č. 3, s. 141 – 151
- HRADECKÝ, Adolf (1997): Evžen Karel Černín z Chudenic. Jeho život, dílo a odkaz, nákladem vlastním, Jindřichův Hradec, 414 s.
- HRADECKÝ, Adolf (2001): Stručná zpráva o historii krajiny, lidech a obcích Hatínu – Stajce – Jemčině od počátku osídlení až do poloviny dvacátého věku, obec Hatín, Hatín, 239 s.
- HROCH, Miroslav a kol. (1985): Úvod do studia dějepisu, Státní pedagogické nakladatelství, Praha, 304 s.
- HRUŠKOVÁ, Marie, TUREK, Jaroslav (1987): Významné stromy Severočeského kraje, Krajské středisko státní památkové péče a ochrany přírody v Ústí nad Labem a Propagační tvorba Praha, Ústí nad Labem – Praha, 52 s.
- HUNT, John Dixon (1991): „Ut Pictura Poesis:“ The Garden and the Picturesque in England. 1710 – 1750, in: MOSSER, Monique, TEYSSOT, Georges (eds.), The History of Garden Design. The Western Tradition from the Renaissance to the Present Day, Thames and Hudson, London, s. 231 – 241
- HUSE, Norbert (1998): Bedürfnisse nach Geschichte, in: KOWARIK, Ingo (ed.), Naturschutz und Denkmalpflege. Wege zu einem Dialog im Garten, Hochschulverlag AG an der ETH, Zürich, s. 41 – 56
- HUŠEK, Pavel (1983): Zámecký park v Krásném Dvoře, in: HUŠEK, Pavel, Historické zahrady a parky Severočeského kraje, Krajské středisko státní památkové péče a ochrany přírody, Ústí nad Labem, nestránkováno
- HUŠEK, Pavel (2001): Park – Krásnodvorský zámecký park. Doklad vývoje přírodně krajinářského anglického parku, in: LEPIČOVÁ, Jana (ed.), Praha 2001. Historické zahrady, parky a sady, Agentura Bonus, Hrdějovice, s. 32 – 34
- HUŠEK, Pavel (2006): Zámecký park Krásný Dvůr, Národní památkový ústav Ústí nad Labem, Ústí nad Labem, 38 s.
- CHYTRÁ, Magdaléna, HANZELKA, Petr, KACEROVSKÝ, Radoslav (eds.) (2010): Botanické zahrady a arboreta České republiky, Academia a Unie botanických zahrad České republiky, Praha, 408 s.
- JANKOVÁ, Yvonne (1980): Romantická architektura v parcích a zahradách, Umění a řemesla, č. 1, s. 42 – 48
- JANKOVÁ, Yvonne (1989): Uplatnění architektonických doplňků v parcích a zahradách, in: FREIMANOVÁ, Milena (ed.), Člověk a příroda v novodobé české kultuře, Národní galerie v Praze, Praha, s. 45 – 50
- JANKOVÁ, Yvonne (1996): Nástin typologie drobných architektonických objektů z konce 18. a z 19. století. Obraz romantických idejí a středověké inspirace, Zprávy památkové péče, roč. 56, č. 1–2, s. 55 – 60
- JANOUSEK, Emanuel (1958): Vývoj lesů panství Jindřichova Hradce, porostní skladba lesů jemčinských kolem roku 1802, in: Lesní hospodářský plán pro období od 1. 1. 1957 do 31. 12. 1966. Historický průzkum. Lesní závod Kardašova Řečice. LHC Kardašova Řečice, Ústav pro hospodářskou úpravu lesů Brandýs nad Labem. Pobočka Hluboká nad Vltavou, Praha, 45 s.
- JEGLIČ, Ciril (1943): O vrtovih in vrtni umetnosti, v lastni založbi, Ljubljana, 59 s.
- JELÍNEK, Josef (1975): Historie lesů. Speciální úkoly. III. cyklus, Ústav pro hospodářskou úpravu lesů v Brandýse nad Labem, pobočka České Budějovice, České Budějovice, nestránkováno
- JEŽEK, V. (1912): Abies douglasii u Chudenic, České zahradnické listy, roč. 9, č. 12, s. 140
- JIRÁČEK, Josef (1998): Průvodce lesy jižních Čech, Kopp, České Budějovice, 195 s.

- JIRÁSEK, Alois (ed.) (1896): Čechy X. Krušné hory a Poohří, J. Otto, Praha, 361 s., autor B. Bernau
- JUŘÍK, Pavel (2010): Dominia pánů z Hradce, Slavatů a Czerninů, Libri, Praha, 352 s.
- KÁBRTOVÁ, Romana (1993): Krajinářský průzkum krajinné památkové zóny Jemčinsko. Diplomová práce, Jihočeská universita České Budějovice, Zemědělská fakulta, České Budějovice, 61 s. + přílohy
- KACEROVSKÁ, Hana (1997): Flóra a vegetace Chudenic. Diplomová práce, Západočeská univerzita v Plzni, Pedagogická fakulta, Katedra biologie, Plzeň, 110 s.
- KALUSOK, Michaela (2004): Zahradní architektura, Computer Press, Brno, 192 s.
- KAVINA, Karel a kol. (1938): Zahradnický a ovocnicko – vinařský slovník naučný. II. díl, Československá akademie zemědělská, Praha, 592 s.
- KAVINA, Karel a kol. (1942): Zahradnický a ovocnicko – vinařský slovník naučný. III. díl, Česká akademie zemědělská, Praha, 807 s.
- KAVKA, Bohumil (1958): Zámecké parky v ČSR, jejich nynější stav a zajištění, in: DUDA, Josef, KŘÍŽ, Zdeněk (eds.), Dendrologický sborník. Acta dendrologica Čechoslovaca, roč. 1, s. 61 – 68
- KAVKA, Bohumil a kol. (1970): Krajinářské sadovnictví, Státní zemědělské nakladatelství, Praha, 580 s.
- KELSALL, Malcolm (1991): Krajiny imaginace. Anglický park v první polovině 19. století, Památky a příroda, roč. 16, č. 3, s. 139 – 152, 160
- KLÁŠTERKÝ, Ivan, POKORNÝ, Jaromír, SVOBODA, Antonín Marián, VAŇOUSEK, Miroslav (1959): Seznam dřevin americké zahrady v Chudenicích, Zprávy Dendrologické sekce Československé botanické společnosti, č. 3, s. 20 – 30
- KNOX, Brian (1974): The Arrival of the English Landscape Garden in Poland and Bohemia, in: PEVSNER, Nicolaus (ed.), The Picturesque Garden and its Influence outside the British Isles, Dumbarton Oaks. Trustees for Harvard University, Washington, s. 99 – 116
- KOBLASA, Pavel (1999): Pozemková reforma na velkostatku Jindřichův Hradec, Diplomová práce. Filozofická fakulta Univerzity Karlovy v Praze, Katedra pomocných věd historických a archivního studia, České Budějovice, 76 s.
- KOBLASA, Pavel (2000): Czerninové z Chudenic. Stručné dějiny rodu a schematismus rodových panství, Historicko – vlastivědný spolek v Českých Budějovicích, České Budějovice, 35 s.
- KOBLASA, Pavel (2003): Z našeho kraje: Jemčina (Gestütthof), Menhart – stránky z historie Jindřichohradecka, roč. 4, č. 2, s. 4
- KOBLASA, Pavel (2004): O hraběcím hamru v Eugenově údolí, Výběr – časopis pro historii a vlastivědu jižních Čech, roč. 41, č. 1, s. 61 – 62
- KOBLASA, Pavel (2007): Krajem lesů a rybníků. Putování od města Třeboně na sever, Bohumír Němec – Veduta, České Budějovice, 165 s.
- KOBLASA, Pavel (2008a): Historický popis panství Krásný Dvůr na Žatecku, vydal Historicko – vlastivědný spolek v Českých Budějovicích. Edice Pramínek, sv. 16, Praha, 18 s.
- KOLÁŘ, Martin (1893): Černínové z Chudenic, in: Ottův slovník naučný. VI. díl, J. Otto, Praha, s. 623 – 627
- KOLEKTIV (1977): Historické zahrady a parky. Jejich místo v socialistické společnosti. Sborník z celostátního semináře v Cholticích 13. – 16. 9. 1976, Krajské středisko státní památkové péče a ochrany přírody Východočeského kraje, Pardubice, 76 s.
- KOLEKTIV (1985): Památky zahradního umění. Sborník z celostátního semináře na Konopišti a ve Veltrusích 4. – 7. 6. 1985, Krajské středisko státní památkové péče a ochrany přírody Středočeského kraje, Praha, 110 s.
- KOPAL, Václav (1961): Krásný Dvůr, Krajské středisko památkové péče a ochrany přírody Severočeského kraje – Státní ústav památkové péče a ochrany přírody v Praze – Turista, Praha, nestránkováno

- KOSTEČKA, Petr (2006): Návrh naučné stezky „Jemčina“ v CHKO Třeboňsko. Diplomová práce, Česká zemědělská univerzita v Praze. Fakulta lesnická a environmentální. Katedra ekologie a životního prostředí, Praha, 66 s. + přílohy
- KOTHERA, Lumír (2005): Slavné parforsní hony probíhaly za Černínů na Jemčině, Myslivoť, roč. 53, č. 10, příl. č. 5, s. 1 – 2
- KOTRBA, Viktor (1965): Die Anfänge der Neugotik in der böhmischen Ländern, Alte und moderne Kunst, roč. 10, č. 81, Sonderheft Ausstellung „Der Wiener Kongreß 1814/15“, s. 35 – 44
- KOUKAL, V. (1991): Historický vývoj přírodních a krajinářských parků v Čechách, na Moravě a ve Slezsku, in: SVOBODA, Antonín Marián, PAVLÁTOVÁ, Marie, HELEBRANT, Ludvík (eds.), Parky jižních Čech – evropské přírodní a krajinářské parky I, Česká vědeckotechnická společnost České Budějovice, Červený Dvůr, cyklostyl
- KOWARIK, Ingo (1998): Historische Gärten und Parkanlagen als Gegenstand eines Denkmalorientierten Naturschutzes, in: KOWARIK, Ingo (ed.), Naturschutz und Denkmalpflege. Wege zu einem Dialog im Garten, Hochschulverlag AG an der ETH, Zürich, s. 111 – 139
- KRÁL, Karel (1978): Severočeské veduty 17. – 19. století. Katalog výstavy, Oblastní galerie výtvarného umění v Roudnici nad Labem, Roudnice nad Labem, nestránkováno
- KRÁL, Karel (1987): Severočeské veduty, Severočeské nakladatelství, Turnov, 47 s. + obrazové přílohy
- KRTILOVÁ, Eva (1954): Architekt Josef Zítek, Státní nakladatelství krásné literatury, hudby a umění, Praha, 84 s. + obrazové přílohy
- KRUFT, Hanno Walter (1993): Dějiny teorie architektury od antiky po současnost, Pallas, Bratislava, 703 s. + obrazové přílohy
- KRUML, František (1967): Historický průzkum lesů pro LHC Kardašova Řečice a Soběslav, Ústav pro hospodářskou úpravu lesů, Praha, 364 s.
- KUČA, Karel (2000): Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. II. díl, Libri, Praha, 938 s.
- KUČA, Karel (2002): Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. V. díl, Libri, Praha, 672 s.
- KUČA, Otakar (1970): Kapitoly z vývoje krajinářské architektury, Architektura ČSR, roč. 29, č. 3, s. 109 – 117
- KUČA, Otakar (1974): Zur Entwicklung der europäischen Park- und Gartenlandschaft. Ein Beitrag zur Theorie und Geschichte des Landschaftsbaus, Fachbereich für Gesellschafts- und Planungswissenschaften der Technischen Universität Berlin zur Verleihung des akademischen Grades Doktor – Ingenieur genehmigte Dissertation, Berlin – Charlottenburg, 100 s. + přílohy
- KUČA, Otakar (1978): K otázkám historických zahrad, Památky a příroda, roč. 38/33, č. 3, s. 182 – 185
- KUČA, Otakar (1987): Malířství a genese krajinářské architektury, in: Kompozice zahrad v dějinách umění, Dům techniky Československé vědeckotechnické společnosti České Budějovice, Tábor, s. 12 – 18
- KUČA, Otakar (1989): Projektování obnov historických parků a zahrad v souvislosti s jejich novým využitím, in: HALAMÍČKOVÁ, Alena, PURKYŇOVÁ, Jana (eds.), Historické parky a zahrady. Současné a budoucí využití, Krajský ústav státní památkové péče a ochrany přírody Severomoravského kraje, Ostrava, s. 60 – 66
- KUCHAŘ, Karel (1958): Naše mapy odedávna do dneška, nakladatelství Československé akademie věd, Praha, 131 s.
- KUCHAŘ, Karel (1967): Mapové prameny ke geografii Československa, Acta Universitatis Carolinae Geographica, roč. 2, č. 1, s. 57 – 97
- KUKLA, Pavel (2007): Analýza historického vývoje krajiny se zvláštním zřetelem na vodní složku krajiny, in: DRESLEROVÁ, Jaromíra, GROHMANOVÁ, Lucie (eds.), Venkovská krajina 2007. Sborník z 5. ročníku mezinárodní mezioborové konference, CZ – IALE –

- Lesnická práce, Kostelec nad Černými lesy, s. 71 – 76
- KUNCOVÁ, Jaromíra (1979): Seznam chráněných území Severočeského kraje, Krajské středisko státní památkové péče a ochrany přírody, Ústí nad Labem, 96 s.
- KUTHAN, Jiří (2001): Aristokratická sídla období romantismu a historismu, Akropolis, Praha, 335 s.
- KUTHAN, Jiří, MUCHKA, Ivan (1999): Aristokratická sídla období klasicismu, Akropolis, Praha, 192 s.
- LANG, S. (1974): The Genesis of the English Landscape Garden, in: PEVSNER, Nicolaus (ed.), The Picturesque Garden and its Influence outside the British Isles, Dumbarton Oaks. Trustees for Harvard University, Washington, s. 1 – 29
- LANGER, Antonín (2003): Na špacír! Dávná procházka okolo Jindřichova Hradce, Areplos, Jindřichův Hradec (?), 216 s.
- LIBROVÁ, Hana (1989): Antropologická a sociální dimenze v percepci krajiny, in: FREIMANOVÁ, Milena (ed.), Člověk a příroda v novodobé české kultuře, Národní galerie v Praze, Praha, s. 30 – 36
- LIPSKÝ, Zdeněk (2000): Sledování změn v kulturní krajině, Lesnická práce, Kostelec nad Černými lesy, 71 s.
- LIPSKÝ, Zdeněk (2005): Proměny krajiny, Zahrada – park – krajina, roč. 15, č. 4, s. 2 – 6
- LIPSKÝ, Zdeněk (2007): Methods of Monitoring and Assessment of Changes in Land Use and Landscape Structure, Journal of Landscape Ecology, roč. 0, č. 0, s. 105 – 118
- LORENC, Vilém, TRÍSKA, Karel (1954): Krásný Dvůr, státní zámek a okolí, Státní tělovýchovné nakladatelství, Praha, 22 s.
- LORENZOVÁ, Helena (2001): Estetika ve střední Evropě na sklonku 18. století. Časopis Apollo, Estetika, roč. 37, č. 2 – 3, s. 65 – 115
- LORENZOVÁ, Helena (2005): Hra na krásný život. Estetika v českých zemích mezi lety 1760 – 1860, Koniasch Latin Press – Ústav dějin umění AV ČR, Praha, 272 s.
- LÖW, Jiří, MÍCHAL, Igor (2003): Krajinný ráz, Lesnická práce, Kostelec nad Černými lesy, 552 s.
- LŮŽEK, Bořivoj, HOUDA, Josef (1976): Státní zámek Krásný Dvůr, Odbor kultury Okresního národního výboru v Lounech, Louny, 30 s.
- MAJDECKI, Longin (1987): Der Schutz Historischer Gartenanlagen und der Umweltschutz, Folia dendrologica, roč. 14, s. 367 – 374
- MALOCH, František (1926): Americká stromovka v Chudenicích bude zachována, Plzeňsko, roč. 8, č. 6, s. 118
- MALOCH, František (1929a): Zámecký park i Americká stromovka u Chudenic, Plzeňsko, roč. 11, č. 4, s. 61 – 63, č. 6, s. 106 – 109
- MALOCH, František (1929b): Zámecký park i Americká stromovka u Chudenic, Grafické závody, Plzeň, 20 s.
- MALOCH, František (1929/30a): Stromovitá prodara (Aralia, totiž Kalopanax ricinifolius S. et Z.) v parku v Krásném Dvoře u Žatce, Vesmír, roč. 8, č. 6, s. 137 – 138
- MALOCH, František (1929/30b): Jírovce – druhy rodu Aesculus, Vesmír, roč. 8, č. 6, s. 138
- MALOCH, František (1933): Květena Klatovského okresu, Zvláštní otisk ze Sborníku historického musea v Plzni, Plzeň, 49 s.
- MAREŠOVÁ, Sylvie, HÁJEK, Tomáš (2007): Obnova historických zahrad a parků v ČR, Zprávy památkové péče, roč. 67, č. 1, s. 64 – 66
- MARŠÁKOVÁ – NĚMEJCOVÁ, Marie, MIHÁLIK, Štefan a kol. (1977): Národní parky, rezervace a jiná chráněná území přírody v Československu, Academia, Praha, 474 s.
- MARŠÍKOVÁ, Magdalena, MARŠÍK, Zbyněk (2007): Dějiny zeměměřičství a pozemkových úprav v Čechách a na Moravě v kontextu světového vývoje, Libri, Praha, 187 s.
- MARTAN, Petr (1992): Barok – zlatý věk myslivosti, Papyrus, Vimperk, 128 s.
- MARTIN, J. (1955): Krásný Dvůr, Turista, Praha, nestránkováno

- MAŠEK, Petr (2003): *Modrá krev. Minulost a přítomnost 445 šlechtických rodů v českých zemích*, Mladá fronta, Praha, 331 s.
- MAŠEK, Petr (2008): *Šlechtické rody v Čechách, na Moravě a ve Slezsku od Bílé hory do současnosti. Díl I, A – M*, Argo, Praha, 670 s.
- MIKOLÁŠEK, David (1979): Projektování a realizace obnovy historické zeleně, in: PAVLÁTOVÁ, Marie (ed.), *Vztah historických parků a zahrad k jiným památkám, problémy jejich obnovy a zachování. Referáty ze semináře v Týnci nad Vltavou, Krajské středisko státní památkové péče a ochrany přírody Jihočeského kraje, České Budějovice*, s. 38 – 46
- MOSSER, Monique (1991): *Paradox in the Garden: A Brief Account of Fabriques*, in: MOSSER, Monique, TEYSSOT, Georges (eds.), *The History of Garden Design. The Western Tradition from the Renaissance to the Present Day*, Thames and Hudson, London, s. 263 – 280
- MUK, Jan (1939a): *Lovčí zámek Jemčina u J. Hradce a jeho okolí v minulosti*, Ohlas od Nežárky, roč. 69, č. 3, s. 2, 3, č. 4, s. 2, č. 5, s. 2, č. 6, s. 1, 2, č. 7, s. 1, č. 8, s. 2, č. 9, s. 1, 2, č. 10, s. 2, 3, č. 12, s. 2, 3, č. 13, s. 2, 3, č. 15, s. 2, 3, č. 17, s. 2, č. 18, s. 2, č. 19, s. 1, 2, č. 20, s. 2, 3, č. 21, s. 2, č. 22, s. 2, č. 23, s. 2, č. 24, s. 2, č. 25, s. 2, č. 26, s. 2, č. 28, s. 2, č. 29, s. 2, č. 30, s. 1, 2,
- MUK, Jan (1939b): *Lovčí zámek Jemčina u J. Hradce a jeho okolí v minulosti, zvláštní otisk z Ohlasu od Nežárky*, A. Landfras a syn, Jindřichův Hradec, 116 s.
- MUK, Jan (1965): *Jemčina. Jevíště Jiráskova „Záhořanského honu“*, Jihočeská pravda 7. 2., roč. 21, č. 32, s. 7
- MUK, Jan (1967): *Zkáza jemčinské obory*, Jihočeská pravda 10. 3., roč. 23, č. 59, s. 14
- MUK, Jan (1970): *Kapitoly z minulosti Jindřichohradecka*, Okresní výbor Čsl. socialistické akademie v J. Hradci, Jindřichův Hradec, 56 s.
- MUK, Jan (1992): *Stavební vývoj chudenickeho zámku*, in: MALÁT, Viktor, FROYDA, Martin (eds.), *Chudenice. Archeologie, dějiny, současnost*, Public TV 21, Praha, s. 36 – 40
- MŽYKOVÁ, Marie (1995): *Romantický historismus – novogotika. Výběrový katalog*, Státní zámek Sychrov, Sychrov – Bítov, 95 s. + přílohy
- Nařízení vlády 132/2001 Sb. ze dne 28. 3. 2001 o prohlášení některých kulturních památek za národní kulturní památky
- NAUMAN, Pavel (1958): *Údržba a asanace zahrad a parků*, in: DUDA, Josef, KŘÍŽ, Zdeněk (eds.), *Dendrologický sborník. Acta dendrologica Czechoslovaca*, roč. 1, s. 69 – 72
- NĚMEC, Stanislav, LANGAROVÁ, Kristina (2006): *Příprava historických katastrálních map pro analýzy v GIS*, in: DRESLEROVÁ, Jaromíra, PACKOVÁ, Petra (eds.), *Ekologie krajiny a krajinné plánování. Sborník ekologie krajiny 2. Sborník příspěvků z konference CZ-IALE, CZ-IALE, Brno*, s. 112 – 119
- NEWTON, Norman T. (1971): *Design of the Land. The Development of Landscape Architecture*, The Belknap Press of Harvard University Press, Cambridge – London, 714 s.
- NOVÁK, Antonín (1969): *Historický průzkum lesa. Lesní závod Petrohrad, Ústav pro hospodářskou úpravu lesů v Brandýse n. L., pobočka v Praze – Ďáblicích*, Praha, 572 s. + 32 příloh
- NOVÁK, Josef (1901): *Soupis památek historických a uměleckých v politickém okrese Jindřicho-Hradeckém 14, nákladem Archeologické komise při České akademii císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění*, Praha, 394 s.
- NOVÁK, Zdeněk (1991): *Quo vadis, památková péče v zahradách? Informační a odborně-metodický BULLETIN*, Památkový ústav Brno, s. 25 – 33
- NOVÁKOVÁ, Stanislava (1992): *Příspěvek k dějinám panství Chudenice*, in: MALÁT, Viktor, FROYDA, Martin (eds.), *Chudenice. Archeologie, dějiny, současnost*, Public TV 21, Praha, s. 17 – 35
- NOVÁKOVÁ, Stanislava (2004): *Velkostatek Jindřichův Hradec. I. Listiny 1380 – 1828. Dílčí inventář*, Státní oblastní archiv v Třeboni, pracoviště Jindřichův Hradec, Jindřichův Hradec, 16 s.

- NOVÁKOVÁ, Stanislava (2009a): Lovecké kratochvíle jindřichohradeckého panstva, Jindřichohradecký zpravodaj, č. 4, s. 12 – 13
- NOVÁKOVÁ, Stanislava (2009b): Lovecké kratochvíle jindřichohradeckého panstva, Jindřichohradecký zpravodaj, č. 5, s. 12
- NOVOTNÁ, Jana (2007): Obory jako objekty zahradní a krajinářské tvorby. Diplomová práce, Mendelova zemědělská a lesnická univerzita v Brně. Zahradnická fakulta v Lednici. Ústav biotechniky zeleně, Brno, 99 s + přílohy
- NOŽIČKA, Josef (1957): Přehled vývoje našich lesů, Státní zemědělské nakladatelství, Praha, 463 s.
- NOŽIČKA, Josef (1959): Z historie parku a Americké zahrady v Chudenicích, Zprávy Dendrologické sekce Československé botanické společnosti, č. 3, s. 18 – 19
- NOŽIČKA, Josef (1960): O založení chudenického parku i Americké zahrady v Chudenicích, Zprávy Dendrologické sekce Československé botanické společnosti, č. 4, s. 48 – 54
- NOŽIČKA, Josef (1966): Přehled vývoje okrasného zahradnictví a sadovnictví v českých zemích, Vědecká práce Československého zemědělského musea, č. 5, s. 7 – 75
- NOŽIČKA, Josef (1967): Zavádění cizokrajných dřevin v Západočeském kraji, Minulostí Západočeského kraje, roč. 5, s. 109 – 117
- NOŽIČKA, Josef, KLÁŠTERSKÝ, Ivan, HOFMAN, Jaroslav (1965): Z historie botanických zahrad československých, Zprávy botanické zahrady ČSAV Průhonice, č. 1, s. 3 – 37
- OTRUBA, Ivar, PTÁČEK, Josef, ŠVORC, Luděk (2007): 101 našich nejkrásnějších zahrad a parků, Pavel Dobrovský – Beta, Praha, 207 s.
- PACÁKOVÁ – HOŠŤÁLKOVÁ, Božena (2002): Péče o historické zahrady a parky – problémy a formy řešení, Tvář naší země – krajina domova, sv. 2 Krajina jako kulturní prostor, s. 13 – 16
- PACÁKOVÁ – HOŠŤÁLKOVÁ, Božena (2006): Zahrada – majetek i oáza štěstí, in: LEPIČOVÁ, Jana (ed.), Historické zahrady Kroměříž 2006. Umění a společenská činnost v historických zahradách, Agentura Bonus, Hrdějovice, s. 13 – 15
- PACÁKOVÁ – HOŠŤÁLKOVÁ, Božena, RIEDL, Dušan, SVOBODA, Antonín Marián (2004): Zahrady a parky v Čechách, na Moravě a ve Slezsku, Libri, Praha, 526 s.
- PAULUS, Helmut – Eberhard (2007): The monopteros and the temple of Antiquity – A theme of the European horticultural arte between allegory, yearning for Antiquity and Palladianism, in: ROHDE, Michael (ed.), Prussian Gardens in Europe. 300 Years of Garden History, Prussian Palaces and Gardens Foundation Berlin – Brandenburg (SPSG) – ICOMOS/IFLA, Leipzig, s. 16 – 19
- PAVLÁTOVÁ, Marie (ed.) (1979): Vztah historických parků a zahrad k jiným památkám, problémy jejich obnovy a zachování. Referáty ze semináře v Týnci nad Vltavou, Krajské středisko státní památkové péče a ochrany přírody Jihočeského kraje, České Budějovice, 49 s.
- PAVLÁTOVÁ, Marie (1997): Krajinné památkové zóny v jižních Čechách, in: Mezinárodní symposium ICOMOS – IFLA Krajinné dědictví, ICOMOS – IFLA, Praha – Lednice – Valtice – Český Krumlov, s. 127 – 135
- PAVLÁTOVÁ, Marie (2007): Příklady použití alejí v jihočeské krajině, in: Historie a současnost alejí v krajině a urbanizovaném prostředí, Národní památkový ústav, Olomouc, s. 51 – 74
- PAVLÁTOVÁ, Marie, EHRLICH, Marek a kol. (2004): Zahrady a parky jižních Čech, Společnost pro zahradní a krajinářskou tvorbu a Nebe, Praha, 416 s.
- PECH, Jiří, BAYER, Bohdan, ROUS, Josef, WINTER, Jiří (1968): Přírodní zvláštnosti a zajímavosti Západočeského kraje, Sborník Pedagogické fakulty v Plzni. Zeměpis VI, Státní pedagogické nakladatelství, Praha, s. 139 – 192
- PECH, Jiří, BAYER, Bohdan, ROUS, Josef, WINTER, Jiří (1972): Přírodní zvláštnosti a zajímavosti Západočeského kraje, Sborník Pedagogické fakulty v Plzni. Zeměpis VII, vydala Pedagogická fakulta v Plzni ve Státním pedagogickém nakladatelství Praha, Praha, s. 209 – 238
- PETEK, Franci, URBANC, Mimi (2004): The Franziscan Land Cadaster as a Key to

- Understanding the 19th – century Cultural Landscape in Slovenia – Franciscejski kataster kot ključ za razumevanje kulturne pokrajine v Sloveniji v 19. stoletju, in: ADAMIČ OROŽEN, Milan (ed.), Acta Geographica Slovenica – Geografski zbornik, roč. 44, č. 1, s. 89 – 112
- PETRASOVÁ, Taťána (2008): „Bez čínských zpotvoření.“ Diskuse o Chambersovi v Čechách?, in: BLÁHOVÁ, Kateřina, PETRBOK, Václav (eds.), Cizí, jiné, exotické v české kultuře 19. století, Academia – Koniasch Latin Press, Praha, s. 413 – 422
- PETRŮ, Jaroslav (1977): Uměleckohistorické zhodnocení zahrady, parku a sadu, in: Historické zahrady a parky. Jejich místo v socialistické společnosti. Sborník z celostátního semináře v Cholticích 13. – 16. 9. 1976, Krajské středisko státní památkové péče a ochrany přírody Východočeského kraje, Pardubice, s. 49 – 60
- PETRŮ, Jaroslav (1988): Prototyp středoevropského parku z doby osvícenství, Památky a příroda, roč. 13, č. 2, s. 78 – 86
- PETRŮ, Jaroslav (1995): Pramenné zdroje k historii zahrady 19. století, in: Městské historické parky, Olomouc, s. 6 – 11
- PETRŮ, Jaroslav (1996): Hans Sedlmayer. Krajinářský park, Zahrada – park – krajina, č. 5, s. 8 – 11
- PETRŮ, Jaroslav (1997): Fenomén krajinářského parku ve vývoji umění. The Landscape Park in the Context of Art History, in: MŽYKOVÁ, Marie (ed.), Kamenná kniha, sborník k romantickému historismu – novogotice, Zámek Sychrov, Sychrov, s. 261 – 270
- PETRŮ, Jaroslav (2002): Kultura a příroda v památkové péči, Bulletin Sdružení profesionálních pracovníků památkové péče, č. 5, s. 19 – 20, www.spppp.eu
- PETRŮ, Renata (1952): Anselm Martin Lurago. Příspěvek k dějinám české barokní architektury 18. století. Disertační práce, Ústav pro dějiny umění. Filosofická fakulta University Karlovy v Praze, Praha, 197 s.
- PLACHÝ, Jiří (1960): Chudenické arboretum dříve a dnes, Živa, roč. VIII/XLXI, č. 6, s. 211 – 213
- PLACHÝ, Jiří (1966): Pseudotsuga taxifolia (POIR.) BRITT. – Douglaska tisolistá v Chudenicích, Zpravodaj Západočeské pobočky Československé botanické společnosti, č. 4, s. 1
- POCHE, Emanuel a kol. (1977): Umělecké památky Čech 1, Academia, Praha, 644 s.
- POCHE, Emanuel a kol. (1978): Umělecké památky Čech 2, Academia, Praha, 579 s.
- POCHE, Emanuel a kol. (1980): Umělecké památky Čech 3, Academia, Praha, 539 s.
- POCHE, Emanuel a kol. (1982): Umělecké památky Čech 4, Academia, Praha, 639 s.
- POSTL, Rudolf (1989): Možnosti ochrany a obnovy zeleně u historických objektů v podmínkách nového hospodářského mechanismu, in: Ochrana a obnova zeleně u historických objektů, Dům techniky ČSVTS České Budějovice, České Budějovice, s. 69 – 74
- POUZA, Ludvík (2011): Zámek Lázeň čeká na dotace, Klatovský deník 11. 4.
- PRAHL, Roman (2006): Durch den Landschaftsgarten wandeln, Estetika, roč. 42, č. 4, s. 244 – 263
- PTÁČEK, Josef, HORA – HOŘEJŠ, Petr a kol. (1997): Toulky zámeckými parky Čech a Moravy, Knihcentrum, Praha, 144 s.
- RIEDL, Dušan (1977a): Historické zahrady a parky jako součást kulturního dědictví, in: Historické zahrady a parky. Jejich místo v socialistické společnosti. Sborník z celostátního semináře v Cholticích 13. – 16. 9. 1976, Krajské středisko státní památkové péče a ochrany přírody Východočeského kraje, Pardubice, s. 16 – 21
- RIEDL, Dušan (1977b): Obnova historických zahrad v projektové dokumentaci a realizaci, in: Historické zahrady v současnosti. IV. mezinárodní symposium o zachování a obnově historických zahrad, Kroměříž – Praha, s. 1 – 9
- RIEDL, Dušan (1979): Vztah historických zahrad k jiným památkám, problémy jejich obnovy a zachování, in: PAVLÁTOVÁ, Marie (ed.), Vztah historických parků a zahrad k jiným památkám, problémy jejich obnovy a zachování. Referáty ze semináře v Týnci nad Vltavou,

- Krajské středisko státní památkové péče a ochrany přírody Jihočeského kraje, České Budějovice, s. 21 – 26
- RIPPL, Helmut (1991): Pokyny pro péči o krajinné parky Hermanna Pücklera, in: SVOBODA, Antonín Marián, PAVLÁTOVÁ, Marie, HELEBRANT, Ludvík (eds.), Parky jižních Čech – evropské přírodní a krajinářské parky I, Česká vědeckotechnická společnost České Budějovice, Červený Dvůr
- ROKYTA, Hugo (1973a): Cestovní zpráva z roku 1791 o zahradní drobné architektuře zámeckého parku v Krásném Dvoře, in: ROKYTA Hugo a kol. (eds.), Památková péče 1945 – 1970, Státní ústav památkové péče a ochrany přírody v Praze, Praha, s. 153 – 157
- ROKYTA, Hugo (1973b): Ein Reisebericht von 1791 über die Kleinarchitekturen des Landschaftsparks von Schloss Schönhof in Böhmen, Österreichische Zeitschrift für Kunst und Denkmalpflege, roč. 27, č. 1/2, s. 24 – 29
- ROKYTA, Hugo, HILMERA, Jiří (eds.) (1965): Burgen und Schlösser in den böhmischen Ländern, Sportovní a turistické nakladatelství, Praha, 287 s.
- ROTT, Wenzel (1902): Der politische Bezirk Podersam, Verlag des Bezirkslehrervereines Podersam, Podersam, 918 s.
- ROTT, Wenzel (?) (1906): Der Park in Schönhof, in: Podersam – Jechnitzer Bezirks – Rote. Reich illustrierter Kalender für das Jahr 1907, roč. 18, Saaz, s. 70 – 75
- ROTT, Wenzel (?) (1907): Petersburg, in: Saazer Bezirks – Rote. Reich illustrierter Kalender für das Jahr 1908, roč. 19, Saaz, s. 49 – 58
- ROUBAL, Adolf (1948): Obrázky ze starých Chudenic, Spolek Psohlavci, Praha, 101 s.
- ROUBAL, Vladimír Josef (1927): Chuděnice, nákladem vlastním, Praha, 20 s.
- ROUBÍK, František (1933): Příspěvky k československé historické geografii III. Sbírka map a plánů v archivu Ministerstva vnitra v Praze, Sborník archivu Ministerstva vnitra Republiky československé, sv. 6, s. 342 – 352
- ROUBÍK, František (1939): Soupis map a plánů na území Čech a Moravy, Zprávy památkové péče, roč. 3, č. 4–5, s. 50 – 52
- ROUBÍK, František (1951/1952): Soupis map českých zemí I., Státní nakladatelství učebnic, Praha, 308 s. + přílohy
- ROUBÍK, František (1955): Soupis map českých zemí II., nakladatelství Československé akademie věd, Praha, 312 s.
- ROUBÍK, František (1961): Rukopisné mapy od 16. do poloviny 18. století ve Státním ústředním archivu v Praze, Sborník archivních prací, roč. 11, č. 1, s. 138 – 186
- RULL, František (1875): Monografie města Hradce Jindřichova, A. Landfras a syn, Jindřichův Hradec, 192 s.
- RYBAŘÍK, V. (1921): Průvodce po Domažlicích a okolí, nákladem knihkupců v Domažlicích, Rokycany, 48 s.
- RYŠAVÝ, Vratislav (1992a): Zámek Lázeň u Chudenic, in: MALÁT, Viktor, FROYDA, Martin (eds.), Chudenice. Archeologie, dějiny, současnost, Public TV 21, Praha, s. 41 – 56
- ŘÍHA, J. K. (1948): Země krásná. Kniha o přírodě, civilizaci a plánování, Nakladatelství Ant. Dědounek, Třebechovice pod Orebem, 378 s.
- SADILOVÁ, Lenka (1983): Dřeviny zámeckého parku v Petrohradě. Diplomová práce, Přírodovědecká fakulta Univerzity Karlovy v Praze, Katedra botaniky vyšších rostlin, Praha, 130 s. + přílohy
- SÁDLO, Jiří a kol. (2005): Krajina a revoluce. Významné přelomy ve vývoji kulturní krajiny českých zemí, Malá Skála, Praha, 248 s.
- SEDLÁČKOVÁ, Libuše (2002): Zámecké obory – součást kulturní krajiny, in: Tvář naší země – krajina domova, sv. 2. Krajina jako kulturní prostor, s. 124 – 127
- SEDLMAYER, Hans (1969): Verlust der Mitte. Die bildende Kunst des 19. und 20. Jahrhunderts als Symptom und Symbol der Zeit, Verlag Ullstein GmbH., Berlin, 191 s.
- SEMOTANOVÁ, Eva (2001): Mapy Čech, Moravy a Slezska v zrcadle staletí, Libri, Praha, 264 s.

- SEMOTANOVÁ, Eva (2002): Studium krajiny a srovnávací kartografické prameny, in: NĚMEC, Jan (ed.), *Krajina 2002. Od poznání k integraci*, Ministerstvo životního prostředí, Ústí nad Labem – Praha, s. 63 – 70
- SEMOTANOVÁ, Eva, ŠIMŮNEK, Robert (2000): *Lexikon mapových archivů a sbírek České republiky*, Historický ústav AV ČR, Praha, 267 s.
- SEMOTANOVÁ, Eva, ŠIMŮNEK, Robert (2002): *Katalog Mapové sbírky Historického ústavu Akademie věd České republiky do roku 1850*, Historický ústav AV ČR, Praha, 127 s.
- SIGEL, Brigitt (1998): *Denkmalpflege im Garten*, in: KOWARIK, Ingo (ed.), *Naturschutz und Denkmalpflege. Wege zu einem Dialog im Garten*, Hochschulverlag AG an der ETH, Zürich, s. 141 – 156
- SIGEL, Brigitt, KOWARIK, Ingo, SCHMIDT, Erika (1998): *Wege zu einem Dialog im Garten*, in: KOWARIK, Ingo (ed.), *Naturschutz und Denkmalpflege. Wege zu einem Dialog im Garten*, Hochschulverlag AG an der ETH, Zürich, s. 11 – 15
- SKLENIČKA, Petr (2003): *Základy krajinného plánování*, nakladatelství Naděžda Skleničková, Praha, 321 s.
- SMOLOVÁ, Irena, VÍTEK, Jan (2007): *Základy geomorfologie. Vybrané tvary reliéfů*, Univerzita Palackého v Olomouci, Olomouc, 190 s.
- SOKOL, R. (1925): *Chudenicko, Plzeňsko*, roč. 7, č. 1, s. 5 – 6
- STEJSKALOVÁ, Eva (1997): *Knihy o anglických zahradách na zámku Kačíně*, in: MŽYKOVÁ, Marie (ed.), *Kamenná kniha. Sborník k romantickému historismu – novogotice, zámek Sychrov*, Sychrov, s. 222 – 235
- STIBRAL, Karel (2002): *Estetika přírody aneb o zajímavostech přírodního krásna*, *Estetika*, roč. 38, č. 1, s. 21 – 35
- STIBRAL, Karel (2005): *Proč je příroda krásná? Estetické vnímání přírody v novověku*, Dokořán, Praha, 203 s.
- STIBRAL, Karel (2006): *Darwin a estetika. Ke kontextu estetických názorů Charlese Darwina*, *Práce Katedry filosofie a dějin přírodních věd Přírodovědecké fakulty Univerzity Karlovy v Praze. Svazek 3*, Pavel Mervart, Červený Kostelec, 173 s.
- STIBRAL, Karel, KOMÁREK, Stanislav (2004): *Význam přírodních věd pro estetické vnímání přírody*, *Dějiny vědy a techniky*, roč. 37, č. 2, s. 65 – 76
- STOLÁŘÍK, Rudolf (1971): *Historický průzkum lesa. 2. cyklus, Ústav pro hospodářskou úpravu lesů v Brandýse nad Labem, pobočka Plzeň, Plzeň*, 374 s. + přílohy
- STREJČEK, Jaromír (1963): *Staré parky a sady jako přírodní refugia*, *Ochrana přírody*, roč. 18, č. 10, s. 155 – 157
- SUCHARA, Ivan (1985): *Ekologický význam historických parků*, *Zahradnictvo*, roč. 10, č. 4, s. 181 – 182
- SVOBODA, Antonín Marián (1987): *Botanická zahrada – park – arboretum a jejich genese*, in: *Kompozice zahrad v dějinách umění, Dům techniky Československé vědeckotechnické společnosti České Budějovice, Tábor*, s. 100 – 105
- SVOBODA, Antonín Marián (1991a): *Přírodní a krajinářský park Mužákov: podklady pro informaci a úvod do dalšího studia*, in: SVOBODA, Antonín Marián, PAVLÁTOVÁ, Marie, HELEBRANT, Ludvík (eds.), *Parky jižních Čech – evropské přírodní a krajinářské parky I*, Česká vědeckotechnická společnost České Budějovice, Červený Dvůr
- SVOBODA, Antonín Marián (1991b): *Pěstování okrasných rostlin na Červeném Dvoře – v parcích a zahradách jižních Čech*, in: SVOBODA, Antonín Marián, PAVLÁTOVÁ, Marie, HELEBRANT, Ludvík (eds.), *Parky jižních Čech – evropské přírodní a krajinářské parky II*, Česká vědeckotechnická společnost České Budějovice, Červený Dvůr
- SVOBODA, Antonín Marián (1995): *Arboretum – Americká zahrada*, *Sborník přednášek Životní prostředí a veřejná zeleň*, 21. ročník, Městský úřad Klatovy – TS města Klatovy – Zahradnická fakulta v Lednici na Moravě – VÚOZ Průhonice, Klatovy, s. 95 – 100
- SZWED, Wojciech, SIKORSKI, Piotr, RODZIEWICZ, Andrzej, WIERZBA, Marek (2008): *Parki wiejskie ostoją gatunków leśnych. Country parks as forest species refuge*, in:

- DANIELEWICZ, Władysław (ed.), *Dendrologia w badaniach środowiska przyrodniczego oraz dziedzictwa kulturowego. Historia, stan obecny i wizja przyszłości. Materiały Zjazdu Sekcji Dendrologicznej Polskiego Towarzystwa Botanicznego*, wyd. ProDruk, Poznań, s. 275 – 285
- ŠETELOVÁ, Vlasta a kol. (1977): *Botanické zahrady*, Státní pedagogické nakladatelství, Praha, 277 s.
- ŠIMÁNEK, Jindřich (1929): *Jindřichohradeckým krajem – jihočeským rájem*, Krása našeho domova, roč. 21, č. 9, s. 131 – 132
- ŠIMKOVIČ, Pavol (1977): *Obnova historických parkov s prihliadnutím na ich dendrologické hodnoty*, in: *Historické zahrady v súčasnosti. IV. mezinárodní symposium o zachování a obnově historických zahrad*, Kroměříž – Praha, s. 1 – 9
- ŠIMKOVIČ, Pavol (1978): *Obnova historických parkov s prihliadnutím na ich dendrologické hodnoty*, Památky a příroda, roč. 38/33, č. 3, s. 158 – 162
- ŠKAPEC, Ludvík a kol. (1992): *Červená kniha ohrožených a vzácných druhů rostlin a živočichů ČSFR 3. Bezobratlí, Příroda*, Bratislava, 157 s.
- ŠKOUDLÍNOVÁ, Alena (1998): *Přírodní park Jesenicko, Rabasova galerie v Rakovníku*, Rakovník, nestránkováno
- ŠPILAR, Václav (2000): *Z historie obcí Petrohrad, Černčice, Bílenec, Žaket, Petrohrad*, 126 s.
- ŠTEFLÍČEK, Jan (2004): *Přírodní motivy v zahradní a krajinářské kompozici*, in: *Životní prostředí a veřejná zeleň ve městech a obcích. Sborník přednášek. Klatovy 2004*, 30. ročník, Klatovy, s. 168 – 173
- ŠTĚPÁNEK, Ladislav (1973): *Příspěvek k dějinám českého sadovnictví, Vědecké práce Výzkumného ústavu okrasného zahradnictví v Průhonicích*, č. 6, s. 227 – 250
- ŠTĚPÁNEK, Ladislav (1980): *Malý pohled do historie zámeckých zahrad severních Čech*, Zahradnictvo, roč. 5, č. 3, s. 139
- ŠUBERT, Fr. Ad., BOROVSÝ, F. A. (eds.) (1900?): *Čechy VI. V jihovýchodních Čechách*, J. Otto, Praha, 234 s., autor J. Dunovský
- ŠUBR, Jaroslav (1989): *Drobná architektura historických zahrad a parků, její funkce, obnova a ochrana*, in: *Ochrana a obnova zeleně u historických objektů, Dům techniky Československé vědeckotechnické společnosti České Budějovice*, České Budějovice, s. 98 – 105
- ŠUBR, Jaroslav, LANKOVÁ – ŠUBROVÁ, Renata (2007): *Stanovení zásad funkční obnovy městských a historických parků, zahrad a hřbitovů*, in: HAVLÍČKOVÁ, Kamila (ed.), *Strom a květina – součást života. Sborník z vědecké konference s mezinárodní účastí, Výzkumný ústav Silva Taroucy pro krajinu a okrasné zahradnictví, Průhonice*, s. 91 – 94
- ŠULC, Ivo (2000): *Veduty měst na tovaryšských listech. Z fondů Státního okresního archivu v Chrudimi, Státní okresní archiv v Chrudimi a Okresní úřad Chrudim*, Chrudim, 96 s.
- ŠVAMBERA, V., ŠALAMON, B., HORÁK, B., KOLÁČEK, Fr. (1933): *Soupis starých map našich zemí, Sborník české společnosti zeměpisné*, roč. 39, s. 77 – 78
- ŠVEC, František (1933): *Vlastivěda Klatovska I. díl. Příroda, Ot. Čermák v Klatovech*, Klatovy, 246 s.
- TÁBOR, Ivo, REŠ, Bohumil, SOUČKOVÁ, Marie (2002): *Záchrana genofondu památných stromů v Severočeském regionu*, in: *Acta Průhoniciana 71, Výzkumný ústav Silva Taroucy pro krajinu a okrasné zahradnictví, Průhonice*, 60 s. + příl.
- TEIGE, Karel (1947): *Předmluva o architektuře a přírodě*, in: ŽÁK, Ladislav, *Obytná krajina, Spolek výtvarných umělců Mánes – Svoboda*, Praha, 215 s. + 136 s. obrazových příloh
- TEPLÝ, František (1936): *Dějiny města Jindřichova Hradce, díl I., svazek 4., nákladem obce Hradecké, Jindřichův Hradec*, 332 s.
- TISCHER, František (1894): *Jiří Wachtel, Ohlas od Nežárky*, roč. 24, č. 31, s. 252
- TISCHLER, Luděk, ZEMAN, Ladislav (1968): *Velkostatek Jindřichův Hradec. Inventář (1255) 1451 – 1947 (1949), I. a II. díl, Státní archiv v Třeboni, Třeboň*, 422 s.
- TLAPÁK, Josef (1960): *Historický průzkum lesa pro oblast lesního závodu Červené Poříčí*

- a části přilehlých lesních závodů Stříbro, Plzeň, Nepomuk, Nýrsko, Kdyně a Horšovský Týn, Ústav pro hospodářskou úpravu lesů v Brandýse nad Labem. Pobočka Dáblice, Praha, 414 s. + přílohy
- TOMAN, Prokop (1993): Nový slovník československých výtvarných umělců. I. díl, Výtvarné centrum Chagall, Ostrava, 606 s.
- TŘÍSKA, Karel (1939): Zánik chudenické tvrze, Časopis společnosti přátel starožitností českých, roč. 47, č. 1, s. 81 – 83
- TŘÍSKA, Karel (1953): Zámek a park v Krásném Dvoře, Časopis společnosti přátel starožitností, roč. 61, č. 3, s. 157 – 168
- TŘÍSKA, Karel (1978): Velkostatek Chudenice a přivtělené statky Dolany a Drslavice. Inventář, Státní oblastní archiv v Třeboni – pracoviště Jindřichův Hradec, Jindřichův Hradec, nestránkováno
- TŘÍSKA, Karel (1992): O chudenickém Bolfánku, in: MALÁT, Viktor, FROYDA, Martin (eds.), Chudenice. Archeologie, dějiny, současnost, Public TV 21, Praha, s. 72
- UHLÍŘOVÁ, Lenka (2004): Staré kartografické prameny – zdroj poučení o podobě krajiny a parků v minulosti, in: Životní prostředí a veřejná zeleň ve městech a obcích. Sborník přednášek. Klatovy 2004, 30. ročník, Klatovy, s. 134 – 150
- URBAN, Jaroslav František (1940): Úvodím Úhlavy. Reportáž, jež může býti i průvodcem, nákladem Grafiky, Plzeň, 91 s.
- URZIDIL, Johannes (2009): Goethe v Čechách, Pistorius a Olšanská, Příbram, 504 s.
- VACULÍK, Jaroslav, ČAPKA, František (2004): Úvod do studia dějepisu a historický proseminář, Masarykova univerzita, Brno, 104 s.
- VÁŇA, Václav, KADLEC, Miloš, FRANTA, Jaroslav (1989): Dobové litografie Severočeských zámků, Krajské středisko státní památkové péče a ochrany přírody v Ústí nad Labem – Propagační tvorba Praha, Ústí nad Labem – Praha, nestránkováno
- VANĚK, Ferdinand, HOSTAŠ, Karel, BOROVSÝ, František Adolf (1899): Soupis památek uměleckých a historických v politickém okrese klatovském 7, nákladem Archeologické komise při České akademii císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění, Praha, 196 s.
- VÁVROVÁ, Věra (2004): Krajina a zahrady nejen v archivních pramenech – několik poznámek ke studiu ikonografických pramenů, in: Životní prostředí a veřejná zeleň ve městech a obcích. Sborník přednášek. Klatovy 2004, 30. ročník, Klatovy, s. 120 – 128
- VÁVROVÁ, Věra, DRBALOVÁ, Martina, ASSMANN, Jan N. (1996): Zahrady Pražského hradu a zámecké zahrady v Čechách a na Moravě. Katalog výstavy, Správa Pražského hradu – Národní galerie v Praze, Praha, 44 s.
- VÁVROVÁ, Věra, ŠANTRŮČKOVÁ, Markéta (2009): Krajina Novodvorska a Žehušicka v popisu k 1. vojenskému mapování, Historická geografie, roč. 35, č. 1, s. 213 – 228
- VEJŠICKÝ, Gustav (1935): Sbírký map Technického musea československého v Praze, Marginalie, roč. 9, č. 3, s. 83 – 85
- VEJVODA, M. (1923): Pověst o založení Petrohradu, in: POLÁNEK, Karel Alois (ed.), Sborník podbořanský a žlutický, Knihovna Kralovického obzoru, sv. III, Kralovice, s. 98 – 101
- VESELÝ, Karel (1994): Prokop Vojtěch Černín a jeho zámek Jemčina, Ohlas od Nežárky, roč. 72, č. 5, s. 2 – 4
- VESELÝ, Karel (1995a): Štvanice na Jemčině, Ohlas od Nežárky, roč. 73, č. 1, s. 2 – 3
- VESELÝ, Karel (1995b): Jan Rudolf Černín a hony na Jemčině, Ohlas od Nežárky, roč. 73, č. 2, s. 1 – 2
- VĚTVIČKA, Václav (2008): Cizí, jiné, exotické rostliny v českých zahradách 19. století, in: BLÁHOVÁ, Kateřina, PETRBOK, Václav (eds.), Cizí, jiné, exotické v české kultuře 19. století, Academia – Koniasch Latin Press, Praha, s. 405 – 412
- VEVERKA, Bohuslav (2004): Georeferencování map historických vojenských mapování na území ČR, in: FALT (ed.), GISy ve státní správě. Sborník abstrakt a CD ROM s referáty v plném znění, Invence Litomyšl, Pardubice, nestránkováno

- VÍTOVÁ, Vladimíra (1994): Aktualizace stavu Americké zahrady u Chudenic, odborná maturitní práce z předmětu sadovnictví, pod vedením ing. Františka Smýkala, Střední zahradnická škola Mělník, Mělník, 11 s. + přílohy
- VLČEK, Pavel (1999): Ilustrovaná encyklopedie českých zámků, Libri, Praha, 623 s.
- VLČEK, Pavel (2001): Anglický krajinářský park v Krásném Dvoře, Umění, roč. 49, č. 3–4, s. 337 – 349
- VLČEK, Pavel a kol. (2002): Encyklopedie architektů, stavitelů, zedníků a kameníků v Čechách, Academia, Praha, 763 s.
- VLČEK, Pavel (2003): Adenda k romantickému parku v Krásném Dvoře a parku na Cibulce v Praze, Umění, roč. 51, č. 5, s. 423 – 427
- VOREL, Ivan (2004): Geometrické principy prostorové skladby některých historických krajinných úprav, in: Životní prostředí a veřejná zeleň ve městech a obcích. Sborník přednášek. Klatovy 2004, 30. ročník, Klatovy, s. 61 – 74
- VOREL, Ivan (2005): Historické krajinné kompozice – dominantní znaky kulturní a historické charakteristiky krajinného rázu, in: MADĚRA, Petr, FRIEDL, Michal, DRESLEROVÁ, Jaromíra (eds.), Krajinný ráz – jeho vnímání a hodnocení v evropském kontextu. Ekologie krajiny 1, Sborník příspěvků z konference CZ-IALE, 4. – 5. 2. 2005, CZ-IALE, Paido, Brno, s. 201 – 204
- VYBÍRAL, Jindřich (1999): Století dědiců a zakladatelů. Architektura jižních Čech v období historismu, Argo, Praha, 214 s.
- Vyhláška Ministerstva kultury ze dne 1. července 1996 o prohlášení území vybraných částí krajinných celků za památkové zóny, 208/1996 Sb.
- WACHTEL, Georg (1875): Memorien des gräflich Czernin'schen Schlosses Gestütthof nächst Neuhas, Al. Landfras's Sohn, Neuhaus, 78 s.
- WACHTEL, Jiří (1894/1895): Popis Jeho Excelence Jaromíra hraběte Černína velkostatku Jindřichova Hradce se zvláštním zřetelem k jeho lesům, Spolkový časopis pro lesnictví, myslivost a přírodovědu, 1. sešit (189. sešit úplného vydání), s. 91 – 128
- WAGNER, Bohdan (1986): Sadovnická tvorba III. Obnova historické zeleně 1. část, Státní pedagogické nakladatelství, Praha, 103 s.
- WANNER, Michal, HORA, Josef a kol. (1999): Soupis vedut vzniklých do roku 1850. II/1. Státní oblastní archivy, Archivní správa Ministerstva vnitra, Praha, 520 s.
- WANNER, Michal, HORA, Josef a kol. (2001): Soupis vedut vzniklých do roku 1850. II/2. Státní oblastní archivy, Archivní správa Ministerstva vnitra, Praha, 576 s.
- WANNER, Michal, HORA, Josef a kol. (2003): Soupis vedut vzniklých do roku 1850. II/3. Státní okresní archivy, Odbor archivní správy Ministerstva vnitra ČR, Praha, 492 s.
- WANNER, Michal, HORA, Josef a kol. (2006): Soupis vedut vzniklých do roku 1850. I/1. Národní archiv, Odbor archivní správy Ministerstva vnitra, Praha, 720 s.
- WANNER, Michal, HORA, Josef a kol. (2008): Soupis vedut vzniklých do roku 1850. II/4. Státní oblastní archivy a státní okresní archivy, Odbor archivní správy a spisové služby Ministerstva vnitra, Praha, 672 s.
- WEIBEZAHN, Ingrid (1975): Geschichte und Funktion des Monopteros, Georg Olms Verlag, Hildesheim, 368 s.
- WIRTH, Zdeněk, BARTUŠEK, A., KRČÁLOVÁ, J., MERHAUTOVÁ – LIVOROVÁ, A., CHARVÁTOVÁ – SEDLÁČKOVÁ, A., POCHÉ, Emanuel (1957): Umělecké památky Čech, Nakladatelství Československé akademie věd, Praha, 944 s.
- WIRTH, Zdeněk, BENDA, Jaroslav (1955): Státní hrady a zámky, Orbis, Praha, 30 + 298 s.
- WIRTH, Zdeněk, MÜLLEROVÁ, Augusta (eds.) (1961): Architektura v českém národním dědictví, Státní nakladatelství krásné literatury a umění, Praha, 878 s.
- WOLF, Robert, CHROUST, Miloslav, KOKEŠ, Otakar, LOCHMAN, Josef (1976): Naše obory, Státní zemědělské nakladatelství, Praha, 255 s.
- Zákon č. 20/1987 o státní památkové péči
- Zákon č. 114/1992 o ochraně přírody a krajiny

- ZAPLETAL, Ladislav (1969): Úvod do antropogenní geomorfologie I., Universita Palackého v Olomouci, Olomouc, 278 s.
- ZAPLETAL, Ladislav (1975): Geomorfologie I. Úvod do geomorfologie – geomorfografie, Univerzita Palackého v Olomouci, Olomouc, 153 s.
- ZATLOUKAL, Ondřej (2004): Et in Arcadia Ego. Historické zahrady Kroměříže. Katalog výstavy, Muzeum umění Olomouc, Olomouc, 127 s. + 2 přílohy
- ZATLOUKAL, Ondřej (2006): Západočeské elysium aneb pozapomenutá zpráva o pozoruhodném parku hraběte Černína při zámku v Krásném Dvoře, in: LEPIČOVÁ, Jana (ed.), Historické zahrady Kroměříž 2006. Umění a společenská činnost v historických zahradách, Agentura Bonus, Hrdějovice, s. 26 – 29
- ZELENKOVÁ, Zdenka (1973): Velkostatek Petrohrad (1409) 1507 – 1945. Inventář, Státní archiv v Třeboni, pracoviště Jindřichův Hradec, Třeboň, 324 s.
- ZK (1978): První přírodní park v Čechách. Obnova Krásného Dvora u Podbořan, Lidová demokracie 14. 11.
- ZUDOVÁ, Michaela (2007): Použití rostlin v památkách zahradní a krajinářské architektury. Modelový objekt Jemčinsko. Bakalářská práce, Zahradnická fakulta. Mendelova zemědělská a lesnická univerzita v Brně, Lednice, 57 s. + přílohy
- Ž (1939): Kaplička v Evženově údolí. Hraběnka Josefina nezapomněla, České slovo 9. 9.
- ŽEREBÁKOVÁ, Petra (2000a): Návrh regenerace, přestavby a obnovy dřevinných vegetačních prvků. Řešení zámeckého parku u Lázně s jeho napojením na lesní komplex Žďár. Diplomová práce, Zahradnická fakulta. Mendelova zemědělské a lesnické univerzity v Brně, Lednice na Moravě, 66 s. + přílohy

Literatura vydaná do roku 1850

- BECKER, Wilhelm Gottlieb (ed.) (1796): Beschreibung des Gartens zu Schönhofen in Böhmen, in: Taschenbuch für Garten Freunde, Voß und Compagnie, Leipzig, s. 1 – 28 (398 s.)
- BECKER, Wilhelm Gottlieb (ed.) (1799): Taschenbuch für Garten Freunde, Voß und Compagnie, Leipzig, 402 s.
- GROHMANN, Johann Gottfried (ed.) (1796): Ideenmagazin für Liebhaber von Gärten, Englischen Anlagen und für Besitzer von Landgütern, vyd. Friedrich Gotthelf Baumgärtner, Leipzig, 8. sešit, tabulka VI
- GROHMANN, Johann Gottfried (ed.) (1802a): Ideenmagazin für Liebhaber von Gärten, Englischen Anlagen und für Besitzer von Landgütern, vyd. Friedrich Gotthelf Baumgärtner, Leipzig, 35. sešit, tabulka VII
- GROHMANN, Johann Gottfried (ed.) (1802b): Ideenmagazin für Liebhaber von Gärten, Englischen Anlagen und für Besitzer von Landgütern, vyd. Friedrich Gotthelf Baumgärtner, Leipzig, 36. sešit, tabulka VIII
- GROHMANN, Johann Gottfried (ed.) (1802c): Ideenmagazin für Liebhaber von Gärten, Englischen Anlagen und für Besitzer von Landgütern, vyd. Friedrich Gotthelf Baumgärtner, Leipzig, 37. sešit, tabulka VIII
- GROHMANN, Johann Gottfried (ed.) (1833): Ideen – magazin für Architecten, Künstler und Handwerker, die mit der Baukunst und ihren Einzelheften zu thun haben als Maurer, Zimmerleute u. s. w., wie auch für Bauherren und Gartenbesitzer enthaltend eine reichhaltige Sammlung von Zeichnungen zu Gebäuden aller Art und Bestimmung mit ihren Theilen und Grundrissen Neue vermehrte Auglage. 1. Band. 10. Heft. 1. Blättern, Baumgärtner's Buchhandlung, Leipzig
- HEBER, Franz Alexander (1844): Böhmens Burgen, Vesten und Bergschlösser, Zweiter Band, C. W. Medau und Comp., Prag, 242 s. + 50 obrazových příloh
- JAHN, Jan Quirin (1797): Gefühle bei Besuchung des Schönhofen Garten. Schreiben an den Herausgeber, Apollo, sv. III, Martin Neureuter, Prag – Leipzig, s. 173 – 190, 193 – 222
- KLEIST, Franz Alexander von (1792): Fantasien auf einer Reise nach Prag, Richter, Dresden – Leipzig, 138 s. (http://www.kleist.org/familie/fa_reise.htm)

- KUTSCHERA, Emanuel E. (1838): Der Saazer Kreis in seinen interessanten Darstellungen, Ritter von Schönfeld, Saaz, nestránkováno
- PONFIKL, Joseph Eduard (1821): Vollständige Topographie der Fideikommiss – Herrschaft Petersburg im Saazer Kreise in Böhmen, Gedruckt bei Gottlieb Haase, Prag, 174 s.
- PONFIKL, Joseph Eduard (ed.) (1828): Vollständiger Umriß einer statistischen Topographie des Königreichs Böhmen. Saazer Kreis. Vierter Band, Carl Wilhelm Anders, Prag, 770 s.
- RAUSCH (1802): Der Park zu Schönhof, Patriotisches Tageblatt, sv. 4, č. 22, s. 266 – 269
- SCHALLER, Jaroslaus (1787): Topographie des Königreichs Böhmen, darinn alle Städte, Flecken, Herrschaften, Schlößer, Landgüter, Edelsitze, Klöster, Dörfer, wie auch verfallene Schlößer und Städte unter den ehemaligen, und jetzigen Benennungen samt ihren Merkwürdigkeiten beschrieben werden, Siebenter Theil, Saazer Kreis, Schönfeldschen Handlung, Prag und Wien
- SCHALLER, Jaroslaus (1789): Topographie des Königreichs Böhmen, darinn alle Städte, Flecken, Herrschaften, Schlößer, Landgüter, Edelsitze, Klöster, Dörfer, wie auch verfallene Schlößer und Städte unter den ehemaligen, und jetzigen Benennungen samt ihren Merkwürdigkeiten beschrieben werden, Zwölfter Theil, Klattauer Kreis, Schönfeldschen Handlung, Prag und Wien
- SCHALLER, Jaroslaus (1790): Topographie des Königreichs Böhmen, darinn alle Städte, Flecken, Herrschaften, Schlößer, Landgüter, Edelsitze, Klöster, Dörfer, wie auch verfallene Schlößer und Städte unter den ehemaligen, und jetzigen Benennungen samt ihren Merkwürdigkeiten beschrieben werden, Vierzehnter Theil, Taborer Kreis, Schönfeldschen Handlung, Prag und Wien
- SOMMER, Johann Gottfried (1842): Das Königreich Böhmen statistisch – topographisch dargestellt, X. Band, Taborer Kreis, verlag von Friedrich Ehrlich, Prag, 314 s.
- SOMMER, Johann Gottfried (1846): Das Königreich Böhmen statistisch – topographisch dargestellt, XIV. Band, Saazer Kreis, verlag von Friedrich Ehrlich, Prag, 318 s.
- Welké Wáznosti Perla W Malé Sskořepině, To gest Welice Wáženého S^o Wolffkanka Biskupa a Wyznáwače Božího Žiwot, w Czechách nad Chudenicy Památka Paměti hodné wěcy a pobožné Uctěnj Geho, vydal Karel František Rosenmüller, Praha 1724, 121 s.
- WOLF, František Karel (ed.) (1810): Abbildungen sämtlicher alten und neuen Schlösser in Böhmen, Prag

Vydané mapy

- BRETŠNAIDR, P. a kol. (1964): Geologická mapa ČSSR. Mapa předčtvrtohorních útvarů 1:200 000. M-33-XIV Teplice – Annaberg – Buchholz, Ústřední ústav geologický a Zentrales Geologisches Institut, Praha – Berlin
- CENIA, Národní inventarizace kontaminovaných míst, mapa, <http://kontaminace.cenia.cz/>
- CULEK, Martin a kol. (1996): Biogeografické členění České republiky, Enigma, Praha, 347 s. + mapa, ISBN 80-85368-80-3
- ČECH, Vladimír a kol. (1964): Geologická mapa ČSSR. Mapa předčtvrtohorních útvarů 1:200 000. M-33-XXVII České Budějovice – M-33-XXXIII Vyšší Brod, Ústřední ústav geologický, Praha
- ČEPEK, Ladislav, ZOUBEK, Vladimír a kol. (1961): Geologická mapa ČSSR. Mapa předčtvrtohorních útvarů 1:200 000. M – 33 – XX Plzeň, Ústřední ústav geologický, Praha
- MIKYŠKA R. a kol. (1969): Geobotanická mapa ČSSR 1:200 000, Academia a Kartografické nakladatelství, Praha
- NEUHÄUSLOVÁ, Zdeňka a kol. (1998): Mapa potenciální přirozené vegetace České republiky, Botanický ústav Akademie věd ČR, Praha, 342 s. + mapa
- QUITT, Evžen (1971): Klimatické oblasti Československa, Studia Geographica 16, Geografický ústav ČSAV, Brno, 73 s. + mapa
- SYROVÝ, S. a kol. (1958): Atlas podnebí Československé republiky, Ústřední správa geodézie a kartografie, Praha, 13 s. + mapy

TOLASZ, Radim a kol. (2007): Atlas podnebí Česka, Český hydrometeorologický ústav – Univerzita Palackého v Olomouci, Praha – Olomouc, 255 s.

Rukopisy

4232915-1312 Petrohrad, okres Louny, areál zámku č. p. 1, depon. in NPÚ Ústí nad Labem

ANONYM (1998?): Vodní systém zámeckého parku a doprovodných objektů v Krásném Dvoře, depon. in NPÚ Ústí nad Labem

ANONYM (b. d. a): Zámek Jemčina – historický vývoj, 3 s., depon. in: p. Michal, Jemčina

ANONYM (b. d. b): Wachtelovi. Základní informace. Rod leníků Wachtelů (1726 – 1912), www.mezistromy.cz

ANONYM (b. d. c): Památky stavební, sochařské, vzpomínkové a pod. na území okrsku Petrohradského, tj. na katastrech obcí: Petrohrad, Černčice, Bílenec, Stebno v okrese Podbořany, bez data, 3 s., rukopis, depon. in Okresní muzeum Plzeň – sever, Kralovice – Mariánský Týnec

ANTONÍN Luboš (2004/2005): Materiály z výstav Knihovny Národního muzea Voda v zámeckých parcích a zahradách 2004 a Z knihovny do zahrady a zpět 2005

Bolfánek, věž bývalého kostela sv. Wolfganga. Evidenční list nemovité památky, č. r. 30871/4 – 2987, Krajské středisko státní památkové péče a ochrany přírody, 1971, depon. in NPÚ Plzeň

Bolfánek – věž kostela sv. Wolfganga s kaplí. Evidenční list nemovité památky, č. r. 30871/4 – 2987, Krajské středisko státní památkové péče a ochrany přírody, 1975?, depon. in NPÚ Plzeň

BRZOBOHATÁ, K. (2007): Zámek „Lázeň“ č. p. 60 (nový zámek) – areál. Evidenční list nemovité památky, č. r. 29593/4 – 2986, depon. in NPÚ ÚP Praha

BRZOBOHATÁ, K., SVOBODA, V. (2007): Bolfánek – věž bývalého kostela sv. Wolfganga. Evidenční list nemovité památky, č. r. 30871/4 – 2987, depon. in NPÚ ÚP Praha

BURDA, Josef (1986b): Americká zahrada. Soupis druhů a odrůd podle oddělení – Stav z roku 1970, Chudenice, 10 s., depon. in: Muzeum Chudenice

DOSTÁL, Josef (1945?): Průvodce po t. zv. Americké zahradě v parku hraběte Czernina v Chudenicích, 71 s., depon. in: SOA Třeboň, pobočka Jindřichův Hradec, Zemědělsko – lesnický archiv, dodatky

Dotazník o přírodních památkách. Americká zahrada a les Žďár u Chudenic, 1955?, depon. in AOPK ČR, Archiv listin

DRHOVSKÝ, Karel (1984): Chudenice. Zámek Lázeň – zámecký park. Evidenční list nemovité památky, č. r. 29593/4 – 2986, depon. in NPÚ Plzeň

EHRLICH, Marek, PAVLÁTOVÁ, Marie (2002): Návrh krajinné památkové zóny Jemčinsko, Státní památkový ústav v Českých Budějovicích, České Budějovice, depon. in NPÚ ČB

Ekologický systém hospodaření v CHKO Třeboňsko, 1978, depon. in AOPK ČR, Archiv listin

Evidenční list nemovité kulturní památky Krásný Dvůr, 1985, depon. in NPÚ Ústí nad Labem

EVL Krásný Dvůr. CZ 0423217, Seznam lokalit, www.nature.cz/natura2000

EVL Lužnice a Nežárka. CZ 0313106, Seznam lokalit, www.nature.cz/natura2000

EVL Petrohrad. CZ 0423223, Seznam lokalit, www.nature.cz/natura2000

FIBIGER, Karel (1959): Z minulosti našich obcí na Podbořansku, Jesenice, 361 s., depon. in Vlastivědné muzeum Jesenicka v Jesenici

FIBIGER, Karel (1969b): Z dějin Jesenicka, Jesenice, 224 s., rukopis, depon. in Vlastivědné muzeum Jesenicka v Jesenici

FIŠER, Radek (2008): Plán péče o přírodní památku Háj Petra Bezruče na období 2008 – 2017, 18 s., depon. in: KrÚ Ústí nad Labem

FIŠER, Radek, KRÁSENSKÝ, Pavel (2007): Základní inventarizační průzkum. PP Háj Petra Bezruče, 18 s., depon. in: KrÚ Ústí nad Labem

FLIEGELOVÁ, Václava, KOCIÁNOVÁ, Blanka, PRACH, Jindřich (2007): Zámecký park Jemčina. Naučná tabule, Správa CHKO Třeboňsko a ČSOP Třeboň, Třeboň, depon. in Správa CHKO Třeboňsko

- FRIEDRICH, Aleš (2001): Obnova a údržba zámeckého parku Jemčina a stromořadí v alejích Jemčina – Šimanov. Projekt programu Péče o krajinu Ministerstva životního prostředí ČR pro rok, 50 s. + přílohy, depon. in Správa CHKO Třeboňsko
- Goethův dub, ID 1965, č. 507015.1/1, databáze památných stromů AOPK ČR, depon. in AOPK ČR, Archiv listin
- HANUŠ (1978): Historický průzkum. SPR Háj Petra Bezruče. L-1978-IP, depon. in AOPK ČR, Archiv listin
- HECHT, Pavel (2002/2003a): Park u zámku Lázeň, Zahradní a krajinářská tvorba 10. Seminární práce, Fakulta architektury ČVUT, Praha, nestránkováno, depon. in VUKOZ, v.v.i.
- HECHT, Pavel (2002/2003b): Okolí Chudenic, Zahradní a krajinářská tvorba 10. Seminární práce, Fakulta architektury ČVUT, Praha, nestránkováno, depon. in VUKOZ, v.v.i.
- HEINRICH, František (1996): Lesní kronika 1790 – 1908, in: VANĚK, Miroslav, Staří lesníci napsali, Vlachovo Březí, nestránkováno, depon. in Lesní správa Jindřichův Hradec
- HLÁSEK (1981): Soupis chráněných stromů, stromořadí a skupin stromů podle zákona 40/56 Sb., č. 3-26, depon. in AOPK ČR, Archiv listin
- HLÁSEK (1982a): Soupis chráněných stromů, stromořadí a skupin stromů podle zákona 40/56 Sb., č. 3-58, depon. in AOPK ČR, Archiv listin
- HLÁSEK (1982b): Soupis chráněných stromů, stromořadí a skupin stromů podle zákona 40/56 Sb., č. 3-43, depon. in AOPK ČR, Archiv listin
- HLÁSEK (1982c): Soupis chráněných stromů, stromořadí a skupin stromů podle zákona 40/56 Sb., č. 3-38, depon. in AOPK ČR, Archiv listin
- HLÁSEK (1982d): Soupis chráněných stromů, stromořadí a skupin stromů podle zákona 40/56 Sb., č. 3-39, depon. in AOPK ČR, Archiv listin
- HLÁSEK (1982e): Soupis chráněných stromů, stromořadí a skupin stromů podle zákona 40/56 Sb., č. 3-42, depon. in AOPK ČR, Archiv listin
- HLÁSEK (1982f): Soupis chráněných stromů, stromořadí a skupin stromů podle zákona 40/56 Sb., č. 3-37, depon. in AOPK ČR, Archiv listin
- HLÁSEK (1982g): Soupis chráněných stromů, stromořadí a skupin stromů podle zákona 40/56 Sb., č. 3-40, depon. in AOPK ČR, Archiv listin
- HLÁSEK (1982h): Soupis chráněných stromů, stromořadí a skupin stromů podle zákona 40/56 Sb., č. 3-41, depon. in AOPK ČR, Archiv listin
- HLÁSEK (1982i): Soupis chráněných stromů, stromořadí a skupin stromů podle zákona 40/56 Sb., č. 3-49, depon. in AOPK ČR, Archiv listin
- HOFMAN, Jaroslav (1970a): Americká zahrada u Chudenic, Praha, 133 s., materiál k rekonstrukci Americké zahrady pro potřeby KSSPPOP Plzeň a Státní lesy, depon. in AOPK,
- HOFMAN, Jaroslav (1970c): Koncepce Americké zahrady u Chudenic, Praha, materiál k rekonstrukci Americké zahrady pro potřeby KSSPPOP Plzeň a Státní lesy, depon. in AOPK, Archiv listin
- HOFMAN, Jaroslav (1970d): Americká zahrada u Chudenic. Fotografie, Praha, 64 s., depon. in Správa CHKO Český les
- HOFMAN, Jaroslav a kol. (1983): Seznam dřevin v Americké zahradě u Chudenic, Botanický ústav ČSAV Průhonice, Praha, 8 s., depon. in Muzeum Chudenice
- HOSTIČKA, Miloš (1968): Dotazník A. Základní údaje o území navrženém k ochraně podle zákona č. 40/1956. Americká zahrada, Plzeň, depon. in AOPK ČR, Archiv listin
- HOSTIČKA, Miloš (1987): Stav chráněného parku „Americká zahrada“ v Chudenicích a navrhovaná opatření k zajištění ekologické stability. Materiál pro zasedání Komise rady Západočeského krajského národního výboru pro životní prostředí, Západočeský krajský národní výbor v Plzni. Odbor kultury, Plzeň, 3 s., depon. in KrÚ Plzeň
- HRADECKÝ, Adolf (1985a): Výlet na Jemčinu vpravdě historický, Okresní výbor ČMS v Jindřichově Hradci u příležitosti konání Celostátní soutěže d'uričů 5. – 6. 10. 1985, Jindřichův Hradec, nestránkováno

- HRADECKÝ, Adolf (1985b): Vyprávění o Jemčině, lesích a slavných honech, text u příležitosti celostátní soutěže psů honičů uspořádané Okresním výborem Českého mysliveckého svazu v Jindřichově Hradci ve dnech 5. – 6. 10. 1985 v revíru lesní správy Jemčina, 9 s.
- HUŠEK, Pavel (1985): Evidenční list nemovité kulturní památky. Zámecký park. Petrohrad, č. 1312/2, depon. in NPÚ ÚP Praha
- HUŠEK, Pavel (2002): Johann Wolfgang Goethe a jeho zájem o Čechy (přednáška ze dne 9. 8. 2002 při příležitosti Dne otevřených dveří na zámku Krásný Dvůr k 192. výročí Goethovy návštěvy), depon. in NPÚ Ústí nad Labem
- CHKO Třeboňsko (2007a): Katastrální území, mapa 1:125 000, Zeměměřičský úřad, AOPK ČR, Praha, depon. in Správa CHKO Třeboňsko
- CHKO Třeboňsko (2007b): Kategorie lesa, mapa 1:125 000, Zeměměřičský úřad, AOPK ČR, Praha, depon. in Správa CHKO Třeboňsko
- CHKO Třeboňsko (2007c): Krajinný ráz, mapa 1:125 000, Zeměměřičský úřad, AOPK ČR, Praha, depon. in Správa CHKO Třeboňsko
- CHKO Třeboňsko (2007d): NATURA 2000, Evropsky významné lokality, Ptačí oblast Třeboňsko, mapa 1:125 000, Zeměměřičský úřad, AOPK ČR, Praha, depon. in Správa CHKO Třeboňsko
- CHKO Třeboňsko (2007e): Památné stromy, mapa 1:125 000, Zeměměřičský úřad, AOPK ČR, Praha, depon. in Správa CHKO Třeboňsko
- CHKO Třeboňsko (2007f): Myslivecké honitby, mapa 1:125 000, Zeměměřičský úřad, AOPK ČR, Praha, depon. in Správa CHKO Třeboňsko
- CHKO Třeboňsko (2007g): Územní systém ekologická stability, mapa 1:125 000, Zeměměřičský úřad, AOPK ČR, Praha, depon. in Správa CHKO Třeboňsko
- CHKO Třeboňsko (2007h): Vlastníci lesů, mapa 1:125 000, Zeměměřičský úřad, AOPK ČR, Praha, depon. in Správa CHKO Třeboňsko
- CHKO Třeboňsko (2007i): Zonace, mapa 1:125 000, Zeměměřičský úřad, AOPK ČR, Praha, depon. in Správa CHKO Třeboňsko
- CHKO Třeboňsko (2007j): Ptačí oblast Třeboňsko, mapa 1:125 000, Ministerstvo životního prostředí ČR, AOPK ČR, Praha, depon. in Správa CHKO Třeboňsko
- Chudenice. Americká zahrada, Evidenční list chráněného objektu, depon. in KrÚ Plzeň
- CHUDOBA (1980): Soupis chráněných stromů, stromořadí a skupin stromů podle zákona 40/56 Sb., č. 3-04, depon. in AOPK ČR, Archiv listin
- JANČÍK, Alois (b. d.): Wachtelové, 10 s., depon. in: p. Michal, Jemčina
- JEHLÍK, V. (1959): Zámecký park Petrohrad (Podbořansko), depon. in NPÚ Ústí nad Labem
- Jihočeský Krajský národní výbor v Českých Budějovicích, Věc: Jemčina – změny v zámeckém parku – šetření, 12. 3. 1963, zn. škol 365/63-457, depon. in NPÚ ČB
- Karta památného stromu, Reš, č. 303058.x/9, Alej u Jemčiny, depon. in AOPK ČR, Archiv listin
- Karta památného stromu, Reš, č. 303026.1/1, Buk u rybníka Holné, 2001, depon. in AOPK ČR, Archiv listin
- Karta památného stromu, Reš, č. 303043.1/1, Dub u Hatína, 2000, depon. in AOPK ČR, Archiv listin
- Karta památného stromu, Reš, č. 303038.1/1, Dub u Hatína 1, depon. in AOPK ČR, Archiv listin
- Karta památného stromu, Reš, č. 303039.1/1, Dub u Hatína 2, depon. in AOPK ČR, Archiv listin
- Karta památného stromu, Reš, č. 303042.1/1, Dub u Hatína 3, depon. in AOPK ČR, Archiv listin
- Karta památného stromu, Reš, č. 303037.1/1, Dub u Nežárky, depon. in AOPK ČR, Archiv listin
- Karta památného stromu, Reš, č. 303040.1/1, Dub u Zadního dvora, depon. in AOPK ČR, Archiv listin
- Karta památného stromu, Reš, č. 303041.1/1, Dub za vodojemem, 2000, depon. in AOPK ČR, Archiv listin
- Karta památného stromu, Reš, č. 303004.1/1, Hatínský klen, 2001, depon. in AOPK ČR, Archiv listin

- Karta památného stromu, Reš, č. 303049.1/1, Lípa u Nežárky, 2001, depon. in AOPK ČR, Archiv listin
- Karta památného stromu, Reš, č. 404128.1/1, Tis v Chudenicích, 2004, depon. in AOPK ČR, Archiv listin
- Karta památného stromu, Reš, č. 507014.1/1, Dub v Petrohradě, 2004, depon. in AOPK ČR, Archiv listin
- KAŠPAROVÁ, M. (1989): Ochrannářský plán na období 1989 – 1995, Krajské středisko památkové péče a ochrany přírody v Plzni, Plzeň, 4 s., depon. in: Správa CHKO Český les
- KOBLASA, Pavel (2008b): Příspěvek k dějinám rodu hrabat Czerninů z Chudenic, nakladatelství Neuhaus, www.neuhaus.cz
- KOUPAL, Vlastimil (2001): Záměr obnovy zámeckého parku v Krásném Dvoře, depon. in NPÚ Ústí nad Labem
- KOUTNÝ (1965a): Evidenční list nemovité kulturní památky. Zřícenina hradu. Petrohrad, č. 1313, depon. in NPÚ ÚP Praha
- KOUTNÝ (1965b): Evidenční list nemovité kulturní památky. Kaple Všech svatých. Petrohrad, č. 1314, depon. in NPÚ ÚP Praha
- KOUTNÝ (1965c): Evidenční list nemovité kulturní památky. Kaplička. Petrohrad, č. 1317, depon. in NPÚ ÚP Praha
- KOUTNÝ (1965d): Evidenční list nemovité kulturní památky. Socha sv. Jana Nepomuckého. Petrohrad, č. 1318, depon. in NPÚ ÚP Praha
- KOUTNÝ (1965e): Evidenční list nemovité kulturní památky. Zámek s parkem, zahradním domkem a obeliskem. Petrohrad, č. 1312, depon. in NPÚ ÚP Praha
- Krajinná památková zóna Jemčinsko, po r. 1990, depon. in NPÚ ČB
- KRÁL (1967a): Evidenční list nemovité kulturní památky. Boží muka. Petrohrad, č. 1320, depon. in NPÚ ÚP Praha
- KRÁL (1967b): Evidenční list nemovité kulturní památky. Hospodářský dvůr. Petrohrad, č. 1321, depon. in NPÚ ÚP Praha
- KRÁTKÁ (1989a): Dotazník A. Dub v Petrohradě, Louny, depon. in AOPK ČR, Archiv listin
- KRÁTKÁ (1989b): Dotazník A. Goethův dub, depon. in AOPK ČR, Archiv listin
- KREJČŮ, Aleš (1973): Evidenční list nemovité kulturní památky. Č. p. 13, č. 1904, depon. in NPÚ ČB
- KŘÍŽOVÁ, Květa (1983): Státní zámek Krásný Dvůr. Průvodcovský text, 29 s., depon. in Státní zámek Krásný Dvůr
- KUBÁLKOVÁ (1990a): Petrohrad 11969, obec Kryry, 1313 – zřícenina hradu, depon. in NPÚ ÚP Praha
- KUBÁLKOVÁ (1990b): Petrohrad 11969, obec Kryry, 1314 – kaple Všech svatých, depon. in NPÚ ÚP Praha
- KUBÁLKOVÁ (1990c): Petrohrad 11969, obec Kryry, 1312 – Zámek č. p. 1 s areálem, depon. in NPÚ ÚP Praha
- KUBÁLKOVÁ (1990d): Petrohrad 11969, obec Kryry, 1321 – Dvůr č. p. 5, depon. in NPÚ ÚP Praha
- KUBÁNKOVÁ, Šárka (2000): Zámecký park v Krásném Dvoře, Seminární práce, Fakulta architektury ČVUT, Praha, nestránkováno, depon. in VUKOZ, v.v.i.
- KUBEC, Václav, BLAŽEK, Lumír (2010): Obnova a dostavba vycházkových pěších turistických cest a mobiliáře zámeckého parku Lázeň u Chudenic, Studio Final, Praha, nestránkováno, depon. in Úřad městyse Chudenice
- Lázeňská lípa, informační panel, depon. in Správa CHKO Český les
- LÍBAL, Dobroslav, HEROUTOVÁ, Marie (1985): Pasportizace okresů Západočeského kraje. Okres Klatovy. 2. svazek, Státní ústav pro rekonstrukci památkových měst a objektů v Praze, Praha, depon. in NPÚ Plzeň
- LIŠKOVÁ, Daniela, ŠTAJEROVÁ, Radka, VALTR, Pavel (2002): Plán péče pro NPP Americká zahrada na období 2003 – 2012, Agentura ochrany přírody a krajiny ČR. Středisko Plzeň,

- Plzeň, 8 s. + přílohy, depon. in Správa CHKO Český les
- LZ Kardašova Řečice, revír Holná – skladba dřevin podle stavu z r. 1876, 1:10 000, na mapě z r. 1879 (aufnahme/zahájeno 1840 a 1877), H. Ullrich, depon. in Lesní správa Jindřichův Hradec
- LZ Kardašova Řečice, revír Kašpary – skladba dřevin podle stavu z r. 1876, 1:10 000, na mapě z r. 1829 (aktualizována 1840 a 1877), H. Ullrich, depon. in Lesní správa Jindřichův Hradec
- LZ Kardašova Řečice, revír Sýkora – skladba dřevin podle stavu z r. 1876, 1:10 000, na mapě z r. 1879 (aufnahme/zahájeno 1840 a 1877), H. Ullrich, depon. in Lesní správa Jindřichův Hradec
- LZ Kardašova Řečice – skladba dřevin lesního komplexu Jemčina podle stavu z roku 1802, 1:10 000 na mapě Parc seiner hoch Gräflichen Gnaden des Herrn Herrn Grafen Rudolph von Czernin auf der Herrschaft Neuhaus bei Gestütthof in dem Koza und Hollnauer Forste, 55 x 38 cm, kolor., b. d., depon. in Lesní správa Jindřichův Hradec
- MAREK, Ivan, EISMANOVÁ, Barbora (2010): Revitalizace zahrady psychiatrické léčebny Petrohrad. Projektová dokumentace, Zahradní architektura Ing. Ivan Marek, Kostelec nad Labem, nestránkováno, depon. in Psychiatrická léčebna Petrohrad
- MARŠÁLKOVÁ (1987a): Petrohrad 11969, obec Kryry, 1318 – socha sv. Jana Nepomuckého, depon. in NPÚ ÚP Praha
- MARŠÁLKOVÁ (1987b): Petrohrad 11969, obec Kryry, 1312 – Zámek č. p. 1 s areálem, depon. in NPÚ ÚP Praha
- Městský úřad Klatovy. Odbor životního prostředí, Vyhlášení památného stromu – „Lázeňská lípa“ v k. ú. Chudenice, zn. ŽP/5225/09/Br, 24. 6. 2009, depon. in AOPK ČR, Archiv listin
- Městský úřad Podbořany, č. j. Výst/04-277, Upozornění – hospodářský dvůr č. p. 5 v Petrohradě, katastrální území Petrohrad, obec Petrohrad, okres Louny, kraj Ústecký, 12. 5. 2004, depon. in NPÚ ÚP Praha
- Městský úřad Podbořany, č. j. Výst/04-160, Vyjádření k žádosti o návrh na vyřazení hospodářského dvora č. p. 5, na parcel. č. st. 57, 56/1, 56/2, 56/3, katastrální území Petrohrad, obec Petrohrad, okres Louny, Ústecký kraj, z evidence nemovitých kulturních památek, 16. 3. 2004, depon. in NPÚ ÚP Praha
- Městský úřad v Podbořanech, č. j. 769/94, Registrace VKP, Podbořany 15. 9. 1994, depon. in AOPK ČR, depon. in AOPK ČR, Archiv listin
- Ministerstvo kultury. Státní památková správa, č. j. 1576/56-A/6, 5. 3. 1956, věc: Petrohrad, okres Podbořany; zřízení státní přírodní rezervace Háj Petra Bezruče, ref. dr. Rudolf Moučka, depon. in AOPK ČR, Archiv listin
- Ministerstvo kultury České socialistické republiky, č. j. 13.369/69-II/2. Zřízení chráněného parku Americká zahrada. 28. 12. 1969, depon. in AOPK ČR, Archiv listin
- Návrh na vyhlášení lesů zvláštního určení, Státní přírodní rezervace Háj Petra Bezruče 16. 3. 1987, Odbor kultury, Severočeský Krajský národní výbor v Ústí nad Labem, vypracoval ing. J. Korecký, depon. in AOPK ČR, Archiv listin
- Návrh novogotické fasády hostince, pol. 19. stol., kopie, inv. č. 034.4.21984, depon. in NPÚ Plzeň
- Návrh vyhlášení zvláště chráněného území přírodní památky Petrohrad a jeho ochranného pásma, depon. in KrÚ Ústeckého kraje
- NEUMANNOVÁ, Marie Irmgard (2001): Listnaté dřeviny zámekského parku v Petrohradě, Ročníková práce z biologie 2000/2001, Gymnázium Podbořany, Podbořany, 17 s., depon. in Psychiatrická léčebna Petrohrad
- Okresní úřad v Rakovníku, Obecně závazná vyhláška č. 9 o zřízení přírodního parku Jesenicko na okrese Rakovník, Rakovník 2. 9. 1994, depon. in AOPK ČR, Archiv listin
- Okresní úřad Louny, ŽP-749/99-246/Kl., Rozhodnutí zrušení ochrany památného stromu – PS Goethův dub, 10. 8. 1999, depon. in AOPK ČR, Archiv listin
- Okresní úřad Louny, ŽP-749/99/2-246/Kl., Zrušení ochrany památného stromu PS Goethův dub – k. ú. Krásný Dvůr, 2. 9. 1999, depon. in AOPK ČR, Archiv listin

- Otisk, o. s. (2010a): Americká zahrada. Leták, Slatina u Chudenic, depon. in Otisk, o. s.
- Otisk, o. s. (2010b): Rozhledna Bolfánek. Leták, Slatina u Chudenic, depon. in Otisk, o. s.
- Otisk, o. s., Projekty občanského sdružení Otisk. Oprava opěrných zdí, přístupových cest a sklepního prostoru bývalého poutního kostela sv. Wolfganga, informační tabule., depon. in Otisk, o. s.
- Oznámení záměru na vyhlášení přírodní památky „Petrohrad“ a jejího ochranného pásma, projednání návrhu plánu péče o tuto přírodní památku a zrušení stávající přírodní památky „Háj Petra Bezruče“, Krajský úřad Ústeckého kraje, 13. 1. 2011, č. j. 3467/ZPZ/2010, depon. in KrÚ Ústeckého kraje
- Památkový ústav v Českých Budějovicích, Věc: uhelný milíř u zámku Jemčina, pozemek parc. č. 867, k ú. Hatín, okres Jindřichův Hradec – odborné stanovisko k návrhu na prohlášení věci za kulturní památku, 19. 7. 2000, č. 5300/2000-PP-Pr, depon. in NPÚ ČB
- PIVOŇKOVÁ, L., KAŠPAROVÁ, M. (1994): Plán péče na období 1995 – 2002. Americká zahrada, Český ústav ochrany přírody, středisko Plzeň, Plzeň, 5 s. + přílohy, depon. in Správa CHKO Český les
- Plzeňský Prazdroj, a. s. (2006): Chudenice – park u hotelu Lázeň. Dendrologický průzkum, depon. in Plzeňský Prazdroj, a. s.
- POPELOVÁ, I. (1990): Evidenční list nemovité kulturní památky. Zámecký park, č. 1903/2, depon. in NPÚ ČB
- Porostní mapa polesí Cikar podle stavu k 1. 1. 1967, Lesní závod Kardašova Řečice, lesní hospodářský celek Kardašova Řečice, 1:10 000, Ústav pro hospodářskou úpravu lesů ve Zvolenu – pobočka Hluboká nad Vltavou, depon. in Lesní správa Jindřichův Hradec
- POSTL, Rudolf, KRBEČEK, J. (b. d.): Státní zámek Krásný Dvůr, Praha, nedatováno, nestránkováno, www.mujweb.cz/cestovani/krasnydvur
- PROKOPOVÁ, Zdeňka (2006): Evidenční list nemovité kulturní památky. Zámek Jemčina, č. 17644/3 – 1903, depon. in NPÚ ČB
- Příloha č. 1 k obecně závaznému nařízení ONV v J. Hradci. Seznam chráněných stromů dle zákona č. 40/56 Sb., 1988?, 2 s., depon. in AOPK ČR, Archiv listin
- REŠ, Bohumil, Dřeviny HZP, databáze dřevin v parcích, park u zámku Lázeň a Americká zahrada, depon. in AOPK ČR, Praha
- REŠ, Bohumil, Dřeviny HZP, databáze dřevin v parcích, park Krásný Dvůr, depon. in AOPK ČR, Praha
- REŠ, Bohumil, Dřeviny HZP, databáze dřevin v parcích, park na Jemčině, depon. in AOPK ČR, Praha
- REŠ, Bohumil, Dřeviny HZP, databáze dřevin v parcích, park Petrohrad, depon. in AOPK ČR, Praha
- RINEŠ, Jindřich (2004): Statický posudek objektů hospodářského dvora č. p. 5 Petrohrad na úrovni zadání, Praha, depon. in NPÚ ÚP Praha
- Rozhodnutí o zrušení ochrany památných stromů, Správa CHKO Třeboňsko, č. j. SR/0029/TR/2009-2, 18. 12. 2009, depon. in Správa CHKO Třeboňsko
- RYŠAVÝ, Vratislav (1991): Chudenice, zámek „Lázeň.“ Stavebně historický průzkum, Mýto v Čechách, 51 s. + 2 s. dodatků, depon. in NPÚ Plzeň
- RYŠAVÝ, Vratislav (1992b): Feudální sídla na Klatovsku v 17. až 19. století, Památkový ústav v Plzni, Plzeň, 45 s., depon. in NPÚ Plzeň
- RYŠAVÝ, Vratislav (1992c): Nový zámek „Lázeň“ s parkem pod Bolfánkem. Evidenční list nemovité památky, č. r. 29593/4 – 2986, depon. in NPÚ Plzeň
- SALINGER, Tomáš, Dopis Památkovému ústavu, nedat. (70./80. léta 20. stol.), depon. in NPÚ Ústí nad Labem
- SEMERÁK, Ondřej (2003): Zámecký park Krásný Dvůr. Kompoziční analýza parkového prostoru, Seminární práce, Fakulta architektury ČVUT, Praha, nestránkováno, depon. in VUKOZ, v.v.i.

- Seznam nemovitých kulturních památek okresu Klatovy, Památkový ústav v Plzni, Plzeň 1984, nestránkováno, depon. in NPÚ Plzeň
- SMITKOVÁ, Petra (2001/2002): Romantický park v Krásném Dvoře. TKZ I. – analýza parkového prostoru, Seminární práce, Fakulta architektury ČVUT, Praha, nestránkováno, depon. in VUKOZ, v.v.i.
- Státní ústav památkové péče a ochrany přírody, Věc: Jemčina, změny v zámeckém parku, 13. 2. 1963, č. 369/63-1/2, depon. in NPÚ ČB
- SYNEK, Ferdinand (193?a): O Petrohradě, okolí, zámku a parku, 60 s., rukopis, depon. in Okresní muzeum Plzeň – sever, Kralovice – Mariánský Týnec
- SYNEK, Ferdinand (193?b): O nejbližším okolí Petrohradu, 20 s., rukopis, depon. in Psychiatrická léčebna Petrohrad
- ŠAMÁNKOVÁ, Eva (1963a): Evidenční list nemovité kulturní památky. Socha sv. Tekly, č. 1905, depon. in NPÚ ČB
- ŠAMÁNKOVÁ, Eva (1963b): Evidenční list nemovité kulturní památky. Socha sv. Šebestiána, č. 1906, depon. in NPÚ ČB
- ŠAMÁNKOVÁ, Eva (1963c): Evidenční list nemovité kulturní památky. Zámek Jemčina, č. 1903, depon. in NPÚ ČB
- ŠAMATA, Jan, ČÍŽEK, Oldřich (2009): Návrh. Plán péče o přírodní památku Petrohrad na období 2011 – 2020, Ústí nad Labem, 76 s., rukopis, depon. in Krajský úřad Ústeckého kraje
- TEPLÝ, František (1917 – 1931): Hradecká kniha vodní I., II., Jindřichův Hradec, depon. in SOA Třeboň, pobočka Jindřichův Hradec
- TEPLÝ, František (1920): Dějiny panských dvorů na Hradecku, Jindřichův Hradec, depon. in SOA Třeboň, pobočka Jindřichův Hradec
- Tis v Chudenicích, informační panel, depon. in Správa CHKO Český les
- TOMANOVÁ, Tereza, LOUDOVÁ, Tereza, HÁJEK, Miroslav, SLÁMA, Jan (2010): Dendrologický průzkum NPP Americká zahrada v k. ú. Chudenice, Geovision, s r. o., Plzeň – Praha, 16 s. + přílohy, depon. in Správa CHKO Český les
- ŤUKALOVÁ, Štěpánka (2010): Územní plán Hatín, UA Projekce České Budějovice, Jindřichův Hradec, 57 s. + výkresy, depon. in OÚ Hatín
- VACA, Oldřich (1978): SPR Háj Petra Bezruče. Dílčí Lesnicko – ochranný plán. Výsledný elaborát. L-1978-IP, SÚPPOP, Praha, 11 s., depon. in AOPK ČR, Archiv listin
- VÁCLAV, Pavel, MICHAL, Jiří, ŠINDLER, Milan (2002): Zámek Jemčina, č. r. 1903.1. Projekt záchrany kulturních památek podle programu na záchranu architektonického dědictví dle usnesení vlády České republiky ze dne 22. února 1995 č. 110, Třeboň, nestránkováno, depon. in NPÚ ČB
- VALTR, Pavel (1996): Krajinná památková zóna Chudenicko, Urbioprojekt Plzeň – Národní památkový ústav v Plzni, Plzeň, 1:5000, 1:10000, depon. in NPÚ Plzeň
- VALTR, Pavel a kol. (1999): Národní přírodní památka Americká zahrada, Agentura ochrany přírody a krajiny v Plzni – Urbioprojekt, Plzeň, 181 s., depon. in Správa CHKO Český les
- VALTR, Pavel (2000): Plán péče o národní přírodní památku Americká zahrada. Pracovní návrh, Urbioprojekt, Plzeň, nestránkováno, depon. in Správa CHKO Český les
- VANĚK, Miroslav (1992): Ohlédnutí za lesnickým Jindřichohradeckem, Vlachovo Březí, 220 s., depon. in Lesní správa Jindřichův Hradec
- VANĚK, Miroslav (1996): Staří lesníci napsali, Vlachovo Březí, nestránkováno, depon. in Lesní správa Jindřichův Hradec
- ZÁHORKA, Jindřich, MACEK, Petr (2007): Stavebně – historický průzkum zámku a parku v Krásném Dvoře, Národní památkový ústav, Praha, nestránkováno, depon. in NPÚ ÚP Praha
- Základní entomologický průzkum v PP Háj Petra Bezruče, 8 s., depon. in Krajský úřad Ústeckého kraje
- Zákres hranic přírodní památky Petrohrad v mapě katastru nemovitostí, depon. in KrÚ Ústí nad Labem

- Zámek Jemčina. Naučná tabule, CHKO Třeboňsko a Agentura ochrany přírody a krajiny ČR, depon. in Správa CHKO Třeboňsko
- ZÁPAL, Jiří (2002): Inventarizace stromů včetně návrhu opatření a cenové nabídky. Petrohrad – areál léčebny, Arborea Rakovník s r. o., Rakovník, nestránkováno, depon. in Psychiatrická léčebna Petrohrad
- Záznam o provedené revizi, Krásný Dvůr, asi 2004, depon. in NPÚ Ústí nad Labem
- ŽÁČEK, Josef (2008): Projekt na obnovu orientačního značení v Jemčinské oboře, SOMARO CZ, s r. o., dopravní značení, České Budějovice, nestránkováno, depon. in OÚ Hatín
- ŽEREBÁKOVÁ, Petra (1999): Průvodní zpráva k návrhu krajinářských úprav a využití území okolo lesního komplexu Žďár. Ateliérová práce, Mendelova zemědělská a lesnická univerzita Brno. Fakulta zahradnická. Ústav zahradní a krajinářské architektury, Lednice na Moravě, 24 s. + přílohy, depon. in Fakulta zahradnická MENDELU
- ŽEREBÁKOVÁ, Petra (2000b): Významný krajinný prvek Ve Žďáru „Karolínina louka“ LK Žďár u Chudenic. Podklad pro 1. etapu ošetření a regenerace dřevinných vegetačních prvků na Karolínině louce u Chudenic, Praha, 22 s. + přílohy, depon. in Úřad městysu Chudenice
- ŽIŽKA, Jan (2003): Petrohrad. Orientační průzkum a hodnocení dvora, depon. in NPÚ ÚP Praha

Prameny

Digitální archiv atelieru Šechtl & Voseček

Duby Jemčina, fotografie, nikon/nfilm0394, Materiál: agfachrome 6x7,5, b. d.

Historický ústav AV ČR, Mapová sbírka

- Bělohav, Josef, Podrobné mapy zemí Koruny české v měřítku 1:75000. Sešit 49. List 73: Jindřichův Hradec – Třeboň – Nová Bystřice, nakladatel F. Topič, Praha 1914
- Bělohav, Josef, Podrobné mapy zemí Koruny české v měřítku 1:75000. Sešit 41. List 22: Přestice - Švihov - Klatovy, nakladatel F. Topič, Praha 1913
- Speciální mapa 1:75000, III. vojenské mapování, podle klíče z r. 1894, částečně opraveno do 9. 2. 1925, vyd. Vojenský zeměpisný ústav v Praze, list Jindřichův Hradec
- Speciální mapa 1:75000, III. vojenské mapování, podle klíče z r. 1894, částečně opraveno do 30. 11. 1918, vyd. Vojenský zeměpisný ústav v Praze, list Klatovy

Mapová sbírka Přírodovědecké fakulty Univerzity Karlovy v Praze

Mapové listy map 1., 2. a 3. vojenského mapování

Přehledná mapa velkostatku Jindřichova Hradce pro vycházku české lesnické jednoty v srpnu 1894, 1:50 000, lit. Alois Wildner Praha

SELNER, Friedrich, Karte des Bezirkes Jechnitz herausgegeben über Veranlassung des Saazer k. k. Kreisamtes und gewidmet Seiner Excellenz dem hochwohlgebornen Herrn Herrn Carl Freiherrn Mecséry de Tsóor k. k. Polizeiminister, 1862

Topografická mapa Generálního štábu Československé lidové armády, 1:50000

Městys Chudenice

Oltářní obraz sv. Wolfganga, Františka Černínová, 2. pol. 19. stol., v kapli sv. Wolfganga na Bolfánku

Museum Jindřichohradecka, Jindřichův Hradec

Ostrostřelecký terč, Partie pod zámek Krásný Dvůr (lípa s kruhovou lavičkou), inv. č. OT004

Ostrostřelecký terč, Pohled na zámek Jemčina přes louku pod zámek, 1847, inv. č. OT121

Ostrostřelecký terč, Sjezd české lesnické jednoty dne 6. srpna 1894, inv. č. OT082

Ostrostřelecký terč, Vyobrazení Glorietu, rybníka a přivozu, inv. č. OT041

Politický okres Jindřicho-hradecký, kreslil K. Kupka, odb. učitel, za pomoci učitelstva, vydáno péčí mapové komise při okresním školním výboru (pro české školy národní) v Jindřichově Hradci, 1929, 1:100000

Sbírka maleb a grafik, J. K. (Jiří Kaucký), 1904, Jemčina

Sbírka pohlednic, Pohlednice, zámek Jemčina, kreslil Ferd. Zelinka

Sbírka pohlednic, Pohlednice, pohled do jemčinského dvora

Sbírka pohlednic, Pohlednice – nádvoří zámku Jemčina, kaplička U Pecáka, socha sv. Josefa, nákladem J. Boukala v Jindřichově Hradci, 3x (z toho 2x černobíle a 1x barevně), 2 datovány do r. 1906

Sbírka pohlednic, Pohlednice Pozdrav z Jemčiny – skupina daňků na louce pod zámkem

Sbírka pohlednic, Holná a lovecká chata Jelenka, Fr. Šimek, Lomnice

Sbírka pohlednic, Pohlednice Gruss aus Gesttuthof – nádvoří zámku Jemčina a socha sv. Josefa, H. Karlík, „Platz“

Sbírka pohlednic, Pohlednice Jemčina/Gesttuthof – pohled přes louku na zámek a skupina jelena s laněmi v oboře

Sbírka pohlednic, Jejich Excellence hrabě Jaromír a Josefína Černín-ovi z Chudenic v Jemčině r. 1908

Muzeum TGM Rakovník, Museum Jesenice

Starý dub v Petrohradě, fotografie, Krouza 1937

Petrohrad – Švýcarská hájovna, fotografie, Krouza 1938

Silniční mapa 1:25 000

Oltářní obraz umučení sv. Vavřince ze zámecké kaple v Petrohradě, polovina 17. století. Vpředu Heřman Černín s jednou ze svých tří manželek, v pozadí je vidět kaple na Vrchu Všetech svatých (Petrohrad)

Národní archiv Praha, Popis k 1. vojenskému mapování

Sekce 86, 244, 104, 189

Národní archiv Praha, Sbírka map a plánů

Gutsgebiet der Domaine Neuhaus, 1 list, 1 W Zoll = 800 W Kl. a 5 Zoll = 1 Meile, 71 × 58 cm, rukopisná, J. Schwemschuh, 1859, úředně potvrzená, podlepená, inv. č. 80, sig. A IV 20

Mappe über das als Gutegebieth zu constituirende Besitzthum srov. Excellenz des Herrn Grafen Czernin im Jechnitzer und Podersamer Bezirk, 1 list, 1" = 500, 62 × 53 cm, rukopisná, ing. M. Huml, 1859, podlepená, inv. č. 81, sig. A V 1

Táborský kraj w králowství Českém, 1 list, 1 meile = 4000 W Kl., 72 × 61 cm, tisk, Johann Loth, K. Wl. Zap, tisk C. Schleich a Fr. v. Schönfelder, 1847, Prag, vydavatel F. Kretzschmar, podlepená, inv. č. 316, sig. G III 11 (314c)

Národní archiv Praha, Sbírka rytin Broumov

Krásný Dvůr – pohled na vodopády v zámeckém parku (Wasserfall im Parke zu Schönhof), volný list, podlepeno papírem 255 x 201 mm, E. Kučera, Žatec, nedatováno (1834 - 1840), litografie křídová, č. kart. 905/921, inv. č. 921/116

Krásný Dvůr – pohled na zámek (Schönhof), volný list, A. Pucherna, nakladatel F. K. Wolf Praha 1808, 1810), lept, č. kart. 905/921, inv. č. 921/115

Národní archiv Praha, Stabilní katastr (duplikát)

Hatín (Hatzken), inv. č. 403, č. kart. 213, Catastral Wald-Schätzungs-Elaborat, 1848

Chudenice (Chudenitz), inv. č. 5249, č. kart. 2338, Catastral Schätzungs-Elaborat, 1850

Krásný Dvůr (Schönhof), inv. č. 7684, č. kart. 3473, Catastral Schätzungs-Elaborat, 1856

Petrohrad (Klumtschan), inv. č. 7558, Catastral Schätzungs-Elaborat, 1856

Indikační skizzy map stabilního katastru

Národní archiv Praha, Státní památková správa

Krásenice – Krásný Dvůr, okr. Louny, inv. č. 229, sig. 30 – místa, č. kart. 266

Krásný Dvůr – Krásný Studenec, inv. č. 229, sig. 30 – místa, č. kart. 267

Národní galerie

Chudenice, Das Städtchen Chudenitz und die St. Anna Kapelle (pohled přes kapličku sv. Anny na městečko Chudenice), Anonym (Čechy, 19. stol.), litografie, papír, inv. č. R 92508

Krásný Dvůr (Schönhof), Antonín Pucherna, lept – kolorováno, papír, inv. č. R 2885

Krásný Dvůr (Schönhof), Antonín Pucherna, 1801-1807, lept, papír, 182×223 mm, inv. č. R 68944

Krásný Dvůr (Schönhof), Antonín Pucherna, 1808, pero – tuš – akvarel – lavírováno, papír, kresba podle grafiky nebo příprava ke grafice, inv. č. K 22823

Krásný Dvůr (pohled na nádvoří – čestný dvůr zámku od hlavní vstupní brány), Woldemar Rau, papír, inv. č. R 69097

Krásný Dvůr, Woldemar Rau, litografie – kolorováno, papír, inv. č. DR 5670

Krásný dvůr, skupina stromů v parku (Goethův dub) a pohled na zámek, J. Eberenz, lept – akvatinta (v hnědém tónu), papír, 350×405 mm, inv. č. R 101582

Pavilon v parku Krásný Dvůr (pohled na Goethův pavilon), Maria hraběnka Černínová (roz. Schönbornová), papír, kolem 1815, inv. č. R 236849

Pavilon v parku Krásný Dvůr (pohled na Goethův pavilon) – Park s altánem, Maria (Terezie) Černínová (roz. Schönbornová), papír, lept, kolem 1815, inv. č. R 108455

Pavilon v parku Krásný Dvůr (pohled na Goethův pavilon) – Krajina, Terezie (Maria) Černínová (roz. Schönbornová), papír, lept, kolem 1815, inv. č. R 113089

Pohled přes louku na Panův templ v Krásném Dvoře – krajina, Terezie (Maria) Černínová (roz. Schönbornová), papír, lept, kolem 1815, inv. č. R 101285

Pohled přes louku na Panův templ v Krásném Dvoře – krajina s antickým chrámkem, Maria (Terezie) Černínová (roz. Schönbornová), papír, lept, kolem 1815, inv. č. R 108454

Japonský pavilon v Schönhofu (Krásný Dvůr), pohled od vypuštěného rybníčku přes skupinu břízek na čínský (japonský) pavilon, Antonín Levý, inv. č. DK 536

Krajina (Krásný Dvůr, velká louka se skupinami stromů a Holandskou hájovnou v pozadí), Maria Černínová, papír, lept, inv. č. R 113088

Krajina (Krásný Dvůr, velká louka se skupinami stromů a Holandskou hájovnou v pozadí), Maria Černínová, papír, lept, inv. č. DR 11682

Kamenitá krajina s potokem (Petersburg), Hugo Ullik, papír, akvarel, 1863, kresba nesignována, ale označena Petersburg 1863, verso značka ob. Dr. Mil. Nedomy, inv. č. K 32278

Kostel v Petrohradě (pohled na regotizovaný kostelík ve vesnici), Antonín Levý, inv. č. DK 544

Petersburg (Petršpurk); Studie z Lince (druhá strana), Hugo Ullik, papír, tužka, 1863, inv. č. K 25441

Zámek Petrohrad (pohled přes park na zahradní průčelí zámku v Petrohradu, v popředí rybník s mostkem, Woldemar Rau, litografie, kolorováno, podtisk, papír, součást alba, inv. č. R 69102

Národní knihovna

Vilímkovy místopisné mapy zemí koruny České v měřítku 1:100 000, kreslil Jan Srp, 2. opravené a doplněné vydání, nakladatel Jos. R. Vilímek v Praze, č. 11: Klatovy – Přeštice, č. 33: Podbořany – Kralovice – Žlutice, č. 37: Žatec – Most – Chomutov – Kadaň, č. 44: Jindřichův Hradec – Počátky – Kamenice nad Lipou

Vilímkovy podrobné mapy okresních hejtmanství zemí koruny České, Praha, 1908 – 1910, del. Jan Srp, 370 x 480 mm, 1:100 000, č. 23: Jindřichův Hradec, č. 33: Kralovice, č. 56: Klatovy

Národní památkový ústav, Ústřední pracoviště Praha, Oddělení fotodokumentace (fototéka)

Chudenice, Nový zámek:

Celkový pohled, letecký snímek, 1956, Vl. Vaněček, 18 x 24, empírová přestavba 1849 - 59, inv. č. 70.522

Pohled na hlavní průčelí, 1920 - 1940, H. Zatloukal, 6 x 6, přestavěn empir. ze starých lázní v l. 1849 - 1859, inv. č. 161.420/A, B, C (2 fotky v 1 obálce)

Hlavní průčelí, 1920 - 1940, H. Zatloukal, 6 x 6, přestavěn empir. ze starých lázní v l. 1849 - 1859, inv. č. 161.421/A, B

Boční průčelí, 1920 - 1940, Zatloukal, 6 x 6, přestavěn empírově ze starých lázní v l. 1849 - 1859, inv. č. 161.791/A

Jemčina:

Hlavní průčelí, 1920 - 1940, Zatloukal, 6 x 6, inv. č. 160.326

Hlavní průčelí do čestného dvora, repro: 1998, Fr. Liška, Jindř. Hradec, repro: Kodalíková, 9 x 12, pozdně barokní z let 1767 - 1769, část. přestavba 1775 - 1776, úpravy 1801 - 1804, inv. č. F 9.026, 129.822

Krásný Dvůr:

Panův letohrádek, celkový pohled, 1975, Štrossová, 9 x 12, klasicistní 1783 - 1802, inv. č. 118.398/A

Panův letohrádek, celkový pohled, 1976, Ehm, 6 x 9, klasicistní 1783 - 1802, inv. č. 127.201

Panův letohrádek, hlavní průčelí, klasicistní stavba z l. 1783 - 1802, inv. č. F 49.804

Panův chrámek, interiér s bílorůžovou empírovou malbou architektonickou, 1950, A. Waltrová, 18 x 24, poč. 19. stol., inv. č. 47.212

Empírový „Panův chrámek“ se čtyřmi ionskými sloupy v průčelí, 1950, A. Waltrová, 18 x 24, poč. 19. stol., inv. č. 47.211

Panův chrámek s ionskými sloupy v průčelí, interiér: detail bílorůžové empírové výmalby, kol. r. 1955, poč. 19. stol., inv. č. F 55.026

Panův chrámek s ionskými sloupy v průčelí, 1953, Pospíšilová, Vl. Hyhlík, 18 x 24, poč. 19. stol., inv. č. 57.765, 57.767

Panův chrámek s ionskými sloupy v průčelí, detail patky sloupu, kol. r. 1955, poč. 19. stol., inv. č. 55.025

Panův chrámek s ionskými sloupy v průčelí, detail kladí a hlavice sloupu, kol. r. 1955, poč. 19. stol., inv. č. F 55.023

Panův chrámek s ionskými sloupy v průčelí, detail hlavice sloupu, kol. r. 1955, poč. 19. stol., inv. č. F 55.024

Poustečna, část se vstupem, kol. r. 1955, inv. č. F 55.039

Poustečna, 1950, A. Waltrová, 18 x 24, inv. č. 47.221

Vstup do podzemní chodby, kol. r. 1955, inv. č. F 55.041

Vstup do podzemní chodby, kol. r. 1955, inv. č. F 55.040

Gotický chrámek, půdorys, 1958, S. Divišová, 13 x 18, inv. č. 81.409

Pseudogotický chrámek, exteriér, 1950, A. Waltrová, 18 x 24, 2. ¼ 19. stol., inv. č. 47.222/A

Pseudogotický chrámek, schodiště s portálem pseudogotickým a fragmentem sochy polního maršála Schwarzenberga, 1950, A. Waltrová, 18 x 24, inv. č. 47.223

Tzv. rozhledna = chrámek pseudogotický, exteriér, 1953, Pospíšilová, Vl. Hyhlík, 18 x 24, 2. ¼ 19. stol., inv. č. 57.763, 57.764

Pseudogotický chrámek, exteriér: část se schodištěm, 2. čtvrtina 19. stol., inv. č. F 55.031

Pseudogotický chrámek, exteriér: detail okna, 2. čtvrtina 19. stol., inv. č. F 55.030

Pseudogotický chrámek tzv. rozhledna, detail schodiště, 2. čtvrtina 19. stol., inv. č. F 55.033

Pseudogotický chrámek, část exteriéru, 2. čtvrtina 19. stol., inv. č. F 55.029

Pseudogotický chrámek, exteriér neosově, 1950, A. Waltrová, 18 x 24, 2. ¼ 19. stol., inv. č. 47.224

Pseudogotický chrámek (tzv. rozhledna), část exteriéru se schodištěm, 2. čtvrtina 19. stol., inv. č. F 55.032

Pseudogotický chrámek, interiér: pohled do klenby s visutým svorníkem a průhledem do lucerny věže, kol. r. 1955, 2. čtvrtina 19. stol., inv. č. F 55.028

Pseudogotický chrámek, interiér: žebrová klenba s visutým svorníkem a průhledem do lucerny věže, 1950, A. Waltrová, 18 x 24, 2. ¼ 19. stol., inv. č. 47.225

Dřevěný kostelík u poustevny, 1953, Pospíšilová, Vl. Hyhlík, 18 x 24, 19. stol., inv. č. 57.770

Pohled dveřmi do interiéru dřevěného kostelíka u poustevny, 1950, A. Waltrová, 18 x 24, inv. č. 47.217

Exteriér dřevěného kostelíka u poustevny, 1950, A. Waltrová, 18 x 24, inv. č. 47.216

Malý empírový pavilon, 1976, Ehm, 6 x 9, poč. 19. stol., inv. č. 127.202

Myslivna, část průčelí, kol. r. 1955, inv. č. F 55.042

Empírový obelisk, 1950, A. Waltrová, 18 x 24, 1801, inv. č. 47.219, 47.220

Obelisk empírový, 1953, Pospíšilová, Vl. Hyhlík, 18 x 24, 1801, inv. č. 57.762

Pozdně empírová pamětní deska, celek, kol. r. 1955, z r. 1906, inv. č. 55.027

Alej s empírovým obeliskem na konci, 1950, A. Waltrová, 18 x 24, inv. č. 47.218

Pamětní deska, 1953, Pospíšilová, Vl. Hyhlík, 18 x 24, z r. 1906, inv. č. 57.772

Pozdně empírová pamětní deska, 1950, Waltrová, 18 x 24, 1906, inv. č. 47.210

Empírový malý altán, exteriér, 1950, A. Waltrová, 18 x 24, poč. 19. stol., inv. č. 47.215

„Zvonková hra“ (romantická pagodovitá stavba), exteriér, 1950, A. Waltrová, 18 x 24, 1. pol. 19. stol., inv. č. 47.213

Malý altán empírový, 1953, Pospíšilová, Vl. Hyhlík, 18 x 24, poč. 19. stol., inv. č. 57.768, 57.769

Gloriet okrouhlý empírový, 1953, Pospíšilová, Vl. Hyhlík, 18 x 24, poč. 19. stol., inv. č. 57.766

Partie ze zámeckého parku, 1783, budován v l. 1788 - 1793, projekt arch. Födisch, inv. č. F 55.038

Partie ze zámeckého parku, 1783, budován v l. 1788 - 1793, projekt arch. Födisch, inv. č. F 55.037

Partie, 1783, budován v l. 1788 - 1793, projekt arch. Födisch, inv. č. F 55.035

Partie, 1783, budován v l. 1788 - 1793, projekt arch. Födisch, inv. č. F 55.036

Partie ze zámeckého parku (1. anglický park v Čechách), 1783, budován v l. 1788 - 1793, projekt arch. Födisch, inv. č. F 55.034

„Zvonková hra“ (romantická pagodovitá stavba) 1953, Pospíšilová, Vl. Hyhlík, 18 x 24, 1. pol. 19. stol., inv. č. 57.771

Empírový okrouhlý gloriét s toskánskými sloupy, 1950, A. Waltrová, 18 x 24, poč. 19. stol., inv. č. 47.214

Čínský pavilon, 1976, inv. č. 127.200

Situace objektů v oboře 1950, 1952, inv. č. 51.815

Petrohrad:

Zámek Petrohrad z cyklu 16 litografií českých hradů a zámků: Sammlung merkwürdiger Ruinen und Schlösser Böhmens IV. Heft – sign. 10 S VII, 1954, O. Hilmerová, 18 x 24, před r. 1834, autor Ludvík Buquoy, uloženo v knihovně st. zámku Hluboká n. Vlt., inv. č. 70.186

Hlavní průčelí, repro: 1999, Fr. Liška, Jindř. Hradec, repro: Kodalíková, 9 x 12, 2. pol. 18. stol., inv. č. F 9.021, 130.248

Celkový pohled, před r. 1918?, St. pam. úřad, barokní zámek, pův. renesanční, přestavěn v 2. pol. 17. stol. a posl. čtvrti 18. stol., inv. č. F 45.900

Zahradní průčelí se středním risalitem, 1953, Č. Šíla, 18 x 24, 2. pol. 18. stol., inv. č. 56.940

Západní nárožní risalit zahradního průčelí, 1953, Č. Šíla, 18 x 24, 2. pol. 18. stol., inv. č. 56.941

Průčelí východního křídla zámku s renesančním arkýřem, pohled z čestného dvora, 1953, Č. Šíla, 18 x 24, inv. č. 56.943

Hlavní průčelí barokního křídla, 1949, repro: 1995, SPÚ, repro: Kodalíková, 9 x 12, 2. pol. 16. stol., 1697 – 1703 G. B. Alliprandi, 1747 – 1752 St. Diéudonné, inv. č. F 57.598

Nárožní pavilon barokního křídla, 1949, repro: 1999, SPÚ, repro: Kodalíková, 9 x 12, 2. pol. 16. stol., 1697 – 1703 G. B. Alliprandi, 1747 – 1752 St. Diéudonné, inv. č. F 57.599

Celkový pohled, letecký snímek, 1956, Vl. Janeček, 18 x 24, barokní zámek – vznikl přestavbou pův. renesančního zámku z 2. pol. 16. stol., inv. č. F 70.534
Hlavní průčelí (2. pol. 18. stol.) a Zahradní průčelí renesančního křídla, negativ dodal dr. Wirth, 13 x 18, inv. č. 164.898, 164.899
Boční křídla dvorního průčelí, kolem r. 1950, dr. Kostka, 6 x 6, 2. pol. 18. stol., adaptace po pol. 19. stol. a po požáru 1915, inv. č. 167.396/A
Průčelí do zámeckého parku, 1949, dr. Kostka, barokní úpravy 17. – 18. stol., inv. č. F 57.507, F 57.508
Hlavní průčelí rokokové s dvouramenným schodištěm, pohled z čestného dvora, 1953, Č. Šíla, 18 x 24, 2. pol. 18. stol., inv. č. 56.942

Národní památkový ústav, Ústřední pracoviště Praha, Ústřední seznam

Fotografie, duben 1989: Zřícenina hradu (2 ks.), Kaple Věch svatých (2 ks.), socha sv. Jana Napomuckého (2 ks.), Zámek s areálem (26 ks.)
Fotografie kapličky v oboře, nedat.
Fotografie zámku Petrohrad, nedat. 2 kusy

Národní památkový ústav, územní pracoviště České Budějovice

Mapa vymezení hranice kulturní památky Jemčina, na podkladu katastrální mapy
Sochy světců (sv. Tekla a sv. Šebestján), foto 1988

Národní památkový ústav, územní pracoviště Plzeň, Oddělení fotodokumentace

Chudenice, zámek Lázeň – park, květen 1989, foto Jan Gryc, číslo negativu 192921
Chudenice, park zámku Lázeň, průhled, 17. 7. 1970, foto Jan Gryc, číslo negativu 33502
Chudenice, zámek Lázně, hlavní průčelí, 17. 7. 1970, foto Jan Gryc, číslo negativu 33510
Chudenice, nový zámek, 9. 2. 1963, foto Ondráček, číslo negativu 5319
Chudenice, nový zámek, 9. 2. 1963, foto Ondráček, číslo negativu 5318
Chudenice, historický park, průhled, 6. 8. 1970, foto Jan Gryc, číslo negativu 33506
Chudenice, zámek Lázně – park, květen 1989, foto Jan Gryc, číslo negativu 192922

Národní památkový ústav, územní pracoviště Ústí nad Labem

Krásný Dvůr:

Krásný Dvůr, státní zámek „B“ a „C“, dva rozdílné návrhy na úpravu nádvoří
Fotografie parku, fotili Hušek nebo Nowaková, 70. a 80. léta 20. století: Rozestavěná zeď, stupeň u Lesky?, Pohled na zahradní průčelí zámku s Leskou a mostkem, v zimě, Partie pod zámkem s Leskou a mohutným dubem, v zimě, Pohled na zahradní průčelí zámku s Leskou a mostkem, v zimě (téměř stejné jako výše), Mohutný dub na loukách kolem Lesky, v zimě, Leska poblíž zámku, v zimě, Zamrzlý rybník pod zámkem, Silnice podél parku, v zimě, Pohled z návsi na zámek, na podzim, Umělý stupeň na Lesce, Pohled na zahradní průčelí zámku s Leskou a mostkem, v létě
Fotografie parku z roku 1984: Detail úpravy čestného dvora, Jeden z dřevěných mostků přes Lesku, Jinan dvoulaločný, foto z ledna 1984, poražen 27. 1. 1984, obvod 2,25 m, výška cca 15 m
Fotografie ze souboru Pavla Huška: Opravený Panův templ, Gloriet v horším stavu, Goethův pavilon, Pohled na zahradní průčelí zámku a svah terasy před ním, Pohled na zarostlý svah s Glorietem, Zarostlý a vypuštěný rybník, pohled směrem k hrázi, Pohled na hlavní průčelí zámku s upraveným parterem, konec 19. či 1. pol. 20. stol., Schönhof Parkpartie, pohled na formálně upravenou část, Hlovský, Prag, konec 19. či 1. pol. 20. stol., Schönhof Parkpartie, ze spodní části parku, konec 19. či 1. pol. 20. stol., Schloß Schönhof bei Saaz, pohled na zahradní průčelí s terasou přes rybník, konec 19. či 1. pol. 20. stol., Pohled přes louku na svah s Glorietem, Schönhof Forsthaus, verlag Karl Rasim, konec 19. či 1. pol. 20. stol., Schönhof Parkpartie, schönes Sudetenland, pohled na dřevěný mostek, konec 19. či 1. pol. 20. stol.,

Pohled na zbytky aleje vybíhající do polí, Louka s Panovým templem, Pohled na Goethův pavilon mezi stromy, Pohled na část louky se starým dubem (?) na okraji porostu, Pohled na rozvolněnou část porostu, Pohled na lesní část porostu, Pohled na zpracovávání pokáceného dřeva na svahu nad Leskou, Stará alej lemující cestu při obvodu parku, Průhled zakončený stavbou kostelíka, který v té době ještě stál, Pohled na Lesku s umělými stupni a břehový porost okolo, Neurčená budova (v obci?), před ní strom a o něj opřené torso sochy Herkula, Část ohradní zdi, zahrada a budova, Torso sochy Herkula opřené o strom, Práce v korytě potoka Lesky, stavba umělých stupňů, Úprava cestičky a potůčku podél ní v Poustevníkově rokli (?), Úprava koryta Lesky, zpevňování břehu, Úprava koryta Lesky, zpevňování břehu a budování stupně, Úprava koryta Lesky, nově zbudované umělé stupně, Úprava cestičky a potůčku podél ní v Poustevníkově rokli (?), Pohled na stromy (jírovce?) asi ve vesnici, Pohled na stromy (jírovce?) asi ve vesnici, Pohled na stromy (jírovce?) asi ve vesnici

Fotografie pro obrazovou přílohu k publikaci HUŠEK, Pavel, Zámecký park v Krásném Dvoře, in: HUŠEK, Pavel, Historické zahrady a parky Severočeského kraje, Krajské středisko státní památkové péče a ochrany přírody, Ústí nad Labem 1983, nečíslováno (Goethův pavilon, Gloriet, zahradní průčelí zámku a Čínský pavilon)

Letecký snímek z roku 1976

Letecký snímek z roku 2000

Snímek z pozemkové mapy 1:2 880, vyhotovila A. Šváblová v roce 1966

Fotografie průčelí zámku Krásný Dvůr s čestným dvorem, fotografoval Čestmír Šíla

Schönhof in Böhmen, Saazer Kreis, Bezirk Schönhof, 1843, císařský otisk Stablního katastru, 1:2880

Základní mapa 1:10 000, list 12-11-16, Český úřad geodetický a kartografický, vyšlo 1985, 2. vyd.

Petrohrad:

Fotografie parku (fotili Hušek nebo Nowaková): Průčelí se schodištěm, Zimní zahrada (pavilon), Stříhaný plot na nádvoří, Dále v parku, Louka s elektrickým vedením, Obdélník ze stříhaného plůtku před schodištěm, Obelisk, Kaplička, Váza, Parková louka, Úprava nádvoří, Pohled přes cestu na zimní zahradu, Zahradní schodiště, Váza a stříhaný plot na nádvoří, Alej na vrch Věch svatých, Parte z parku, Parte z parku, Zahradní domek, Socha sv. Wolfgang, Celkový pohled na nádvoří, Pohled ze svahu na zámek a úpravu nádvoří, Parková louka

Fotokopie plánu parku podle Stablního katastru 1:2 880

Lesní mapa, revír Petrohrad, 1:5 000, z roku 1928, zpracoval V. Viksch

Letecký snímek asi z roku 2000

Letecký snímek z roku 1938

Letecký snímek z roku 1995

Opis katastrální mapy 1:2 880

Národní muzeum

Parc seiner hoch Gräflichen Gnaden des Herrn Herrn Grafen Rudolph von Czernin auf der Herrschaft Neuhaus bei Gestütthof in dem Koza und Hollnauer Forste, 55 x 38 cm, kolor., b. d., Oddělení zámeckých knihoven, zámek Lipník nad Bečvou, č. 13211

Národní technické muzeum

Karte des Bezirkes Podersam, Vídeň, 1900, ed. okresní učitelský spolek v Podbořanech, vydal G. Freytag a Berndt, 320 x 365 mm, 1:100000, kolorovaná, 1 list, inv. č. 1459, MS 3/3

Mapa zastupitelského okresu Klatovského, Vídeň, 1907, vydal Vojenský zeměpisný ústav ve Vídni, ed. Okresní výbor Klatovy, 530 x 720 mm, 1:25000, kolorovaná, 4 listy, inv. č. 1086, MS 2/5

Politický okres Podbořany, upravil Jaromír Krob, odborný učitel, Podbořany, (1930), ed. Inspektorát českých škol v Podbořanech, 295 x 335 mm, 1:100000, 1 list, inv. č. 2890, MS 5/11

Národní zemědělské muzeum, Kačina. Muzeum českého venkova

Parc seiner hoch Gräflichen Gnaden des Herrn Herrn Grafen Rudolph von Czernin auf der Herrschaft Neuhaus bei Gestütthof in dem Koza und Hollnauer Forste, 55 x 38 cm, kolor., b. d., Knihovna, druhá místnost vlevo na policích s mapami. 4. oddíl zleva, 2. police odshora
Petersburg, grafika, list z alba, Knihovna na Kačině, druhá místnost vlevo na policích s mapami. 3. oddíl zleva, 2. police odshora

Naše Krásnodvorský, o. s.

Historické fotografie (<http://krasnodvorsko.webnode.cz/historicke-foto/>)

Obecní úřad Petrohrad

Expozice fotografií z 20. století v budově úřadu

Historické fotografie a pohlednice na webových stránkách (<http://www.petrohrad-obec.cz/index.php?nid=593&lid=CZ&oid=15659>)

Oblastní muzeum Louny

Petersburg, die 16. Novemb. 1726, kresba

Pohlednice, Petrohrad, nádvoří se schodištěm, 2. pol. 19. stol.

Sada pohlednic z Krásného Dvora, vydavatelství ČTK – Pressfoto, Praha 1985, foto Jan Tachezy

Fotografie z roku 1968 (zámek, Gotický templ, Panův templ)

Staré pohlednice: Schönhof Parkpartie mit Schloß, pohled na zahradní průčelí zámku, černobíle; Schönhof, Parkpartie mit Schloß, pohled na zahradní průčelí zámku, kolorované; Schloß Schönhof, pohled na hlavní průčelí zámku přes nádvoří; Schönhof, deska se jmény významných návštěvníků; Schönhof Aussichtsturm, Gotický templ; Schönhof Obelisk; Schönhof Park, pohlednice se čtyřmi obrázky (Čínský pavilon, Rybářský domek, obelisk, kostelík)

Památník národního písemnictví

Brücke über den sogenannten Rachel im den Garten von Schönhof, del. A. Balzer, bey I. F. Marouschek Kunsthändler in Prag, J. Eberenz sc., inv. č. SG 4869

Eine Partie von Bäumen mit der Ansicht des Schlosses Schönhof, del. A. Balzer, bey I. F. Marouschek Kunsthändler in Prag, J. Eberenz sc., inv. č. SG 5026

Petersburg, F. A. Heber 1844, Jos. Farkgrav, C. W. Medau u. Co. in Prag, inv. č. SG 3177

Schönhof, Blat Fortsetzung der Abbildungen böhmischer Schlösser, Anton Pucherna 1808, Prag bey F. K. Wolf 1810, inv. č. SG 14660

Psychiatrická léčebna Petrohrad

Staré pohlednice a fotografie, depon. in: Ladislav Henlín, ředitel

Regionální muzeum v Litomyšli

Pohlednice, Jemčina – nádvoří zámku, ze 4. 10. 1908, inv. č. 19H-453 Jemčina

Správa CHKO Český les

Pohlednice z Americké zahrady

Fotografie domku v Americké zahradě

Starý Czerninský zámek v Chudenicích a muzeum Josefa Dobrovského

Fotografie

Pohled na Chudenice a nejbližší okolí od jihozápadu, fotografie černobílá (exteriér), 1890 – 1900, 27 x 20 cm, paspartováno, poškozený rám, inv. č. F 201/CH

- Zámecká restaurace v Lázní a hospodářské budovy, v pozadí Bolfánek. Pohled od jihu, fotografie černobílá, dokumentární (exteriér), 16,5 x 11,5 cm, zachovalá, inv. č. F 232/CH
- Svatý Wolfgang, otisk původní Rauferovy rytiny z roku 1770 v paspartě bez rámu, fotografie, 17,5 x 24 cm, inv. č. F 2805
- Rozhledna sv. Wolfgang, fotografie černobílá, rozhledna Bolfánek v celé své délce – focena odspodu, 18 x 24,5 cm, inv. č. F 2894
- Fotografie Kuchyňka, fotografie černobílá, foto ing. arch. Václav Kubec, 18 x 24 cm, inv. č. F 2895
- Cesta spojující cestu u kapličky se sv. Jánem, fotografie černobílá, vyobrazena cesta polní s alejí třešní a sakur, nad níž se tyčí v dáli rozhledna Bolfánek, foto ing. arch. Václav Kubec, 18 x 24 cm, inv. č. F 2896
- Album Czernínů z Chudenic – 14 fotografií, nalepené na tvrdých papírech, inv. č. F 3196
- Fotografie Chudenic 6 ks, fotografie černobílé, Chudenice a okolí: a) Chudenice, pohled z Bolfánku, 13 x 17,5 cm, foto Miroslav Semanský Praha, b) Chudenice, pohled z Hradčan, 18 x 13 cm, foto Miroslav Semanský Praha, c) Chudenice, pohled z Bolfánku, 18 x 13 cm, foto Miroslav Semanský Praha, d) Fara v Chudenicích, 12 x 18 cm, postavená v roce 1738, opravena v roce 1886, foto Josef Matějka, e) Zámek Lázeň – postavený v empírovém slohu v polovině 19. století, 12 x 17 cm, foto Miroslav Semanský Praha, e) Pomník v Sadu Hany Kvapilové, 13 x 18 cm, inv. č. F 3216
- Zima v parku u Lázně, 2 kusy, fotografie kolorované, foto Bedřich Balák, koloroval akademický malíř A. Krajíc, a) Douglasova jedle v parku u zámku Lázeň, kolorovaná barvou žluto – červenou – modrou, v dolním pravém rohu podpis A. Kr. + B., 22,5 x 30 cm, b) Cesta od zámku Lázeň ke sv. Anně, kolorovaná do modra, 22,5 x 30 cm, inv. č. F 3234
- Fotografie zámku Lázeň a Bolfánek, 4 ks, a) budova zámku Lázeň – část, po levé straně za stromy kotelna, 24 x 18 cm, b) budova zámku Lázeň s průčelím (hlavním vchodem), z větší vzdálenosti s terasami, 24 x 18 cm, c) budova zámku s průčelím a terasou po pravé straně, foceno z cestičky, 24 x 18 cm, d) pohled na rozhlednu Bolfánek z cesty na Chocomyšl, v popředí duby, 24 x 18 cm, inv. č. F 4212
- Fotografie Kuchyňky v zimě, fotografie je černobílá – hrubá, s razítkem v pravém dolním rohu „Dr. Šetka“, lepená na šedém papíře, 15,5 x 21,5 cm, inv. č. F 4213
- Výstřížek z novin – obrázek Kuchyňky z I. republiky, výstřížek z novin nalepený na béžovém papíře, 5 x 5 cm, černobílý, vyobrazena Kuchyňka ještě s dřevěnou ohrádkou, před ní stojící strom, inv. č. F 4214
- A. Baláková u zámku Lázeň, fotografie černobílá, foto B. Balák, 9 x 14 cm, Anna Baláková na procházce kolem zámku Lázeň s námi neznámou ženou v zimě, inv. č. F 4242
- Douglasova jedle v Americké zahradě v dubnu 1968, 3 kusy, fotografie černobílé, 14 x 9 cm, foto Jan Tykvart, Křenice, inv. č. F 4380
- Pohlednice*
- Chudenice: celkový pohled, fotoamat. Dr. Šetka, inv. č. P 3203
- Chudenice – zámek Lázně, V. J. Chmelíček Plzeň, posláno 10. 8. 1944, inv. č. P 4275
- Chudenice. Zámek Wolfgang, nakladatelství Orbis Praha, foto L. Forman, posláno 1973, inv. č. P 4276
- Chudenice, nákladem Jindřicha Tomana, inv. č. P 4283
- Věž sv. Wolfganga u Chudenic, dle obrazu Engelmüllera, Edvard Leschinger Praha, inv. č. P 4285
- Chudenice. Věž sv. Wolfganga, nákladem Jindřicha Tomana, V. Čermák – fotoprůmysl Praha, inv. č. 4286
- Chudenice. Sv. Wolfgang, nákladem Jindřicha Tomana, posláno květen 1951, inv. č. P 4287
- Chudenice. Wolfgang, obchodní dům Josef Lucák, Chudenice, V. Chmelíček Plzeň, posláno 17. 9. 1943, inv. č. P 4288
- Chudenice. Sv. Wolfgang, nákladem Jindřicha Tomana, V. Čermák Praha, posláno 28. 12. 1937, inv. č. 4289

Věž sv. Wolfgang u Chudenic, nákladem Těl. jednoty „Sokol“ v Chudenicích, V. Neubert Praha, inv. č. P 4290

Chudenice – zámek Lázeň, Dr. K. Šetka, inv. č. 4291

Zámek sv. Wolfgang u Chuděnic, posláno 29. 7. 1902, inv. č. P 4293

Chudenice. Empirový zámek, nakladatelství Orbis Praha, foto M. Krob, inv. č. P 4294

Chudenice. Zámek – rekreační středisko Plzeňských pivovarů, nakladatelství Orbis Praha, foto Mir. Krob, inv. č. P 4295

Chudenice s Volfgangem, V. Chmelíček Plzeň, posláno 25. 3. 1943, inv. č. P 4296

Chudenice. Wolfgang, V. Chmelíček Plzeň, inv. č. P 4297

Chudenice s věží sv. Volfganga, obchodní dům Josef Lucák, Chudenice, V. J. Chmelíček Plzeň, posláno 2. 10. 1943, inv. č. P 4299

Chudenice, okres Klatovy, nakladatelství Orbis Praha, foto L. Forman, inv. č. P 4300

Chudenice. Karolínina louka, nákladem Jindřicha Tomana, V. Čermák – fotoprůmysl Praha, posláno 22. 7. 1935, inv. č. P 4301

Chudenice v pozadí Bělč, obchodní dům Josef Lucák, Chudenice, V. J. Chmelíček Plzeň, posláno 1936, inv. č. 4304

Chudenice s věží sv. Volfganga, obchodní dům Josef Lucák, Chudenice, V. J. Chmelíček Plzeň, inv. č. P 4306

Chudenice. Celkový pohled z vyhlídky, nakladatelství Orbis Praha, foto Mir. Krob, inv. č. P 4310

Chudenice. Zámek Wolfgang, nakladatelství Orbis Praha, foto L. Forman, posláno 17. 8. 1973, inv. č. P 4315

Chudenice, nákladem Jindřicha Tomana, inv. č. P 4317

Chuděnice, foto K. Hahn Klatovy, posláno duben 1913, inv. č. P 4319

Pozdrav z Chuděnic, inv. č. P 4320

Zámek sv. Wolfgang u Chuděnic, posláno 21. 12. 1903, inv. č. P 4323

Pozdrav z Chuděnic, posláno 2. 7. 1896, inv. č. P 4324

Petersburg in Böhmen, Wintergarten, pohlednice, poslána 9. 6. 1928, inv. č. P 4330

Schloss Petersburg in Böhmen, vyd. S. Stein Petersburg, pohlednice, poslána 31. 7. 1898, inv. č. P 4332

Chudenice, nakladatelství Orbis Praha, posláno 30. 7. 1970, inv. č. P 4339

Chudenice, nakladatelství Orbis Praha, foto E. Karlová, inv. č. P 4340

Zámek Chudenice, inv. č. P 4343

Chudenice. Americká zahrada, nakladatelství Orbis Praha, foto Jiří Karas a M. Renč, posláno 30. 1. 1980, inv. č. P 4344/b

Grafiky, kresby a malby

Ansicht des Wolfgangilandhauses bey Chudenitz, Moritz Huml, 1826, kresba tužkou na papíře

Bolfánek, B. Schweigstill, 1. pol. 20. stol., malba

Bolfánek – pohled od Kuchyňky, B. Schweigstill, 1. pol. 20. stol., malba

Chuděnice, B. Schweigstill, 1. pol. 20. stol., malba

Kvapilovo jezírko, J. E. Štork, asi 1. pol. 20. stol., malba

Pamětní list „Panství Chudenice panu hraběti Eugenu Czerninovi z Chudenic a jeho choti Josefině roz. princezně Schwarzenbergové k 23. říjnu 1944 úředníci a zřízenci velkostatku“, kresba, Al. Krajíc, 1944

Pohled na zahradní průčelí zámku Lázeň, kresba, asi 19. stol.

Společnost před vstupem do zámku Lázeň, kresba, asi 19. stol.

St. Wolfgangsbad, lith. bey Jos. Trementsky in Wien, litografie

St. Wolfgangsthurm von der Nordseite, 1850, grafika

Vyobrazení Bolfánku na skříni na registra, asi 18. stol., kresba na dřevě

Umučení a padlí z Chudenic 1939 - 1945, kresba, po r. 1945

Zakládání arboreta „Americká zahrada“ v představě lidového malíře, 2. pol. 19. stol., malba

Roubal A., Americká zahrada v Chudenicích. Osazení při popisu r. 1942, inv. č. 3636/a
Materiály z expozice ve Starém zámku
Neutříděné materiály z depozitáře

Státní hrad a zámek v Jindřichově Hradci

Chudenice - Lázeň, 3 obrazy v jednom rámu, akvarely, 1801 - 1850, inv. č. JH 786
Chudenice, fotografie, 14×20,5 cm (23×30,5 cm pasparta), 1851 - 1900, inv. č. JH 1171
Chudenice - Lázeň, fotografie, 21×26 cm (35×40 cm pasparta), atelier Hofman, Klatovy, 1901 - 1905, inv. č. JH 1172
Jemčina (?) – lesní polom, kresba, 1901 – 2000, inv. č. JH 5223
Krásný Dvůr – parter před hlavním průčelím, kresba, Josef Schobor, Schönhof 1900, 15,5 × 35 cm, inv. č. JH 781
Krásný Dvůr – hlavní průčelí, barevná litografie, 26×34,5 cm, 1801 - 1900, inv. č. JH 946
Krásný Dvůr, malba na porcelánu (popelník), 1851 – 1900, inv. č. JH 1963
Krásný Dvůr – Panův templ, grafika, 1801 – 1900, inv. č. JH 5407
Krásný Dvůr – Gloriet, grafika, 1801 – 1900, inv. č. JH 5417
Paraván s pohlednicemi a suvenýry z cest, 1851 – 1900, inv. č. JH 513: Pohlednice z Krásného Dvora
Petrohrad, barevná litografie, 26×34,5 cm, 1801 – 1900, inv. č. JH 947
Petrohrad, fotografie, 33,5×42 cm, 1901 – 1905, inv. č. JH 1174
Petrohrad, malba na porcelánu (popelník), 1851 – 1900, inv. č. JH 1960
Petrohrad, malba na porcelánu (popelník), 1851 – 1900, inv. č. JH 1961

Státní oblastní archiv Plzeň, Krajský národní výbor Karlovy Vary

Krásný Dvůr, okres Podbořany, Voliéra v zámeckém parku, foto F. Jarolím, 1951, č. 2313

Státní oblastní archiv Plzeň, pobočka Nepomuk, Sbirka lesních hospodářských plánů a map kraje Karlovarského

Petrohrad atd., velkostatek Czerninů, revír Petrohrad – Obora (Petersburg), porostní mapa ST v měřítku 1:5 000 z r. 1928, V. Nikisch, col. Ing. H. (?) Wachtel, inv. č. 424
Petrohrad atd., velkostatek Czerninů, revír Petrohrad, porostní mapa ST v měřítku 1:10 000 dle stavu z r. 1933, Matějka, inv. č. 425

Státní oblastní archiv v Praze, RA Chotků

Situační plán zámeckého parku v Krásném Dvoře, 4 ks., role, b. d., inv. č. 3492, ev. č. 59

Státní oblastní archiv Třeboň, pobočka Jindřichův Hradec, VS Krásný Dvůr

Číslo kartonu 138, signatura VIBb
Číslo kartonu 139, signatura VIBb2a
Číslo kartonu 150, signatura VIGa
Okrašlovací stavební rejstřík, 1798, inv. č. 1770, č. knihy 1771
Okrašlovací stavební rejstřík, 1800, inv. č. 1771, č. knihy 1772
Rejstřík okrašlovacích nákladů, 1807, inv. č. 1772, č. knihy 1773
Rejstřík okrašlovacích nákladů, 1809, inv. č. 1773, č. knihy 1774
Rejstřík okrašlovacích nákladů, 1810, inv. č. 1774, č. knihy 1775
Rejstřík okrašlovacích nákladů, 1811, inv. č. 1775, č. knihy 1776
Rejstřík okrašlovacích nákladů, 1814, inv. č. 1776, č. knihy 1777
Geologische Karte des Anteiles Schönhof, 1:15000, rukopisná, kolorovaná, bez data
Plán situace před jižním průčelím zámku Krásný Dvůr, D. Lang, bez měřítka, rukopisná, kolorovaná, 1856
Plán Leskovského potoka v černínském parku mezi Krásným Dvorem a Brody, Karl Schröder, 1:2880, rukopisná, kolorovaná, 1889, dodatky

Státní oblastní archiv Třeboň, pobočka Jindřichův Hradec, VS Jindřichův Hradec

Odhady přebíraných lesů s popisy a oceňováním podle polesí, 1922, inv. č. 3802, sig. I C 3b, č. kart. 36

Panské zahrady – stavby, opravy, semena, apod., pěstování ovocných stromků na panství, 1564 – 1927, inv. č. 4435, sig. VI Ga 2, č. kart. 465 II

Zprávy o lesním hospodářství lesmistrů Wachtelů, 1761 – 1913, inv. č. 4632, sig. VI Wa 3b, č. kart. 944

Obory všeobecně, 1588 – 1903, inv. č. 4661, sig. VI Wa 12a, č. kart. 974

Obora v Jemčině, 1782 – 1895, 1908, inv. č. 4662, sig. VI Wa 12b, č. kart. 974

Hony a štvánice, 1583, 1720 – 1944, inv. č. 4668, sig. VI Wa 15a, č. kart. 978 II

Lesmistr Jan Wachtel, 1782 – 1827, inv. č. 4918, sig. VII J 2, č. kart. 1430

Carte der Excellenz gräfl. Czerninschen Fideicommiss – Herrschaft Neuhaus, rukopisná, kolorovaná, 1846, del. H. Ullrich (?), 1039 × 1475 mm, se statistickými daty o druzích půdy v obcích, nově přiřazeno, bez inv. č.

Mapa jindřichohradeckého panství, od neznámého autora, kolorovaná, 107 x 114 cm, podlepená, s vedutou JH před požárem r. 1801, 1. pol. 19. stol., inv. č. 4938

Mapa pozemků mezi Jemčinou a Zadním dvorem, Josef Hejlíček, bez měřítka, kolorovaná, 63 × 88 cm, bez data, 2 listy, inv. č. 4989

Mapa povodí Nežárky u Jemčiny, Matouš Leština, 10 sáhů = 7,3 mm, kolorovaná, 49 × 65 cm, podlepená, 1830, 1 list, inv. č. 5005

Mapa povodí Nežárky u Jemčiny, autor neznámý, 1" = 40°, kolorovaná, 50 × 108 cm, 1881, 1 list, inv. č. 5006

Mapa povodí Nežárky u Jemčiny, J. Polak, bez měřítka, kolorovaná, 72 × 230 cm, podlepená, bez data, 1 list, inv. č. 5008

Porostní mapa polesí Holná od Wachtela, 1 c = 40 s = 1:2880, 142 x 76 cm, kolorovaná, podlepená, 1841, inv. č. 5033

Porostní mapa polesí Jemčina, Ondřej Pauler, 1:3520, kolorovaná, 171 × 176 cm, 1789, 1 list, inv. č. 5046

Porostní mapa polesí Jemčina, autor neuveden, 1:1000 krokům = 7,3 cm, kolorovaná, 57 × 42 cm, polovina 18. století, 1 list, inv. č. 5047

Porostní plán polesí Jemčina, autor neuveden, 1:8000 kroků = 44,7 cm, 55 × 41 cm, podlepená, konec 18. století, 1 list, inv. č. 5048

Porostní mapa polesí Jemčina, J. Wachtel, 1:1000 s = 12,5 cm, 61,5 × 46,5 cm, 1789, 2 listy, inv. č. 5049

Porostní mapa polesí Jemčina, J. Wachtel, 1:1000 v. sáhů = 12,5 cm, kolorovaná, 55 × 37 cm, tisk ve Vídni (ryl J. Ziegler), 2 listy podlepené, 1812, 6 listů, inv. č. 5050

Porostní mapa polesí Jemčina, M. Huml, 1:1000 v. sáhů = 12,5 cm, s obrázkem zámku J. Hradce v levém dolním rohu, kolorovaná, podlepená, 1847, 1 list, inv. č. 5051

Porostní mapa polesí Jemčina, J. Wachtel, bez měřítka, kolorovaná, podlepená, 69,5 × 55,5 cm, tisk v J. Hradci, 1877, 4 listy, inv. č. 5052

Parforsní hony v jemčinské oboře (cesta štváného jelena), 12 mapek, svázaný v sešit, 1799, inv. č. 5188

Plán jemčinského zámku – přízemí, Josef Schaffer, 4 sáhy = 3 cm, kolorovaná, 60 × 90 cm, cca 1800, 1 list, inv. č. 5303

Plán kapličky „u Pecáka“, 1898, 1 list, inv. č. 5307b

Plán melioračních prací na zámecké louce v Jemčině, autor neznámý, 1:1000, kolorovaná, 56 × 74 cm, cca 1890, 1 list, inv. č. 5426

Plán baštyřského domku u rybníka Holná, autor neznámý, bez měřítka, kolorovaná, 28 × 46 cm, 1850, 1 list, inv. č. 5430

Plán hájovny u Holné, autor neznámý, 1:100, kolorovaná, 53 × 70 cm, bez data, 1 list, inv. č. 5444

Plán hájovny na Jemčině, autor neznámý, 1:100, kolorovaná, 53 × 70 cm, bez data, 1 list, inv. č. 5446

Státní oblastní archiv Třeboň, pobočka Jindřichův Hradec, VS Petrohrad

Rozpočty nákladů na zámek, park, skleník a oboru, všeobecně, 1848 – 1878, inv. č. 573, sig. VI Bb 2b, č. kart. 105

Stavební rejstříky, 1780 – 1847, inv. č. 574, sig. VI Bb 2c, č. kart. 107

Stavby a opravy zámku v Petrohradě a starého hradu (plány), 1570 – 1939, inv. č. 575, sig. VI Bb 3, č. kart. 108

Zahrady všeobecně, instrukce, 1801 – 1935, inv. č. 625, sig. VI Ga 1, č. kart. 116

Zámecká zahrada a park v Petrohradě, 1744 – 1944, inv. č. 626, sig. VI Ga 2, č. kart. 116

Pěstování ovocných stromů, školky, prodej a pronájem ovocných stromů, výstava ovoce, 1803 – 1941, inv. č. 627, sig. VI Ga 3, č. kart. 116

Zahradníci (abecedně), 1644 – 1945, inv. č. II 786, sig. VII D 3, č. kart. 208

Rejstřík nákladů na zámecký park, 1846, inv. č. 1984, č. knihy 1477

Přehledná mapa pozemkové držby velkostatku Petrohrad, W. Sperl, mapový adjunkt, 1 coul = 200 sáhů (1:2880), rukopisná, kolorovaná, podlepená, složená, 4 listy, 86 × 61 cm, 86 × 55 cm, 86 × 55 cm, 86 × 55 cm, 1853, inv. č. 2248, č. mapy 1 – 4

Situační mapa panství Petrohrad, autor neuveden, 1 rakouská míle = 16 cm, rukopisná, kolorovaná, podlepená, 1 list, 62 × 42 cm, cca 1800, inv. č. II 2249, č. mapy 5

Záměrná mapa polesí Petrohrad, B. Bauer, lesní inženýr, měřítko neuvedeno, rukopisná, 7 listů, 82 × 53 cm, 78 × 53 cm, 54 × 70 cm, 70 × 54 cm, 70 × 54 cm, 54,5 × 28,5 cm, (1843), inv. č. 2284, č. mapy 90 – 96

Porostní mapa polesí Petrohrad, V. Nikisch, Plhal, 1:5000, tisk, kolorovaná, podlepená, složená, 1 list, 82 × 127 cm, 1910, 1911, inv. č. 2386, č. mapy 231

Porostní mapa polesí Petrohrad, V. Nikisch, 1:5000, tisk, kolorovaná, podlepená, složená, 2 listy, 83 × 66 cm, 82 × 62 cm, 1910, inv. č. 2387, č. mapy 232 – 233

Porostní mapa polesí Petrohrad, autor neuveden, 1:10000, tisk, kolorovaná, 1 list, 46 × 65 cm, 1942, inv. č. 2390, č. mapy 236

Speciální mapa se zakreslením hranic velkostatků Petrohrad a Krásný Dvůr - Mašřov a správních orgánů, autor neuveden, 1:75000, tisk, kolorovaná, podlepená, 1 list, 53,5 × 52 cm, bez data, inv. č. 2446, č. mapy 296

Topografická sekce č. 3951/1 území Blšany - Vroutek - Petrohrad, Vojenský zeměpisný ústav, 1:25000, tisk, 1 list, 71 × 55 cm, bez data, inv. č. 2451, č. mapy 301

Plán zámku v Petrohradě s parkem a oborou, autor neuveden, 1 zemský provazec = 8 cm, rukopisná, kolorovaná, 1 list, 85,5 × 54 cm, 1. čtvrtina 18. století, inv. č. 2453, č. mapy 303

Státní oblastní archiv Třeboň, pobočka Jindřichův Hradec, VS Chudenic

Lázeň u sv. Wolfganga u Chudenic, 1791 – 1848, inv. č. 2967, sig. VI Ba, č. kart. 285

Zámek u sv. Wolfganga a park, 1850 – 1932, inv. č. 2973, sig. VI Bb 2c, č. kart. 287

Zámecký park u Chudenic (Lázeň): zvětšení, rejstříky nákladů, skleníky, 1824 – 1906, inv. č. 3017, sig. VI Ga 2, č. kart. 300

Botanická (americká) zahrada u Chudenic, 1844 – 1926, inv. č. 3018, sig. VI Ga 3, č. kart. 301

Botanická (Americká) zahrada u Chudenic: dotazníky 1926 - 1928, prodej exotických stromků a keřů 1923 – 1935, inv. č. 3110, sig. VI Wa 3d, č. kart. 350

Exkurze, 1923 – 1938, inv. č. 3143, sig. VI Wa 14a, č. kart. 369

Přírodní památky: jednotlivé stromy, skupiny porostů, popis, 1924 – 1941, inv. č. 3143, sig. VI Wa 15a, č. kart. 369

Zahradníci, 1728 – 1943, inv. č. 3174, sig. VII D 3a, č. kart. 447

Mapa chudenickeho velkostatku, Jan Pauler, 1 coul = 160 sáhů, rukopisná, kolorovaná, podlepená, k zavěšení, 211,5 × 123 cm, inv. č. 4730, č. mapy 1

Mapa chudenického velkostatku + na připojené tabulce výměra jednotlivých polesí s vyznačením kultur, autor neuveden, bez měřítka, rukopisná, podlepená, skládací, mírně poškozená, 85,5 × 57 cm, 1851, inv. č. 4732, č. mapy 3

Mapa pozemků dvorů Chudenice a Bělejšov, W. Kleisl, bez měřítka, rukopisná, kolorovaná, podlepená, skládací, 1 list, 72,5 × 52,5 cm, inv. č. 4737, č. mapy 8

Mapa veškerých pozemků velkostatku, porovnání výměry v letech 1859 a 1872 + tabulky, autor neuveden, bez měřítka, rukopisná, podlepená, 2 listy, 57 × 90 cm, 1871, inv. č. 4757, č. mapy 26

Stav pozemkové držby k 30. 4. 1874, autor neuveden, bez měřítka, rukopisná, kolorovaná, podlepená, skládací, 2 listy, inv. č. 4765, č. mapy 34, č. kart. 800

Mapy pozemků velkostatku, Jan Pauler, lesní písař, 20 listů, 1863, inv. č. 4766, č. mapy 35 – 45, č. kart. 800

Mapa lesů, Jan Pauler, lesní písař, 1 coul = 160 sáhů, rukopisná, kolorovaná, podlepená, skládací, 4 listy, 92 × 63,5 cm, v pouzdru, porovnání stavu v letech 1847 a 1867, 1866, inv. č. 4768, č. mapy 47, č. kart. 801

Mapa lesů (s plánem těžby do roku 1886), Jan Bauer, lesní praktikant, rukopisná, kolorovaná, podlepená, skládací, 4 listy, 92,5 × 63,5 cm, 1870, inv. č. 4769, č. mapy 48, č. kart. 801

Mapa lesa Žďár, inženýr Alois Unschuld, 150 c(oulů) = 11 cm, rukopisná, 1 list, 96 × 70 cm, 1785, inv. č. 4770, č. mapy 49

Hospodářská mapa, autor neuveden, bez měřítka, 150 s. = 10,8 cm, rukopisná, kolorovaná, 53 × 65,5 cm, inv. č. 4789, č. mapy 70

Hospodářská mapa lesa Žďár, autor neuveden, bez měřítka, rukopisná, kolorovaná, 1 list, 60 × 46 cm, cca 1810, inv. č. 4813, č. mapy 94

Hospodářská mapa lesa Žďár, hl. odd. III., Bauer, lesní inženýr, 1'' '' = 40°, rukopisná, kolorovaná, 76 × 59 cm, 1846, inv. č. 4814, č. mapy 95

Hospodářská mapa hl. odd. III., sekce I., II., dle měření z roku 184(6), kopíroval Jan Pauler, lesní písař, rukopisná, kolorovaná, 84,5 × 61 cm, 1867, inv. č. 4815, č. mapy 96

Porostní mapa celého polesí Chudenice, dle měření Baueroва z roku 1846 zpracoval Hahnl, 1:10000, litografie, kolorovaná, podlepená, 80 × 60 cm, 1903, inv. č. 4817, č. mapy 98

Porostní mapa celého polesí Chudenice, dle měření Baueroва z roku 1846 zpracoval Hahnl, 1:10000, litografie, podlepená, 91 × 67,5 cm, 1903, inv. č. 4818, č. mapy 99

Zámek Lázeň, zahradní průčelí, 2. pol. 19. stol., bez inv. č., desky č. 1

Zámek Lázeň, zahradní průčelí, pol. 19. stol., bez inv. č., desky č. 1

Mapa polesí Žďár, 1867, Johann Pauler, kopie mapy z r. 1846, bez inv. č., desky č. 5

Zámek „Lázeň“, 1939, 1:1000, bez inv. č., desky č. 7

Státní oblastní archiv Třeboň, pobočka Jindřichův Hradec, Grafika Jindřichův Hradec

Biskup sv. Volfgang obklopen anděly, z nichž jeden drží maketu kapličky. Pod výjevem krajina se studnou se záračnou vodou, tři ženy a domácí zvířata. Pod vyobrazením nápis Sanctus Wolfgangus, mědirytina, 1 list, 15,2×9,9 cm (obraz), 17×10,7 cm (desky), b. d., okolo 1750 (novotisk ze staré měděné desky), autor neuveden, rytec neuveden, vydavatel neuveden, Grafika II/4

Pohled na lázeňskou budovu s okolím. Pod vyobrazením napsáno tužkou: „Wolfgangsbad“. Je to Sv. Volfgang, černínský zámek, asi 15 minut od Chudenic, litografie, 31,9×45,5 cm (obraz), 36,6×50,7 cm (papír), b. d., kolem 1830, autor neuveden, rytec neuveden, vydavatel neuveden, list silně napaden papírovou plísní se stopami působení vlhka, Grafika II/7

Záběr z parku zámku v Krásném Dvoře. Pod vyobrazením legenda Vue de la rotonde à Schoenhoven en Boheme, Grafika II/7

Státní oblastní archiv Třeboň, pobočka Jindřichův Hradec, RA Černínů

Beschreibung der Herrschaft Chudeniz wie auch der Güter Dolan mit Czwčzowes und Drslaviz. II. Abtheilung, Topo- und Chorographie, č. kart. 451

Beschreibung der Merkwürdigkeiten u(nd) historischer Begebenheiten auf der Herrschaften Neuhaus, Chudenic, Petersburg, Schönhof, Mashau etc. von S. Excellenz dem P. F. Herrn Grafen Eugen Černin von Chudenic, č. kart. 442

Einiges von der Herrschaft Chudenitz 1807, Deník Evžena Černína

Einiges von der Herrschaft Chudenitz, koncept, Deník Evžena Černína, 1807

Fahrt von Chudenitz bis Kanitz den 27 August 1807 (ve svazku nadepsaném den 1 May 1808 auf den Gallizienberg), Deník Evžena Černína, 1807

Kniha návštěv Krásného Dvora, poč. 19. století

Krásný Dvůr – výhled z oken zámku, Evžen Černín, 1827, akvarel, 330 × 275 mm, 1 list, sig. IV - 3/22, f. 35

Merkwürdigkeiten der Herrschaften Chudenitz Neuhaus Petersburg Schönhof und dem Gute Dolan mit 4 Plänen und 7 Heichnungen, Deník Evžena Černína, nedatováno

Poznávací vycházky a drobné cestovní poznámky, Evžen Černín, č. kart. 444

Topographie der Herrschaft Chudenitz, asi 1833, č. kart. 452

Státní okresní archiv Jindřichův Hradec, Kulturně historický archiv

Kulturně historický archiv (KHA), Jemčina, inv. č. 1570, č. kart. 255

Státní okresní archiv Jindřichův Hradec, Sbírka map a plánů

Jemčina – Revier Gestütthof – lesní hospodářská mapa, litografie, německy, 1 list, barevná podlepená plátnem a rozřezaná, autor lesmistr Wachtel, 97 × 73 cm, 1:10000, 1890, inv. č. 480, sig. II.2.B.c, uložení II/5

Státní okresní archiv Louny, Jednotliviny

Situationsplan des Excell. Graf Czerninschen Parkes zu Schönhof, 1:2880, 1910, inv. č. 238/JXX/1

Státní okresní archiv Louny, Sbírka map a plánů

Plán parku v Krásném Dvoře, 1814, kreslil Karl Budizky – gr. Klebetsberg Gartner, rozměry 94 x 61 cm, poškozeno, inv. č. 119

Státní okresní archiv Most

KUTSCHERA, Emanuel E., Der Saazer Kreis in seinen interessanten Darstellungen, Ritter von Schönfeld, Saaz 1838, nestránkováno

Státní zámek Dačice

Průčelí zámku Krásný Dvůr, autor neznámý, 18. stol.

Státní zámek Krásný Dvůr

Čertova lávka přes poustevníkovu rokli, bez data, autor neznámý, kvaš

Gloriet v noci, pohled ze svahu na Gloriet a velký rybník, bez data, autor neznámý, kvaš

Pohled přes velký rybník na Gloriet, přívoz s loďkou a lázně, bez data, autor neznámý, kvaš

Goethův templ a jeho nejbližší okolí, bez data, autor neznámý, kvaš

Gotický templ a jeho nejbližší okolí, bez data, autor neznámý, kvaš

Gotický templ, pohled na jeho okolí a dále do krajiny, bez data, autor neznámý, kvaš

Gotický templ, pohled na jeho okolí a dále do krajiny, grafika, podle S. Klotze, tisk Wizani mladší

Gotický templ, v pozadí Červený domek, grafika, podle J. Schäfera, tisk Franieck v Karlových Varech

Gotický templ, interiér se sochou Karla Schwarzenberga, grafika, podle J. Schäfera, tisk Franieck v Karlových Varech

Vstup do grotty, bez data, autor neznámý, kvaš

Pohled z terasy poustevny na dřevěný kostelík, bez data, autor neznámý, kvaš
 Leska, louky a porosty v jejím okolí, grafika, bez data, autor neznámý, kvaš
 Leska s mostem, louky a porosty v jejím okolí, bez data, autor neznámý, kvaš
 Louka se skupinami stromů a Červeným domkem v pozadí, grafika, bez data, autor neznámý
 Louka se stromy před Červeným domkem, v pozadí pohled do krajiny, bez data, autor neznámý, kvaš
 Pohled z louky ve vyšší části parku na střechu zámku Krásný Dvůr a krajinu v pozadí, bez data, autor neznámý, kvaš
 Osvětlený Panův templ v noci, pohled přes louku na průčelí, bez data, autor neznámý, kvaš
 Pohled na skupinu osob na louce před Panovým templem, vlevo průčelí templu, vpravo vodopád, bez data, autor neznámý, kvaš
 Pohled na mohutný dub na louce pod zámkem, v pozadí zámecká budova, grafika, bez data, podle Balzera
 Pohled na mohutné duby na louce pod zámkem, v pozadí zámecká budova, bez data, autor neznámý, kvaš
 Mohutný dub při lávce přes Lesku, bez data, autor neznámý, kvaš
 Interiér grotty se sarkofágem, bez data, autor neznámý, kvaš
 Padající vodopád, bez data, autor neznámý, kvaš

Ústav dějin umění AV ČR, Grafická sbírka

Pohled na průčelí zámku v Krásném Dvoře, barevná litografie, list z alba, sig. W-C-15/16, inv. č. G-0931
 Gloriet a Rybářský domek v parku v Krásném Dvoře, perokresba, náčrtky, Klotz (?), sig. W-C-15/23, inv. č. G-0938
 Pohled na Gotický templ s Červenou myslivnou a širším okolím v parku v Krásném Dvoře, akvarel, Klotz, sig. W-C-15/24, inv. č. G-0939
 Pohled na Gotický templ s Červenou myslivnou a širším okolím v parku v Krásném Dvoře, barevná litografie, podle S. Klotze vytiskl Wizani jr., sig. W-C-15/25, inv. č. G-0940
 Pohled na Panův templ s vodopádem v parku v Krásném Dvoře, akvarel, Klotz, sig. W-C-15/26, inv. č. G-0941
 Pohled na Gloriet a Rybářský domek s rybníkem, akvarel, Klotz, sig. W-C-15/27, inv. č. G-0942
 Pohled na Gloriet a Rybářský domek s rybníkem, barevná litografie, podle S. Klotze vytiskl Wizani jr., sig. W-C-15/27a, inv. č. G-0943
 Pohled na Panův templ s vodopádem v parku v Krásném Dvoře, barevná litografie, podle S. Klotze vytiskl Wizani jr., sig. W-C-15/28
 Socha maršála Karla Schwarzenberga v interiéru Gotického templu v Krásném Dvoře, J. Schäfler, barevná litografie, sig. W-C-15/29, inv. č. G-0945
 Gotický templ s Červenou myslivnou v pozadí v parku v Krásném Dvoře, J. Schäfler, barevná litografie, sig. W-C-15/30, inv. č. G-0946
 Nádvoří zámku v Krásném Dvoře a alej vedoucí od brány (pohled ze vstupního schodiště), akvarel, sig. W-C-20/30, inv. č. G-1528
 Pohled na dřevěný mostek nad údolím a kapli v Poustevníkově rokli v parku v Krásném Dvoře, akvarel, sig. W-C-20/31, inv. č. G-1529
 Část parku pod zámkem v Krásném Dvoře (starý dub), akvarel, Marie Černínová, 1815, sig. W-C-20/33, inv. č. G-1531
 Pohled na průčelí zámku v Krásném Dvoře, barevná litografie, list z alba, sig. W-E-9/112, inv. č. G-4061; 08490/112
 Pohled na průčelí zámku v Krásném Dvoře, barevná litografie, list z alba, sig. W-E-10/64, inv. č. G-4148; 08491/64
 Pohled na průčelí zámku v Krásném Dvoře, barevná litografie, list z alba, sig. W-E-8/66, inv. č. G-3893; 08489/66
 Pohled na průčelí zámku v Krásném Dvoře, barevná litografie, list z alba, sig. W-E-13/7, inv.

č. G-4456; 08494/7

Pohled na průčelí zámku v Krásném Dvoře, barevná litografie, list z alba, sig. W-E-16/69

Pohled na zámek na Jemčině od Nežárky, akvarel, sig. W-C-20/29, inv. č. G-1526

Pohled přes park na zámek v Petrohradě, barevná litografie, sig. W-A-15/10, inv. č. G-0925

Zámek a Zámecký vrch (Všech Svatých) v Petrohradě, akvarel, 238 x 311 mm, sig. W-C-20/21, inv. č. G-1518

Zámek a část parku v Petrohradě, akvarel, 228 x 305 mm, sig. W-C-20/22, inv. č. G-1519

Zámek v Petrohradě z návrší, akvarel, 228 x 295 mm, sig. W-C-20/23, inv. č. G-1520

Zámek Petrohrad od Chlumčan, akvarel, 235 x 332 mm, sig. W-C-20/24, inv. č. G-1521

Jeskyňe na Zámeckém vrchu Všech Svatých v okolí zámku Petrohrad, akvarel, 280 x 240 mm, sig. W-C-20/25, inv. č. G-1522

Kaple Všech Svatých v okolí zámku Petrohrad, akvarel, 220 x 293 mm, sig. W-C-20/26, inv. č. G-1523

Skála Jeana Paula v okolí zámku Petrohrad, akvarel, 273 x 235 mm, sig. W-C-20/27, inv. č. G-1524

Švýcarská myslivna v zámecké oboře v Petrohradě, akvarel, 233 x 303 mm, sig. W-C-20/28, inv. č. G-1525

Hubertswald u Petrohradu, akvarel, sig. W-C-20/29a, inv. č. G-1527

Louka se stromy a rybníčkem v petrohradském zámeckém parku, akvarel, 1843, 228 x 325 mm, sig. W-C-20/32, inv. č. G-1530

Pohled na Zámecký vrch (Všech Svatých) přes vesnici v Petrohradě, barevná litografie, Josef Fark, sig. W-E-2/302, inv. č. G-3253; 07994

Ústav dějin umění AV ČR, Sběrka plánové dokumentace

Plan des Grafen Czerninischen Schönhofer Gartens in Böhmen (plán parku v Krásném Dvoře), rukopisný, kolorovaný, bez měřítka, 63 x 103,5 cm, 1791/1792, sig. W-C-I 15, inv. č. 02449

Plan des graeflich černinischen Gartens und Schlosses Schönhof (plán parku, zámku a okolí), grafické měřítko, rukopisný, kolorovaný, 1823, Adalbert Kaltenmos(h)er, 53 x 69 cm, sig. W-A-IV 510/30, inv. č. 0800

Pohled z Gotického pavilonu na Krásnodvorské panství, rukopisný, kolorovaný, bez měřítka, sig. W-D-I 132, inv. č. 03539

Plán zámku v Krásném Dvoře - půdorys (přízemí?), grafické měřítko, rukopisný, kolorovaný, 66 x 45 cm, sig. W-D-VIII 1637, inv. č. 05068

Plán zámku v Krásném Dvoře (půdorys přízemí, 1. a 2. patra), grafické měřítko, rukopisný, kolorovaný, 40 x 69 cm, sig. W-D-VIII 1638, inv. č. 05069

Gotický pavilon v parku u zámku v Krásném Dvoře (průčelí, řez, půdorys), rukopisný, kolorovaný, bez měřítka, 64 x 46 cm, sig. W-D-VIII 1639, inv. č. 05070

Gotický pavilon v parku u zámku v Krásném Dvoře (průčelí, řez, půdorys), 1793, grafické měřítko, rukopisný, kolorovaný, Anton Baum, 61 x 33 cm, sig. W-D-VIII 1640, inv. č. 05071

Dřevěný mostek nad roklí a potokem v parku u zámku v Krásném Dvoře (boční a svrchní pohled, průřezy), 1797, grafické měřítko, rukopisný, kolorovaný, 44 x 63 cm, sig. W-D-VIII 1641, inv. č. 05072

Dřevěný mostek nad roklí a potokem v parku u zámku v Krásném Dvoře (boční pohled, 2 varianty), grafické měřítko, rukopisný, kolorovaný, Anton Baum, 50 x 34 cm, sig. W-D-VIII 1642, inv. č. 05073

Obelisk v parku u zámku v Krásném Dvoře (boční pohled), grafické měřítko, rukopisný, kolorovaný, 51 x 33 cm, sig. W-D-VIII 1643, inv. č. 05074

Obelisk v parku u zámku v Krásném Dvoře (boční pohled, 2 varianty), grafické měřítko, rukopisný, kolorovaný, 46 x 60 cm, sig. W-D-VIII 1644, inv. č. 05075

Plan seinen Hoch Gräflichen Gnaden des Herrn Herrn Grafen Rudolph von Czernin auf der Herrschaft Neuhaus bei Gestütthof in dem Koza und Hollnauer Forste, grafické měřítko, tisk, kolorovaný, velmi poškozený, fond Zdeňka Wirtha, č. kart. IX, sv. 1, f. 43 (44)

Ústřední archiv zeměměřičství a katastru
Císařské otisky map stabilního katastru

Výzkumný ústav Silva Taroucy pro krajinu a okrasné zahradnictví, v.v.i. v Průhonicích

BARONEK, F., Dotazník pro soupis veřejných i soukromých parků a obor, 1926, nepublikováno, C120 Schönhof – Krásný Dvůr, depon. in VUKOZ, v.v.i.

Karty památných stromů, vytvořené při evidenci památných stromů na počátku 40. let 20. století, depon. in Archiv AV ČR, v.v.i., kopie ve VUKOZ, v.v.i.

Staré fotografie (diapozitivy) zámeckých parků, 20. – 30. léta 20. století, vždy v černobílé a kolorované verzi

Staré fotografie zámeckých parků, asi 20. a 30. léta 20. století, černobílé, možná součást soupisu parků z 20. let 20. století

Zámek Jemčina

Expozice o historii zámku a obory Jemčina, materiály shromáždil Pavel Václav

Pavel Václav, Fotodokumentace k zámku a obory Jemčina